

Ж

23 911

2

8p.

108824 №-23 911 2

Жива

часопись посвячена справам суспільним
і церковним.

Виходить два рази на місяць.

Під редакцією:

о. Дра Дм. Яремка

і
о. Он. Волянського.

Том V-ий.

У ЛЬВОВІ

Накладом Редакції „НИВІ“.

1908.

1088221

І. Виказ авторів і їх праць.

- о. А. Встаньмо зі сну! ст. 33—5.
о. В. Антон. Всправі організації церковних пісців. 23—6.
Ол. Бачинська: Звіт тов. Вакац. Осель ст. 773—5.
о. Йос. Боцян: Св. Йоан Золотоустий а наші часи. 4—7.
" Із церковної штуки. 56—8.
" Социяльне образованє. 121—3.
" З ювілейного року. 316—9.
" Рік культурного житя. 596—9.
" Бібліографія (Theol. bibl., Uvod do pisma, Enchiridion symbolorum). 599—601.
" Бібліографія (Катальоги наших старинностей). 648—54.
В. В. До послідного посланя наших Владик. 350—1.
о. Йос. Вигнанський: Голоси з кругів духовенства в справі популяр. видавництва. 566—9.
о. Он. Волянський (св'ященик з Ниви): Катол. дебата в віденьскім парламенті. 8—20.
" З апольогетики. 26—7.
" Дорогосказ до храму науки. 35—42.
" Поза кулісами т. з. вільної науки. 58—60.
" В справі сецесийного фонду. 92—3.
" Засадниче відношене природописних наук до віри в Бога. 97—103, 180—3.
" Полове питанє зі становища т. з. научної етики і догматики. 106—110.
" William Thomson лорд Кельвін. 124.
" Начерк християнсько-католицкого світогляду. 129—136.
" Торжество в честь св. Йоана Золотоустого в Римі. 154—7.
" Про срьєс модернізму. 161—171, 193—9.

- о. Он. Воляньский: Про відношене штуки до релігії. 200—4.
 „ Про філософічно історичний поступ в біблійних науках. 230—6.
 „ Літ. Наук. Вістник в своїм відношеню до християн. світогляду. 253—6.
 „ Про синоптичний проблем в евангелиях. 267—279.
 „ Літ. Наук. Вістник а модернізм. 282—5.
 „ Генеза евангельских текстів і історичність їх фактів. 295—301, 339—342, 369—371. 402—7.
 „ Голоси з кругів духовенства. (Про послане в справі убійства Намістника). 329—334.
 „ Про п'ятнадцятиж Мейсея. 446—457, 499—510.
 „ Убийство Намістника, Митрополита проповідь а Літ. Наук. Вістник. 471—3.
 „ Партийне становище сьвященика. 481—4.
 „ Енцикліка Пія Х. против модернізму а проф. Ергард. 514—520.
 „ Релігія для товпи. 520—2.
 „ Москвофільські погляди на катол. Церков. 527—531.
 „ В справі напасти Діла на Митрополита. 531—7.
 „ Почаївско-київське паломництво, наша сархія а Діло. 537—8.
 „ Становище Діла насупротив Станіславівського Владики. 542—4
 „ Чорносотенна Сотеріяда. 545—7.
 „ Сьвященики а соціалізм. 595—6.
 „ Критичні замітки до шематизму Львів. Архієпархії за 1908. р. 601—3.
 „ Релігійність Поляків. 604—5.
 „ З нашої преси. 605—6, 607—8.
 „ В справі протесту соборчиків. 606—7.
 „ Нива, яка повинна бути, а яка вона є. 609—614.
 „ Ювілейні торжества в Інсбруці. 643—4.
 „ Історично-статистичні замітки про інсбруцкий теол. факультет і конвікт. 645—7.
 „ Ухвали соборчика Ходорівського деканату. 657—661.
 „ Народне Слово і Галичанин. 666—9.
 „ Ісус і Марія. 670—1.
 „ Corrigenda. 671—2.
 „ Апольог.-соціална діяльність рус, душпастиря 1—14.
 „ Руске духовенство а ювілей Св. Отця Пія Х. 682—7.
 „ „Наше становище“. 687—691.
 „ Становище Епископів до москвоф. і україн. табору. 691—4

- о. Он. Волянський: Соціальна акція руского духовенства. 701—2.
- " Церковні справи в нашій пресі. 715—724.
- " Всячина. 724—9, 764—8.
- " Ще з нашої преси. 729—731.
- " До руского Духовенства. 736—7.
- " Проект виборчої реформи зі становища церковних і суспільних інтересів. 739—741.
- " Клерикали і радикали в нашій пресі. 756—764.
- " Від Редакції. 769—770
- " Сьвященик з „Діла“ має голос! 770—3.
- о. О. Г. Наша доля. 248—253.
- о. Он. Гадзевич: Єще про відносини парохів до сотрудників. 281—2.
- о. Ю. Гірняк: В справі постів. 215—6.
- о. Йос. Грицай: Лист (польско-панська релігійність). 669—670.
- С. Герусінський: Звіт тов. Вак. Осель. 773 сл.
- Ю. Д. Про новітні напасти на Прсв. Григорія. 478—480.
- о. Анат. Долинський: Протокол ухвал загальних зборів вдовичо-сиротинського фонда. 703—710.
- о. прал. Ісидор Дольницький: Брацтво Введеня Пр.Богородиці. 735—6.
- о. др. Дион. Дорожинський: Замітки до рецензії „Празничних Картин“. 733 5.
- о. Мих. Дороцький: Фільософія і християнство о народности. 48—53, 77—82.
- " З аграрного руху в Бельгії. 82—6, 110—5.
- " Організація і засади доброчинности в первіснім християнстві. 301—5, 343—350.
- " Голос природи. 614—625, 713—5.
- о. Др. Йос. Жук: Пояснення до нового декрету супружеского „Ne temere“. 212—4, 244—8, 279—280.
- Ів. Заверуха: Радуй ся Золотоусте! (поема). 1—3.
- Пет. Задворняк: Руска колегія в Римі. 641—2.
- К. Ювільят — Пій X. 673—682.
- о. прал. Йос. Кобилянський: Сьвященство а противцерковні напрями в нашій суспільности. 663—5.
- о. А. Коренець: Педагогічно-катихичний курс в Відни. 225—230.
- о. Корн. Кузик: Пісні. 91.
- о. Й. Кр. До організації. 151—4.
- о. Кос. Курилло: Дещо про вихованє дїтий. 457—471.
- Ф. Латк. Борба о глаголицку Службу Божу. 95—6.
- Вол. Лиско: Афера Вармунда. 216—220.
- " Про дальші подвиги проф. Вармунда. 474—7.
- о. Яр. Левицький: На тему клерикалізму. 256—266.
- " Легковажена квестия. 288—295.
- " Де корінь лиха? 321—9.
- А. М. Голос чужинця про наші церковні відносини. 569—573.

В. М. Еще про відносини між парохами а сотрудниками. 87—8.

В. М. Бібліографія (Мати Марія). 380—2.

о. Ір. Мазепинець: *Ad maiorem Poloniae laetitiam*. 547—566.

о. Йоан Йос. Мельницький: Де сидить схізма? 103—6.

Прсв. Сотер Ортинський: Довго вижидав я.. (пастирський лист). 141—151.

о. Йос. Охримович: Чистота, порядок і опрятність храму Божого. 311—6.

І. П. Наука а гіпотеза. 65—72.

І. П. У правдивих християн а у нас. 319—320.

І. П. Про реколекції для св'ящеників в Станіславові. 413—4.

о. Вол. Петрівський: Лист з Америки. 184—7; 376—380.

о. Ст. Петрушевич: Дух віри Христової в науці школи народної в загалі, о науці релігії в особенності. 72—7.

о. Радик Пізнати дерево по его плодах. 723—4.

о. І. Рудович: Спомини з педагогічно-католического курсу у Відни. 334 8, 399—402, 441—6, 510—4.

І. С. Розумові основи християнства. 175—180.

о. Іларій С. Чи дійсно там корінь лиха? 710—2, 752—6.

Йос. Савіцький: Ще про санаторію для св'ящеників. 287—8.

о. М. Садовський: На тему відносин між парохами а сотрудниками. 522 7.

о. Н. Садовський: Синтеза світоглядів. 694—700, 741—6.

о. Кир. Селецький: В справі школи жіночого господарства. 28—9.

„ Протест против напасти Діла. 603—4.

о. Ник. Стисловський: Чужі гріхи, 42—5.

о. Ник. Стрільбицький: Дім гал.-рус. св'ященика в І. половині минушого століття. 115 121.

В. Т. О службі за усопших. 223—4.

о. І. Урбан: Що католич. богослови моглиби і повинні зробити зглядом російської Церкви? 574—593.

о. Впр. Пл. Філяс: Причинки до історії рускої Церкви в Канаді. 747—752.

о. Пав. Штокалко: Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах. 45—8.

„ Як оживити наші брацтва? 735.

Е. Ц. Про опалюване церков на зиму. 54—6.

о. Теод. Цегельський: Протокол вдов.-сир. фонда. 703 сл.

о. Мик. Щепанюк: З Товариства св. Ап. Павла. 220—3.

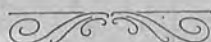
„ Щоденне св. Причастіє а св. Отець Пій Х. 306—311, 372—5, 407—9.

„ В справі видавництва Товариства св. Апостола Павла. 353—8.

„ Іще в справі видавництва Тов. св. Апостола Павла. 417—427.

„ Не убий. 626—640.

- Др. Вас. Щурат: Св. Іван Золотоустий на Руси. 136—141,
171—5.
" Поезія в пророка Ісаї. 204—211, 237—243.
" Із студій над почаївським Богогласником. 359
—368, 389—398, 427—441, 484—498.
Д. Я. З чужих журналів (церк. Вѣстникъ, Живая Мисль).
89—90.
о. Др. Дм. Яремко: Празничні картини о. Дра Дион. Доро-
жинського. 654—7.
" Від рецензанта „Картинъ“. 768—9.

II. Безіменні дописи і оповіщення.

- Академія Француска ст. 29—30.
Американська Русь: 60—3, 478, 538—542.
Візитация Еп. Сотера 126—7.
Буля Ea semper 160.
Америк.-руск. Епископ 256.
Андрея св. Товариство 127—8, 352.
Атаназія інтернат в Станіславові 477—8.
Вдів і сиріт по св'ященниках заосмотрене 128.
Вдовичо-сиротинського фонда протокол. 703 сл.
Вибори 187—190.
Гімназія приватна жіноча Василянко 382—3, 544.
Золотоустий Іоан св.
Пій X. про Него 28.
Ювілей у Львові 94. 159.
Ювілей в Римі 95.
Академія в Люблянці 127.
Відозва з нагоди ювілею 157—8.
Катихити народних шкіл 385—9.
Конгрегації та їх реформа 478, 593—5.
Консисторія Митрополіча 737.
Люрд — паломництво 224.
Митрополіча проповідь про убійство 285—7.
Непорочного Зачатя інститут 483.
Ольги св. інститут 480.
Павла св. Товариство 30—1, 125, 192, 256, 477, 604, 738.
Педагог.-катих. курс 93—4.
Педагогічне Товариство 190—1, 411—3.
Петра св. Товариство 125.
Подруже, проєкт его реформи 30.
Ne temere 224.
Просвіта 738.

Рафаїла св. Товариство 383—4, 738.

Редакция Ниви 672, 738.

Релігія в гімназії 409—411.

Руска оселя 351—2.

Рускі послы юдофілі 384.

Руска преса:

Свобода 63—4.

Справа Недільної 416.

Галичанин 414—6.

Руских съвящеників товариство 91.

Санатория для съвящеників 29.

Соборчики, їх протести:

1. белзкий 603 сл.

2. городецкий 604.

3. ходорівский 657.

4. стрілиський 661—2.

5. калуский 662.

6. войнилівский 662—3.

7. пістинський 731.

8. Заліщицкий 731—2.

9. станіславівский 732 3.

10. гусятинський 733.

11. тухляньский і скільський 768.

12. борщівський 768.

Сотрудники а парохи 20—3.

Ческий журнал Nowý věk 31—2.

Ческе духовенство 32

Шематизм Станіслав. Епархії 191.

Ясна Гора, богомолє 319.

III. Додаток.

о. Евг. Гузар : Наука на Різдво Христове ст.	1—2
Собор Пр. Діви	2—5.
св. Стефана	5—7.
Неділя по Різдві	7—9.
Новий Рік	9—11.
Богоявлене	12—3.
30. неділя	14—6.
31. „	17—19.
32. „	19—22.
Трех Сьвятителів	22—4.
Стрігене	25—7.
О Митари і Фарисею	27—30.
О блуднім сині	30—3.
Мясопустна неділя	33—6.
Розважання о терпінях І Хр.	37—126
о. А. Коренець : О самоутвердженю	1—8.
І. Л. Проповідь на Воскресенє	9—16.
о. Евг. Гузар : О добрих ділах і змаганю ся в чеснотах	1—54.
„ Науки о христ. чеснотах	1—96.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 "
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Радуй ся Золотоусте! — Св. Йоан Золотоустий, а наші часи. — Католицька дебата в відецьскім парламенті. — Єще дещо про відносини між парохами а сотрудниками. — В справі організації церковних півців. — З апольоґетики. — Всячина.

Радуй ся, Золотоусте!

З нагоди 1500-их роковин смерти св. Йоана Золотоустого.

*Радуй ся, Золотоусте!
Радуй ся, Мученику за Христа,
Радуй ся, земский Серафиме,
Радуй ся, Церкви славо золота!*

*Давно Тебе не стало mezi нами —
Стєв минуло тисяч-пятьсот лїт,
Та уст Твоїх слова лунають доси
На весь далекий і широкий світ.*

*І всі народи, що їх окропила
Ісуса-Аїнуя неповинна кров,
Слабять Твою процвїлу в терню ревність
І Богу в жертві аложену любов. — —*

Шаліла буря, рокотіли громи;
 А страшно, темно стало докрузи...
 На Тебе злоби двинуло ся море:
 Твоєї смерти хочуть бороди.

Ббдоксія, грішна Тродіяда,
 Наважилась на голову Твою...
 Тебе віддасть цар воїнам у руки
 І мов влочинця прожене з краю.

Ти на скалі Христовій став спокійно,
 Глядаєш сміло в розшалілу даль...
 — Скажи, Святий, Ти мести не боїш ся?
 На смерть підеш — Тобі життя не жаль?

„Що смерть? Що живань? Чи той з Христом не
 [всюди,

Що зріє в погорді смерти і життя?...
 Чи страннику на вигнане йти страшно?
 Дебуть живеш — не Божа-ж то земля?

Які багатства возьмеш жебракови?
 Які хто скорби видре бідакам? —
 З Христом ніхто мене вже не розлучить,
 А молитвами все я близький вам.

Нехай кипить лютъ ворогів забвятих!
 — Спокійна в Божї все душа моя;
 Не жаль — молитву в небо тихо шлю я:
 Отче! Най боля дієть ся Твоя!“*) — —

Кробою сонце поринало в море,
 Як Ти покинув паству й Царгород;
 Тріах тріюмф тирані правнубали;
 Моб сирота ридав з жалю народ...

*) Із слів пращальних свв. Йована пенед його засланим.

А Ти пішов на заслани далеко,
І много трудів, змуцань, мук загнав...
Бого за Христа перетерпів спокійно
І в руки Цому душу передав...

Ще в останнє в храмі Василієск
Небесним хлібом серце поживив,
Як мученик приніс останню жертву,
Останній віддих Богу посвятив!

Звершилось... Уста золоті замовили
За словом; „Слава Господу за все“...
Замучена белика ревність загасла,
Що так огнем горіла все а все.

Утихла буря. Сумовитий місяць
Тен зпонад моря ніжне світло слаб
На Царгород... А дух Мвій, мов той голуб,
З заслання — у вітчизну вертав.

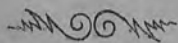
У вітчизну вертав, щоб на престолі,
На патріяршому васієсти: та не ту,
Де крб і сльози, де гордість, инів і зависть,
— А там, де все отрицаєм Доброту.

В своїм житю Ти не шукав нічого —
Лише Христа, над бго любив Христа,
І день і ніч Ти жив Єго любовю,
Не знаючи, що слави тінь пуста.

Твоє житє — житє посвяти, жертви!..
А там — давно терпіням всім конець:
А Ти — битязь, між боями на небі,
На голові Твоїй горить вінець...

Небесная Цариця за страждання
Побіди пальму подала Тобі,
Небесний Цар вінчає героя свого
І славою і чест'ю по борбі.

Ів. ЗАВЕРУХА.

Сьв. Йоан Золотоустий, а наші часи.

Не в'єсте ли, якш сватін міроки
ймуть сьдати? 1 Кор. 6, 2.

Кожний вік і кожний чоловік мусить мати перед собою великі цілі і великі взори мужів. Інакше, его сили знидють, як у того магнета, що довший час є відвернений від свого фокуса. І наш вік має свої ідеали. Але і не треба бути пессимістом, щоби не бачити, як всі змагання нашої доби випружені в напрямі лишень материяльної сторони житя. Для неї працює нинішня духовна, технична і економічна культура. Вона запанувала над силами природи, на поли науки дійшла до небувалих результатів, об'єднала житєву працю, а навіть здобула і більше вигод житєвих.

Однак не слідно, щоби з сею зверхною культурою рівним темпом поступала і внутрена культура чоловіка. Запанованє над добрами і силами природи, почутє власної сили в області науки, не пішло у нинішнього чоловіка руку в руку з тим сильнішим підпорядкованєм себе під надприродний лад. Нетерпелива праця і поспіх модерного житя не дає чоловікови часу скупити своїх думок і подумати над собою, над своїми внутреними, душевними потребами. Ї се признакою кожної чисто свїцької культури, що вона люцкі думки і змагання зводить на другорядні річи. Ми стоїмо нині на вижині такої свїцької культури. Нині не говорить ся про суть, вартість і надприродні закони житя, але зато всі думки і сили чоловіка випружені на се, щоби собі на землі рай збудувати. І так в погони за сретствами до житя нинішний «культурний» чоловік стратив з очий саму его ціль. А без висших цілей і сама цивілізация не має сил житєвих. І се є проте великим житєвим питанєм нашого віку, чи він найде у собі силу, підпорядкувати свою материяльну цивілізацию під культуру душі — чи може ціле его знанє і сила є без ратунку на се призначене, щоби лишень бути на услуги материяльному вирафінованю, а тимсамим і моральному звирідненю...

Все то більше або меньше дає ся відчувати і тому щораз частійше підносять ся голоси за реформою. До сеї реформи, до сеї коректури модерного свїтогляду невмовкаючим голосом від давна накликає християнска, католицка церква. А як чоловік має поняти, як реалізувати своє завданє житєве, вона учить на взорах святих.

Ідеали і змагання модерного чоловіка — а подвиги святаго християнської церкви, які то, на жаль, далекі від себе свїтогляди! Добудьте нинішньому чоловікови з під землі передпотопоного мамута, а він вам про него по цілому свїті буде трубити. Буде тішити ся як его мясо, як его шкіра, навіть як его шерсть знаменито заховала ся. Запитайте лиш одним словом про его давний вік, а він вам розповість цілу історію землі і замулених звірят...

А поставте нашому культурному чоловікові перед очі св. Йоана Золотоустого, він... він... крім може імені, яке відбиває ся о его уши нічо більше про него не знає. А по щож і ему знати? Прецінь в історії культури про святих не говорить ся... А однак святі є найчистішими і найпіднеслішими представителями правдивих ідеалів лючкості!

Вони є »соль землі«.

Кілько разів земля занедужає, а дух її починає розкладати ся, рука божа посилає святих, яко своє оруде. Вони у своєму житю і слові стають протестом проти блудів і звиріднення часу, своїм убагородняючим поривом ведуть до ідеалів; пригадують світові его завданє і випроваджують его »зъ землі роботи и дому неволи«. Із сего становища треба брати і розуміти тих святих, яких жите йде в розріз з типічним духом часу. Розуміти, як дібраний лік, що его дає »Лікар душ і тіл« для недужої лючкості.

Таким чином набирають властивого освітлення всі ті особливіші прояви в житю святих, з якими так не може погодити ся короткозорий дух світовий. Де розпаношило ся було вирафіноване роскошованє і переворотна цивілізация, там повставали пророки простоти і »єдиного на потребу«. Може бути, що вони часами за рїско виступали. Але для чоловіка погруженого в низькі екстреми і отупілого треба і рішучого слова і остро зарисованого взору — інакше не потрясе его душі.

Нинішній наш вік тупим кругом глядить лишень на землю. Для великого свого божого завдання він не має чутя ані одушевлення. Лиси плотської премудрости мають цілий лябіринт стежок і нор, птиці пустоти і легководушности теплі гнізда; лиш для Христа, нашого Пана, нема місця на нашій землі.

І хтож тут в силі зарадити? Тут можуть помочи лишень святі, тут треба сили життя і слова Золотоустого! І хоть би се можна уважати за особливий допуст Божий для нашого часу, що нині мовчать святі, що Бог забрав від нас тих великих, пориваючих своїм приміром подвижників, — однак не можна сказати, що Бог опустив свій нарід. Бог не опускає чоловіка ані народа, доки его дорога еше не скінчила ся.

Богдъ во спасітеельны вытїа міра (Прем. 1, 14.).

Богу дякувати, святі не вмирають. Вони безсмертні. Вони, що за життя були »солю землі«, стають ся по смерті цілим її покладам, з якого черпає ся здоровлє і удержанє духа народів. І в тому є особливша рука Божа, коли на теперішню хвилю наша католицька церква ставить на ювілейний педесталь всемірний світильник, »великого вселеньского учителя і святителя«, святого Йоана Золотоустого.

Его треба нам, нашим часам. Як не счезли з помежи нас, але еше змогли ся духи, з яким він боров ся, так треба нам і его самого, его великої личности, его потрясаючого слова. Треба его духа, щоби був нам »свѣтъ міру« і »соль землі«.

Стискає ся серце, коли мусить глядіти на остуджене релігійного духа, упадок віри, непризнаване поваги церкви. На се не порадять сьвіцкі срецтва: »трость вѣтромъ колеблема« прихильности народа, дорого оплачувана опіка сьвіцкої влади, вислугуване ся публичній опіні, примилуване ся до духа часу. Не тут спасене. Сего сьвіт для се бе бажає, тому він і нам сего дораджує. Одиноке, чого сьвіт боїть ся, се »соль землі«: вона його пече, від неї він корчить ся. Він боїть ся сего непохитного привязання ся до релігії, віри і церкви, сеї внутренної карності духа, сеї неумолимої ревности, яка торує дорогу для надприродного так як у вірі, так і в житю.

Сьвіт боїть ся духа Золотоустого!

А однак він є ліком для єго хорої душі!

Тло, на якому відіграла ся трагедія єго життя нині у нас те саме, яке було за єго часів. Змінили ся може декорації, сценерія, актори, — але роля, яку вони грали, трагічний завязок полишив ся той сам.

Нині проти дівичої любови непорочної церкви витягає затиснені кулаки не один Юліян Відступник, але цілі полки відступників, поган і жидів. У нутрі церкви християнської завзяті сектарі, новомодні гностики всякої масти, арияни, манїхейці, сіють зерна розкладу. Мертві, сьвітові, по імені лишень, християни, з холодною обоятностію приглядають ся, як хитрі софісти ножицями надуживаної науки тнуть ті узли, які вяжуть чоловіка з Богом. Серед того боевого крику треба нам сего, що сильним голосом накликавав під заєдно побідну хоругву католицкої церкви, непохитний камінь Петрової віри, того, що сам непохитно і невідступно стояв на становищі нікейско-царгородського богословя і був переданий авторітетови Римського престолу. Серед грізних жмар суспільної нужди і гураганів національних присирастий нині лючкість може уратувати лишень морально перетворююча сила євангелія, само-відречене, справедливість, християнська любов — якої живим олицетворенем був сьвятий Іоан. А проти підмулючої і замулючої повині неморальности, яка грозить заливом всім основам публичного порядку, домашної карности, вихованя, віри, церковного життя є лише одна одинока гребля, за якою є ратунок — то сьвятий.

Сьвятих нам треба і то великих, переконуючих, пориваючих, щоби з нас зробили нових людей, нових християн, правдивих, внутренних, довершених християн. Ту силу має і дає нам сьвятий Учитель. Він нині стає перед нами яко висланник з засьвіта, щоби піднести і скріпити наші душі. І ті вдячні, добром налиті душі починають співати єму пісні хвали і слави.

Ні, не слави Золотоустий бажає від нас. Єго сьвяту славу вже сьвяті і сьвята церква проголосили. Він не шукав слави за життя, не шукає єї і по смерті тут на землі, коли має єї на небі, чисту, вічну. Він нині має до нас одно бажане:

Мілю же вас, подобни мнѣ бывайте, ꙗкоже ѿзи Христѣ.

Поставлене сьвіточа на сьвітильник, щоби єго подивляти і величати, а не мати бажаня і волі єго наслідувати, се збільшає ли-

шень відвічальність. А наша любов і привязане до Золотоустого учителя лишень тоді буде его гідна, коли буде мала той сам жар, то жите, ту апостольську ревність, якою горіло его серце.

Йіце любите мѧ заповѣди моѧ соблюдіте.

Се є пробний камінь чийоїсь любови, як вона захоче чиюсь волю, дорожить чиемось заповітом. Сьвятий Учитель переказав нам велику спадщину. Неперебрані бисери і жемчуги скарбниці свого великого духа, чистіші від хрустали і дорозші від алмазу — чистіші і дорозші, бо перетоплені наперед в огни любови его горючого серця і апостольської ревности — відказав він нам яко великі поклади «соли землі», яко негасаючий огонь. Нині, коли ми по п'ятнацяти віках маєм то щастє, бути призваними до празнованя его ювілею, ми нині маєм найліпше свідощтво, чи ми гідні сего ювілею, у тїм, якъ ми шануєм, як ми бережем, як ми кормим своє і народа серце, его апостольским серцем, его апостольскою правдою?

Де на наших хатах, де на наших столах, де на наших проповідницях сьвятий Йоан Золотоустий? І який же нам ювілей? Вдармо ся в груди!

Бути може, що ми забули ся, серед наших незгодин житевих. Але ми сини вітцїв, що виховали ся, цілі віки годували себе і своїх дітий золотими зернами его сьвятої науки. Тї, у котрих настільними книгами і одинокими жерелами просьвіти були: Златоустий, Марґарити, Ісмараґди, Торжественники, Соборники, Прологи, Золоті цїни, Євангелія учительні — ті повними пригорщами черпали зі скарбниці его духа. Іхні серця, образовані его теплом, заховали і переказали нам любов і привязане до него. А наша сьвята церква, вірна прадідівському переданю, свою безкровну жертву за его посередництвом заносить перед небесний Престол. Вона привязала нас невідлучно до нашого сьвятого Йоана Золотоустого. І ми гідні, ми можем сьвяткувати его ювілей! Ми відчитуєм у ньому картину з нашої минувшини. Наше чорне, козацьке море перше застогло і заплакало, коли він на его березі свої очі замкнув. Наш руський нарід і наша земля осьвячені его живою памятию. Наші народні легенди оповідають, як Христос в товаристві сьв. Йоана Євангелиста, апостола любови і сьв. Йоана Золотоустого, правдивого друга убогих і нещасливих, зійшов на нашу руську землю, ходив і ходить по ній і просьвічає єї своїм сьвітлом правди і любови.

Хтож заспокоїть у нашого народа горяче бажанє бачити і чути сего невідступного друга Христового? Хто в ювілейнім році дасть нашим амвонам і нашим хатам его духовну потїху? Вонаж написана для сего щирого, нещасливого, простого народа. Якого Золотоустий так горячо любив, для якого він переказав свої великі ідеали!

О. Боцян.

Католицка дебата в віденьському парламенті*).

(Прийчини до історії сучасної культури).

Жидівсько-ліберальна буржуазія, що була колись найважливішим чинником в політичному житті Австрії, стратила тепер, головним наслідком нових виборів, багато на своїм політичному значінні. Але капіталами і підкупленою ними пресою, все ще дуже могутньо впливає на культуральне життя, головним науку, штуку, літературу, які бють поклони перед золотим телятом і співвають гимни в его честь, в честь его світогляду. Втрата політичного впливу, хоча і болюча, не дала ся лібералізмowi відчувати дуже діймаючо. Властивою ціллю того наряду є усунути християнський, головним католицький, світогляд зі всіх областей публичного життя, а заступити світоглядом противхристиянського, юдофільського лібералізму; політична організація і політичний вплив, се лише средство до тої цілі, средство важне, але не найважливіше, а тим менше одинокі.

В зрості католицького почування в широких масах, полученного ще і з політичним освідомлюванем, видить той жидівський лібералізм свого смертельного ворога, якому власними силами не годен опирати ся. І тому оглядає ся за союзниками, яких знаходить в політичних організаціях соціальної демократії і радикальних націоналістів.

Правда, ті три групи взаємно собі ворожі, їх ділить не лиш тактика, але і засади на економічній, політичній і соціальної області. Але при тім мають вони щось спільного, одну почву, на якій стоять разом, а є нею: негативно: ненависть до католицизму, християнізму, надприродної релігії, а позитивно: натуралістичний, туземський, індивідуалістичний і релятивістичний принцип їх світогляду. На тім ідейнім підкладі всі вони сходять ся, той ідейний підклад творить суть їх т. з. новачасного („modern“) світогляду, засадничо противного християнсько-католицькому т. з. середньовічному**).

*) Гл. Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, XLVII., 1907, Nr. 92, S. 749, Nr. 94, S. 765, Nr. 95, S. 769—778. Reichspost, Wien, Wochenausgabe, II., 1907, Nr. 49, S. 1—7, 9. Діло, XXVII., 1907, ч. 262, ст. 2, ч. 263, ст. 2.

**) Для винищення можливих непорозумінь належить замітити: Під середніми і новочасними віками розуміємо хронологічний період часу людської історії. Розуміємо далі засадничі чинники або ідеї, які витиснули своє знамя на обох тих хронологічних періодах. Ті ідеї суть інші в середніх, а інші в новочасних віках. Можна їх поділити на дві великі громади, іменно на ідеї викликаючі матеріальну (технічну) та моральну (релігійну, філософську, наукову) культуру. Матеріальна культура є безпо-

дичу борбу, о борбу світоглядів т. з. новочасного, в найзагальнішій значіню ліберального з католицьким, тоді забувають всі три табори на свої домашні рахунки і збитою лавою виступають против католицької церкви*). Гарні фрази, дипломатичний сприт, преса і капітали жидівського лібералізму вмикють зорганізувати під жидівською командою поступовий бльок до „культуркампфу“. А вихисновуєсь до того кожду обставину.

На католицькім вічу в Відні, виголосив др. Карло Люгер дня 17. падолиста бесіду, в якій сконстатував факт, що на австрійських університетах витворила ся жидівсько-ліберальна кліка, яка не допускає до катедр людей з католицькими пересвідченнями, що університети ширять явно і публично ненависть до католиц. світогляду і то в імя „науки“, що ліберальні студенти тероризують під оком університетських властей своїх катол. товаришів. Ту перевагу жидів, непропорціонально велику до числа жидівського населення і витворену штучними а несправедливими способами, треба зломити. Католики мусять собі вибороти рівноправність на університетах. Треба витиснути з університетів противцерковного ліберального жидівського духа,

рівняння висша в нових часах, і ніхто не може бажати повороту слабшої материяльної культури середних віків. Моральна культура, а спеціально її стислі (позитивні) науки (природописні і історичні) стоять висше в нових часах. І се річ зовсім природна. Філософічна сфера, на яку нераз сучасне людство так зарозуміле, стоїть висше від середовічної філософії що до багатства проблемів, але стоїть низше від методології і судильності середовічної філософії (схоластики). А вже без порівняння низше стоять новочасні віки від середних що до релігійних і стисло моральних засад. Сучасна хитка, змінича, неозначена релігія і етика з своїми діаметрально противними системами, вигядає в порівнянню з системою католицької церкви, як розбурхані філі, розбиваючі ся о непохитну, в облаки сягаючу, скалу. Абсолютність і авторитет надприродно об'явленої Богом правди, загально признаної середними віками, є засадничим противставленем до еволюціонізму, субективізму і натуралізму нових часів. На тій точці Церков мусить бути перенята т. з. середовічним духом, а рішучо мусить осуджувати т. з. новочасного духа. Бєли що лиш вичислені прикмети нових часів суть чимсь їх сущим, конечним, есенціональним, — а то отворене, покищо нерішене питанє, — то між катол. церквою а т. з. сучасною культурою нема, не може бути згоди. Можнаби що найбільше ті засади толерувати для пошанованя людської вільної волі, але ніколи не смілоби ся їх позитивно апробувати. Річ природна, що з такого ідейного противставленя церкви і культури, не можнаби вже тимсамим вносити на ворожечу церкви до материяльної новочасної культури, яка не стоїть в ніякій конечнo-причинній звязи з згаданими ідейними чинниками. Скільки що до теми на відношенє „середовічної“ католицької Церкви до „новочасної“ культури.

*) Інші, позитивно християнські, церкви, поділяють судьбу катол. церкви о стільки, о скільки мають в собі ті самі засади, що і католицька церковь.

криючого ся під фірмою „вільних“ дослідів, а впровадити духа християнського.

Такі суть менше більше гадки, висказані Люгером на вічу з 17. падолиста, доповнені підчас дебати в парламенті 5. грудня. З того засадничого становища взяла бесіду ціла некаатолицька, головно жидівсько-ліберальна преса, з своїм органом „Neue freie Presse“ на чолі.

Закиди Люгера, то не голосовні твердження, то факти. В найновішій часі іменовано на одного католика сім жидів професорами на університеті. Подль в Відні, Масарик в Празі, Вармунд в Інсбруці, Гумильович в Грацу ширять на університеті і поза ним ворожі церкви тенденції. Ліберальні студенти в Празі, Грацу, Інсбруці тероризують католицьких а у Львові виступають против теологічного відділу. Одного знаменитого медика запитав високий урядник, що мігби зробити для его научної карери. Подумайте собі, що я обрізаний, та поступайте після того, відповів запитаний. Вчений лікар-професор, Більтот, відслонив трохи і весіміло в своїй брошурі ту заслону, що закриває жидівсько ліберальну господарку на австрійських університетах. Его збойкотовано, окричано недоуком. Коли неприємні для кліки місця в своїй публікації вичеркнув, тоді вернено ему авреолу вчености. Знаменитий лікар-професор Гиртль, виголосив яко ректор віденського університету інавгураційну бесіду, в який з признанем висказав ся про християнський світогляд. І сейчас стратив авреолу вченого!

„Neue freie Presse“ пізнала сейчас, що бесіда Люгера звертає ся против жидівсько ліберального режиму в інтересі католицького світогляду і попала в нечуваний переполох. Жидівсько-ліберальний табор пізнав, що по страті політичного впливу, прозить ему ще конкуренція на области науки, взагалі культури. Пізнав, що при помочи сильної, політичної партії християнських соціалів, католицьке відроджене може стати небезпечне, передовсім для самого жидівського лібералізму, а дальше і для цілого противхристиянського руху. З подиву гідною віртуозністю зумів жидівський лібералізм закрити безпосередню ціль бесіди Люгера, іменно виказане факту жидівського режиму на університетах, та представити для ширшої публки виступ Люгера, яко замах на свободу науки, яко змагання до клерикалізованя університетів, яко стремлене до загарбання університетів під вплив політичної партії християнських соціалів. Напаятноване Люгером тенденційного, церкви ворожого духа нинішних університетів представила „N. F. P.“ яко ворожнечу до науки, а ідею Люгера, щоби здобути університети для католицького світогляду яко реакцію, поворот до варварства середних віків.

І заворушило ся всюди. Богато наївних професорів настрашило ся небезпеченьства грозячого свободі науки зі сторони політичного клерикалізму, а знаючи зміст бесіди Люгера лиш

з інтерпретації „N. fr. Pr.“, оголосили свій протест. Богато філістрів, які знають добуток науки хіба з заголовків книжок, знайдених в каталогах, в яких шукали за „інтересними“ романами, скоро лиш почули відозву до інтелігенції, щоби станула в обороні загроженої науки, почули ся нараз компетентними до висказання свого голосу про науку. Богато знайшло ся і таких, яким обоятна і наука і справа ліберального світогляду, але які почули ся покликаними до протестів тому, щоби заявити свою ненависть до політичного противника, зн. християнсько-соціальної партії, яка буцім то задумує скріпити свій політичний вплив здобутем університетів. Інші, як соціальні демократи та радикальні націоналісти, звернули свою увагу на дальшу ціль бесіди Люгера, вони зрозуміли, що виступ Люгера зміряє остаточно до християнізованя університетів, а то як раз їм не мило. Прочі, а до них належать, „*beati possidentes*“ протеговані жидівською ліберальною клікою, зрозуміли, що їх егізистенція загрожена, і вони головню викликали цілу аферу.

З порученя табору, згуртованого докола „N. fr. Pr.“, вніс професор праского університету, Чех Масарик, в дни 3. грудня нагле внесенє формально в справі усуненя університетів з під політичного впливу християнської соціальної партії, а фактично в тій цілі і тим замірі, щоби заховати і на дальше жидівсько ліберальний режим на університетах, щоби і на дальше заховати нетерпимість до католицьких професорів і студентів, щоби і на дальше університети були розсадником противцерковного лібералізму. Що така була фактично ціль Масарикого наглого внесеня, доказом є звісна дотеперішня діяльність Масарика на університеті, его агітація в інтересі масонських резолюцій, ухвалюваних на вільнодумних конгресах, доказом є генеза афери вище наведена, доказом є тенденційна, плітка, повна історичних ложий бесіда з 3. грудня, вислухана серед оплесків соціальних демократів і всіляких радикалів та лібералів.

Бесіда Масарика є повна пустих, до безконечности перемолочуваних фраз, а звертає ся остро против католицької церкви, з якою правдива наука не дасть ся погодити. Докладніше не буду тої бесіди наводити, бо зміст її докладно звісний читачам „Діла“. З великим совокупленем і з глибокою вірою вислухали бесіди Масарика его приклонники з поміж всіх націй і єврейських верств, вислухали без слова критики навіть і ті, які три рази розбирають слово національно-політичного противника, щоби остаточно то слово признати за неправдиве.

Масарик перечив історичне існуванє св. Івана з Непомук. Богато хронік, багато істориків (Палячки) згадує про того мученика, існують его листи, існують документальні згадки про его урядову діяльність jako генерального вікаря праского архієпископа, існує его власноручний підпис стверджений нота-

рияльно. Ректор віденьського університету, Тома Ебendorfer, в XV. ст. в своїм „liber regalis“ згадує за св. Івана Непомука, що зістав через короля утоплений за заховане тайни сповіді. А однак для Масарика св. Іван Н. не існує, а канонізація сеї фікційної особистості має бути лиш доказом на неуттво католицької церкви. Закид неісторичности св. Івана збивав др. Стоян, Чех.

До такого — скажім просто — засліплення спосібні крім Масарика хіба „вчені“ з соціяльно-демократичного табору, які перечать історичне існування Христа в творі п. з. Н. Tannenberg und B. Sauberlich-Sommer Die Bibel... nach den neuesten weltkultur-sprachgeschichtl. Forschungen, Berlin, 1894.

Доказ на брак інтелігенції в церкві взятий Масариком з афери Таксилья (Гавр. Жора) супонує, що само належання до католическої церкви виключує можливість помилок. З того, що багато легковірних католиків дало ся ошукати обманцеві Таксильєви, який обіцяв сензаційні ревелюції з масонського табору, вносить Масарик на брак інтелігенції католическої церкви. Що сама католическа Köln. Volkszeitung, єзуїт Грuber і антимасонський конгрес в Триденті здемаскував обманщика, сего Масарик не знає. Герой інтелігенції! Закид Масарика з афери Таксилья збивав Гентілі, Італіянець.

Влучно, хотяй як звичайно тривіально, збивав виводи Масарика гр. Штериберґ, який сконстатував, що ціла бесіда Масарика то лиш витяг з поодиноких примірників „N. fr. Pr.“ та масонсько-агітаційних брошур Бахера і Бенедикта. Ще в листі с. р. твердив Масарик, що не має суперечности між наукою і католицизмом, а в грудні дійшов до зовсім протилежного погляду. Університетські професори танцюють докола редакції на Fichtegasse (редакція „N. fr. Presse“). Бесідник є за наглячистістю Масарикова внесення, але в тій цілі, щоби університети увільнити від жидівсько-ліберального режиму.

Дня 4. грудня продовжує ся дебата над наглячим внесенням Масарика в справі університетів. Сьвітло боронили католическа церква др. Маєр і Словінець др. Крек, а з фанатичною ненавистю против неї виступив против неї соціяльний демократ, Пернершторфер, домагаючи ся ще і внесення теологічних виділів на університетах. Християнські бесідники заявляють ся за наглюстю внесення Масарика в тім зміслі, що і гр. Штериберґ.

Ще більше засадничого становища набрала дебата в дні 5. грудня. Той день зачав ся цілим рядом фактичних спростувань над Масариковим внесенням.

Бельоглявек протестує против того, що Масарик на поручення жидівського органу з нагоди поза парламентом відбувшого ся факту (бесіди Люгера) дорогою наглого внесення виступає яко речник матеріялізму і агностицизму против християнської етики. Свободолюбивий Масарик просить правительство, щоби воно в обороні юдаїзму гнобило християнізм. Пятнує бесідник

і то, що Масарик, припертий до стіни бесідою Крека, викручує ся тим, будім то він не виступав против церкви, але против політичної партії християнських соціялів.

Одноголосно прийато наглість Масарикова внесення, але з иньшого мотиву і в иньшій цілі голосували за ним християнські, як нехристиянські послі. Зачала ся дебата над *meritum* самої справи.

Др. Люгер обговорює свою бесіду на католицькім вічу і доповнює єї.

Кульмінаційною точкою цілої дебати і похальним моментом була бесіда о. дра Дрекселя з Форальбергу. Зробила вона нечуване вражінє навіть і на противниках, а оден з визначних парламентаристів признав, що так майстерської бесіди від десятків літ не було в австрійскім парламенті. Бесіда подає світогляд християнсько-соціальної партії і є світлою апологією культурального значіння католицької церкви. Та бесіда поставила формально університетську дебат у засадничім становищі, вставила єї в звязь з цілим комплексом засад християнського світогляду, який ладить ся до борби з нехристиянським. Тому і подаю докладно єї зміст, а то тим більше, що в „Ділі“ подана вона побіжно і сухо.

Наперед зазначає бесідник становище християнської партії до світогляду католицької церкви і до иньших партій. Християнсько-соціально партія не єсть ані клерикальною ані конфесійною партією. Вона є партією політичною, а за єї промахи і похибки не можна звальювати вини на католицьку церкву ані на ідейний світогляд самої партії. Яко політична партія хоче хр. соц. фракція отворити доступ до скарбів новочасної культури і поступу всім верствам суспільности в можливо рівній мірі. Але ту свою політично-соціальну програму мусить партія оперти о непохитні етичні засади, свою політично-соціальну програму мусить вложити в рамки якогось світогляду, мусить дати їй якийсь суспільний ідейний підклад. Тим світоглядом є для партії субстракт, сама суть світогляду католицької церкви. Католицькі засади, вже віками випробовані а непохибні, дають партії стійнішу основу, чим противцерковний лібералізм, який до тепер не має суспільної системи.

Тепер переходить бесідник до апології катол. Церкви і збиває поодинокі закиди роблені попередніми бесідниками в парламенті, головню самим Масариком.

Слябус і індекс катол. церкви мають бути доказом на ворожнечу церкви до культури! Алеж в слябусі осудив Пій IX. систему лібералізму, систему, яка неподільно панувала в царині думки і діла перед 25 літами, а до якої нині мало хто признає ся, якої відпекує ся сам Масарик*). Осудом слябуса

*) Де говорю про лібералізм від себе, понимаю єго дуже широке і іменно яко комплекс всіх тих поглядів, які противлять ся засадам катол. церкви.

упередив папа ціле покоління і осудив то, що нині загально аж по 25. літах осуджує ся. В тім видко акт Божого провидіння. Если церков осуджує системи певного часу, яко ложні, то має рацію, а будучність найлучше то викаже. Если церков осуджує з дня на день змінюючі ся системи, і то лиш такі з них що противлять ся об'явленій правді, то має право і обовязок до того. Если об'явлена правда є абсолютною, а є такою для віруючого християнина, то все їй противне мусить бути ложне. А той, хто не стоїть на становищі христ. віри, не має права рішати о ній, а по друге, такий, консеквентно до свого релятивізму і еволюціонізму, повинен признати, що церков осуджує лиш его особисті погляди, які на разі на теперішнім ступени розвою, видають ся бути правдивими. Але яким правом такий може твердити, що церков осуджує добутки новочасної науки?

Не можна дорікати церкві за індекс. Кожда родина і держава має свій індекс заказаних творів, а тим більше повинна індексом послугувати ся церков. Церков наказує читання тих книжок, які з огляду на мале знанє читача легко можуть відвернути его від церкви, або книжки, які з огляду на хвиливі обставини можуть причинити ся до великого замішання умів і до ослаблення віри і моралі. Релігія і мораль то не суть річ, які можна виставляти на поталу нестійних гіпотез. Експерименти добрі в музиці і штуці, але не в релігії.

Закидають католикам, що вони стоять низше під культурним взглядом від некатоліків. Так, се правда, але чому? Ото по перше тому, що католики не стремлять до витворення матеріяльної культури коштом етичних засад, вони перебирають в средствах і відкидають морально злі. По друге, католики за-недбали витворити свою питому пресу, яка давала би їм средство до виявлюваня перед світом своєї духової сили і духових добутоків. Некатолицька преса збуває або злобною критикою хой-тайби і найвидатнійші твори католицького духа. Але прийшов час опам'ятання. Тепер католики встають, організують ся, стають до ревалізації з противниками на всіх полях публичної діяльності, хочуть осягнути такий вплив в культурі, якуй противники вже давно осягнули і хочуть всюди маніфестувати свої засади. З ворогом катол. світогляду безпощадна борба, але зглядом одиниць доброї волі, хойтайби і некатол. пересвідчень, най-далше ідуча толеранція.

Інтересний однак обяв, що ліберали закидають католикам низшість що до культури, але коли католики стають до ревалізації на якій небудь області, а стають в душі катол. засад, сейчас підносить ся крик про клерикальний хрестоносний похід. Не дбати про культуру, се вездарність дбати про неї в катол. душі, се клерикалізація і назадництво, отже чого властиво хочуть ліберали? Хиба випречення ся катол. духа і працювати в ліберальнім душі!

Дальше зазначає бесідник становище католицької моралі до краніотомії (вбійства дитини в утробі матери для ратования матери), за яке зроблено церкві закид зі становища медицини. Але дефінітивно церков ще того питання не порішила, а між моралістами панує на тій троякій спір, підчас коли сама конгрегація перехилює ся на сторону того погляду, що вбійством дитини не можна ратувати життя матери, бо не знати, чи дитину в лоні матери можна вважати за нападника. Перед рішенем тої послідної, до тепер спірної обставини, годі зіступати зі становища пятої заповіді. Краніотомія не є лише питанням лікарским, але і моральним, а яко таке належить до компетенції церкви.

Закинено церковній теології, що вона скостеніла в кайдаках догми. Алеж не кожній науці призначено винайти щось зовсім нового. То можливо в музиці, але не в математиці. Математика має певне число формулок і аксиомів здоровому розумови очевидних і ними оперує. Математика може винайти новий спосіб доказу, нове пояснене, але не винайде якоїсь нової правди. А мимо того є правдивою наукою, стислійшою від прочих, які стремлять до винайдення чогось нового і доходять до найбільших нісенітниць і фантазій. Як математика так і теологія має певне число догматів — не так то дуже і велике — яких не нарушує, але які старає ся все в новий спосіб доказати, пояснити, поставити їх все в відповідну позицію до вириваючих проблемів дня. А то праця, яка займе віки!

Закинено в парламенті, що церков механічно втолює в діти готові питання з катехизму. Алеж, чи шістьлітній дитині можна полишати до довільного вибору так тяжкі, а рівночасно необхідні в житю проблеми як Бога, початок і призначене сьвіта? Таж досвід віків, традиція церкви то суть чинники, які певно подають здорові погляди дитині, яку треба виховувати і учити на головних взорах і примірах. Педагогічна система Руса, якої здає ся тримати Масарик, скривлена: бо дитини не можна полишати самій природі. Дитина не сьміє бути предметом, на якимби можна робити експерименти педагогічних теорій Пестальюда, Гербарта і прочих. Що до методу, в який уділяти дітям науки релігії, панує тепер горяча дискусія в католическій церкві, але годі нової непевної теорії уживати сейчас, кидаючи випробовану давню. Як яка педагогічна і психологічна теорія перейде зі сфери правдоподібности в сферу правдивости, то церков перша її прийме до катихизтичного методу.

Сповідь дітей, сказано одним з бесідників, є шкідлива, бо сповідники нераз більше зіпеують, чим направляють. Але чи то так певна і доказана річ, то зіпсуте дітей з вини сповідника? Чи для евентуальних похибок сповідників треба вже зносити сповідь? Если так, то требаби знести суди і медицину, бо суди і лікарі часто роблять похибки. Лиш хто не знає людської душі може виступати против сповіди.

Хоче дехто на місце теперішньої школи заложити нову безконфесійну. Але чи не бачите, що і в Америці заховано релі-

гійно-моральне вихованє в школі. А навіть і в Франції зачинають вже говорити про Бога, хотяй не ясно і боять ся ще назвати Ёго по імені. Знаний се факт, що університетський професор з Ціріху, др. Ферштер безвірний, член міжнародного, безрелігійного етичного союзу, по довгих дослїдах на полі педагогії і психології, приходить до заключеня, що нема етики ані педагогії без Бога. А як часто називає ся віру в Бога клерикалізмом?

Дав ся ту чути голос про завеликий вплив катихитів в школі, про великий вплив духовенства. Таке твердженє є доказом крайного незнання відносин. Чи ж ті тисячі ліберальних учителів поступають після команди катихитів? Чи ж ті мільйони лібералів дають ся водити священникам? Деж той великий вплив духовенства? А если мимо загального упередженя і щонайменше антипатії до духовенства, знайдуть ся численні родичі, навіть з дуже вільнодумними поглядами, що віддають свої діти на вихованє до монастирів, то се є лиш доказ животности катол. педагогії, яка зуміла знайти собі признанє мимо загального упередженя до катол. церкви.

Закинув Масарик, що церков лиш до XII. ст. дбала про культуру. А чи-ж то не XIII. столїте дало початок університетам, чи-ж та *universitas nationum et litterarum* не вийшла з катол. духа XIII. ст.? Нинї менше католиків на університетах, чим не католиків, а причини не лежать лиш в винї католиків, факт існуваня університетів завдячувати треба лиш катол. церкві. Чи ж не середні віки видали св. Тому і Данта, катедри в Відні і Кольонї? Середновічна наука і культура зачинає зискувати собі признає зї сторони людий, що вмють вийти в тодішний час і не мірять ёго новочасними шаблонами. Если возьмемо під розвагу, то, що середні віки зробили для культури, то зробили вони без порівнаня меншими средствами, чим нові часи і серед тяжших обставин, то треба признати, що зглядно зробили вони більше, чим нові часи. Ідеалізмом, запалом, посвятиченєм ся стоять середні віки вище, чим нові. А св. Франц з Асизу, клясичний тип середновіччя, так нинї не раз поруганий, чи то не він дав новий напрям своєму часови, чи то не він кинув зерно демократичної ідеї, яка в наших часах виросла в велике дерево? Ми не живемо християнською культурою середних віків, на ній опираємо ся, хоть часто того відпекуємо ся.

Твердить ся, що католицизм упадає, а доказом того апостазії. Алеж причини, що викликають апостазії, не доказують внутрішньої слабости католицизму. Одна книжка, оден товариш, одна покуса, оточенє, упередженє, власна слабість і пристрасть то суть чинники апостазії. Тверда мораль церкви, то вимагає посвятиченя ся, не притягає до себе слабих характерів. Часто і тому встидають ся, головнє молоді люди, церкви, що бачать єї переслідувану, понижану. Але наша партія хоче виробити цер-

кві такий вплив і поважанє, щоби вона сьміло могла показати ся людям.

Закидають, що катол. пересьвідченє відбиває ся некорисно на напрямі нації. Алежь суть науки, які з пересьвідченєм не мають нічо спільного, от як хемія, фізика. Иньша вже річ з історією. Ту пересьвідченє автора витискають своє знамя. Певний субєктивізм мусить ту бути. Інакше вибирає жерела, вихісновує їх, розуміє і викладає соціяліст, ліберал, інакше католик. Але чому лиш католикам має ся уважати за недозволене то, що иньшім дозволене? І на університеті хочемо бути католиками там, де то в науці допускаєме, а така ривалізація певно не вийде на шкоду науки. Возьмім примір. До тепер дуже ложно оцінювано характер папи Юлія II. Аж прийшов Пастор, взяв ся до студий жерел і виказав, що дотеперішні погляди на Юлія II. не були правдиві, що без Юлія II. не було би Михайла Ангела. Ту корінну зміну в історичних поглядах на Юлія II. викликав Пастор завдяки своїм катол. пересьвідченням, які казали ему з скептицизмом відносити ся до дослідів.

Наша партія хоче опирати свою політику о християнську етику, яка хоть тверда, є тим для душі, чим строга диета для тіла. Тої етики не виключають християнські соціяли в жидівськім питаню. Але раса арийска і семітка не дасть ся погодити. Спритний, витревалый жид, що еще і не перебирає в средствах, все був і буде небезпечним соперником для християнина. Самозаховавчий інстинкт християнського населеня визначив в середних віках жидам осібні діляниці в містах, поза якими їм не дозволено було торговати. Воронити ся треба, а жида нехай собі приписують вину, если не мають в широких масах християнського населеня симпатії.

Взагалі хто вміє відріжнити засади від їх скривленя людскою слабостію, той мусить признати рацию бити католицькій церкві мусить єї поважати, хотайби і не годив ся на єї погляди.

Кілько то поглядів принятих церквою, видавало ся ложним, а однак були слухними, о чім пізнійше переконувано ся. В 70. роках атеїстичний дарвінізм ухвалив за доказ інтелігенції, церковна віра в Бога за забобон, а однак нині як то змінили ся погляди. Сам Масарик відпекує ся атеїзму. Церков все поборювала двобій, сьвіт тим гіршав ся, уважаючи се за трусливість, а нині загально уважав ся двобій за щось неморального. Церков все наказувала повздержність, сьвіт уважав се за сьмішний аскетизм, нині повздержність стала засадою гігієни.

Отже маємо багато доказів, що засади катол. сьвітогляду, хоть старі але випробовані хоть тверді, але придатні в житю. Не одна з них може видавати ся невідповідною, але прийде час, що викаже єї стійність. Так вже часто бувало. Засади матеріялістичного сьвітогляду не устояли ся перед форум науки. Нині матеріялізм закинено в науці. Поки що матеріялізм задержав своє значінє яко політичний чинник завдяки могутній

організації соціально-демократичної партії. Але і з політики мусить він счезнути, як счез з науки, а соціальні демократи або счезнуть, або зближать ся до християнського світогляду, який одинокий пережив всякі філософічні системи.

При кінці ставить бесідник внесення на модифікацію наглого внесення Масарика в тім дусі, що університети мають бути вільні не лиш від впливів християнсько-соціальної, але також від всякої політичної партії.

Масарик згодив ся на ту модифікацію, а змодифіковану резолюцію односторонньо прийнято. Блазеньку резолюцію Пернерштофера, щоби викинити теологічні виділи з університету відкинуто. За нею були лиш соціальні демократи і кількох радикалів Ліберальний молодіжх Челянеки осудив внесення Пернерштофера за занадто реакційне, щоби з ним числити ся.

Бесіда Дрекслея має епохальне значіння в історії австрійського парламентаризму, є триумфом християнської ідеї і партії.

Ціла дебата, викликана бесідою Люгера і інсценізована жидівським лібералізмом, переходила інтересні стадії. Люгер, яко речник католицького відродження в Австрії, виходить з пляном зломання жидівсько-ліберального режиму на університетах, здобути їх для католицького світогляду при помочи свідомого катол. населення, між иньшим і через вплив політичної християнсько-соціальної партії. Грозяче небезпечнаство зрозумів жидівський лібералізм, зрозумів цілий противцерковний, противкатолицький, противхристиянський табор і устами Масарика вніс нагледне внесення в справі усунення впливу хр. соц. партії на університети. За Масариком стала ціла нехристиянська половина парламенту, о поваленню внесення нема що і думати. І християнські посольські групи, хотяй видять, що внесення Масарика звертає ся передовсім против христ. духа на університетах, а доперва відтак против політичній хр. соц. партії, мусять прийняти нагледне внесення, але рівночасно звертають его вістрем против нехристиянських елементів. Нагледне ухвалює ціла палата, але оба табори в своїй інтерпеляції і для інтересу свого світогляду. Ідуть бесіди, фактичні спростовання, а з них оказує ся, як плиткими аргументами воюють „поступові“. Дрібна справа про університети виростає поступово до значіння засадничої дебат двох великих світоглядів. Приходить дебата над *meritum* внесення і речник христ. соціальної партії в великих нарисах малює свою партію і голосить світлу апологію її ідейного світогляду зн. католицької церкви. Палата почула, що то є катол. церкв, яка є культуральна сила, як мізерні противні їй світогляди. Католич. церкв здобула собі право на місце в парламенті, право, яке ворожі її засади до тепер неподільно посідали. Се великий крок наперед. Під вражінням світлої бесіди трактує парламент християнську партію на рівні з иньшими і ухвалює, що не самої христ. соц. партії, але всякої політичної партії впливи треба усувати з університетів. І то велика перемога хри-

християнської партії. Парламент висказався проти жидівсько-ліберального режиму на університеті. Стріла, пущена жидівсько-ліберальною рукою в сторону християнської партії, вернула ся і зранила того, від кого вийшла.

То зробив парламент. А чого ще не зробив? Не осудив впливу жидівського лібералізму, який виявляє ся на університетах в формі неполітичної організації, не осудив протиправного напрямку на університетах, який виступає в формі „вільної“ науки, не признав парламент, що університети мають бути пересякнені християнським духом, виключив парламент средство політичної організації в цілі введення християнського духа на університети. Стільки що до самого парламенту, який остаточно в теперішнім своїм складі і не міг зробити того, чого вимагає інтерес християнського світогляду з тої причини, що частина населення не є християнська, а так само велика частина парламенту.

Зі становища християнського світогляду, виходячого з засади, що Боже обявлене, поміщене в католицькій церкві, є одиноким правдивим, а все йому противне є тимсамим ложне, слідує, що наука і університети не можуть бути вільні. Подібно як одиниця, родина, держава, людство, всі думки, слова і діла людини, всі її почування і пожадання, таксамо і наука і університети мусять числитися з фактом Божого обявлення, зложеного в католицькій церкві. Основ того обявлення не сміє ся порушувати, перед авторитетом обявлення кінчить ся свобода науки, наука не сміє кидати ся на обявлене. Не досить на тім. То лиш негативна сторона, яка висказує, чого наука і університети не повинні робити. Але наука і університети вийшли від Бога — поза ним нічого не існує — отже мусять зі своєї сторони і до него стреміти. А як? Так, що будуть слідити і шукати правди в Божих творах, в історії і природі, і то самої лиш правди. Проте погляд про абсолютну незалежність науки і університетів є зі становища християнізму лиш фразою. То такє ясне, розуміє ся для того, хто стоїть на становищі христ. світогляду і консеквентно думає. Погляд про абсолютну свободу науки, то лиш одна галузка на великім пни еманципації людства від Бога і єго надприродного обявлення, зложеного в катол. церкві. Для кого Бог і то такий, яким єго представляє катол. догма, не існує, той не може признати засади залежності науки і університетів. Але хотїйби таких людей було багато, хотїйби такими були і всі, то однак становище християнізму не могло би дозволити, щоби їм признати право на університеті для ширення тих ідей, які противні субстрактові обявленої католицької догми і етики. Догматична толеранція не дозволена, вона є гріхом!

Такий фактичний стан річ, в яким би вся суспільність і всі університети були „вільні“, значить не числили би ся з постулатами обявленої церкви, є можливий навіть є і правдоподібний і єго поборювати неморальними средствами не можнаби.

Взглядом такого стану можнаби заховати лиш т. з. цивільну толеранцію, значить его толерувати, але не апробувати, уважати его за конечне зло, а не за стан маючий рацію бити, за стан против якого треба виступати рішучо і непохитно, але без уживання средств, наказаних християнською етикою.

Возьмім конкретно. В сучаснім світі прийнято погляд, що наука і університети не потребують числити ся з догматично-моральними основами католицької церкви, але можуть іти там, де їм ся подобає. Ті погляди зреалізовані і на австрійських університетах. Консеквентний католик не сьміє тих поглядів поділяти, може їх лиш не толерувати, не толеранцією догматичною, а лиш т. з. цивільною. Повинен відтак стреміти до того, щоби свої погляди ширити, але без насильства і фанатизму, оскільки се єму можливе, повинен католик старати ся завести такий ідеальний стан, в яким всі університети числилиби ся з Богом і католическою церквою, і не виступали против них. Чи то дасть ся досягнути? Ні, то морально неможливе, если возмемо під увагу вільну волю людей і їх віснуу природу. То по що стреміти до того, що не дасть ся досягнути? Тому, що після христ. науки, Бог не дивить ся лиш на діла, але і на інтенцію, дальше і тому, що ми не знаємо, де лежать границі можливости, отже повиннісьмо стреміти хотьби до найвишого ідеалу, полишаючи думку про его зреалізоване Богом.

В університецькій афері вказав Люгер той ідеал, до якого консеквентний християнин католик повинен стреміти, а християнсько-соціална партія зробила то, що серед даних обставин могла зробити. Але стати на тім не сьміє, лиш іти безвпинно наперед. А ми є за нею! Если придержуване ся Бога, обявлення, засад католическої церкви і консеквентне стремленє до їх реалізованя є фанатизмом і реакцією, то будьмо фанатиками і реакціонерами!

О. В.

Еще дещо про відносини між парохами а сотрудниками.

В 4. ч. „Ниви“ порушив оден священник дуже болючу справу про відносини між парохами а сотрудниками і зазначив, що в тих відносинах панує повна анархія. Здавало ся, що на сю тему посилять ся численні дописи, бо дійсно більшої анархії що до відносин між властію а підчиненими нема в жаднім иньшій становиску. Тимчасом все мовчить і не знати, чи сю мов-

чанку приписувати байдужности чи якійсь неоправданій боязни. Чей виміна гадок і роз'яснене справи причинять ся лишень до скоршого усуненя сєї анархії... Хочу висказати кілька гадок н тій справі, навести найважнійші кривди, яких зазнають сотрудники та подати спосіб, як би зарадити тим кривдам.

Великою кривдою, якої в першій мірі зазнають сотрудники, се сотрудницькі помешканя. Маю на увазі передовсім помешканя приватних сотрудників по селах. Перед ними дрожить здоровий організм, а щож говорити о слабших конструкціях або о женьщинах. Се правдиві нори: підлоги в хаті нема, віконця маленькі, ледви лучі сонця дістають ся крізь них, в зимі лять ся зі стін... Вистарчить короткий час помешкати в такій норі, щоби набавити ся ревматизму або иньшої хвороби. Старі, на пів спорохнявілі дяківки признають ся звичайно на помешканя для сотрудника. Але часом нема і такого помешканя. Густо часто сотрудник приїхавши на посаду мусить доперва сам ходити по селі та шукати собі за помешканем. Щоби се не виглядало на пересаду, наведу примір. Мій товариш о. К. діставши посаду, сотрудника і то системизовану щей до того в містечку вибрав ся на ню з женою, меблями та довідав ся на своє здивованє від пароха, що нема помешканя. Парох додав а усьмішкою, що се дурниця, бо тепер літо, можна мешкати і в шпихлїрі. І мусїв дійсно зложити меблі в шпихлїрі, а сам цілий тиждень шукав за помешканем та лиш завдяки милосердію одної побожної родини дістав скупе примішенє. Сю кривду можна легко усунути. Нехай би парох, старающий ся о сотрудника був з'обовязаний дати Ординаріатови письмєнне приреченє, що має для сотрудника здорове помешканє складаюче ся з кухні і бодай двох комнат. Помешканє о одній комнатїй не вистарчає для інтелїгентної людини. Ми жонаті, маємо діти, службу, годі помістити ся в одній комнаті. Впрочім треба часом усунути ся від родинного гамору, щоби дещо прочитати, виробити проповідь, відмовити молитвослов, а се в помешканю о одній комнаті, яка часто єсть разом і кухнею, майже не можливе.

Дальша кривда, якої зазнають сотрудники, походить відси, що нема точного означеня прав і обовязків в відносинах між парохами а сотрудниками. Львівський Собор опреділяє права і обовязки сотрудників надто загально: „Сотрудник має парохови свому заявляти послушеньство і бути всегда готовим к заступленю місця пароха“. Се і використовують деяки парохі та жадають слїного послушеньства навіть в справах, які не стоять зовсім в звязи з церквою, уважають сотрудників за своїх наймитів, що позбавлені всяких прав. Раз питав я одного сотрудника, чому переносить ся на иньшу посаду, коли єго сотрудництво несе нонад 80 зр. місячно! Відповів, що сидів би на місци аж до парохії, наколи би єго парох обходив ся з ним бодай так, як з своїм наймитом. Повний молодечого заналу для Христової спра-

ви ідеш до висвяченю на посаду — се приватне співробітство на селі. Душа рветь се до праці. І все було би добре; та тут старший брат во Христі — твій парох гасить сей запал зараз на початку. Хочеш правити що дня Службу Богу, парехови не подобає ся се; каже, що у него нема вина і просфори на будні, лиш на неділю. Купиш своє вино, спечеш сам просфору, парох не дає ключів від церкви. Всякі просьби не помагають. Се не видумка, але правдиві факти. Підеш на проповідницю, проповідь оброблена та виголошена добре; парох повідає: не фанатизуйте мені людей або я потребую більше патріотичних проповідей, і на другу неділю посилає тебе на проповідницю з приказом говорити дослівно з Вартошевського. Засідаєш до сповідальниці, сповідаєш совісно і парох звертає увагу, що не треба так довго мучити пенітентів. В селі ширить ся радикалізм, кузнем его чистальня, бо ніколи не була там нога священника. Хотів би єдинимати сей радикалізм, бо того вимагає справа Христа і народний патріотизм; парох наказує тобі вступ до читальні, наче би тим підривало ся его повагу. І якже в таких і тим подібних случаях має поступити собі співробітник, щоби не зразив свого шефа? Нехай би духовна власть определила точно обовязки і права співробітників так зглядом пароха як і парохії; приміром: чи має співробітник право до ключів церковних, коли хоче правити Службу Богу, чи церковна каса обовязана поносити видатки на вино і просфору також для співробітника, чи співробітник може довільно на даний парохом темат проповідати і катехизувати і т. п. Таке точне определене прав і обовязків співробітника усеушло би в многих случаях непорозуміння і повсталочі з того соблазні.

Анархія в відносинах між парохами а співробітниками панує також тому, що нема точного определення що до розділу праці і доходів. Вправді Львівській Собор пригадує парохам, щоби не складали всего тягару на плечі співробітників, щоби давали своїм співробітникам третю часть доходів вєспільно зібраних, но се сказано надто загально. В практиці двигає співробітник на своїх плечах весь тягар праці; до него належать утрени, вечерні, проповіді, Служби Божі в неділю, крестини, виводи, похорони, школа. Се не є загальне правило, але то більший части так буває. За ту працю належить ся співробітникови третя часть доходів вєспільно зібраних. Нехай би і так було, коби хоч справедливо ділив ся парох! Декотрі парохі резервують собі канцелярійні доходи, всі шлюбні, всі співані Служби Божі, а коли зважить ся, що на селі дають люде звичайно лиш на співані Служби Божі і що з них та з шлюбів найкрасший дохід, то співробітник дістає в дійстности лиш маленькі окрупини доходів. Чи ж се справедливий розділ доходів? Співробітник міг би також працювати в парохіяльній канцелярії та набирати вправи в парохіяльнім діловодстві. Впрочім декотрі парохі звальють і так на співробітника головну роботу в канцелярії, кажуть робити квартальні витяги до староства, місячні витяги померших до суду, метричальні копії до Конєнєсторії. Яке право уповажнє парохів ре-

зервовати собі шлюби, співані Служби Божі? Інші парохі відступають виравді сотрудникам співані Служби Божі, але жадають від них поділу і то з доходу та забирають собі парастаси, бо твердять, що за натуралія оплачують податок. Так само жадають поділу від акафістів. З сего виходить такє, що опісля пишє „Monitor“, że proboszcz i wikary pobili się na drodze za parastasy... Знаю пароха, який вернувши з двомісячної відпустки, казав сотрудникови предложити собі спис всіх Служб Божих і заплатити солову за парастаси, які були в єго неприясутности. На селі буць часто Служби Божі, по яких жадають священника до хати на водосвятіє або парастас. Як має поступити собі сотрудник, отримавши на таку Службу Божу? Парохі не позволяють сотрудникам іти з водосвятієм до хати парохійнина, бо то знов до них належить. Нехай би і так було, однакож точний припис і в тім случаю не пошкодив би. Словом точне определєне розділу праці і доходів усеуауло би також в значній части непорозуміння між парохами а сотрудниками; сотрудники при величезній праці не вичерповали би ся, а при яких-таких доходах не знеохочовали би ся до свого стану. Зачувати, що много сотрудників задумає іти працювати на вільну, американську землю. Щож змушує їх до сего, як не ся анархія, яка панує у нас в відносинах між парохами а сотрудниками, як не велика матеріяльна пужда?..

Сотрудник.

В справі організації церковних півців.

Нераз порушувалася і обговорувалась в „Ниві“ справа нашого духовенства організації, однак ще ніхто не натякнув на одну важну річ, що стоїть в звязи з тою справою — а то справа дяківської організації. В сій важній для церкви справі смію отсим забрати публично голос тимбільше, що она була вже нераз предметом дискусії наших соборчиків деканальних. Заки однак приступлю до властивої річи, хочу коротко тут навести, яке значіне в нашій церкві і суспільности мав дяківський стан в давнійших часах, а яке тепер.

Як звісно з історії нашої церкви, стан дяківський був все в великій почесности у нашого народа. Звісно, що з сього стану, заки наше священство мусіло мати університетські студія, священником на Руси міг стати в ряди — годи і дяк, що нераз особливо в XVI.—XVIII. віці трафлялось (Історія Руси України Грушевского т. V. стор. 274)

Красне і поважне становище в нашій суспільності занимали до недавня дяко-учителі, що тішилися справді великою повагою у нашого народа. Тепер часи змінились — вкриті соломою і зубом часу згорблені школи — дяківки, що звичайно стояли і тепер ще декуди стоять на первісно-ерекціональних огородах, уступили місця каменцям школам, місцеже дякоучителів завняли учителі з новітнім образованием. На жаль однак хоть в наших краю обіймила керму в народній школі Рада шкільна, нераз можна почути серед нашого народа голоси, що таки давнійше наші селяни радійше посиляли свої діти до школи, хоть там вчили „неучені“ дяки, чим тепер. Справді если де тепер фреквенция дітей на селі є правильна, то се належить завдячити шкільному примусови. І не дивниця, бо теперішня особливо сільська школа часто-густо не приносить бажаних успіхів, яких навіть годі нераз вимагати, наколи нерідко має ся до діла з запомороченим вшехпольскою дурійкою учителем, що будучи з засади ворогом рускості, нерадо і нещиро працює над дитворою, відданою его опіці.

Недивно отже, що нарід наш мило нераз згадує часи, коли то в школі учили дяки не тільки читати і писати, но також дещо з історії Руси, співу церковного і катехізму.

Та не досить на тім — з часом як усунено із школи дяківский стан, ба навіть суть найновіші з'усили з боку ворогів церкви, щоб і духовенство викинути із школи (*freie Schule*) — тимсамим і становище дяків потерпіло на значіню і повазі в очах народа, а що найважнійше зменшилися доходи, які церковні півці, яко учителі, титулом нагороди за науку дітей побирали; що більше дійшло до того, що навіть т. з. роківщину з трудом і упокоренем приходиться ся дякам видерти у парохіян. До недавніх часів деякі громади вставляли рікрічно в громадський бюджет певну квоту на удержанє дяків — та се тільки спорадичні случаи — тай на се треба потвердження Виділу повітового, котрий на сю справу дивить ся кривим оком а по більшій часті перечеркує рубрику на удержанє дяка.

Ще яко таке зносиме матеріяльне положенє церковного півця може бути там, де суть більші парохії і багаті парохіянни. В такім случаю півець маючи більше занятя, тимсамим має більше доходу за треби. Менше нарікань з сторони півців можна рівнож почути там, де пр. дяк є в місці замешкалий а притім має власний свій маєток — господарку. Наколи еще зважити, що добрий півець повинен мати дяківську школу і іспит получений з практичними для несеня в народ культури відомостями (пр. дяківська школа у Львові, де кандидати на дяків попри фахове образование вчать ся рахунковости, садівництва, а укінченє такої школи немало коштує) то і нема чого дивувати ся, що майже всюди між дяками суть наріканя і то оправдані на пужденє положене. Неоден з священників радби мати в своїй парохії яко тако образованого дяка, котрий потрафивби і хор завести і крамницю провадити і помагати в просвітній роботі—

розписує ся навіть в тій цілі конкурс на посаду дяка, та хоть на оголошене в часописи знайде ся кандидат з потрібними кваліфікаціями, не може довше дякувати в селі, бо по prostu немає з чого вижити особливо, если має при собі родину. Недавно роблено вправді заходи в соймі, щоби якимсь способом забезпечити долю церковних півців і органістів, особливож цілою душею занявся сею справою бл. п. о. Танякевич — всі ті однак старання скінчили ся хіба тільки на добрій волі, а дяківський стан не досягнув нічо реального. Правда, що між самими півцями неслідно майже жадної організації — а если яка є, то організація ся має на цілі виеманциповати ся з під впливу властей церкви (Дяківський глас) — однак годі і сего заперечити, що і священники малі або зовсім не дбають про поправу долі півців. Если так є, то годі даувати ся, що деякі дяки не маючи помощи і поради з боку священників, часто удають ся з прошенем о поміч до людей ворожих церкви. Знаю случаи, де агітатори — радикали в часі сегорічних виборів до парламенту, хочачи зискати довіре а тимсамим і голоси для своїх кандидатів на послів, на вічах між иньшими справами, підносячи з завистю в очах народа добробит духовенства, рівночасно вказували на нужденний матерьяльний стан дяків і паламарів. Наслідком такої агітації многі дяки і паламарі мимо супротивлення ся священників віддавали свої голоси на ворожих церкви і духовенству кандидатів.

Незбитим отже фактом є, що житєві умовини церковних півців суть по більшій часті нужденні, а тимсамим їх труд для добра церкви і народа задля щораз більшої утрати поваги в нашій суспільности безхосенний, з другого боку зовсім оправдані вимоги священства що до образования дяків суть досить великі а навіть конечні. Що значить в парохії дяк маючий в народі повагу і з відповідаючим его становиску образованием, се кождий з нас священників, здає ся, повинен відчувати. Чи прийде ся в громаді заложити читальню, чи яку касу, в такім благороднім ділі удаєм ся звичайно о поміч в першій мірі до півця (не виключаючи учителя, если є до таких річей охочий). Як в нинішних часах діяльність священника-душпастиря не може і не сьміє обмежувати ся єдино тільки на відправленю Богослуженя, так і діяльність дяка в парохії мусить бути така, щоб в очах народа підносила его повагу, а тимсамим щоб дяк був дійстно в християнській громаді першою особою по священнику. Півець церк. має бути інформатором священника не тільки при обняту парохії, но має бути его дорадником все і всюди, особливо, если ходить о викорінене загніздивших ся в парохії пороків. Щоб се дійсно наступило, мусимо передовсім з'єднати собі в дяківскім стані довіре; переконане, що дяк є слугою священника мусить уступити, бо тим не тільки зражує ся півців, але і підкопує ся в народі їх повагу, через що пераз і наша повага дізнає пониження, бо звичайно діє ся, що дяк немаючи довіря до священника, буде вправді ему в очи сьвітити, а поза очи ворогує. Та не досить на тім — ми сьвященники, наколи хочемо мати на

будуче в дяківському стані сильного сопомочника в нашій душпастирській праці а тимчасим удержати і на дальше повагу того так давнійше високо почитаного в нашій суспільности стану, повинні старати ся о вихованє і образованє дяківського стану, відповідаюче їх званю. Провід в тім вихованю мають мати священники, а ніколи люди без відповідних кваліфікацій, як то доси діяло ся пр. в дяківській школі в Станиславові, де то ціле образованє дяків кінчило ся виключно на недокладнім виученю „гласів“ і слабім читаню часослова, а питомці навіть не учили ся св. правд віри (о релігійно-моральнім вихованю нема бесіди).

Основою життєвості всіх станів є забезпеченє житєвої еґзистенції. Стан дяківський є безперечно чинником, без котрого церков обійти ся не може. Если так є, то ми священники в першій мірі повинні прийти з помічю заведбаному дяківському станові, стараючи ся о поліпшенє его долі. Не ждїм, аж наші вороги стануть заступниками дяків — пролетарів пр. в будучім соїмі, но вже тепер дяківска квестія нехай буде на дневнім порялку наших деканальних соборчиків а передовсім єпархіальних синодів. Збирали ми недавно підписи для осягненя підвисшеня нам дотації, чому не можемо і то чимскорше спонукати до сего діла церковних півців і враз з ними старати ся в будучім соїмі о поліпшенє їх долі. Справа ся тим лекше моглаби удати ся, еслиби до неї прилучили ся органісти. Та тут треба сильної організації півців церковних — в котрій то справі не сьмілиб і ми відмовити їм помочи і поради, не забуваючи о тім, що квестія нашої організації є тісно звязана з справою організації півців церковних. В який спосіб в загалі малаби ся організація наступити, про се малиб рішати дяківські стоваришеня всіх 3 єпархій. Дописи в організаційних справах а спеціяльно в справі поліпшеня долі дяків з певністю радо поміщувалиби наші християнські часописи „Основа“ і „По лавник“, котрі то часописи старанєм священників повинні знаходити ся в руках кожного півця.

а. В. Антон.

3 апольоґетики.

Bonifatius-Korrespondenz, apologetische Mitteilungen für den hochw. Klerus und gebildete Laien, ein Zeitenwächter, herausgegeben vom Aktionskomitee der österreichischen Bonifatiusvereine durch P. Augustin Galen O. s. Ben., Prag, Abtei Emaus, I Jahrgang, 1907, St 384, zweimal monatlich, 3 Kronen jährlich.

На католицькім вічу в Ратібоні 1840 р., піддав Делінґер гадку заложеня товариства для морального і материяльного спомогання католиків, які живуть в розсіяню, в т. з. діаспорах. Гр. Штольберг здійснив ту ідею і заложив т. з. Bonifatius-Verein. Органом товариства є Bonifatiusblatt місячник, річно 0.90 К. по-

ва серія від р. 1900! в Падерборні. Напрям апологетичний царковно-політичний.

Згадане товариство має свою філію в Австро-Угорщині, а її органом є на самім початку подана Bonifatius-Korrespondenz (для Чехів виходить св. Войтїх по чеськи). Часопись призначена до ширення між широкі маси, головню там, де грозить агітація лібералізму та соціалізму. Коло церкви роздає ся безплатно поодинокі примірники, а на покриття видатків дає ся якусь суму, полишену до волі одиниці, що займає ся ширенням часописей. Передплати для тих, що бажають мати часопись до свого ужитку, стоить 3. кор. на рік. Хто замовляє бодай 10 примірників під одною адресою, платить річно лишь 2 кор. Студенти вищих наукових заведень (університетів, семінарів) платять річно 1.50 кор., если замовляють бодай 10. примірників на одну адресу.

Зміст часописей дуже інтересний, багатий, різновродний. Передові статі виходять з під пера професорів університету, як ін-бруцкого Керна (про папство у св. Матея) та Доната (про Гекля загадки світа) віденського Сайдля (про Нітшого і християнство), праского Вільмана, фразбурско-бресгівського Гайнера і прочих. В останнім (25-ім) числі вступна стаття про модернізм.

Слідують дальше церковно-політичні очерки на всілякі актуальні і пекучі питання, як бесіда Люгера на католицькій вічу, агітація против теологічного виділу, против християнської школи і подружжя. Відтак ідуть вісти про „Los von Rom“-рух, з масонських і соціалістичних конгресів і змагань. Богато статистичних дат підносить вартість журналу.

Взагалі кожвий, чий інтелектуальний вид нокруг сягає поза тісні межі провінціалізму і партикуляризму, всякий, хто інтересує ся ідейними появами у внутрі церкви і ворожого їй табору, знайде без сумніву багату духового корму, багато апологетичних річевих і бібліографічних заміток та інформацій, які стануть нераз в пригоді в диспуті з „поступовими“ кругами. Bonifatiusblatt се правдивий Zeintenwächter, який відчуває найлекші і найнезамітніші подуви сучасної ідейної атмосфери, який оперує фактами, цифрами і висказами, черпаними з самого жерела. Bonifatiusblatt вміє вдерти ся вайбільше темні і скриті закамарки „поступового“ табору.

Найвищий час, щобсьмо вже раз вийшли з того зачарованого колеса виключно партійно і національно політичних справ, если хочемо стати на вижній часу, если не хочемо, щоб над нами і нашим ідейним світоглядом перейдено до дневного порядку. Своєї питомої літератури теологічного і взагалі християнського напрямку не маєм, тому і мусимо образувати ся на чужих, головню німецьких взорах. Звідтам головню черпають наші домашні ліберали свої ідеї, звідтам повиннісьмо і ми брати зброю на побороуванє всякого противкатолицького напрямку. О. В.

ВСЯЧИНА.

П. Пій Х. про 1500. роковини смерті свв. Йоана Золотоустого.
Кард. Ванутеллі, Предсідатель Комітету, займаючого ся урядженем ювілейного торжества в честь свв. Йоана Золотоустого, одержав від с. О. Пія Х. лист, в яким між иньшими находять ся слідуючі знамениті слова :

«Наші часи потребують більше чим котрі-небудь иньші великих примірів і взорів чесного житя. Такий примір великих чеснот, такий взір для всіх станів — дає жиге свв. Йоана Золотоустого. — Золотоустий є славою східних церков, він є окрасою і римської церкви; тому належить надіяти ся на его особлившу поміч для здійсненя наших намірів, щоби сполучити з нами всі східні народи. Проте желаємо, щоби ювілейне торжество в честь свв. Йоана Золотоустого обходило ся як найвеличавійше і щоби при нагоді сего торжества розвинулись як найосновнійші студії над житєм і діяльністю Святиого».

В справі шиоли жіночого господарства. З Жужеля (коло Белза) пишуть нам: В сих днях переслав на руки підписаного Впр. о. Андрей Децко, декан мокрянський, 33 К. для товариства школи жіночого господарства, за що в імени тогож товариства сердечну подяку складаю.

Думаю, що не буде від річи дещо близше розказати про то товариство, котре завдяки нашій байдужности ледво що животіє. Оно положило собі за задачу основати школу враз з інтернатом, в котрій образували би ся наші сільські дівчата, жоби стати добримі і взірцевими господинями. Весь руский загаль признав велику хосенність такої школи і приплеснув наміренню товариства, но на жаль все майже на признаню і оплесках скінчило ся. А ту пустим славословієм нічого не виведеш! — Люди та інституції, до котрих віднесло ся наше товариство, котрі мали спроможність прийти ему з помочию, злегковажили собі таку важну справу. Се дасть ся пояснити хиба єдино сею обставиною, що коли справа названої школи виринула на порядок денний, тоді суспільність наша занята була збиранем жертв на будову театру у Львові. Днесь, коли вже уми прохолодди, позволю собі поставити питанє: Що на добі важнійше, чи театр, котрий хотай великим коштом здвигнений по причині нашої бідноти сьвітив би пустками, чи школа господарства, яку намірило товариство наше оснувати, котра наколи би увійшла в жиге, принесла би необчислним моральні і матеріальні користи нашій суспільности і стала би могутним чинником в єї культурнім житю. Що ж зділало наше товариство за час свого трилітнього істнованя? На жаль мусимо сказати: Мало і дуже мало! Его робота обмежила ся на тім, що зі скупих фондів, які мало до розпорядимости вислало три сільські дівчата до Кузниць коло Закопаного, де у взірцево уладженій школі графині Замойської вже третій рік навчають ся у всім, що в обсяг жіночого господарства входить. Дальше примістило одну дівчину в господар-

ській школі в Альбіговій коло Ланьцута, де познайомила ся она з молочарством і прочими заняттями господарськими. (Принагідно скажу, що ся дівчина трудить ся днесь яко другорядна сила в війно що устроєній молочарні в Беблові, за заплату 200 К. річно). В міру як розвине ся діяльність товариства молочарского, то і платня збільшить ся.

Тепер передаю під зрілу розвагу нашої суспільности отсю проделю: щоби з фондів призибраних на сю ціль, здвигнути жіночу школу враз з інтернатом. Знаю напевно, що міродатні круги так краевого виділу, як також і центрального правительства охотно прийшли би в поміч нашій інституції, наколи она увійшла би в жите і розвинула хосенну діяльність в інтересі добра загального.

О. К. Селецький.

3 нагоди всенародного віча у Львові відбули ся осібні наради священників-делегатів. Між иньшим рішено зладити в справі амер. булі меморіал рус. духовенства до Ап. Престола. Ділом має ся зайняти вибраний ad hoc комітет.

Санаторія для священників. Вже попередно була згадка в «Нині» про заходи око́ло заснованя санаторії для недужих священників. В суботу, 7. груд., з нагоди річних зборів «Народної Лічниці» відбула ся в сій справі ширша нарада, на яку зволив прибути Его Ексц. Впреосв. Митрополит. По відчитаню статута проєктованого нового товариства ім. св. Андрея, зладженого на взір подібного Горицького товариства ім. св. Йосифа, з відповідним а погрібним узглядненем відносин нашого жонатого духовенства і священничих родин розвела ся ширша і жива дискусія над потребою і організацією сего товариства, котре має обпимати всі три дієцезії подібно як і Горицке. Для доповнення деяких правних формальностей віддано проєкт статута п. Д-рови Федакови до ревізії. Як нам звіщають зревідований статут вже передано Намісництву до затвердження.

Новий член французкої академії. По смерті славного Berthelot'a его місце серед «безсмертних» членів Академії було довший час необсажене. Бути наслідником Berthelot'a загально приснано за найвище відзначене, яке може дістати ся в участі ученому. Як доносять часописи місце Berthelot'a в рядах «безсмертних» членів фран. Академії заняв M. de Lapparent, учений геолог. Его вибрано 45 голосами на 64 голосуючих членів. Він наскрізь пересвідчений, віруючий католик; ізза сего его до тепер виключувано від всіх почесностей. Проф. Lapparent здобув собі славу своїми дослідками і студиями на поли геології. Як раз се є для нас великої ваги, бо звідси слідує доказ, що основне знанє і правдива наука геології не провадить до розлому між наукою і вірою але противно стверджує правду християнського погляду на сотворене світа. Між католицькими ученими він тим заслужив ся, що став одним з творів бруксельської «Société scientifique», котра свою широку наукову діяльність розвинула в напрямі і під знаменем слів ватикансько-

го собора: «між наукою а вірою не може бути спору». — Вибір Larrarent'a наслідником Berthelot'a членом Франц. Академії являє ся знаменним з огляду на сумні події останніх часів у Франції.

Рідкий проєкт реформи супружого права. Під нинішню добу зискує чим раз більше учених представителів напрям, щоби порядок юридичний науково зовсім відділити від етичного. Поки що еще не удалось научно доказати, що право не має нічого спільного з етикою. Се однак не спинює юристів із школи т. зв. історично-позитивної цілком не оглядати ся на принципи етичні; їм байдуже про се, що такий цілковитий розділ права від етики консеквентно провадить до куріозів в роді слідуячого проєкту реформи супружого права, який подає G. v. Le Suire в часописи «Mutter-schutz»: Право розпочинає доперва там свою діяльність, де виступають певні зверхні признаки і прояви. Видиму зверхню форму отримує подруже доперва в своїм плоді — дитяти. Тому доперва з приходом на світ дитяти вступає подруже в область діяльності права так, що горожансько-правне заключене супружа мусить нерозлучно вязати ся з народженням дитяти. — Тільки з сего згляду інтересуєсь держава супружем і его задержавем. Проте народжене дитяти має бути підставою або радше правничим принципом при определіненю важного заключеня супружа. — Отже: non consensus, sed proles facit matrimonium! Тоді всякі неморальні, після теперішнього погляду, вчинки перед і поза супружем будуть моральними, будуть «eheliche», бо они будуть „zur Zeugung und somit zur Ehe führen“. Се засадничі зміни, яких домагає ся автор проєкту реформи не тільки супружого закона але і загально-людского морального кодексу. Розуміє ся, що за сими головними, засадничими змінами слідуєть „поменші“: що супруже так довго не буде уважати ся довершеним фактом, як довго оно буде бездітним; тому в сім случаю супруги будуть могли без найменшої перепони розійти ся і т. д. — Також проєкт.

Заява. Сим подаємо до загальної відомости, що п. Теодор Гладкий, артист — маляр, член і виділовий „Товариства для розвою рускої штуки“ змалював церков деревляну в Чагрові за суму 9360 кор. За ту квоту удекуrowав обильно і прегарно етіни, на стінах виконав артистично 12 образів більших розмірів, визолотив правдивим золотом іконостас і змалював всі образи на тімже, визолотив і змалював 2 бічні олтарі, вималював проповідальницю і відновив в сакристії олтарик. Позаяк п. Т. Гладкий уживав матеріалів свіжих та добірних, роботу виконав вкучно, умієтно та високо артистично, вельмо єму дуже вдячні і можемо его совісно і щиро поручити всім Всч. Отцям духовним і комітетам парохіальним.

Чагрів дня 10 грудня 1907.

Юстин Гаврисевич

декан і парох.

Василь Гнида

комітетовий.

Яць Котлюх

начальник громади.

Петро Любинець

провизор церковний.

Виділ тов. сьв. Павла у Львові. виконуючи ухвали членів тов. з дня 9. грудня, вислав подяку для посла Дрекслея за его

світлу оборону католицької справи в парламенті—а також, п'януючи інтерпеляцію посла Маркова, п'ятном вікчемної клевети і напасти на руске духовенство, відніс ся до духовенства в виборчій окрузі посла Маркова з проєктом, щоби від п. Маркова зажадало відкликання інтерпеляції і виненої через ню клевети.

Nowý wěk (Новий вік). — Під сим заголовком виходить в Празі вже третій місяць тиждєна часопись, призначена для чеських католицьких інтелігентних сфер. З огляду на зміст до-теперішних чисел она справді заслугує на се, щоби стати орґаном цілої кат. інтелігенції сьвіцкої. Поки що єї широкі круги неприхильно відносять ся до всякої католицької акції в Чехах; они живуть в відчуженю від католицизму, настроєні до сего так під впливом ворожої єму преси, як також всяких иньших причин. Як раз про єї причини находимо в ч. 10. згаданої часописи інтересну розвідку п. з. „Příčiny krise v katolicismu“. Автор єї статі, констатуєчи сумний стан католицтву в Чехах, між иньшими подає і обговорює слідуючі причини: Перед французкою революцією всюди була монархічно-абсолютна форма правління. Коли абсолютизм в Франції перейшов в самоволю, нарід обтяжений великими податками, видачи марнотравність вищих сфер, вицвяв цілий свій гнів і невдоволенє в часі революції, не спинаючись перед нічим, як вибух вулькану, що не узнає ніяких границь і законів. По революції форма правління змінялась не тільки у Франції але і в иньших державах так, що нині абсолютизм панує лише в Туреччині. Тимчасом католицька црков стоїть на тій самій основі, що перед революцією то є монархічно-абсолютній. Се дає ріжним „поступовцям“ називати єї ретроградною і закостенілою. Сі люди питають, чому і црков не може поступати з часом і стосуватись до обставин? І се многі подають за одну з головних причин нинішнього невідрадного стачу католицизму. На се мусимо відповісти, що црков не є державою сьвіцкою але інституцією Божою, яка має служити всім народам і суспільним верствам і то не на протяг одного або кількох віків але до кінця сьвіта і она не може в своїй основі змінити ся. Яко представителька сталости не може йти са кождою новостію, бо через се доказовалаби, що она є ділом людським а не Божим і тому сєй закид по докладнім розгляненю упадає.

Зовсім інакше маєє ся річ, коли приглянемо ся внутрішнім причинам; а такою головною причиною є незгідність життя сьвященників з наукою, котру голосять і деякі иньші їх хиби. Чехи суть поділені на 4 дієцезії, з котрих кожда має велике число парохій. В кождій є один або двох сьвященників.

Если они ведуть житє незгідне з наукою, то скорше чи пізнійше они мусять викликати невдоволенє і згіршенє. В нинішних часах кождий хибний крок душпастиря використовують і уважають яко аргумент против кат. цркви. Нинішнє людство

не вміє або не хоче абстрагувати науки від особи; оно уважає не тільки на то, що говорить ся але і хто се говорить і хиби проповідника ідентифікує з наукою, яку він голосить. Доба коронованих і помазованих голов минула; привілеї падають один за другим; по аристокрації роду настає аристокрація духа; лишень она потрафить володіти і віднести перемогу. Для того треба, щоби проповідники Христа були справді аристократами духа, бо лише в сей спосіб можливий в поступ і вихід з нинішньої кризи — можлива надія на кращу будучність.

Чеське кат. духовенство всіх 4. дієцезій предложило Св. Отцю „memorandum“ в обороні засуспендованого і прогнаного словацького пароха А. Глінки. Меморіал подає в чеській мові Nowý wek в ч. 12. Він в скороченню так представляєсь: „Святий Отче! Підписані священники із 4. дієцезій королівської Чеської провінції, найвірніші і найпідданіші сини Твої і Св. Церкви, до Тебе Отця свого найдостойнішого, Христового Намісника а zarazом безсторонного Судії всіх християн, вірних, князів і єпископів . . . до Тебе звертаємо ся з найпокірнішою просьбою.“ — Засим представляє священство сумний стан словацького народу: Три мільйону Словаків не мають ані одної школи, в якій би побирали науку в матерній мові; мадярска, пануюча нація призначила їх на загибелю. Не диво проте, що нарід уживає всіх легальних средств до своєї оборони. На жаль деякі єпископи на зазив правительства, неприхильного церкві, несправедливо, бо без вислухання обвиненої сторони, без доказів провини найтяжшими церковними карами карають невинних синів нещасного народу. Так сталося з кат. священником парохом в Ружомберку Анд. Глінкою. Єп. спіський Алекс. Парви, — йдучи за волею правительства, яке покарало Глінку дволітньою в'язницею за те, що він сповнив свідомо свій обов'язок при виборах — покарав его спершу суспензєю „ab officio“ а потім „ab ordine“. Ті карі слідовали без найменшого попереднього напіння і без судового доходування і переслухання — лишень „ex informata conscientia“. З відеи пішли спори між єпископом а народом, котрий любив свого побожного пароха. Дійшло до сего, що при посвященню церкви в Чернові пролято невинно кров; 16 невинних парохіян забито, а багато ранено. Представивши дальше плодотворну працю пароха Глінки для добра своїх парохіян, кінчить духовенство з петицією до Апост. Престола: Тепер суди Ти сам, Св. Отче! До Твого Трибуналу, до Трибуналу св. Петра апелюємо в тім ділі. Зволь зняти з него несправедливу суспензу, верни ему священничу честь і достоїнство а се відновить у народу словацького мир і спокій.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, вулиця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Встаньмо зі сну! — Дорогосказ до храму науки. — Чужі гріхи. — Кілька уваг в справі учебників науки релігії в народних школах. — Філософія і християнство о народности. — Про опалюване церков на зиму. — Бібліографія. — Весячина. — (По за кулісами вільної науки. — З американської Русі. — „Свобода“ а „Народний Комітет“).

Встаньмо зі сну!!

Серед океану стоїть скала. Океан збурився, лютує... філії бачать о скалу, розбити її хоче, щоб і сліду не стало по ній... зацінівсь зі злости...

А люди, що на скалі спасення шукають від загину, дивлячись на лютий океан — дрижать з переляку.... Чи устоїть ся скала, против навали?... чи може прийде ся загинути всім?...

Стоїть Христова церква — а навколо неї розливсь океан ворожої її науки. Філії науки без душі, без вічності, без Бога зі всіх сторін ударають о скалу — церква — підмивають її підвалини, завзялись на її жите...

Настала хвиля борби для церкви, борби тяжкої на жите і смерті — борби духової, борби науки Христа з ложною наукою світа! —

З катедр просвіти і з коршем безглуздя, з палаті світлич панів і з нужденних темних хат дає ся чути бурливий клич: Прочь з церквою!! Ніт Бога!! Вчені і невчені сіють ненависть до церкви Христової, а сіють її словом — і люд непросвічений туманять, впривають віру з его серця своєю наукою. Гудить, шаліє море невірства, а філії его вже сягають самих

вершин скали, захоплюють людей, що на ній охорони шукають та стягають їх з собою в розбурхане море, собі на поталу....

Чиж нема кому боронити люд вірний? Чому не ставлять тами перед філями лютими?

Суть оборонці і ставлять тами і охоронюють нарід від загину в бездоннім, запіненим морі. Та оборонців мало... не всі стають в ряди борців... Многим неначеб то все байдуже було, неначеб не чули гуку бурі, неначеб не бачили як філі стягають людей в пропасть... неначе в півсоні не здають собі справи з сего, що довкола них дієсь. Хто се такий ті байдужі, ті півсонні?!... Тяжко сказати — а сказати треба: се ми!! Ми руські єввященники!! Підчас коли полудне і запад добуває сил всіх до борби з ворогом лютим віри і боронить люд свій від загину, захід опустил руки, не діє нічого, сонний жде кінця... а нарід гине в філях невірства...

Збудись Виходе, встань зі сну!! Скинь пута байдужности, берись до праці, поки пора, поки ще філя невіри не залила цілого народу твого!! Встаньмо зі сну, єввяжою водою науки протрім сонні очі!! Нас єввященників поставив Христос на се, щоб боронити повірений нам нарід від загину в збуренім океані невірства! Христос-Бог вибрав нас, щобисьмо були проводирями серед темряви мрачних гадок! Станьмо до борби з ворогом Того, котрого війнами єсьмо!!

Не ніж нашою збруєю! Наша збруя се **слово науки, знання!** Протів науки, що єє невіру, нам треба сіяти науку, що Бога знає! Затуманеним дітям нашим, нам треба показати, що наука знає, основане на правді не противить ся вірі нашій, науці Христа! Нам треба доказати, що наука церкви і наука єввіта правдива, не лише не противлять ся собі, але взаємно додають собі животної сили! Нам треба вкінці перед очима захитаного в вірі люду відкрити блуди, лож, нестійність і безосновність наук таких, що стремлять до знищення віри, збуреня церкви!! До такої борби треба відповідно нам уоружитись! Щоб стати здібними до сеї борби словом, нам треба пізнати силу ворога — запізнатись з его оружьем — нам треба нажитись відбивати ворожі удари. Шукаймож самі правдивої науки, широкого знання — читаймо, навчаймось! Скиньмо пута буденьщини! Даймо поживу і духови нашому — здобуваймо собі знанє — бо в знаню наша збруя одинока!!

Чорні хмари наук ворожих, заслонили сонце правди... а нарід блудить в темноті, бо сам невчений хмари розігнати не може. — Нишим се єсть обовязком, обовязком великим, розігнати єю хмару — усунути тьму! Та тьми тьмою не розженеш!!..... Горе тому батькови, що не має дати хліба дітям голодним! Горе тому, хто обравсь на провідника не знаючи дороги! Горе й нам єввященникам, батькам духовим народу — если не будем мали з чого дати поживи духової, нашим дітям духовим — поживи такої, якої після сучасних обставин вимагають від нас ді-

ти наші духові! Лихо нам, вели обравшись провідниками — не з'умієм провести народ до правди!... Бо діти голодні виречуться нас! — путники покинуть проводирів сліпих!... Коли ми отці лишилися без дітей, коли самі колишні наші діти виганяти нас будуть з поміж себе..... тогді не шукаймо причини ні вини сему далеко!...

Ворог не спить — сіє свою науку — своє знанє, відриває нарід від нас, готовить собі дорогу до матеральної борби з церквою! А ми малиб безчинно сидіти?! Чи будемо ждали аж збудить нас до борби французький кнут ворога церкви??!!

Встаньмо зі сну!! Борімо ся, поборомо, нам Бог помагає! Даймо дітям знанє — якого вони бажають — уоружившись, ведім їх до сонця правди!! Лиш до просвічених серць не втиснесь філя ложної науки!

о. А.

Дорогосказ до храму науки,

Нині всі галузи науки так розмножили ся і поглибили, що дуже тяжко в тім лісі літературних витворів зорієнтувати ся. Однак скількість літературної творчости не іде в парі з її якістю, так що з безчисленної маси творів багато, пребогато знайде ся меншевартісного, часто безвартісного не рідко і ложного, противного правдивій науці. Тому дуже зростає потреба пізнати найважнішу бібліографію, її жерела, її напрями, її вартість. Кождий, і душпастир в парохії і катихит в школі і професор теології, потребує певної суми бібліографічного знаня до своєї діяльности.

Що до потреб духовенства, працюючого в практичнім напрямі, багато вже зділала наша „Нива“, завдяки головно о. Воянови, якого бібліографічна ерудиція заслугує на признание. Желатиби лиш, щоби „Нива“ і дальше служила бібліографічним потребам своїх читачів і подавала бібліографічні вісти про всякі твори для св'ященників інтересні. Бодай так можна буде заповнити брак бібліографічного журналу, який би систематично і фахово займав ся книжковим рухом.

З бібліографічних підручників, дуже придатний для практичного душпастирського і для початкуючого адепта наукової праці: Max Heimbucher, Bibliothek des Priesters, mit praktischen

Winken für deren Anlage und Erweiterung, zugleich ein Handbuch der katholisch-theologischen Literatur, 5. Auflage, Regensburg 1904. Автор подає практичні сказівки, як закладати бібліотеку (ст. 1—8). Відтак слідує виказ найважливіших католицьких енциклопедій і журналів загального і стислотеологічного змісту з поданем місця і дати друку та ціни. Потім іде виказ книжок, більших їх збірників та журналів поодиноких галузей нетеологічних наук, для священика особливо важних, отже філософія, педагогія. Тепер подає ся виказ книжок, їх збірників і журналів з поодиноких галузей теології, отже з біблійної, апологетичної, догматичної, моральної, історичної, правничої, аскетичної, проповідничої, аргументаційної. Книжка обчислена для потреб душпастира і катихита, подає лиш найважливіші речі з католицької літератури, головню теологічну — німецької, побіч того латинської. До стисло научних дослідів на полі теології вона не вистарчає, але вказує на жерела, які заспокоюють і стисло-наукові потреби. Ціна до 7 кор. В бібліотеці священика Гаймбухер повинен бути фундаментом.

Соціологічну літературу, так книжкову як і журналістичну, подає тойсам автор в книжці п. з. Die praktisch-soziale Tätigkeit des Priesters, 3. A. Paderborn 1904 (1 число колекції „Seelsorger Praxis“). Крім літератури подає і практичні сказівки в соціальній діяльності. Ціль книжки більше практична, чим строго-наукова. Блише про ту книжку гл. Нива, 1907, ст. 249.

Хто хоче все стояти на висоті бібліографічного знання у всіх областях науки, а не може мати бібліографічного журналу, тому поради би було заосмотрити ся в річний порадник. Такий Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands, München, виходить з кінцем кожного року від 1901 р., а коштує річно 1-20 кор. Фахові сили подають короткий перегляд річного літературного доробку в області белетристики, естетики, штуки, музики, філософії, теології, історії, соціології, педагогії, живочого питаня. В тих переглядах подає ся найновіші напрями дотичної науки і найважливіші книжки. Головно узгляднена німецька література, але що німецька література є найбільше універсальна і має найбільше переводів з чужих мов, тому дає вона образ духового розвитку цілого людства. Напрям сего порадника троха за ліберальний і за багато узглядняє нехристиянську і некатолицьку літературу, а до того відносить ся з пересадним критицизмом до католицької творчости, тому треба брати деякі погляди его cum grano salis.

Для бібліографічного знання дуже корисним є: Keiters katholischer Literaturkalender, Essen- Ruhr, виходить від 1900 р. періодично що року. Подає генезу, історичний розвій і книгарську діяльність найвизначніших накладових книгарень в краях німецької мови. Відтак іде поазбучний виказ всіх живучих католицьких літератів зі всіх областей науки, побіч того дата і місце їх уродження та спис їх творів. При кінці подає виказ католицьких наукових і журналістичних товариств, їх устрій і заряд.

За тим іде виказ німецьких католицьких книгарень і антиквариятів. Каталогів тих книгарень для інтересованих стоять на услугі gratis і франко. Ціна книжки около 4 кор.

Короткий а ядерний погляд на історичний розвиток всіх наук, як астрономії, фізики, хемії, мінеральної і пр., філософії, історії, права, економії, теології, релігії і пр. подає: Rud. Eisler, Geschichte der Wissenschaften, Leipzig 1906 (ч. 256 колекції „Webers illustr. Katechismen“). Від найдавніших часів до найновіших пересувають ся перед нами, як в калейдоскопі, найрізноманітніші напрями, люди і книжки. Книжка писана об'єктивно, виявивши кілька случаїв, в яких погляди автора противлять ся християнському світоглядові. Ціна 7 кор.

Виказ католицьких німецьких, політичних і наукових журналів, їх ціну, місце видавання, число друкованих примірників подає Keiters Handbuch der kathol. Presse Deutschlands, Österreichs, Schweiz, Luxemburgs, Verein-Staaten von N. Amerika. Essen-Ruhr, 1900 (в тім році має вийти 3. видане). Виказ католицьких політичних і наукових журналів всіх австро-угорських народів подає: Die kathol. Presse Österreich-Ungarns, Wien 1907. Перша книжка коштує 1.20, друга 0.70 кор. Виказ всіх німецьких журналів, що виходять на цілім світі, подає товста книга: Jos. Kürschner, Handbuch der Presse, Berlin — Eisenach — Leipzig 1902. Крім історичних і статистичних дат дотично кожного журналу, подає ся і его напрям. Часописи змісту церковного і теологічного подані поазбучно на сторони 1483—1491. Ціна книги около 12 кор.

Дуже важним бібліографічним жерелом, а при науковій праці в напрямі теології прямо необхідним, є Theologischer Jahresbericht, Berlin. Verlag Schwetschke. Виходить що року в формі грубої книги вже 25 літ. В році 1907 появил ся 25-ий том, що обнимає теологічну літературу, яка появил ся в 1905 році. Твори латинські, німецькі, англійські, французькі, італійські, книжки і статі в наукових журналах є в тім Jahresbericht'i обговорені, або бодай зазначені. Не лиш теологія, але і твори філософічні, літературні, соціологічні, які мають певне відношення до релігії, мають в тім річнику своє місце. Напрям скрайно раціоналістичний, але не виключає і напрями позитивновіруючого, хотяй той слабше заступлений. Як додаток поданий виказ часописей і колекцій жерел, потрібних до студій теології. Цілий річник коштує 34 кор. Можна також набувати з осібна поодинокі групи, як бібліографію про релігію старинного Сходу, Старого Завіта і Нового, історію церкви і релігії, систематичну теологію (енциклопедичне, методологічне, філософія релігії, світогляд мислителів всіх народів), практичну теологію (право, літургія, педагогія). Кожда група коштує до 7 кор. Заголовки всіх творів річника, але без їх критичного обговорення, дають особну книжку п. з. Bibliographie der theolog. Literatur, ціна 7 кор.

Той Jahresbericht має однак одну хибу, іменно за мало увагляння теологічну літературу словянських народів. Тому чверть-

річник *Slavorum litterae theologicae*, що виходить в Празі від 1905 р., є знаменитим доповненням *Jahresbericht-y*. Словянський журнал, обслуговуваний співробітниками з поміж всіх словянських народів, обнімає критичні рецензії теолог. творів Словянського світа, даліше і самостійні розвідки про спірні питання католицької й православної теології. В кінці поміщає перегляд тих статей з несловянських журналів, які займають ся словянськими питаннями. Ціна журналу стоїть на рік 6 кор.

То суть найважливіші жерела бібліографічного знання, які задоволяють потреби практичного душпастиря і адепта стисло наукових студій над теологією.

Важним чинником в образованю єть енциклопедії або лексикони. В них знайде ся багато материялу для відсвіжєня і заокругленя знаня. Лексикони ділять ся на дві громади. Конверсацийні лексикони подають коротко і ядерно всі питання науки і житя, потрібні в конверсациї між пересічнообразованими людьми. Більше науковими єть фахові лексикони, які обмежають ся лиш на одну громаду науки, як теологію католицьку, православну, протестанцьку, жидівську, філологію клясицну, романську, соціологію і т. д. Певного рода недовіре до лексиконів, походить звідси, що часто лексикони єть тенденційні, а наслідком того причиняють ся, в людей не образованих основно і систематично, до поверховности і замішаня поглядів. Лексикон старанно оброблений, є важним чинником в образованю і ніяк не заслугоє на легковаженє зі сторони упередженя і пересуду. В наших часах, коли то наука так розросла ся і так високі ставить ся жаданя до сьвящеників що до знаня, добрий лексикон заслугоє на признанє і порученє. Загальні лексиконові начерки з найважливішою літературою дотичного питання причиняють ся дуже до витворєня ясного погляду в тих, що перебули систематичне, основне образованє.

З точки християнсько-католицького сьвітогляду, при тім ясно, коротко, а о скілько се в лексиконі можливо то і основно, є зладжений: *Herders Konversationslexikon*, 8. Bände, 3 Auflage, Freiburg Br., 1902—7. Редакційна і технічна зручність зуміла в осьми томах помістити таку масу материялу, на яку инші лексикони потрібують далеко більше місця. Лексикон Гердера знайшов признанє навіть і в некатолицьких кругах, які звичайно відносять ся неприхильно до католицьких творів. Ціна 120 кор. Той лексикон рішучо повинен виперти з наших бібліотек протестанцькі, дуже ліберальні лексикони Маєра і Брокгауза.

Монументальним твором католицької праці і науки є: *Wetzer und Weltes Kirchenlexikon*, 2. Aufl., Freiburg Br., 1882—1901 12. Bände und Registerband. Ціна около 200 кор. Подібний змістом і напрямом, але без порівняня менший є нескінчений ще, на два томи обчислений, *Kirchl. Handlexikon*, München. Ціна около 50 кор. Оба лексикони займають ся католицькою теологією, а прочими науками о стілько, о скількк вони мають яку луч-

ність з теологією. Handlexikon повинен знаходити ся в бібліотеці кожного фахово образованого священика.

Оро инші конвєрсацийні і фахові лексикони на воіляких языках гл. Herders Konversationslexikon, III. B. 145—7. S.; Leop. Fonck, Wissenschaftliches Arbeiten, Innsbruck, 1908, S. 129—130.

Всі дотеперішні лексикони мають ту спільну прикмету, що придержують ся механічного, поазбучного порядку і після него зіставляють туж коло себе питання, що нічо не мають з собою спільного. Своім методом ріжнить ся від них величава, ще не скінчена енциклопедія п. з. Die Kultur des Gegenwart, ihre Entwicklung und Ziele, Berlin—Leipzig, Teubner Verlag. Зміст тої енциклопедії уложений систематично і річево. На вступі подає ся загальні основи сучасної культури: школи, музеї, бібліотеки, вистави, театри, книжки, журнали в їх генетичнім і історичнім розвою. Відтак іде характеристика т. зв. Geisteswissenschaften, отже релігія, філософія, література, музика, штука, соціологія, право. Другу громаду становлять т. зв. Naturwissenschaften, третю т. зв. Technische Wissenschaften. Наука про релігію обнимає розвідки про суть релігії, про релігію Єгипту, Ісламу, клясичного світа, жидів, християн, католиків, протестантів, про теологію християн з її поодинокими підділами. На той лад оброблена філософія, література і пр. Поодинові части можна осібно купувати. Всі вони разом зібрані дають систематичну цілість, що творить образ розвою людської думки від найдавніших до найновіших часів. Поодинові галузи оброблені фаховими вченими. Про католицку теологію пишуть католицкі вчені: Мавсбах про моральну, Функ про історію, Поле про догматику, Кріґ про пасторальну. Найріжнородніші напрями стикають ся в тій енциклопедії, від строго католицкого аж до атеїстичного. Все людске знанє, всі напрями, всі світогляди злучені в енциклопедії, яка є правдивим і вірним відбитком прояв людського духа.

Своім методом підходять до Товбнерівської енциклопедії фахові енциклопедії, які має кожда наука, головно теологія, філософія і право. Католицка теологія може повеличати ся двома такими творами. Н. Kihn, Enzyklopädie und Methodologie der kathol. Theologie, Freiburg Br., 1892 (до 12 коп.) і Korn-Krieg, idem Freiburg Br., 1899 (до 6 коп.). Обі ті книжки ріжнять ся лиш обємом, різ в них тасам. Складають ся з двох частин: енциклопедії і методології. В систематичнім порядку подана енциклопедія теології, понятие і ество теології, її матеріял і метод, її відношенє до прочих наук, її поділ на поодинові галузи і відношенє тих до себе і до цілости. При кожній галузи подані найвизначнійші її представителі і твори, всіх часів і народів. Енциклопедія та є наче передсінком, що веде нас до величавої будови католицкої теології, передсінком, в яким досвідчений портнєв орієнтує нас про будову, її складові части, її лабірнїти, її положенє і відношенє до оточеня. Для тих, що

зачинають теологічні студії, енциклопедія буде введенням, а для тих, що вже покінчили, енциклопедія причинить ся до втворення загального погляду і образу на перебуту дорогу.

Дуже важною наукою і потрібною до основного знання теології, головню догматики і апологетики, є філософія, її система і історія. Тому кожний кандидат теології повинен перестудіювати бодай якусь енциклопедію, введення і історію філософії. З енциклопедій заслугує на поручення одинока в своїм роді книга: Henryk Struwe. Wstęp krytyczny do filozofii czyli rozbiór zasadniczych pojęć o filozofii, wydanie 3, Warszawa 1903. Книжка знаменита, подає багату літературу до філософії, подає і вимоги, потрібні до філософічних студій і їх метод. Становище об'єктивне, історично-критичне, без ніякої тенденції. Взагалі книжка та є тим для філософії, чим Кін і Кріг для теології, а Бернтайм для історії.

По перестудіюванню Струвого, можна з хісном взяти ся до студіювання властивого вступу або введення до філософії Вундта, Павльзена, Єрусалема, а передовсім Освальда Кільне (Külpe, Einleitung in die Philosophie, 3. A., Leipzig, 1903). Той послідний вводить читача вже в самі проблеми філософії, і то об'єктивно. Неможна ся лиш згодити на його погляди про „автономну“ етику і погляди про нестійність доказів на ієноване Бога. Інші згадані введення забарвлені вже світоглядом автора, головню дуже розширене введення Павльзена. Коротеньку а легко зрозумілу історію цілої філософії подає: Ot. Siegbert, Geschichte der Philosophie, Langensalza 1905.

Бібліографія подає жерела, з яких маємо черпати матеріял до наших студій, енциклопедія подає той матеріял вже перероблений і коротко а ядерно уложений, та подає ще і загальний терен, на яким маємо взносити будову поодиноких питань. Ходить тепер о то, як треба сирий бібліографічний матеріял обрабляти на данім енциклопедією терені, щоби написати самостійно, критично і науково про якесь спеціальне питання або суму тих питань. Коротко: ходить о метод научної праці, якого вчить методологія. Если бібліографія є матерією, то методологія є формою наукової праці. Без двох тих чинників ніякий поважний твір немислимий. О брак методу розбивають ся і найкрасні наукові способності.

Найлучшим средством до набути методу наукової праці, будуть практичні вправи в наукових семінарах під проводом досвідченого професора. Того средства пічо не заступить. І тому то так важною річю суть виклади і семінарі, які не дадуть ся заступити книжкою. Нераз одна замітка професора більше вияснить річ, чим шпиране по всіх можливих жерелах, яке получене з стратою дорогого часу і в додатку не все доведе до ціли. Працю, витревалість і силу волі самоуків треба подивляти, але їх знане, головню форма і систематика тогож, майже все буде мати свої люки. Винятки з того правила, то щось надзвичайного. Нарікання на нехосенність викладів часто викликані ви-

ною професора, але ще частійше вина їх по стороні студентів, які, користаючи з зле понятої академічної свободи приходять не приготовлені на виклади. Річ асна, що будуть ся нудити, бо науковий виклад то щось більше, чим фразеологія на „актуальні“ питання,

Другорядним, а для тих, що не мають нагоди набирати методу, то і перворядним, средством при вироблюванню методологічного знання, суть книжки про метод. Метод потрібний більше в практичній журналістичній діяльності подає: Н. Keiter, *Praktische Winke für Schriftsteller und Zeitungskorrespondenten*, 7. Aufl., 1905, Essen — Ruhr. Подає технічну сторону літературної діяльності. Ціна 1'20 кор.

Зпоміж методологічних творів, обчислених для потреб людей стисло науково працюючих, суть згадані вже методології Кіна і Кріґа. Подають вонд, яке знанє, які прикмети духа, який настрій і успособленє повинен і мусить мати той, хто хоче посвятити ся поважним теологічним студіям. Кін і Кріґ звертають особлившу увагу на підмет наукових студій, значить на людину, яка тим студіям має посвятити ся. Та методологія передовсім психологічна, перша і конечна, але ще зовсім не вистарчаюча і не найважнійша. Вона подає лиш вступні услива, потрібні до успішної наукової діяльності.

Дальше іде клясичний методологічний твір: Ernst Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie*, 3—4. A., Leipzig 1903, ціна до 20 кор. Та книжка призначена в першій мірі до студій історичних, отже є конечною і до методики історії церкви, але засадничі, методологічні погляди Бернгайма мають абсолютну стійність для всякої науки, отже і теології. На особлившу увагу заслуговує розділ про вихисновуванє жерел. Підручник Бернгайма іде глибоше чим Кіна і Кріґа і подає вже метод критичного думаня, яке при науковій праці необхідиме. Але лишає ся ще одна люка дотепер незаповнена, іменно як науково працювати і як науково писати. Ту пекучу потребу заспокоїв: Leopold Fonck, *Wissenschaftliches Arbeiten, Beiträge zur Methodik des akademischen Studiums*, Innsbruck 1903, S. XIV. 339. Книжка становить I. випуск публікацій біблійно-патристичного семінара в Інсбруці і присвячена 50 літ. ювілеєви теологічного виділу і конвікту інсбрудського. Ціна для членів семінара 2 кор.

Складає ся наша книжка з двох частин. Перша частина „школа наукової праці“ подає ґенезу і історичний розвій, ціль і средства наукового семінара, спосіб єго веденя, про письменні реферати, рецензії, популярно-наукові і строго-наукові праці єго членів. Та частина важна для професорів, що ведуть семінар і для студентів, що в науковім семінарі хочуть працювати.

Друга частина говорить про „метод наукової праці“. Відповідає на питання, як і яку вибирати тему, як збирати до неї матеріяли з різних колекцій жерел, як той матеріял обробити критично, як єго порядкувати, як укладати диспозицію, як пи-

сати, як скорочувати, як цитувати, як друкувати, як вести коректуру, як укладати вступне слово, виказ употреблюваної літератури і як вибирати заголовок. При кінці поданий статут інсбруцького семінара. На особлившу увагу заслугоє точний виказ збірників жерел до наукової праці (ст. 126—148) і спосіб роблення виписків.

Так повсталa книжка, по шістьох літах тяжкої праці, книжка нетерпеливо ожида́на, друкована рівночасно в двох язи́ках (німецький і латинський). Книжка в своїм роді одинока і неоцінена, знамените усовершене і доповнене Бернгайма. Бернгайм подає більше внутрішню сторону наукової діяльности, Фонк за те ви́шню. Практика, набу́та понаддесятьлітніми студу́ями вченого еґзегета в Римі, Байруті, Берліні, Англії, усовершена практикою в веденю семінара в Інсбруці, зна́на муравлина пильність і подиву гідна акрібія автора, підносить високо вартість книжки, підносить вже і без того набу́ту славу вченого автора і інсбруцького виділу, якого він професором.

Правдивий, неоцінений доро́госказ до храму науки!

В Інсбруці, в грудни 1907.

о. Онуфрій Волянський

Чужі гріхи.

Если тільки посланій пише ся в справі вихованя мо́дїжи а взглядно молодїжи шкільної, то видко, що тое виховане єсть дуже важною справою, на котру Епископи звертають всю свою увагу. Але хотий би душпастирі і не чули голосу великого світила Папи Льва XIII., що школа єсть тим полем борби, на котрім має рішити ся, чи суспільність заховає свій християнський характер, чи ні, то все такої чуючи слова Божественного Спасителя „оставіте дітий приходити ко мні і не браніте ім; таких бо єсть царствіє Божіє“ мусять спішити до школи, щоб там загріти діти до прибігання до Христа, бо нині всі сили спрягаються, щоби дітий до того Спасителя не пустити. Если не любов Спасителя буде єго наклоняла до ревного пашеня свого стада, то зневолять єго до того страшні карі, якими так часто Спаситель грозить — зневолять єго власна доля, котра висказана єсть Богом через уста Ізаї гл. 34 ст. 5 і проч. „І разсипашася овци моя, понеже не іміяху пастирей і биша на із'яденіє всім звірем селним: і разточинася овци моя по всім горам і заблудиша по всім холмом високим, і на лиці всея землі разсипа-

шася овци моя і не бі взиискаючого, ні обращаючого, того ради, о пастирів, слішите слово Гдне... Се аз на пастири і взищи овец моїх от рук їх і отставлю я от пастви овец моїх і не будут пасти їх пастирі; ниже сами себе імуть пасти і отиму овци моя із уст їх і ктому не будут ім на із'яденіє". Так власна судьба-зневолить душпастиря шукати овец своїх, бо недбалість після слів Божих значить проливане крови, пожирание овец. Бєлиби ся він хотів усправедливити вмовляючи в себе, що вже не годен зробити нічого, бо стадо зіпсуге, не хоче слухати, то ті слова моглиби душпастиря усправедливити зі взгляду на старших, а ніколи зі взгляду на молодіж. Кождий з душпастирей чєє на собі той строгий обовязок пасти „ягнїта" повіреного собі стада.

Повідають о учителях, що мають іти на пенсію, що они не хочуть пенсіоновати ся, бо жалє їм розлучити ся з молодіжню, котру полюбили. З тих слів можна пізнати, що наука молодіжи єсть працею дуже милою. Як оно в дійсности єсть не буду розберати, але душпастирі мусять зробити собі науку релїгїї милою працею. Тими словами хочу звернути увагу на прикрість, якої дізнає часто душпастир при научаню катехизму. Тою прикростию єсть часте зміняне підручників і тексту. Позаяк не думаю инні розберати цілого катехизму і Біблії то для приміру возьму тільки „Гріхи чужі". Найперше застерігаю ся проти того мовби я хотів критикувати катехизм. На окладинці виджу „Налий катехизм одобрений цілим Преосв. австрійским Епископатом" тож не критикувати, але хочу звернути увагу на тоє, що прикро в катехизмі вражає. Поминувши инші уваги приходжу до гріхів чижих:

В катехизмі з року 1905 вичислені слїдуючі: ст. 89: 1. побуждати до гріха, 2. радити до гріха, 3. приказувати гріх, 4. позовляти на гріх, 5. мовчати на гріх, 6. помагати до гріха, 7. хвалити гріх, 8. не карати за гріх, 9. боронити гріх.

В катехизмі більшим з 1906 року ст. 167 вичислені гріхи чужі так само, хотий вже ужити слова: 1. принаджуємо до гріха, 6. беремо в участь в грісі. А знов в катехизмі малім з року 1901, ст. 88 гріхи чужі так вичислені: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуждати, 3. до гріха радити, 4. до гріха помагати, 5. на гріх зізволяти, 6. гріх хвалити, 7. гріх обороняти, 8. за гріх не карати, 9. на гріх мовчати, а в більшим катехизмі з 1902, ст. 190 знов так вичислені: 1. радити до гріха, 2. приказувати гріх, 3. призволяти на гріх, 4. принаджувати до гріха, 5. хвалити гріх, 6. мовчати на гріх, 7. не карати за гріх, 8. брати участь в грісі, 9. боронити гріх.

Не знаю, чи єсть священник, котрий би собі з гріхів чужих нічого не робив, не знаю, чи знайде ся такий священник, котрий би тих гріхів не умів на памяті, але тут вже дійсно будемо мусїли розрізняти священників „antiquae et novae educationis". Коли я ще ходив до школи, всі гріхи чужі не були нічого змінені в жаднім учебнику, всі були вичислені в слїду-

ючим порядку: 1. приказувати гріх, 2. радити до гріха, 3. зізволити гріх, 4. побуджати до гріха, 5. боронити гріх, 6. брати участь в грісі, 7. мовчати на гріх, 8. не противитись гріху, 9. таїти гріх. Так вчивем ся в 4-тій нормальній, так в I. гімназійній — Шустер — Гушалевиц, ст. 164, так в VII. класі — Вальер — Пюрко, ст. 45, причім нам о. Копитчак подиктував вершиком по латині в порядку *Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus, participans, mutus, non obstans, non manifestans*, що ми всі з радістю научили ся. На теології я вчив ся в поданім порядку. В *Compendium Theologiae moralis*, Scheichera, ст. 116 так само вичислені — в Богословію моральнім Впрепод. О. Вачиньського, сторона 146 знов так само.

Тож в виду того думаю, що той порядок і терміни повинні собі були знайти право горожаньства і що некористною річю єсть їх змінити або декотрі і опускати як пр. в Гостинци Впр. ОО. Василян вичислено іно 8 і то в слідуючім порядку, ст. 20: 1. гріх приказувати, 2. до гріха побуджати, 3. до гріха радити, 4. в грісі помагати, 5. на гріх зізволити, 6. гріх похвалити, 7. гріх боронити, 8. за гріх не карати, девятого не ма.

При такім замішаню яка дорога для катехити, для душпастиря?

Не один міг би махнути рукою тай сказати: „най діти вчать ся, як хочуть а взглядию най і невчать ся“. Думаю, однак що тих гріхів легковажити не можна, бо поминувши тое, що там не одна наука і для катехити містить ся, осьміливбим ся сказати, що може і на сьвітї не булоб гріха, если не було би кому гріхів навчити. Адам і Ева не знати, чи булиб згрішили, еслиб був їх діявол не научив і не порадив до гріха. На ті гріхи дуже часто ся повинно звертати увагу старших, а вжеж і в школі в кількох місцях мусить ся на них звернути увагу. Тож для заховання однообразности душпастир мусить сказати так: „Дітоньки змажте собі ті гріхи в катехизмі а напишіть, так, як я вам тут на таблиці напишу“. А таке мазане, поправлюване катехизму мало приносить пожитку для дітей а також не дуже користне сьвідощтво кидає на укладчиків.

Поминаючи різні інші уваги, які мавбим зробити що до катехизму і до Віблїї мушу згадати на ті уваги дітей „прошу о. духовного в мене того не ма“ а другий „в мене то інакше“ а не один молодий катехит мусить і пілкнути гірку пігулку від дотепного ученика — ба навіть мушу згадати на проклони родичей, котрі не хочуть купувати нових книжок, бо кажуть ще стара добра, ще з неї може ся друга дитина учити.

В виду тої сумної практики осьміливбим ся просити Все-сьвітїйший Високопр. Ординаріят, щоби будь то в Відомостях будь то в Ниві вже заздалегідь звертано увагу душпастирів на зміни, якіб мали зайти в підручниках шкільних з поданем при-

чин, для чого такі зміни наступають, щоб душпастир не потрібував аж від учеників довідувати ся, що сего року вийшла інша біблія або катехизм і зі зміненим текстом.

о. Николай Стисловский.

Кілька уваг в справі учебників релігії в народних школах.

Важною є задача катехита, особливо в нинішніх часах, коли то релігійний індеферетизм обіймає широкі верстви суспільности, та видирає з многих сердець віру, зацеплену в дитинячих літах. Тим то інтензивнішою повинна бути праця катехита над молодіжю, повіреною его проводови, бо яка молодіж, такі відтак члени суспільности.

Одним з найконечніших средств помічних в его праці є шкільні учебники релігії, без котрих не міг би він досягнути своєї цілі т. є. не міг би успішно обучити дітей о правдах віри і обичаїв. Тому то ті учебники повинні бути уложені в спосіб як найприступніший для дітей а найдогідніший для катехита, тим більше, що після інструкцій і пляну науки діти мають чя учити на память дефініцій, уміщених в катехизмі, а кождий признаєть, що для дітей найлекше учитись на память річі ясно і приступно виложені. І саме що до тих учебників релігії, призначених для народних шкіл, хочу зробити кілька уваг, виходячи з того заложеня, що кожда совісна і предметова критика починає ся до усовершеня якогось діла.

Учебники релігії не повинні передовсім часто зміняти ся, як се обстатними часами дієть ся; що кілька літ виходить новий катехизм із значними змінами, будьто в розкладі предмету, будьто в дефініціях. Се не є корисно для науки. Підручник до науки релігії не так скоро нищать діти як інші книжки; звичайно остає він в родині через кілька літ, переходить неначе в наслідстві від старших на молодших дітей. Тим то годі вимагати від дитини, щоб купила собі учебник новішого виданя, коли у неї є учебник старшого виданя. В неодній класі, особливо в 3. і 4. кл. більшекласових шкіл мають діти троякі катехизми, а в кождім трактует ся річ інакше. Можна собі представити трудне положенє катехита в уділюваню науки при такім стані річий. І так мають діти більший катехизм Дегарба і два виданя катехизму одобреного Преосв. австр. Епископатом —

середній і більший. Правда, що більший є призначений для вищих клас; але ріжниця що до об'єму і форми між середнім а більшим є так мала, що діти не бачуть її, та купують і ту і сю книжку, хоч катехит звертає на се увагу дітей. Ріжниця же що до змісту та розкладу предмету є досить значна. Проте не практично є часто видавати учебники релігії та ділити їх на малий, середній та великий. Після моєї гадки вистарчало би поділити катехизм на малий і великий. Тоді діти не баламутили би ся, всі мали би однакові книжки а наука лишень зискала би на тім.

То була би загальна увага, а тепер подрібно. Возьмім на увагу катехизм малий, одобрений Преосвящ. австр. Епископатом найновішого видання з р. 1906 і порівняймо его з катехизмом малим Дегарба з р. 1884, то побачимо, що катехизм Дегарба був о много практичніший. Ось порівняймо. Питанє: Хто є Бог? Відповідь (в нов. кат.) Бог є безконечно совершенне єство; Він є сам від себе. — (У Дегарба). Бог є то Пан (Господь) неба і землі, від которого все добро походить. Бачимо велику ріжницю, хотий в сути річі є оно то само. Зі згляду на світогляд дітей дефініція у Дегарба є приступнішою і більше зрозумілою для дітей, як в нов. катехизмі. Бо у Дегарба є самі річі конкретні а в нов. виданю абстрактні. Вправді в дальших питаннях пояснює ся ота дефініція, але знов абстрактно. Питанє: Для чого говоримо: Бог є безконечно совершенний? Відповідь: Бо Він посідає всі добрі свойства в найвищій степені. Питанє: Що значить Бог є сам від себе? Відповідь: Значить, що Бог не є від нікого сотворений і не одержав від нікого свої совершенства. Бачимо тут самі абстрактні річі, за тяжкі для дітей. Слово „єство“ найтрудніше до зрозуміння для дітей, в нов. катехизмі зовсім не пояснює ся, хоч треба би его конечно пояснити. Вправді вище наведені питання є означені зв'язкою, значить є призначені для 3. кл., все-ж таки се і для дітей 3. кл. за трудне, бо діти не любують ся в абстрактних річах, лишень в конкретних, під їх змисли впадаючих. У Дегарба питання є більше конкретні: Де є Бог? Чи знає Бог все? Чи можна Его видіти? Тож і відповіді виходять ясні для дітей. На ст. 13 в нов. кат. питанє: З чого складає ся чоловік? Відповідь: Чоловік складає ся з тіла і безсмертної душі, котра є природним образом Бога (се без зв'язки, отже призначене для 1 і 2 кл.). Тут дефініція душі, навязана до речення головного реченем робічним відносним, є для дітей 1 і 2 кл. за трудна і незрозуміла, коли у Дегарба стоїть ясно на ст. 12. Що є душа? Є то дух безсмертний на образ і подобу Божу сотворений, без которого мислити і жити не можемо. Вправді в нов. кат. слідує питанє: Чому є душа чоловіка природним образом Бога? Відповідь: Тому, що є безсмертним духом, має розум і свободну волю.

Тут абстрактне пояснює ся абстрактним. Треба би хіба еще додати питанє, яке є у Дегарба: Що значить душа в дух безсмертний? Значить: ніколи не умирає. На стр. 38. в нов. кат. питанє: Чи в першій заповіді позволяє ся почитати Ангелів і Сьвятих? (питанє з хрестиком). Відповідь: В першій заповіді позволяє ся почитати Ангелів і Сьвятих, бо ми їх не прославляємо так як Бога; противно, є то добре і пожиточно їх почитати і призивати, щоби они вставляли ся за нами до Бога. Поминувши тут злишне і нелюдічно вставлене слово „противно“, то звиду сего, що передтим вияснено лишень слово „славити“ а про слово „почитати“ не згадано — слова „прославляти“ і „почитати“ будуть для дітей ідентичні і ціле почитанє Ангелів і Сьвятих буде для них неясне і незрозуміле.

І так можна би знайти в нов. катехизмі еще більше місць, над котрими можна би робити уваги, але перестану на тім. Заключене з того, що в будучности ті, що будуть займатися укладанєм катехизмів, мусять надзвичайно уважати над добором виражень а головнo мусять взяти на згляд діточий світогляд. Чейже одну і ту саму правду представляє ся інакше гімназійним ученикам, а інакше сільським дітям.

Тепер увага що до біблії. І тут належалоб в будучности дещо зреформувати. Біблійна наука має бути неначе ілюстрацією до катехизму. Проте не ходить тут о докладне реєстрованє біблійних фактів, бо се належить до спеціальних, вищих студій, але має ся на тих фактах опирати, основувати та з них виводити правди віри і обичаїв. Тому то деякі річі можна а навіть деколи конечно треба опустити зі згляду на моральне добро дітей. Особливо драстичні натяки протів стидливости повинно ся надзвичайно обережно обминати, щоби ними не викликати уємний, моральний ефект, та щоби невідповідно ужитими вираженнями занадто не заняти уяви молодого серця та не дати ему нагоди до розпитуваня за дорогою до злого. Слідуючі місця, після моєї гадки, можна би або цілком опустити, або основно змінити: В біблії більший вид. р. 1907, ст. 20. „Ізаак і Ребека не мали через 20 літ дітей“ — ст. 22. „Яков оженив ся з двома доньками Лавана Рахилею і Лиею“ (тут треба би хіба пояснити дітям, що то була полігамія) ст. 25. „Однак лукава і хитра жінка Пентефрія з злости за то, що Йосиф не хотів дати ся наклонити до гріха, спонукала свого мужа і т. д.“ — ст. 58. „Сампсон ходив часто до филистинки“ — ст. 69. „Давид поставив Урію, свого полководця з наміслу на небезпечнім місці в битві, щоби там погіб, а жеңу его взяв собі“ — ст. 75. „Соломон взяв собі жінки — з любови до жінох своїх збудував сьвятині балванам“.

І ще можна би щось подібного знайти в біблійі, але досить тих кілька виражень, щоб наглядно переконатись, що они зі згляду на дітий невідповідні.

Се в кілька моїх уваг, може і суб'єктивних, а все-ж таки опертих на доказах.

о. Павло Штокалко.

МИХАЙЛО Д.

Філософія і християнство о народности.

(Відчит).

„...дерзайте, аз поб'дих мир“.
(Іоан 16, 33).

Нужда нашого русько-українського народу вимагає нині більшого тай щирішого як коли-іноді застановлення та труду. І на нашу радість та потіху бачимо, що Русин-бідолаха таки прочунав, схаменував ся, розплющив очи, тай далі на все горло в крик: біда, ратуймось! А сей оклик, сей громовий голос о ратунок чути нині скрізь по наших оселях. Скрізь видко розпучливі та грізні очи пробуджуючого ся велиття — русько-укр. народа. Тай добрий се знак. Нехай но народ гаразд догляне свого правдивого вороженька, ний гаразд спостереже на своїх плечах той тяжкий камінь, що його так до землі пригнітає, нехай лише добачить, де то жерело тої затроючої води, що нищить, троїть його самого і його діти, нехай но, кажу, він то все підгмiane, а дасть Господь, чей хутко справить ся зі своїм ворогом.

Та, щоби до того прийшло скорше, не зашкодить показати йому одно, друге жерло тої отруї, та вказати способи, як-би то можна ті жерела позатикати і як устеречись та прогнати тую заразу.

Між иньшими лихами, що бють наш народ, грізною язвою є нездорові погляди, хоробливі світогляди, котрі захоплюють не лише ширший загальний інтелігенції, але втискають ся, добувають ся тай ганґренують широкі маси нашого селянства. А предць світогляд народа має чи не найвизначніший вплив на його розвій, на його просвітне та економічне положення. Від по-

глядів, які має маса народу о чоловіді, о його призначеню і о суспільних порядках залежить державний стан і щасте народів. Нездорова сумішка поглядів не посує ні на крок долі народа на ліпше. При помочи-ж багнетів можна людей тримати в спокою, можна їх угнітати лише виїмково, але ніколи на довгий час. Християнський соціолог Псеннер пише: „щоби істнуючі несправедливості і лукавства як найскорше можна було усунути, треба ґрунтового зреформованя поглядів“.

Невільництво пр. в давних часах утримувалося лише через фалшиві погляди о призначеню і гідности чоловіка. Християнська наука о рівности всіх людей перед Богом усунула поволи поганьські погляди, а з ними і невільництво без ужитя насильних средств. Сю правду мусить всякий признати.

Погубні державні закони і порядки, котрі довели до цілковитого знищення середного стану, не були би стали можливими, если би погубні засади і погляди в тих законах переведені, не були перше захвалювані яко дуже спасенні та корисні і слиби представителі народу тими згубними поглядами не були перенялись.

Если проте оплаканий стан, в яким проживає народ, має бути поправлений, мусять передовсім бути справлені погляди на всі біжучі некучі справи, а то через друковане слово, через збори, відчити публичні і т. п. способи. Народ мусить передовсім навчитися мислити. Він мусить пізнати і зненавидіти фалшиві задивлюваня і засади, котрі уможливили заведене погубних законів державних, чи краєвих, чи других; він мусить перенятися справедливими поглядами і засадами, котрі одинокі запоручають здоровий розвиток суспільности, котрі, коли прийде одвітна пора, будуть в силі згуртувати весь народ до жада-ня і домагання а відтак і установлення таких законів, які би справді загородили суспільність від лиха-бід.

Нині бачимо великий нелад, замішане, розстрій, правдивий хаос у поглядах, у світогляді людей. Проте не дивно, ще такий нелад царить і в житю, і то в кождім майже напрямі та на кождім поли житя людського, житя народного.

Задачю кожного щирого християнина, передовсім же священика, яко ученака і благовістителя закона Христового, яко борця за вічну „Істину“, тай яко свідомого члена нещасного народа, є — ширити як мога найдалше засади тої відвічної Правди, вкорінювати скрізь здорові погляди у той пеуючий ся розчин людських переконань і думок; так насталити, скріпити, живучою силою облити ті думки, аби они були в спроможности вплинути і на порядок житя людського успішно та цілющо, мов той цілющий бальсам на грізну рану тілесного організму.

Низше в подане, що о народности вчить філософія і християнська наука *).

* * *

Каменем, о котрий спотикають ся і звичайно падають нині великі керманічі політичні, є справа народна. Ті політики, опираючись на фалшивій раціоналістичній засаді, ще інтерес держави є найвисшим інтересом, котрому все на світі повинно підчинитись, пр. воля держави є жерелом права, одже є неограниченою і всевладною, що право пожираня слабших сильнішими є основним правом всесвіта, ті великі політики, кажу, мусять нераз спіткнутись і фатально упасти, коли ті слабші та угнетані проявлять часом більшу та здумівуючу силу й відпору, не датись пожерти ворогови.

Коли одже пр. нині прийде під обради справа полагоди сусідних народних відносин, нинішні керманічі політичні, пересякнені тими фалшивими поглядами, безоглядно кидають народність слабшу у пащу сильнішої. Несправедливість, кривда страшні! Та на жаль так оно дієть ся на яві, на жаль, така незавидна доля, між иньшими, припала в уділі й нашому нещасному народови. Чи є де яка наука, котра би уняла ся за тими нещасними жертвами? Чи є де яка сила, котра би тую несправедливість поборолла?

Кличу з переконанєм, кличу на весь голос: є! Є наука, а то наука здорового людського розуму, чи-то правдивої філософії, і наука, котра тамту ще вскріплює, а то наука нашого Спасителя, наука Христова! А дух, сила науки Христової поборе всяку неpravду!

Пригляньмось проте близше тим наукам.

* * *

Правдива філософія вибирає ся, цурає ся тих фалшивих понять о народности, яких тримають ся нинішні великі політики. Здоровий людський розум і етика на нїм оперта дають нам зовсім иньше понятє о народности і єї правах. Народність є природним витвором історичного життя людськості. Єдність мови, віри та походження помагають їй у розвитку (хоч не все і неконечно); але дійсним єї творцем є час, зглядно історичний розвій певної галузи людськості, живучої в певних условинах обопільної лучности. Часто буває, що той історичний розвій фор-

*) Порівнай: Ks. M. Morawski t. j. Podstawy etyki i prawa, зом. II, ст. 83 і дальше; і Voditel v bogoslovnih vedah зом. 4. з 1907 р.; Dr. Jos. Hohnjec: Vera in narodnost.

мує дану галузь людства у той зверхній устрій, який звемо державою. Се однак не все лучаєсь. Не все якось народність становить zarazом і одну державу. Але сей історичний розвій вибиває на народности в глибині її душі сильне, трівке, характеристичне знамя, на котре складають ся в рівній мірі: і материнська бесіда і батьківська віра і земля родима і передани предків і пам'ять їх великих діл і пам'ятники минувшої або теперішньої величавости і звичаї, обичаї домашні і спеціальний домашній напрям освіти, літератури і штуки — та з тим всім знанє, честь і любов, тих всіх річий, яко своїх, зі собою від віків тісно звязаних, зрослих. Се духове знамя надає народови психологічну індивідуальність, се є, душевну єдність, котра становить его внутрішню лучність і ціху відріжняючу його від иньших народів — і се як-раз ми зовемо народністю. Політична форма народа у виді держави, яка залежить від різних зовнішніх умовин, може змінятись або й зовсім занепасти під напором або в наслідок зміни сих обставин — народність однак яко річ духова, яко душевна одиниця, лишаєсь і далі сповняє свою задачу в загальнім розвитку людства. І навіть у чужій державі, до котрої прилучить ся, буде жити яко здоровий і пожиточний член цілости — коби лише найшла догідні умовини народнього життя, умовини, яких народність потребує, як рослина світла та воздуха. Де-ж її того покарму відмовлять, там она буде животіти, хочби цілими віками, в неустаннім болю, терпіню, терпячи сама та затроюючи державу, до якої є прилучена, як то наглядно можна між иньшими переконались на історії Ірландців, злучених з Англією, та з історії Руси-України, прилученої по части до Росії, по части до організму польського.

З того повншого поняття народности слідує наперед, що народність є витвором прав природи та що она має в плянах натури свою рацию бутя. Бо-ж очевидно, не случайно людство по всі часи розгалузуєсь у великі, самостійні втви — народи. Як розрієт всякого тіла у різні члени має ціль в природі, бо кождий член має свою спеціальну чинність, потребу для цілого тіла, так і те розгалужене людства у різні народи, має глущу рацию бутя, бо кождий народ щось свого питомого вкладає у загальну скарбницю людської культури, кождий сповняє своє спеціальне призначенє, вложенє йому через самого Творця. Нищенє природних прав організму є все блудом, бо нічо иньшого не спричинює як лише біль і терпінє та зіпсутє. Нищенє природних прав людства є не лише блудом, причиною багато більших терпінь і глбше сягаючого зіпсутя, але є також кривдою і проступком: бо право натури, коли відносить ся до чоловіка, є тожє правом моральним.

З такого поняття народности слідує вдруге, що народність є збором прав вроджених і набутих, прав найдорозших людському серцю. Кождий чоловік має природне право, жити в тім

краю, в котрім народив ся, говорити своєю рідньою мовою, плекати свої питомі родинні обичаї, здобувати собі в своїм краю відповідні становища, до яких має уздібнене — словом, має право до всього того, що не противить ся рівним правам ближнього. Держава є лише на те, щоб тих прав своїх горожан силою боронила та стерегла їх рівноваги після всякої справедливости.

А держава, котра забуває о своїм властивім завданю, держава, котра сама хоче бути собі цілюю, входить як далеко схоже у права чоловіка і нищить притім найкрасші почуття і права своїх горожан, навіть не зважає на такі дорогі почуття, як народні, такі сьвяті, як релігійні — така держава, кажу, вивертає природний порядок, сповняє великанське і неустанне безprawство, в котрім містить ся стілько всіляких кривд та болю, що їх хіба оден Пан-Віг зчислити може.

Хто з нас Русинів, спитаюсь, не бачив моря сліз, витиснених народніми кривдами?

Та прав природи не нищать ся безкарно. Натура вже сама страшно мстить ся на нелюдяних кривдниках. По над природою є ще володар, є справедливий Судня, котрий відомстить ще справедливіше всю неправду!

Така є в загальних нарисах наука філософії, наука здорового розуму о народности. Погляньмо тепер, яке о народности має понятє християнізм.

*

*

*

Християнська наука зовсім згоджуєсь з наукою правдивої філософії. На перший погляд могло би видаватись, що християнство не має нічого спільного з народностию. Народности ділять людство, християнство-ж зступило з неба, щоб людей зєдинити: да будуть одно. Але вже з гори неможливою є річю, щобі релігій Богом дана стояла в суперечности до природи Богом сотвореної. Та-ж народність є неперечно твором і правом природи

Загляньмо наперед до наших сьвятих книг старого завіта, та поспитаймо, що учить нас о народности сам Господь Бог через уста своїх посланників. Чи каже нам Г. Бог свій народ любити? Чи повинні ми свою народність беречи, її плекати, її, де треба, боронити? Божий закон, записаний, виритий глибоко у серцях всіх людей, велить нам любити наших ближніх. А ко-го-ж з поміж ближніх маємо більше любити, як не батька те-неньку, як не свою рідню близшу тай дальшу, як, вкінці, не всю свою батьківщину, свою вітчизну дорогоцінну?

І справді, вже в померклій старині бачимо дружність, єдність та любов у людей одного племена, чи даного народа. Вавилонці, Ассирійці, Перси, Єгиптяне, Греки, Римляне — як же високо цїнили они свої племена! Як кождий з тих народів

любив свою народність, видко хочби з того, що майже кождий з них чванив ся божеським походженням, що свою історію, своє народне жите уквітчали славними походами — здобутками воєнними, або й здобутками духовними на поли науки, штуки, письменности та на иньших царинах людського знаня. Но тая любов своєї народности у старинних народів так високо зросла, що стала наскрізь егоїстичною; чужий, варвар, був в ненависти і погорді, винятий з під врожденного права загальної любови людей. Було се збочене, скривлене, якому підлягли й иньші природні почутя, а то під впливом людських пристрастей, які по упадку перших родичів взяли верх у чоловіка над його розумом.

Та ходім до „народа избранного“, до Ізраїля. Кілько тут в тім малім народі геройських прояв любови своєї народности. Кого в подив не виправить така Юдит, або така Естир, котрі власне своє жите наражали за народ і вітчину; або хто не зачудуєть ся на вид героїв Маккавеїв, котрі все майно і жите жертвували за свободу своєї вітчизни і народа. А глибоко проймаючий „воплъ“, плач та ридання пророка Єремії на звалищах Доні Сионської! — Кілько у нїм ніжної, а zarazом могутньої, палкої та горячої любови до свого нещасного народа, своєї дорогої та розшарпаної вітчизни. Або чи найшли коли — питає Др. Jos. Hohnjes у *Voditelj-y* — пекучий біль та пожераюча туга за втраченою вітчизною та розшарпаним домашнім огнищем, щирійший вираз ніж той, що нам у ухо і серце проникає зі славного 136. псалма: „На ріках вавилонських, там ми сиділи і плакали, як Сиона спогадали. Не вербах їх повішали ми псалтирі наші. Там бо захотіли від нас слова пісні і радости тії, що в неволю нас забрали, знущались над нами: „пуде, заспівайте нам пісень Сионських!“ Ох, якже-ж нам пісень Господніх на чужій землі співати? Коли забуду тебе, Єрусалиме, ний позабута буде й десниця моя! Нехай язик мій прилипне до гортані моєї, коли не згадаю тебе, як не поставлю Єрусалима над усі радости мої!“ — Такою любовю дیشه чи не найкрасше серце Ізраїля.

Но й Жиди тоже не були вільні від тої вузкої націоналістичної відрубности, від того егоїзму чи шовінізму національного. Мали они однак в законі перестороги, котрі лагодили ті острі, нелюдяні відносини, та приказували справедливість і милосердіє зглядом чужинців. Так читаємо пр. в кн. Левіт XIX. 33, і XXIV. 22: „Коли замешкає чужинець в землі вашій і перебувати буде між вами, не докучайте йому; але ний буде між вами яко горожанин; і любити його будете як самі себе. Однаковий суд ний буде між вами, чи то завинить чужинець, чи то горожанин“. Подібні поученя находимо і в иньших книгах та у пророків.

(Дальше буде).

Про опалюванє церков на зиму.

Справа опалюваня церков займала довгий час уми німецьких і французьких єввящеників, доки не зістала рішена на користь опалюваня. Многі єввященики противились євому кажучи, що „давнійше не палено“! Се однак нічого недоказує, бо давнійше не уживано ані желїзниць, ані машин, ані часописий а тепер уживаємо з користію для нас. Інші кажуть що ніхто не захворів через се, що молив ся в неопаленій церкві! Се велике питанє, бо коли особливо з дочерних парохий вірні мусять іти з годину в мерозі, а потім 2—3 год. без руху вистояти в церкві а потім вертати, то певно великий процент шкодить собі на здоровлю через перестудженє. Особливо по більших містах, де учащає до церкви публіка не загартована пр. студенти, урядники, помічники торговельні, які працюють цілий день по теплих кімнатах, проявляють справді геройску терпеливість коли стоять хочби і одну годину в замороженій церкві з каміною ще до того підлогою. Сумніваю ся, чи се побуджує їх до більшої побожності, противно певно ждуть як найскоршого кінця Богослужєня. Колиби по церквах палено, богато осіб оставало би довше на Богослужєнях і проповідях не хотючи виходити на заверуху, або сніговицю. Знова інші боять ся великих коштів. З тим треба числитись, бо коли починаєсь опалювати, то треба палити через усі зимові місяці кожного дня, щоби завжди була однакова температура; в противнім разі мальовила, різьби і т. д. потерпілиби ушкодження, а також колиб палено раз на тиждень, то в неділю булаб чиста потопа з пари. Та річ не є така дорога; при ужитю системи Michela Perret'a мож малу церков опалити за 200 кор. через цілу зиму. Отже возьмім пр. що 200—300 люда що неділі і єввята приходить, то випадає на рік на голову 1 кор. Вкінци колиб і не стало гроша, то вистарчить лиш сказати, що від певного часу не будєсь палити а посилять ся датки, бо люди спізняють користи палива і не схочуть мерзнути.

Але відки здобути досить великі одноразові кошта заложеня сєго огріваня? Найлучше при будованю церкви вчислити ті кошта між кошта будови, або склонити когось, щоб установив відповідну фундацію; кошта значно менші, бо не треба зривати підлоги ані нарушувати фундаментів; при будованю усе рівночасно будуєсь і узглядняєсь. І так при будові церкви мож завести огрівальні проводи, канали, і пр. після системи M. Perret'a сумою около 2500 кор. і низше. Відповідні фірми дають плани і обяєненя.

Є два системи опалюваня. В кождім разі опалюванє мує бути центральне, бо инакше підлога остане зимна а тепло-та уєя піде в гору та повстануть протяги в церкві. Совершен-

нійшим але і дорозшим є систем опалюваня за помочию пари, як се є в катедрі в Майнц, в церкві сьв. Івана в Wiehre—Freiburg, в монастирській церкві в Beuron і т. д. Вимагає він багато вкладу, бо треба двох кітлів парових, рур і каналів та дорогого опалового материялу (кокеу); пр. в церкві в Neustad яка має з ризохоронительницею 17.000 m³, 21 великих а 7 малих вікон урядженє парового опалу коштує 20.000 кор. а паливо від грудня до кінця цвѣтня 1.800 кор. — Котел паровий находить ся в пивниці, звідки рурами проводить ся пару. Церков огріта є на 10 степнів Цельзія — більше не потрібно, бо люди суть в верхніх зимових уборах. Протяг незначний.

Другий систем опалюваня значно дешевший та практичнійший є систем впровадженій М. Perret-ом в Парижі. Воздух з церкви впроваджуєсь через підземні проводи до одної опальної під церквою лежачої просторони. Там огріваєсь і иньшими проводами впроваджуєсь знова в церков. Сей систем огріваня впровадили численні католицькі церкви в Альзациї з знаменитим успіхом. В кількох послідних роках впроваджено в 50 катол. церквах в Альзациї та Льотарингії, від 10 літ впроваджено в Штрасбургу в церкві Jung-St.-Peter. Систем сей є тим практичнійший від парового, що не потрібно жадних рур, бо усе іде через підземні проводи — канали а через се не потрібні жадні напрямки.

Католицька церков Jung-St.-Peter в Штрасбургу в Альзациї обіймає 20.000 m³, отже 3.000 m³ більше як висше згадана Найштадска; коштує опал понад 4.000 кор. а збудованє обох простороний до огріваня і проводів-каналів 7.000 кор. разом около 11.000 кор. отже 9.000 кор. дешевше, як парове огріванє. З кождим роком чим раз дешевші суть кошта запровадження огріваня. На парохію зложеноу з 1.300 душ, урядженє печі і простороний коштує 3.000 кор., а річне зужитє палива і оплата палача 200 кор. В більших церквах по містах ті річні кошта (150 днів палєня) вносять 500—1300 кор. Яко материял опаловий уживаєсь порох з вугля, який дуже дешево мож набути на же-лізницях і в фабриках.

В Альзациї уряджує опалові печі фірма Bouchayer et Viallet в Grenoble і Lyon, (Frankf. Anzeiger für die kath. Geistlichkeit).

Яко результат сих уваг можна випровадити консеквентно, що і в наших церквах особливо мійських повинно ся запровадити опалюванє. В недовгім часі має основно реставроватись катедральний храм сьв. Юра, будують ся вже і величаві храми в Станиславові та Тернополи; проте дужеби добре було, колиб комітетові будови застановились над тим і ще завчасу запровадили сю так вигідну і розповсюднену у північній Франції і Німеччині новість.

Опалюване запроваджене є також у Львові в костелі т. зв. Клярисек (Личаківська 1) і лат. катедрі де рівнож запроваджене є електричне освітленє, яке може також знайти застосованє в висше згаданих наших церквах.

Е. Ц.

Бібліографія.

Із церковної штуки.

1. *Вадим Щербаковський*, Деревляні церкви на Україні і їх типи. (Відбитка з „Записок наук. Тов. ім. Шевченка т. LXXIV.) Львів 1906 ст. 23 з ілл.

2. Протоіерея *Е. Спцинского*, Южно-русское церковное зодчество. (Відбитка з журн. „Православная Подолия“) Каменець-Подольськ 1907 ст. 24 ілл.

3. *Kazimierz Mokłowski*, Sztuka ludowa w Polsce. Cz. I. Dzieje mieszkań ludowych. Cz. II. Zabytki sztuki ludowej. 1903. Львів 8° VII., 552 стор. ілл.

Під'єм національної свідомости, який послідними літами розбудив ся у наших закордонних братів, заставив їх до живіших студій над рідною минувиною. Мимо політичної і суспільної кризи, яку він під теперішну хвилю мусить переживати, позитивна культурна праця йде своїм шляхом на перед. Се видно навіть в областях, які зі злобою дня не мають нич спільного, в областях церковної штуки і археології. В р. 1905 появила ся яко I. том „Древности України“ публікація проф. Павлуцкого: „Деревянные и каменные храмы“. Про неї була звістка в „Ниві“ з р. 1906 ч. 7, де і зазначено її велике значінє для нашої рідної культури. На се значінє вказують і другі публікації, які рівночасно і велід за нею появили ся.

Рівночасно з Павлуцким 1905 р. заговорили про українське церковне будівництво архітект В. Карпович в петербургскім журналі „Строитель“ (ч. 10 з 15. мая) п. з. „Малороссійское церковное зодчество“ і другий архітект Н. Филианский в московскім журналі „Искусство“ (ч. 3, з марця) п. з. „Наслѣдіе Украины“. А яке не лиш історичне, але і практичне значінє має се питанє, видно з дальших праць які являють ся велід за основною роботою Павлуцкого.

1. В. Щербаковський дає ілюстрації і коротенькі описи 11-ти деревляних церков Київської губернії у систематичному порядку від одно-аж до девятибальної системи. Історичного питання про генезу нашого будівляного стилю він зовсім не торкає, а в зображенню его типики і характеристики бере річ дуже легко і поверховно, виходячи з сего погляду, що „шаблону у ньому не було і трудно знайти дві перкви ідентичні між собою“. Шаблону і не треба, але було і певне стале конструкційне правило, якого можна дочитати ся у кожній деревляній церкві, підходячій під тип наших українських церков, як се виказав Павлуцкий (ст. 6 і 7). Остаточно годі і на се згодити ся, що основним мотивом, елементом нашої церковної архітектури, є восьмигранна башта, як се д. Щербаковський припускає (ст. 5 і сл.) і фактично дає зразки майже виключно восьмигранних зрубів. Конструкційною одиницею наших церков є квадрат, на ньому восьмикутник а на них баня. Се видно не лишень з плянів церков, поданих д. Щ., у яких ніде нема рівнобічного восьмикутника, а лишень квадрати з відрізнаними углами, але також з ілюстрацій і плянів проф. Павлуцкого із церков других українських губерній, де рішучо переважає квадратна основа. А у нас в Галичині центральний зруб спідний майже виключно квадратний а на ньому доперва восьмикутний і то не лишень у наших деревляних церквах, але він відбив ся і на сусіднім польським будівництві, як се видно на бічних каплицях латинської катедрі і на каплиці Воїнів у Львові. Воно впрочім і більш пригодно, щоби квадрат мав першєвство перед восьмикутником.

2. Однаково маленька по обєму, але більше інтересна є брошурка протоєрея Свєдїнського, заслуженого дослідника подільської церковної старини, реферат із збору Подільського церковного Історично-Археологічного Общества. В історично-археологічному емементі опєрта на праці проф. Павлуцкого, вона добре орієнтує про теперішній стан змагань около студій і рєституції нашого питомого церковного стилю. Вона навіть для сеї послїдної ціли зладжена як се видно з кінцевого заключєня (ст. 22): „Наколи ся архітектура справді народна, своєрїдна, прекрасна, ідейна, як каже проф. Павлуцкий, то до сего потреба що єлїдує :

1. При обновах старих церков полуднево-руського стилю конечно би заховувати їхній своєрїдний вигляд і не перемїнювати їх після шаблєнового невідходячого взору, перенатого від сусїдної перебудованої церкви або з рїзних розлетївших ся архітектївских альбомів — негодить ся одївати поважного старця в невідповідну новомодну одєжу. Загалом треба, о скїльки дасть ся, заховувати старинні типїчні церкви, хотя впрочім то не все можливе, бо деревляний матерїал не може бути вічний, а підставляти нові бруси і стовпи стає часами неможливи і без хїсна.

2. Бажатиб, щоби у нас, в полудневій Росії, будували церкви після старинного полуднево-руського типу, котрий оказує ся вповні усталеним і який мож уважати за народний. Є надія що ся любов і одушевлене прот. Сеціньського запалить і у других наших братів.

3. Коли говорить ся про наш церковний стиль, треба згадати і про книжку Мокловського. Не з річевого інтересу, бо крім кількох ілюстрацій наших церков, вона хоть і про церкви говорить (на ст. 365—423), нич нового не дає. Вона цікава яко *signum temporis*, ако зворот у польській науці, довершений під впливом політичних напрямів послідних часів. Про руску церковну штуку вже давніше писали польські вчені. Прим. проф. Маріян Соколовський про малярстро руске (Виетава археологічна польско руска у Львові 1885 ст. 12—22), про „Візантію і Русь“ (*Studia i szkice*, I, Краків 1899 ст. 375—531); гр. Войтіх Дідушуккий про богородчанський іконостає. (*Przegląd archeologiczny*, зом. IV. Львів 1886 ст. 91—130); дальше В. Лозинський (*Sygnia*) про церковне малярство на Руси (*Kwartalnik historyczny*, I. Львів 1887 ст. 149—209). Всі вони більш-менш справедливо і об'єктивно відносили ся до свого предмету, бо переважав у них культурно-науковий інтерес. Сего спокую у Мокловського вже нема. На наших церквах він вже не бачить впливу візантійського, або якоїсь нашої питомої думки — вони у него є попросту пам'ятниками культури латинської (ст. 395), себ то польської. Свої виводи він так кінчить (ст. 423): „...Старі церкви і костелы є музеум людовой штуки. Длятого та фурия (?) нищення тих деревляних забутків, яка захопила тих руских ксьондзів, котрі-би раді стерти окреме знамя культури з католицької Руси і надати єї візантійске пятно, бо пинішні деревляні церкви є польські (автентичный висказ księdza z okolic Stanisławowa) заподіює велику кривду культурі і штуці (?) даючи місто знаменних і питомих будівель *małpe pokucie bizantyjskich murowańców*, z tak szczególną lubością obecnie na Rusi wznoszonych“.

Таких слів і поглядів культурним поступом на перед хіба годі назвати ...

О. Боцли.

ВСЯЧИНА.

Поза кулісами „вільної“ науки. Бесіда д-ра Люгера (гл. Нива 1907, ст. 761—2) виказала цілковиту зависимість австрійських університетів, їх професорів, студентів і цілої науки, від жи-

лівсько-ліберального табору, згуртованого докола „Neue freie Presse“. Парляментарна дебата (гл. статю „Католицька дебата в віденському парламенті“, Нива, 1908, ст. 8—20) виказала ще яснійше, що боротьба „поступової“ суспільності против „клерикалізованя“ університетів, то лиш нужденна фарса, облудна комедія, інсценізована жидами з N. fr. Presse в цілі замаскування їх фанатичного виступу против християнського світогляду. Найновіші події доказують до очевидности, як то дбають „поступовці“ про „чисту“, „свобідну“ науку.

Професор віденського університету і член академії наук, отже не аби яка повага, Леопольд фон Шредер (Schroeder), помістив в N. fr. Presse цілу серію статей про найновіші події з боротьби християнського і противхристиянського табору. В одній з кінцевих статей п. з. „Eine Rede, die niemals gehalten wurde“, висказав Шредер свої особисті погляди, щирі і правдиві. Але що та правда була за грка для органу Моріца Венедикта, тому то він, той огорачий захитник „чистої“ і „свобідної“ науки, змінив статю в самій есенції. Кінцевої статі п. з. „Kehrseite der Medaille“ зовсім не помістив.

Тоді обурений Шредер видрукував ту послідну статю в віденському, ліберальнім дневнику „Zeit“, з якого дістала ся вона і до „Reichspost“ (Wochenausgabe, Nr. 51, 20. Dezemb. 1907, S. 9—10). Зміст її такий.

Стою на становищі незалежним, говорить автор, від ніякої політичної партії. По довгих літах думаня і слідження приходжу до пересвідчення, що теперішній католицький рух в Австрії — додаю від себе і так світло заінавгуrowаний віденським, католицьким вічем і політичним зростом католицьких організацій, вийшовших на підставі чотирироменного права голосованя — починає на широким масах насесеня. А викликали его і неустанні напасти лібералів, звернені против всякої релігії, а особливо християнської. Сучасна література і публіцистика впились собі з релігійних почувань. Безчисленні люди, для яких християнство є святощию, не можуть довше на таку наругу дивити ся, їх огірчене і обурене вибухає з стихійною силою.

В своїм засліпленю не бачать того факту і его причини навіть і образовані, биетрі і вчені ліберали, з якими автор від літ стикає ся. Не бачать вони, що акція викликає реакцію, яка має тим більше виглядів на успіх, чим більше кривд наробила акція (противхристиянського лібералізму). Фрази про ненавистність і нетолеранцію Риму, не в силі спинити того руху. Нарід не так глупий, як се декому здає ся, а в его внутрі суть одиниці інтелігентні і релігійні. Релігійне почуванє росте, католицьке населенє змагає ся, невпинний зріст політичної могутости центра в Німеччині і християнсько-соціальних елементів в Австрії, то факт, дарма, що ліберали не можуть повясти, як то можливе.

Нинішні ліберали не мало причинили ся до зросту католицького почування і тому, що вони відзначають ся в борбі з християнством далеко більшим фанатизмом, чим їх батьки. Давнійші ліберали, хотая поборювали християнство, та все таки, бодай в засаді, руководили ся взглядом противника певного рода гуманністю і толеранцією. „Die modernen Gegner des Christentums, ja aller Religionen, zeichnen sich aber durch eine erschreckende Intoleranz aus“. Если то не устане, страшні часи нас чекають!

Ті гадки Шредера, то наче ілюстрація до резолюцій вільнодумного конгресу в Празі, до виступів соціальних демократів і жидівської та зжидоватілої преси.

Афера проф. Шредера кидає інтересне освітленє на чистоту і свободу науки певних кругів. Ділий „поступовий“ табор пятнує папський індекс. яко замах на свободу духа, а найголоснійше кричить Моріц Бенедикт в N. fr. Presse. Рівночасно має Моріц свій індекс, на яким поміщує всякі, хотайби правдиві, але єму не любі погляди. Шредер став „еретиком“ тої ліберальної „церкви“. і его виклято, признано за недоука. „Чиста“ наука має бути о стілько „чиста“ і „свобідна“, о скілько на се позволить п. Моріц.

Дальше N. fr. Presse подає статі печатані на своїх стовпцях яко „чисту“ науку „дуже вчених“ професорів. А в дійсности ті „вчені“ статі препарує часто після своєї рецепти сам Моріц Бенедикт. Хто не признає неомпльности того архірабіна, не має права називати ся інтелігентною людиною.

Вкінці, бесідою Люгера учули ся діткнені професори і університети, вони запротестували грімко против замаху на „свободу“ науки і на „честь“ професорску, але против поведєня жидівського орґану против професора університету і члена академії наук, не обізвав ся дотепер ніхто!

Люгер і Шредер відслонили лиш рубець того таємничого образу в Саїс, що зове ся „свободою“ університетів і науки, але що там дальше криє ся, проте можна лиш догадувати ся.

О. В.

Вісти з американської Руси. Читачам „Ниви“ уже звістно, з якою радістю витала американська Русь свого Владику Преосв. Сотера. Де лише він авив ся, всюди витав Ёго нарід як рідного батька з оваціями у нас в Галичині не виданими і не чуваними. В честь Владики устроювано концерти, шили сердечні промови, лунали співви і музика. В проповіді, що нею почитав один старший свьященник першого руско-американского Владику на вступі до церкви св. Юрія в Нью-Йорку, назвав він Преосв. Сотера спасителем греко-кат. церкви в Америці, бать-

ком, головним провідником-керманичем руско-кат. народа. — Однак лихо не спить.

Нарід одушевляє ся, сьпіває „осанна“ — а тимчасом вороги вже й наважили ся зворохобити той нарід против Владики і кинути між Його люд клич „разни, разни его!“ Они стали підкопувати повагу Преосв. Сотера і словом і письмом; они так Владикою „заінтересували ся“, що навіть пишуть по часописах про те, які страви подають на его стіл, щоби часом Преосв. не позволив собі на ліпшу поживу, як американський робітняк... А той бідний Пастир навіть не перебуває в дома лише між паствою; а як коли й завітає до своєї резиденції то хіба на те, щоби днями і ночами залагоджувати урядові справи.

З одушевленням і пожертвоуванем забрав ся О. Сотер до тяжкої праці над піднесенем гр.-кат. церкви — двигненням і освідомленням свого народу — а тут преса, з виїмком американської „Свободи“, котра троха помірковувала ся, пише про Владiku всіякий нісенітницї і місто помалати Архирейови в тяжкій роботі, та преса підриває его повагу серед народа і критикує его зарядження — кидає під ноги колоди, як своему ворогови. Досить згадати про „Американський руский Вѣстникъ“, про „Поступ“, або — липшаючи „Галичанина“ на боці — таки про наше „Діло“, котре виступило против записуваня церков на Преосв. Сотера.

На цілім сьвітї в католицькій церкві єпископ є головою, зверхником тих церков, які під ним знаходять ся. Деінде, напр. в Австрії, ще й правительство опікуєсь церквою. В Америці інакше. Тут правительство зовсім до того не мішаєсь. Судові власти американські лишень затверджують контракт того, на кім церква є записана. Церкви латинські в Америці є власністю парафій, але кожний дотичний лат. єпископ є безглядним trustee (куратор-опікун) кожної церкви і рядить нею лишень при помочи самих сьвящеників. Латинські церкви в Америці на свою екзистенцію не мають тих контрактів судово затверджених т. зв. по американськи чартерів (charter); мають лишень приватне позволене від своїх єпископів. Рускі же церкви мають і свої судово затверджені чартери і статuti гей би яке товариство або конгрегация. Але кожда церква є сама для себе. Она нічо не може зробити. Отже тепер вже ясно: як руска гр.-кат. церква в Америці має вступувати яко тіло, яко галузь вселенської церкви, хоть би лишень на підставі церковного права, мусить мати голову, мусить мати опікуна — мусить, безусловно мусить всі свої церковні маєтки віддати в трост (опіку) своєму єпископови то є теперішньому Преосв. Сотерови, котрий вже приймає на себе яко єпископ, яко голова записи церков, але не на свою приватну власність. Бо хоть Преосв. Сотер перебере на себе весь нерухомий маєток церковний в трост (опіку), то він не може в ніякий спосіб розпоряджати тим маєтком, але лишень затверд-

жує і виконує ухвалу всієї громади, як та ухвала є добра. Як же та ухвала не добра, зла (напр. ухвалили би покинути свою віру і перейти на схизму), то тоді має силу до того не допустити, як бодай один чоловік буде проти того.

Дальше, єпископ тратить те право, перестає бути тростисом (опікуном) лишень на случай своєї смерті або резигнації; те право переходить на його наслідника, але той його наслідник має бути і руского гр.-кат. обряда і рускої народности. Наколи би вже не мало бути наслідника, то тоді той трост (опіка) над маєтками церковними переходить назад на дотичні громади доти, доки ті громади самі не передадуть кому иншому, як схотять.

Руский єпископ приймає опіку над церквами на ціле своє життя, а трить на случай смерті або резигнації. А своему наслідникови може передати те право лишень тоді, як той наслідник буде не лишень рускої народности і руского гр.-кат. обряда, але й наколи він буде могчи тою церквою завідувати так, як годить ся не заведе її на бездорожжя.

Руский єпископ при тім зіставляє громадам повну автономію — она була й дотепер — в заряді движимим маєтком, чого в латинників нема, а сам лишень контролює при помочи євѣнських чоловіків. Каспером парохіяльним має бути завжди євѣнський чоловік — як було і до тепер по наших громадах в Америці. Руский єпископ задержує собі і на дальше повне право надавати або усувати євѣнських.

Так має ся справа запису церков на Преосв. Сотера. — Преосв. Сотер вкладає всі свої сили в працю над своїм народом, що лишень довгий час начального Пастиря, розбіг ся по всім усядам, як ті блудні вівці: ті пристають до православя, ті до латиньства; одні покидають свій обряд, другі віру і народність. Хто винен тому сумному положенню руського народу? Много безперечно завинила преса, котра баламутить несвідомий нарід і кидає в обійми апостазії чи то від віри чи від народности. Не мала вина спадає на деяких євѣнських, котрі не почувають ся до єдності і послуху зглядом свого Владика, а ведені личними амбіціями взяли собі за задачу параліжувати роботу Преосвященного.

Щоби зрозуміти, якими они мотивами руководять ся, досить згадати, що були в Америці одиниці з поміж згаданих євѣнських, які сподівали ся засісти на Владичому престолі і тому постарали ся вже за здалегідь о єпископські відзники і ризи. А тимчасом завели ся в надіях — Владикою стає якийсь монах... От і готова причина, щоби получити ся з ворогами Преосвященного і поборювати его зарядження та параліжувати его найкращі наміри.

Неможна також ніяк оправдати невмістного постування деяких латиньських айришських єпископів.

Коли було, за дозволом властий прийшов до Америки перший руский євѣнський — всі кинули на него публичну екскомунію. Они не давали нашим євѣнським юрисдикції, а коли

сі їм представляли, що нарід не маючи своїх священників і свого обряду перейде на православє они відповідали: „ми свідомі сего, що богато Русинів ізза свого обряду перейде на шизму, та ми певні, що велику їх часть удасть ся нам позискати для латиньского обряду“. Ся вузкоглядність, сей шкідливий для кат. церкви латинізаторський шал зділали, що наш нарід, огірчений до крайности, йшов звичайно у добрій вірі тамтуди де его радо приймали — до схизматичних священників, у яких видів свій обряд. Яка тяжка і замотана ся справа ще й тепер видно хочби з такого факту: один з айришских єпископів лишив нашому Владиці повновласть що до управи вірних гр.-кат. обряду в своїй дієцезії; колиж Преосвящений посвятив в его дієцезії одну церков, той оголосив публично, що се сьвяченє не важне. Чиж се не дійсні муки, на які при нинішнім стані річий все буде наражений найлучший син руского народу Преосвящений Сотер? Він певно їх перенесе сі душевні тортури, як дотепер їх зносив, але чиж на се годить ся байдужно глядіти? — Ми певні, що так Преосв. Сотер як і ціла кат. американьска Русь з найбільшою радостію повитають вість, що галицко-руське духовенство готовить меморіал до Апост. Престола в ділах руского обряду в Америці і в справі звісної буллі. Та на сім годі нашому духовенству перестати. Наша церков в Америці потребує чим скорше мати священників, якіби цілком посвятили ся для єї добра під проводом Преосв. Сотера. Чиж таких священників між нашим духовенством кілька або кільконайцять не найде ся в Галичині?

Священник.

„Свобода“, орган „Нар. Комітету“.

понамає і сповняє в сей спосіб свою просвѣтно-політичну діяльність, що старає ся відобрати а принайменше ослабити серед широких мас нашого народу віру і привязанє до Церкви. Щоби сего допняти, треба передовсім звѣстити авторитет св. Письма і Церкви; тому „Свобода“ вмовляє в своїх безкритичних читачів, що св. Письмо се „жидівскі байки“ і тому она в посліднім грудневім числі (54) накиннулаь безглуздими напастями і клеветами на цілу церковну єрархію в статі п. з. „Клерикальні кертиді“. Її зміст слідуєчий: Поперед йде штубацко-мудра дефініція клерикальної партії взагалі; се має бути така партія, яка руководить ся засадою, що папа і церковні власти мають рішати питання чисто нацивнальні і політичні! За сим слідує, що папа, єпископи і ті всі що їх слухають — то клерикали; а клерикали, то щось так страшного, що нічим перед ними чорносотенці; досить агадати, що клерикалами були фарисеї за часів Христа, що Ёго обжалували перед римскими властями. Коротко: клерикали то фарисеї, назадники, самолюбї, вогоги

наційональнєсоти і робучого народу, єють ворожнечу і ненависть до всякої відмінної віри і т. д.

Такими страшними клерикалами мають бути і наші рускі єпископи і священство, що їх слухає і нарід, що з ними тримає!

Спитаємо ся, які причини спонукали пов. автора до сеї грубої напасти? Він був настілько совісний, що принайменше старав ся над сим сам застановити і знайшов, що 1) Преосв. Хомишин дуже різко, особливо підчас виборів, виступив против погубної агітації радикалів, 2) що Ексц. Митрополит „каже займатися духовенству церковними ділами“ і дбає о вихованє молодїжи в семинари, 3) що у Львові виходить „Нива“ і „Оснесва“, які признають (після автора „підшивають ся під“) авторитет „Нар. Комітету“. Се фактичний стан річи, що єго сам пов. автор сконстатував і розумів ся на свій лад представив як почин до заснованя клерикальної партії; тому він ззиває рускій нарід, щоби читачів „Основи“ не „вибирати ані організаторами ані делегатами в нац. дем. партії!“ Ми поминаємо всі иньші свідомі або й несвідомі логічні промахи і видумки, якими прикрашена ціла ся статя (пр. що „Нива“ дістає субвенції від Ексц. Митрополита) і апелюємо вже не до здорового розуму пп. редакторів „Свободи“ і „Діла“, бо там видно щось понсувало ся, але до „Нар. Комітету“ і питаємо ся єго, доки він буде позволяти на таку деструктивну роботу при помочи своїх офіціальних органів?

Ред.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, ульця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Наука а гіпотеза. — Дух віри Христової в науцї школи народної взагалї; о науцї релїгії в особенності. — Фільзофія і християнство о народности. — З аграрного руху в Бельгії — Єще про відносини між парохами а сутрудниками. — З чужих журналів. — Всячина. — Про станово-економічне Тов. сьвященників. — „Півень“ — В справі сецесийного фонду“. — П. педагог.-катех. курс у Відні. — Сьвяткованє 1500 лїтнього ювілею св. Йована Золотоустого в Римі і у Львові. — Ворба о тїаголицку Службу В.)

Наука а гіпотеза.

Історик, що схоче писати про історію культури в XX. столїтю і схоче узгляднити в своїй працї піднесенє робітничого стану в тїм столїтю, мусить сконстатувати факт, що соціальна демократія дуже пошкодила сему розвоєви. Во она то кинула клич клясової борби лиш для самої борби, в якій не перебирає в средствах. Через се повстали лиш перепони для соціального розвою XX. столїтя, а рух робітничий, вийшовши на червоний шлях, зовсім непотрібно стратив на енергії і аж правдиві приятелі робітничого стану з'уміли показати правдивий шлях для соціального розвою. Але що ж се має спільного з повисшим заголовком?

Надсподівано багато відповідаю. От се лучає-сь нагода показати, як то питаня, що на перший погляд не мають нічого спільного з практичним житєм, а однак якраз противно они мають великий вплив на него. Таж ціла тактика соціал-демократів се звінци нічо іншого як вислід з слїпо принятих гіпотез, що зовсім не мають раціональної підстави, над котрими наука прийшла до днешного порядку. Послухаймо, як то соціальна демократія старає ся оправдати свою деструктивну політику, своє революційнєство, своє стремління до суспільного перевороту насильними средствами. Она все опирає на науцї. „Wissen ist

Macht“ се апель найчастійше повторюваний сею партією. А наука виказала (?) що чоловік походить від малпи, що жите се борба о існуванє, в котрій лише сильнійший побіджає і тим самим має лиш він право до житя. В сій борбі не перебирає-сь в средствах, бо хто не подопче противника ногами, то сего стріне така сама судьба від сильнійшого.

Так отже дарвінізм становить для соціальної демократії наукову підставу єї поступованя.

Але що підстава цілковито ложна, тим самим мусить упасти і будова на ній оперта. Бо-ж дарвінізм се не узасаднений вислід науки, але се була марна гіпотеза, що наробила много шуму, причинила ся до постуцу ріжних галузий наук, але нині ся гіпотеза в науковім світі не має значіння. Єї вже давно за-співали похоронну пісню, бо она фалшива. Гадка „Wissen ist Macht“ є правдивою, але се, що ми уважаємо і на що покликуємо ся яко на „Wissen“, мусить бути дійсно наукою (Wissenschaft). Єсли-ж се не наука, але слаба гіпотеза, що не має за собою поважних рацій, то з фундаментом паде ціла наша будова а оруже, яке хотілисьмо з сего магазину добути, показує-сь невідповідним, як меч без рукояти.

Однак не лиш в соціальній борбі треба розрізняти науку від гіпотези, єще з більшим натиском треба се робити в релігійній борбі. Слова Гертора: „Das grosse Thema der Welt geschichte ist der Kampf zwischen Glauben und Unglauben“ знайдуть своє потвердженє і в XX. столітїю. І в сій борбі вічно покликають ся на науку. Повідають, що наука задала (?) своїми вислідами смертельний удар релігії. Відкритя і наукові дослідї виказали (?) що правди віри не видержують критики, бо противлять ся новочасним вислідам; словом — наука виповіла війну релігії. Однак правдивий християнин, що лиш трохи знає філософії, усміхне ся на сї фрази милосерно. Бо цілє науки є правда. Двома дорогами доходимо до правди — розумом і вірою. Що розум узнає правдивим, не може противити ся вірі, а що знов учить нас віра, не може сего розум узнати фалшивим. Хто узнає Бога сотворителем світа, узнає, що світ се відблеск есенції Бога, що світ се видиме обявленє Бога, так само як і наша релігія, що є рівнож обявленєм Бога. Отже тому не може бути суперечности межи релігією і наукою, котрої предметом розсліджувати сотворений світ.

Ся пуста балаканина про суперечність віри з наукою, повстала з хибного понятя науки. Гіпотези уважає-сь наукою. Се цілє нещастє. Правдива наука не виказала-сь єще ні одним результатом, щоби противив ся релігії. За те велика сила гіпотез майже що днини повстає і то майже все проти релігії. Однак се не висліди науки.

Сї приміри показують, як важною річю є з'орієнтоватись в практичнім житю, що є лиш гіпотезою, а що вже вислідом наукових дослідїв.

Що то є гіпотеза?

Відповіджмо на се питанє порівнянєм: Їсли де поповнено злочин, то задачію слідчого судії єсть винайти, хто є автором сего злочину. До сего служать йому дуже часто ріжні „indicia“ на місци злочину. На підставі тих може судія кинути підозріне на певну особу, однак щоби доказати їй авторство злочину се не вистарчає. До сего потрібно єще справдженія, чи ся особа поповнила дотичний злочин чи ні.

Що для слідчого судії сліди на місци злочину прим. ніж, кусник одежи, хустина злочинця, то для дослідника природи ціла природа. Що для судії підозрінем, се для природника гіпотезою, т. є. твердженем, на підставі котрого хоче ся при помочи дальших дослідів доказати, що річ має ся так а не інакше, однак єще дефінітивнє не рішає-сь, чи вже так єсть.

Одну і ту саму річ можна ріжно пояснювати. Давнійше було за загально принятим, що земля стоїть а около землі обертає ся сонце і звізди. Зміна дня і ночи була просто пояснена, сонце сходить — і заходить ще й до тепер говоримо. Однак Коперник пояснив се явище зовсім противно а зміна дня і ночи лишила ся. Як Коперник виложив в своїм часі свій систем сьвіта, його твердженє мало цілковитий характер гіпотези. Однак досліджуванє справи з нової точки погляду приспорило таку масу материялу на поперте гіпотези, що Коперників систем сьвіта мусимо уважати певним результатом науки.

Інший рід гіпотези: Палеонтологія виказала, що в ріжних періодах історії землі жили ріжні зв'їрята і дуже много родів зв'їрят, що нині живуть, не було в давних часах. Звідкі-ж наші зв'їрята? Чи не повстали они з тамтих зв'їрят через переміну форм? Се гіпотеза десценденції. Однак так давно поставлена, а ще не доказана а навіть сильними аргументами оспорювана. Бо щоби сю гіпотезу доказати, треба виказати переходові форми поодиноких нових родів — а се не так легко. Впрочім палеонтологія є проти сеї гіпотези.

Очевидно, що ся теория причинила-сь до розвою природничих наук, бо заставляла природників шукати в природі за доказуючим материялом для сеї гіпотези. Однак самі прихильники її тепер залишили і згадка не теорию десценденції нагадує небезпеченство ставленя занадто сьмілих гіпотез.

Reinke в своїм творі „Philosophie der Botanik 1905. на стор. 15 каже так: „Man hat die Wissenschaft einem Mosaikbilde von Erfahrungstatsachen verglichen, dessen Steine durch solche Hypothesen miteinander verkittet sind; die Fugen und den Kitt darin immer schmaler zu machen ist die Aufgabe der Wissenschaft. Das Ziel wäre eine hypothesefreie Wissenschaft; ob die für das menschliche Erkenntnisvermögen indes jemals zu erreichen sein wird, erscheint in der Gegenwart immerhin zweifelhaft, denn jede ernste Kritik zeigt uns, wie wenig wir wissen.“

Отже наука не обійде ся без гіпотез, але се не єсть її цілю. Ніхто не заперечить, що ставленє дуже сьмілих гіпотез є

і небезпечно. Небезпека в тім, що дослідник буде старався лиш такі досліди робити, що сприяють его гіпотезі. Такий метод веде до односторонності, що в науці є великим блудом, бо з односторонних дослідів наслідки лихі. Вистане згадати на гіпотезу походження чоловіка від мапи, чи взагалі від звір'яти. Все розсліджувано і будову тіла і уклад костий, цілий розвій чоловіка від заплідження аж до старечого віку, всі ненормальності узгляднювано, а очевидних річий не узгляднено себто душевної переваги чоловіка над звір'ятєм. Немов заслону мали перед очима в с'ім згляді.

Взагалі історія дарвінізму доказує наглядно, як то гіпотеза може прямо загіпнотизувати цілу епоху часу. Тому дуже влучне motto дав Wigand своєму протидарвіністичному творови: „Da seht, was aus dem Verstande werden kann, wenn er auf verbotenen Wegen schleicht“ (Schakespeare). І лиш жаль, що такі прикрі наслідки сеї недоказаної гіпотези, котрі тяжше усунути, чим саму гіпотезу збити. Однак скаже не один: Ставлене гіпотез є знаком живої наукової праці. Певно, однак більшим доказом наукової праці є, вели залишає-сь гіпотези, що не мають „рго“ за собою.

Коли можна прийняти гіпотезу?

Доказаною є річю, що звичайно велику роль при ставляню гіпотез грає фантазія. Она звичайно літає за високо і за далеко і тому дуже часто сходить на бездорожжя. Коли в сибірських багнах знайдено кістяки мамутів (праслонів), котрі колись в них потопились, фантазія видумала, що се великанські щурі що мусіли згинути, як лиш почав на них ділати шкідливий воздух. Або хочби згадати про мешканців Марса. Скоро побачено на бігунах Марса білі смуги і темні лінії на його поверхні, прийшла в поміч фантазія і вияснила, що білі смуги се моря, а чорні лінії се канали.

Тому слухна замітка Paly-ro в его Aphorism-ax 12 стор.: „Wissenschaftliche Phantasie ist nicht immer ein geflügeltes Götterross, sondern oft nur ein galoppierender Esel, den sein Reiter nicht mehr zu bändigen vermag“.

Если гіпотеза не має бути впливом шумної фантазії і если она має мати якусь вартість, то не повинна она противорічити очевидним фактам та правилам мислення. Що до фактів, то річ ясна. Що до другого услів'я ужиємо приміру. Після теорії Дарвіна мав великий протяг часу вистарчити, щоби з мапи повстав чоловік і то через зовсім случайні переміни. Однак се не після льогіки. Подумаймо собі трикутник виритий на скалі; нехай скала стоїть мільйони літ, ніхто чейже не скаже, що за сей протяг часу постане з трикутника чотирикутник або коло.

Час прецінь не є причиною, час не може викликувати змін, а лише зміни, кажемо, повстають в часі.

Отже гіпотеза, що вже з природи своєї призначена завсїгди висіти в воздуху, або завсїгди остати гіпотезою, не має місця в науці, она може заспокоїти хиба суб'єктивні переконання.

Від Нютонa почавши прийнято певні норми, після котрих оцінює-сь вартість гіпотези. Wigand в своїм творі: *der Darwinismus I.*, 9—10. подає їх, як слїдує: а) гіпотетично поставлені аргументи мусять не лиш відповідати загальним філософічним і математичним законам, як також загальним принципам дотичної галузи науки, але они мусять бути доказаними, що або дійсно відповідають правдивому стану річі, або мусить ся їх випровадити при помочи аналогії або індукції з реальних фактів, однак ніколи не можуть противити ся певним даним. б) Також консеквенції гіпотези не можуть станути в суперечности з одним з повисших умовій; гіпотезу треба справдити. *Die Hypothese muss verifiziert werden!*

Чоловік науки подібний до туриста, що хоче вийти на гору. Він не їде на сліпо в мрак, бо легко може упасти впропасть. Крок за кроком буде він ступати, обережно ставляти ногу з каміня на камінь. Так само і чоловік науки не може по просто фантазувати, але розважно розсліджувати дійсність. І тут много примірів. Що Haesckel наставляв гіпотез про походженє чоловіка від малпи, се тепер не належить до наукової гіпотези, але до пустої мрії. Однак еще одно хочемо з'їлюструвати на сїм порівнаню дослідника науки з туристом, іменно сю так часто уживану, а зле зрозумілу фразу про науку без упередженя с.б про *Voraussetzungslosigkeit* науки.

Доповнім наш примір тим, що наш турист вибирає-сь на гору, на яку вже ніхто не вийшов. В долині довідує-сь, що шкода труду, бо він на гору не вийде живий. Однак нехай здорово говорять собі, думає відважний турист — спробую. „*Probieren geht über Studieren*“ каже пословиця. Отже пробує на всі сторони, щоби лиш вийти на вершок. Сей чоловік держить ся далеко від упередженя людий, що на сю гору не можливо вийти і если єсть зручним гірником, осягає ціль.

Подібно робить і чоловік науки; не розслідивши річі, не буде твердити, що ся теорія, або сей погляд правдивий. В досліджуваню правди не звязаний він ні гадкою давних учителів ні інших наукових поваг.

Однак кождий учений, хочби й найоб'єктивнійший є звязаний в своїх дослідях правдою. Наука має довести до правди і її поглибити. Об'єктивно є наука, если вислід відповідає дійсности, отже если є правдивою. Жаданє безсторонности лише вимагає від чоловіка науки сего, щоби він ніколи свідомо не представляв річі фалшиво. Але жаданє, щоби наука була без ніяких упередних заложень — за велике і в науці неможливе. Послухаймо, що каже проф. Marx в своїй історії церкви стор. 13. „*Vollständige Voraussetzungslosigkeit vom Geschichtsschreiber for-*

dern, d. h. verlangen, dass er keine religiöse, politische, wissenschaftliche Überzeugung zum Studium der Geschichte mitbringe, heisst zunächst Unmögliches fordern, da niemand, vielleicht diejenigen welche sie stellen, am wenigsten, diese Forderung erfüllen kann, heisst aber Unnötiges fordern, da Überzeugungen, auch wenn sie falsch wären, wohl vorstanden sein können, ohne dass sie zur Parteilichkeit, oder Unwahrhaftigkeit führen.“

Кожда галузь науки супонує певні правди, хочби лише льотичні; супонує дуже багато правд евідентних, що й не потребують, щоби їх доказувати.

Тому то дуже дивним і глупим видає-ся закид, що католицький учений не спосібний до наукової праці, бо его вяже його віра в догми, поставлені церквою. Церков не боїть ся світла і науки. Протівно она цїнить кождий крок науки і бажає неуцї скорого розвою, бо між наукою а вірою не може бути суперечности. Отже може католицький учений свободно віддавати ся науцї, бо она не є привилеєм безвірних. З тих самих радцї є великою глупотою, або й фалшивим представлєнем стану річий, всли деякі учені або й не учені очеркують Церков, що она відносить ся ворожо до науки, бо она уважає сумнів грїхом і забороняє ставленє гіпотез!

Проф. Павльзен в своїй етиці 62 стор. каже: „Die Kraft des Zweifels, die eigentliche Lebenskraft der wissenschaftlichen Forschung ist in den Augen des ursprünglichen Christentums wertlos und gefährlich, Glaube und Gehorsam ziemt dem Christen“.

Що за короткозорість або вузкоглядність! В звоїй короткозорости мішають многі „учені“ релігійний сумнів з сумнівом, який деколи має учений в деяких квестіях науки. Ніхто навіть з найщирїйших католиків не брав Коперникови за грїх, що він сумнівав ся о правдивости птолемеєвого систему, як заразом ніхто й не дивує-сь, всли не один сумніває-сь про здоровий розум деяких учених. Але все таки скаже не один Церков забороняє під грїхом сумнівати ся про правди релігії. Проф. Павльзен науково дефінює сей закид осьтак: „Wer den Ruhm der Unfehlbarkeit und der alleinseligmachenden Lehre haben will, kann nicht sogleich den Ruhm der Wissenschaft und der freien Forschung haben.“ (Philosophia militans, 3. Katholizismus und Wissenschaft стор. 96). Отже проф. Павльзен думає, що де не дозволена критика, там неможлива наука. Однак проф. Павльзен в блудї. Вернім знов до задачі науки. Цїлю науки є пізнанє правди. Скоро я дійду до совершенного пізнання правди, тоді виключена критика. А наука Христа се неомильна, незбита правда. „Аз єсмь істина“ — каже Христос. Яко Син Вожий не міг учити ложі. А що є Богом доказав се найбільше переконуючим аргументом с. в. чудами, котрих істаричної правди ніхто не заперечить, хто руководить ся правдою. Над такими правдами Церков не позває критики, бо они походять з самого жерела правди. Тому то Церков мусить осудити науку, що противить ся обявлєним пра-

вдам, бо правда не може противорічити правді. Тому філософ не може дійти до результату, що тайна Пресв. Тройці неможлива і т. і. Дальше мусимо сконстатувати, що життєвим первом науки не є сумнів. Такий сумнів, що у всім ставить знак питання, що не узнає нічо правдивого — се смерть для науки. Сумнів о всім неможливий і філософія залишила скептицизм, бо хто о всім хотів би сумнівати ся, мусів би сумніватися о власнім реальнім існованю і т. д., а се веде до абсурду. „Eine vornehm tuende Zweifelsucht, welche Tatsachen verwirft, ohne sie ergründen zu wollen, ist in einzelnen Fällen fast noch verderblicher als unkritische Leichtgläubigkeit. Beide hindern die Schärfe der Untersuchung.“ (Humboldt, *Kosmos* [1845] I., 140). Гіпотезу можна порівняти з підоймою; хто хоче щось при помочи підойми піднести, мусить мати точку зацепу. Інакше даремний труд. Слушно говорив Архимед: „Дайте мені сталу, сильну точку зацепу, а я піднесу землю“. Хто однак точкою зацепу вибирає сумнів, сей не має сильної опори. Во если схоче льогічно поступити, мусить передівсім сумнівати ся о сій точці зачету. *Circulus vitiosus* з сего вийде, більше нічо. Однак Церков ніколи не виступає проти розумного сумніву, що виходить з твердої точки і шукає розумної дороги. Богословська наука послуговує ся також таким сумнівом, а саме в інтересі поступу науки. Як католицька наука енергічно робить ужиток з розумного сумніву свідчать діла схолястики. Найважнійші квестії починають ся сумнівами пр.: „*Quaeritur utrum Deus sit, utrum aeternus sit*“ і т. д. „*Man kann auch heute sagen, dass es keine Wissenschaft gibt, die so ehrlich und unermüdlich auf die Einwände der undankbarsten Gegner eingeht, als die katholische Theologie.*“ (Mausbach, *Kernfragen christlicher Welt, und Lebensanschauung*. M. Gladbach 1905, ст. 8).

Бачилисьмо, що гіпотеза єсть середником, що помагає до наукового дослїду, однак

Гіпотеза не є вислїдом науки.

В теперішнім часі, коли то кождий чуєся покликаним щось нового сотворити, так много не хоче поняти ріжницї між гіпотезою а наукою Reinke, модерний ботанік, каже в своїй *Philosophie der Botanik*: — „*Man analysiere einmal das, was die botanischen Lehrbücher über Assimilation, Atmung, Geotropismus, Vererbung, Sexualität u. s. w. sagen, gewissenhaft in Bezug darauf, was blosse Möglichkeit oder Hypothese und was exakt mit apodiktischer Gewissheit als Tatsache bewiesen ist und man wird staunen, wie der Umfang an Tatsachen zusammenschrumpft.*“

Хто читає видумки Гекля проф. з Бни, писані для широких мас, буде думати, що дійсно такий вислїд науки. Однак не

може вийти з подиву, если возьме до рук твір Гекля, писаний для фахових людей. Той сам чоловік, що в популярних вида-нях голосить *urbi et orbi* про висліди науки, пише в поважних творах, що се лиш гіпотеза. Че се безличність чи нерозум? зда-е-сь обидва! Куби то лиш Гекель був таким. Таких осібняків намножилось без ліку, а кождий покликуе-сь на науку, хоч не має фактично понятя, до чого наука дійшла, що наука стверди-ла яко певне, а що в гіпотезою.

Ів. П.

Дух віри Христової в науці школи народної взагалі: О науці релігії в особенности.

(Відчитано на декан. Соборі в Дернові д. 30/9, 1907).

Наука шкільна взагалі се єсть дидактично-педагогічне ви-ховуване молодіжи, доконуване систематично після плянів і при-писів дотичних шкільних влястий. Коли отже говорить ся о шкільній науці, то розумієть ся тут не лиш сухе присвоюване научного материялу, але і виховане; не лиш розвиване ума, вправляванє пам'яті, але й кермоване волі, ублагороднюване сер-ця. Так понятя наука шкільна не зможе осягнути своєї цілі, инакше, як лиш тоді, коли буде основана на релігійно-мораль-ній підставі, коли, инакше сказавши, буде мати релігійно-мо-ральний характер. Ум людський, хочби до можливо найбільшої висоти розвинений, коли досягне природних границь розуміння, мусить оперти дальше розумоване на виявлених правдах Вожих, сходить на манівці всяких системів філ'зофічних, на котрих вкінци зовсім губить ся. Воля, не оперта на сталих ре-лігійно-моральних основах і ними від дитинства не кермована руководить ся самою лиш врожденою похотію. Без релігійно-морального вихованя стає ся серце людське неприступне не лиш для християнських чувств і моральних чеснот, оно стає нездіб-ним навіть до звичайно-людських почувань приязни, вдячності, милосердя, справедливости; натомість стає жерелом лиш самих низьких почувань і взагалі лиш таких, котрих спільним знамен-ником єсть сам лише низький матеріалістичний егоїзм.

Конечну потребу релігійно-моральної основи в научаню і вихованю молодіжи узнавали народи усіх віків не лише осьві-

чені правдивою вірою, але також і поганські. Відомо нам як велику вагу кладуть не лиш жиди від найдавніших віків на релігійно-моральне виховане в душі закона Мойсеевого, але відомо нам також, як великий вплив має коран на суспільний лад і наукові поняття ісповідників Ісламу та що приписи і правила корану суть в них найважнішим предметом в навчанню молодіжи. Безусловну потребу релігійно-моральної основи в культурнім розвою народів в загалі, а в навчанню молодіжи в частности, проповідала завсїгди Церков католицька. На тїйже релігійно-моральній основі католицька Церков ширила освіту і науку у всіх народів. В середних віках вела сама провід на всіх полях культури і дала людській суспільности многих світочів науки, мужів славних в історії правдивого християнського поступу. Під впливом і кермою кат. Церкви ширили перші початки християнської освіти так славні і могучі володарі, як приміром на сході рівноапост. Володимир В., а на заході Карло В. іменно через основуване перших шкіл народних і вищих навчних заведень з рівночасним строгим береженням їх релігійно-морального характеру. Не хто иньший як сама така кат. Церква в лиці св. Кирила обдарувала славянський всхід азбукою і дала тим способом перший почин освіті Славян, дала їм можливість станути під взглядом науки і загального поступу в ряді з прочими освіченими народами. Церков кат. дає і тепер премногі докази своєї дбалости і стараня о правдивий християнський поступ всіх народів славянських, а жаліє над мільонами душ всхідних Славян, котрі через завзате ложних пастирів остають в темноті і відлученю від єдиного жерела правди, католицької Церкви.

Як з одної сторони Церков катол. і сама ширила і завсїгди вespoмагала правдивий християнський поступ і науку, як взагалі освітила весь світ світлом незрушних правд християнської філософії і утвердила засадами хр. католицької етики, так з другої сторони не лише осуджувала, але і виразно вboроняла всяку науку не лише хр. католицькій прямо противну, але й таку, котраби з правдами віри і засадами хр. кат. моралі вповні не згоджувалась. Тому кілька разів появлялись в науці вільнодумні стремління, особливож кілька разів повставали змагання позбавити науку і виховає католицької молодіжи рел. морального характеру, там Церква катол. виступала зі всею силою проти таких змагань. Нині треба числитись з тим, що такі антикатолицькі або і просто антирелігійні змагання що раз частіше появляють ся. Де шукати жерел сих погубних стремлінь? Розвизане сего питання переступилоби границі сего темату. Яка їх остаточна ціль? Учинити суспільність людську атеїстичною, завести в людській суспільности лад опертий на теоріях раціонально-натуралістичних.

Приклонники новочасних філософічних теорій, опертих як відомо на системах філософів поганських, здобули через ширенє і популяризованє своїх антирелігійних теорій на суспільність

людську наг могучий вплив, що в многих державах від довшого вже ряду літ супружество утратило знамя сьвятости і Тайни а понижене зістало до ваги звичайного контракту, що рівночасно науку і вихованє молодіжи позбавлено релігійно-моральної основи і характеру, а натомість заведені зістали і шлюби цивільні і безвіроісповідні школи. Як в обороні сьвятости супружества так і в обороні віроісповідних шкіл виступила Церков кат. Папа Лев XIII. в енцикліці „*Sapientiae christianae*“ як і в посланнях до Єпископів дотичних держав вкакує на необчислимі шкоди, які принести мусять суєсильности безконфесійні школи і домагає ся від всего Єпископату рішучого противділання. В наслідок того підняв весь австрійскій Єпископат в р. 1890 могучий голос в обороні віроісповідних шкіл. Завдяки сему рішучому виступленю Церкви катол. задержали в Австрії і в нас в Галичині школи народні і середні до нині характер віроісповідний, іменно о стільки, що молодіж шкільна кожного віроісповідання має законом забезпечену і дотичним регуляміном шкільним приписану науку релігії і свобідне виконуванє релігійних обрядів.

Треба однак мати се на увазі, що школа віроісповідна не є те саме що католицька, та що в школах віроісповідних заходять многі обставини, котрі на релігійно-моральне вихованє молодіжи католицької некористно впливають. Тут бо відчуває дитина католицька на кождім кроці, що єї віра регуляміном звільювана з лютерскою ба й жидівскою, тут католицька дитина може мати в шкільній лавці яко товаришів з одного боку лютера, з другого жидеа, а перед собою учителя, котрий також не конче мусить бути католиком, не конче навіть християнином, а коли є християнином то може якраз таким, що свої погляди на віру і засади моральні черпає з „*Wykładu moralności*“, Dr. fil. Juliusza Payota, або тому подібного видання змісту антиярелігійного, в котрім релігію трактує ся взагалі яко забобон, релігійні обряди яко добрі лиш для психопатичних біготів, а віруване в щастє вічне яко добре лиш для людий зломаних життям, бо ділає на їх смуток і біль яко усемиряючий наркотик! Позаяк отже наші віроісповідні школи не у всім відповідають бажанням Церкви кат., тож Церков кат. тим більшу увагу звертає на то, щоби все, що під взглядом науки релігії тай взагалі під взглядом віроісповідним державою зістало признане, було також точно сповнене і совістно використане.

Переходячи отже до другої часті сеї розправи, котрої предметом єсть наука релігії яко така, звернути належить увагу передовсім:

1. На важкість обовязку сьвященника яко катехити єго трудність і відвічальність.
2. На приписаний розмір матеріалу після плану одобреного церковною властію.
3. На методику науки релігії і средства помічні.

4. На обставини, які на успіх праці катехита в школі некористно впливають і способи їх усунення.

О важности, а заразом і трудности науки релігії переконаний певно кожний священик. Однакож Церков кат. так устами Соборів церковних як і в посланнях пастирських не перестає на ту важність і трудність звертати особливу увагу цілого клира в тій іменно цілі, щобисьмо о важности сего обов'язку не забували, а трудности старались перемагати. Тому і посльідний Львівський Собор каже в §. 141 своїх рішень: „Обов'язок уділювання релігії є одним з найважніших, але і одним з найтрудніших“, так само звертає увагу нашу на відвічальність в §. 160 „священик буде відповідати перед Божим судом за віру і моральне поведенє дітей“.

Що до матеріалу науки релігії той містить ся в підручниках одобрених Митроп. Ординаріатом. Такими суть в школах народних аж до шестикласових включно: менший і більший катехизм, коротка Історія Біблійна, а в школах виділових, Більший Катехизм, Вільша Історія Біблійна Старого і Нового Завіта, Літургіка Тороньського і Нарис Історії Церкви в оповіданнях Лужницького — як се впрочім в дотичнім плані шкільнім означено. Дотично розкладу матеріалу повинен катехит придержуватись планів приписаних одобрених Митроп. Ординаріатом. Для обізнання ся з дотичною уставою шкільною, котра священикови у всяких відношеннях шкільних доконче потрібна, послужить найліпше: Пірожинського „Підручник устав і розпоряджень в обемі шкіл народних“, виданий в р. 1904, котрий в кожній бібліотеці шкільній знаходить ся.

Під взглядом методики повинен священик по при загальних правилах катехитики придержуватись правил зставлених посльідним Еп. Львівським Собором: „в Інструкції для ОО. Делегатів до ц. к. Рад шкільних Окружних“ в §§. 134 до 160 включно. Що дотичить средств помічних такими суть на першім місці, образи біблійні, котрих необхідність вказує §. 149 тойж „інструкції“. Тут треба піднести, що необхідним средством помічним для самого священика є добрий провідник катехитичний. В нашій церковній письменности єсть знаменитою в тім напрямі працею: „Практичний провідник для Катехитів“ уложений О. Евгеном Гузаром, виданий в III. частих і одобрений Митроп. Ординаріатом, котрий неоцінену поміч подає священикови в науді релігії.

Слідує еще застановитись над трудностями з котрими катехит стічає ся в школі, а котрих причини не лежать вже в самім предметі, лише в многих некористних обставинах. Обов'язуючий в нас тепер план науки релігії призначає в школах одно і двокласових на науку релігії три години тижнево, а котрих одна призначеєа для першого і другого степеня науки, а дві для третього і четвертого. Для тракласових шкіл призначає тойже план науки пять годин, а для чотирокласових вісім годин тижнево. Таке число годин моглоби бути вистарчаюче зі взгляду

на обем матеріалу, однак зі взгляду на всякі обставини стає то мале число годин чисто теоритичне. Бо відчислім всі Сьвята обох обрядів і дні так звані нормальні, відчислім години трачені дітьми через неточну фреквентацію, котру спричиняють пильні роботи, часті у нас пошести діточі, морози, заметілі, болотнисті дороги, надмірне віддалене мешкань многих дітий від школи, вкінці недбальство родичів і многі иньші обставини, то в всякою певністю можна числити, що призначене число годин зредукує ся в дійсности що найменше до половини, а то єсть абсолютно за мало, особливо зі взгляду на найменші діти, котрих научанє вимагає взагалі найбільше часу і праці, а котрі маючи родичів переважно анальфабетів приходять до школи в стані зовсім невідготовленім. Зважмо дальше, що в многих, а власне більше клясових школах язык викладовий дїтворі нашої чужий, що в таких школах наші діти доперва в другій клясі зачинають учитись своєї азбуки і в наслідок того доперва в третій клясі кепско, а в четвертій доперва від біди плавно читають, підчас коли катехит вже в другій клясі малий катехізм переробити повинен, то ясна річ, як тут знов трудність науки релігії зростає. Зважмо дальше і на то, що після пляну шкільного навіть і чотироклясові школи наші не мають сталих катехитів та, що парохі яко такі повинні нераз, як то власне в більших парохіях буває, уділяти науки релігії в кількох більшеклясових школах і що парох не годен стілько часу посвятити школі що сталий катехит, що в кінці в наших громадах задля недостачі належитого надзору і недбальства зверхностей громадських, дїтвора шкільна поза школою наражена на всякі згіршаючі впливи, то зможемо собі ясно здати справу, як дуже всі висше наведені обставини, мусять утрудняти задачу сьвященника яко катехита! Що зі взгляду на успіх рел. морального вихованя дітий повинніб того рода шкідні обставини по можности бути усунені се річ ясна, однакож передовсім являє ся річею найконечнішою, щоби принайменше при чотироклясових школах народних, при рівночаснім помноженю числа годин для науки релігії призначених, були установлені сталі посади катехитів з обовязком уділюваня науки релігії також в других меньшеклясових школах, які в громаді находять ся. Державні чи краєві видатки зісталиби вправді побільшені, однак з другої сторони зменшилиб ся з певністю кошти поліційного надзорования прилюдної моральности і бережена так званого порядку суспільного.

До усуненя шкідних науцї релігії обставин може в великій мірі причинитись належите поученє родичів в тім взгляді. В тій дїлі може сьвященик, особливо на початку шкільного року, родичам пояснити в науцї церковній вагу і потребу науки взагалі, а конечну потребу релігійно-морального вихованя їх дітий в особенности, представляючи родичам їх обовязки взглядом домашнього вихованя і посилення на науку до школи, вказуючи на відвічальність перед Богом та заохочуючи, щоби тіж обовязки совістно сповняли. В кінці і тоє завважати треба, що сьвящен-

ник може і повинен в поодиноких частных случаях своїм впливом на родичів, як також через личне порозумінє з зарядом дотичної школи чи громади не одну шкідливу обставину усунути.

Додам еще і то, що незмірно корисним булоби для молодіжи взагалі, а для підготовки дітей до науки шкільної в особенности, удержуванє в парохії Сестер Служебниць — сих ангелів хранителів діточих серць, провідників діточих умів. Єсть се справа необчислимої ваги зі взгляду на улегченє праці сьвященника яко пароха і катехити і на загальний успіх релігійно-морального вихованя молодіжи, та не місце туть над сею справою довше застановлятись.

О. Стефан Петрушевич
парох в Холоєві.

МИХАЙЛО Д.

Філософія і християнство о народности.

(Конець).

„...Держайте, аз повелюх мѣр“.
(Иоан 16, 88).

Християнство прийшло доповнити, що було зачатє в законї Мойсея, та поправити, що улягло зіпсутю в свѣті поганьскім. Христос прийшов законом загальної любови з'єдинити всі народи, злучити їх, але не через затертє того, що в народностях було знаменним і характеристичним — бо то, як бачилисьмо, є твором природи, мислю того самого Бога, від котрою і християнство походить — але через знесенє того, що в поганьскім понятю народности було виключене і ненавистне. Христос прийшов получить всі народи через рівноуправненє всіх народностей і то на підставі Божого синівства.

Сам Спаситель дає нам найкрасшій примір любови до свого народа. Своєю наукою і своїм житєм показав наглядно, як маємо народ любити та як народови служити. Цїнив мову свого народа, бо-ж не бесїдував якоюсь свѣтовою мовою, грецькою чи римською, але уживав своєї, хоч мало розвиненої, но рідимої бесїди, якою говорив народ у Палестині (а наші „православні“ москвофіли цурають ся своєї рідної материнської мови!) Свою Божу величню науку голосив лише серед свого народа, йому-ж і чуда показував, яко очевидний, наглядний доказ свого Божества. А коли засліплений своєю гордостю Ізраїль був глухий на найкрасші науки свого Спасителя, сліпий на Його божі чуда, Спаситель, видячи надходячу страшну Божу кару, запла-

кав гірко над непоправним народом: »Колиб зрозумів і ти хоч у день сей твій, що для спокою твого! — тепер же оно закрите перед очами твоїми. Бо прийдуть дні на тебе і обкинуть тебе вороги твої панцями, тай обляжуть тебе і діти твої уб'ють у тобі і не зоставлять каменя на камені: бо не розумів еси часу посіщення твого!« (Лук. 19. 42—44) Справді, велика то любовь до вітчини, коли аж слюзи витиснула з очей Спасителя. І ми тоді будемо правдивими учениками Христовими, коли таку живу любов будемо лепіяти у наших серцях до нашого народа.

Чужинцям свої науки сам Спаситель не голосив, але Апостолам своїм виразно приказав: шедше, научте в ся язики! — даючи тим, як і своєю заповіддю любови, почин і підклад до згуртованя всіх народів у Царстві любови. І розбрились Апостоли по всій землі, щоби всі народи з'єдинити у любови Христовій. Св. Павло, той фанатичний фарисей і загонистий жидівський націоналіст, по своїм чудеснім наверненню, став Апостолом народів, і перший по приказу Господньому неустрашимо і мужчо проголошує засаду рівноправности народів. Він то кинув між первісних християн гасло: „нема Жидовина, ні Грека.... всі бо ви одно в Христі Ісусі!“ Але слів тих не треба так розуміти, неначеб наука Христова затирала цілком характеристичні прикмети Жидовина чи Єллина, або зносила язики жидівський чи грецький, або противила ся звичаям та обичаям народнім — ні! Сам Апостол любив свій ізраїльський народ, та за нього Бога молив за слезами. Яка-ж то любов звенить зі слів Апостола до Римлян: „Правду кажу в Христі, не обманюю, як і свідчать мені совість моя Духом святим, що великий мені смуток і безустанна болізнє серцю мому: бо молив ся-б я сам, щоби бути відлученим від Христа за братів своїх (роз. слів ся годило), рідних мені по тілу, они-ж суть ізраїльтяне, їх всиновленне і слава і заїти і законодавство і служенне і обітованне; їх-же отці, їх і Христос по тілу, ще над усім Бог, благословенний по віки!“ Все за них молив ся: „Братя, желанє мого серця і молитва йдуть до Бога за Ізраїля спасенє“. Вачимо наглядно, що віра Христа, Його св. наука зовсім не перешкаджав любити свій народ щиро та горячо, як отсе робив св. Павло. Наука Христа хоче, щоби на дальше всі народи мали однакове достоїнство, однакове право до життя: щоби отже ніхто з титулу народности не був в ненависті чи погорді. Як кождий чоловік, так і всі народи суть ділами рук Божих, а в християнстві стали они ще дітьми Божими.

В царстві Христовім суть всі народи — і Грек і Жид і Скит і всі другі — а однак так, начеб їх не було — бо над ними всіми і в них всіх є оден Христос, є Його любов, той узол, який всіх лучить, тая ливина, що вигладжує, що затирає, нівечить всякі ненавистні ріжницї між ними.

Першим обявом того обнятя всіх народностей в лоні Церкви Христової було уділенє Апостолам при Сході св. Духа дару, говорити всякими мовами. Не обдарив Бог різнопле-

мених слухачів даром зрозумілення одної урядової мови, римської чи жидівської, але дав своїм посланникам дар говорення всіми бесідами народів, до котрих їх посилав. І та перша проповідь Апостолів на Зелені свята, кажуть св. Отці, була прообразом тої місії, яку Церков мала сповняти по цілім світі через цілі століття. Вкортці відтак, коли народні ненависті — непорозуміння почали відживати, коли Жиди хотіли накинати Грекам свої народні обичаї, звичаї і обряди, а в ново-навернених Греках почала будитись давня погорда до Жидів, св. Павло п'янував спільно ті небезпечні заходи, не зважаючи навіть на личність св. Петра, котрому перед всіма так сказав: „на що примушуєш поган жити по жидівськи?“ (Гал. II. 14); розказував шанувати звичаї і питоменности кожного народу, о скільки не були противні Божому або природному заповісти, і ставляв кількокрратно, безумовно, засаду рівноуправлення народностей супроти Бога і християнства: „Бо нема ріжниць між Жидовином і Греком: той бо Господь усіх!“ (Римл. X. 12).

В дальшій ході історії Церков була все вірна первісним засадам християнства, до всіх народів промовляла їх мовою, всюда, де лише було можна, вибирала святих з лона народу, всюда однакова що до віри і науки, Церков прибирала зовнішню форму ріжну, приймаючи вплив народів і суспільностей, яких була учителькою; всюда боронила народних питоменностей, передань, навіть літератури, проти несправедливим ворожим нападкам. Церков Христова лучила народи єдністю в ріжнородности: єдністю віри і любови, в ріжнородности народних знамен.

Та не кінець на тім. Наука Христова не лише спростувала поняття народности, але всі права чоловіка визнавала і усьвятила: очутила совість людську, віками неволі угнетану; всяким властям: родительській, супружій, державній визначила властиву задачу і природні границі. Наука Христова сказала зверникам держав тесаме, що природний закон диктував розумови, але ще з більшою силою і повагою — яку має лише слово Боже — сказала їм, що не суть панамі, але лише знаряддями Божими на службу суспільностей: „бо слуги Божі вони, що все того пильнують“ — (Римл. XIII. 6); що меч мають не для довільного ужитку, але для охорони справедливости і повздержування проступків: „бо князі не страх добрим ділам, а злим“ (Тим. 3), що вкінці з тої служби Богу на добро людей строгий рахунок здадуть колись Цареві царів.

Тому то ідея християнська, красна, чиста — а могутча, почала вже в римській державі ломати кайдани невольництва, в середніх віках лагодила суворі війни і вирівняла нерівности суспільні, хоронячи Європу від кастовости поганського Востока — тасам ідея вкінці зацвила тою красною лагідністю і рівністю права, котра є найбільшою славою новочасної історії: — право одно для всіх добродіє крім проступників.

А если нині знова виступає язва прав виїмкових, если горожани держави бувають гонені, переслідувані правом, не задля личних проступків, але лише для того, що суть синами даної народности; если і нині звертають ся проти якоїсь часті населення лише з титулу його народности, языка, в роісповіданя, если верх новочасної культури перехилив ся взад, у варварство — не чудуймо ся, се новий доказ, як вируговане, виперте християнських засад потягає за собою, скорше чи пізніше, упадок суспільного ладу, руїну життя народів і держав.

Коли і нині держави, переняті ліберальними (вузкоглядними) поглядами, видають драконські права для своїх таки горожан, по иньшій народности, коли нині навіть деякі народи, пересякнені старинним, поганьським націон. шовінізмом, засліплені у собі, вважають свою народність за щось найвищого, мало що не за якесь божище, та, хоч самі навіть угнетані, не хотять зрозуміти Христового заповіта: „чого не хочеш, щоби тобі другі чинили, то і ти другим не твори того-ж“ — тай дусять другі народи, де і коли йно вдасть ся — то се найліпший доказ, до чого доводять новітні ніби, а своєю душою поганьські ще погляди, визуті з духа Христового. Найже-ж проте і угнетані народи добре розважать, хто їм приятель, а хто ворог. Нехай не лізуть у зуби ліберальних, ніби то поступових, а в ґрунті річи страшно ретроградних поглядів! Оден є заступник народів — Христос! Одна наука зможе уладнати нинішні незavidні народні відносини — а се наука Христова. Не лишаєть ся проте угнетеним народам нічо иньше, як зі знаменем хреста боротись зі всякою кривдою, як під знаменем хреста добувати собі красної долі, добувати прав, запоручених самим Творцем народів.

* * *

Нині ще лихо дієсь, бо притахла у людських серцях іскра Божа. Та Спаситель, котрий бурям вітрим велів успокоїтись і нині зможе таксамо втихомирить розбурхані філії національних невзгодин.

Господь Бог допускає, щоби будівля людства зарисовувалась з гори у долину, на те, щоби люди опам'ятались і спостерегли, який злочин сповнюють, кидаючись на підвалини християнської науки. Але сей допуст Божий до часу; ті підвалини суть в серці людий безсмертною рукою покладені. І коли лиш наука Христова віджияє, розбудить ся у серцях вірних, поправа нинішних невідрадных відносин народних наступити мусить. Не встане однак ті християнські засади знати, ними хвалитись, їх навіть голосити, треба конечно їх у житє впровадити, ними в житю руководитись.

Що з того пр., що ми й Поляки християнами, що Поляки хвалять ся буцїм то они навіть більші католики чим ми, коли нам гаразду від них не видко, коли не видко, щоби ними руково-

дила засада св. Павлом проголошена: „нащо примушуєш поган жити по жидівськи?“ Що з того, питаюсь, що ми й Поляки дітьми одної св. Церкви, дітьми стада Христового, коли дух Христовий, дух Христової любови від наших міжнародних відносин так далеко; коли замість міжнародної справедливости, навіть державними законами забезпеченої, люта кривда й несправедливість б'ють наш і так вже нуждою битий народ по лицю, у чорну розпуку загаяють!

І чи ж дивним тепер видасться, що народ у таким безвідраднім положенню і бритви-ратунку чіпаєсь, що на таким збитім народнім організмі всілякі боляки нарастають?

Одною такою болячкою, що точить наш народ, є боляк москвофільства.

Захотілось іменно деяким людям спротивити ся волі Божій, що з славянського племені між иньшими виросла й галузь нашого русько-українського народа. В своїм засліпленню дійшли нині до тої степені, що справді в нас „плеться Авля кров“. Діти одного народа, діти одної віри св., діти одного стада Христового дишуть на себе страшною ненавистю. О, деж возьметься нині св. Павло, щоби громом до нас кликнув: „Да не будет!“

Як же ж можна збудувати те, що час зруйновав? А коли они беруться справді будувати те, що зруйновано довгими віками, коли они беруться склеїти тую галузь що давно, давненько відщипила ся, занежуючи плекати ту молоденьку, гарну вітву, яка таким красним квітом уже уквітчалась — тоді они нерозумні, тоді они, задаючи і вальт-насилу природі, великі проступники, тоді они, кидаючи вражду між дітьми Божими, дітьми одного народа великі злочинці, яких чекає справедлива десниця Всевишнього.

Тай природа не позволить себе безкарно нищити. Хто-ж її нівечить, знасилує, заперечуючи існування того, що она витворила, в нашім случаю, існування нашого народа, на тім страшно циметить ся. А мєсть природи найстрашнійша, бо безмілосердна!

О, коби то не аж колись кара Божя, але ще нині любов Спасителя скрушила їх закамєнілі серця до правдивої любови свого народа. Передовсім же самі благоїстители любови Христової, попавші, на жаль, у той погубний напрям, нехай за Апо-столом народів раз уже собі скажуть: „Да не будет“ — ний ніколи до того не прийде, що би слуга Христов голосив незгоду кував братню крामолу!

І ще одна пересторога перед иньшим боляком. Коли ми борємось за вітчизну, то маймо ся на бачности, бо в борбі всіляко буває. Борба запалює пристрасти. Запалюєть ся чоловік тай засліплюєть ся, та тратить ціль борби з перед своїх очий. Не для самої вітчизни нехай ведеь ся борба, але в іма правди, в іма справедливости Божої. Нехай не буде вітчизна нашою остаточною ціллю, послідньою сумою наших стремлєнь, бо й сама народність не є ціллю для себе самої, але йде до ціли і спов-

няє призначенє витичене їй волею висшою, волею божою; народність не є абсолютною сама в собі, але яко член людства, стоїть в певних відносинах до иньших членів людскости — до иньших народів, тай до всього людства, а разом з ним до самого Творця, котрий одинокий є остаточною всіх цілію і призначенем. Абсолютний націоналізм, котрий нині, на жвль, бере верх і кермує національною політикою, означає погубну самолюбність, виключає всяку звязь з иньшими народами і динше до них ненавистю; він сїє незгоду між державами, він нівечить права других народів, він навіть старає ся пірвати всяку звязь яка лучить ще народ з церквою, Богом установленою. А такий націоналізм, котрий забуває за Бога, котрому байдуже о чого святи установи, такий націоналізм, не узнючи над собою права Божого, стає своїм сліпим шовінізмом правдивою язвою на вселюдськїм організмі.

Одинока християнська наука о народности, як бачимо, може повести національну борбу побідним шляхом. Коби то проте і нині ся могутча ідея Христова, та свята, найдорозша нашому серцю ідея Божа, нас всіх дітий одного народа, дітий одного Бога, і тих блукаючих еще у пітьмі москвофільства і тих, потапаючих у багні матеріялістичних поглядів, получила, загрїла, та заставила до горячої праці, до спільної згідливої роботи коло добра, правдивого щастя — красшої долі нашої Нені Русь-України!

Дубецко — Грудень — 1907.

З аграрного руху в Бельїї.

Русько-український нарід — то нарід наскрізь рільничий. Управа землі, колись медом і молоком текучої, є і нині одним занятєм нашого народа. Але та земля, котра цілими віками кормила наш нарід до сита, нині посеред змінених умовин життя починає не вистарчати на його і як скромненьке удержанє. Скрізь по наших селах чути, колись глухий, а нині що-раз то могутнійший та грізнійший шепіт робучого, селянського народа — шепіт наріканя на нерідну долю.

„Люди роблять ніч тай день,
а піт все ллє ся, ллє ся,
а смерть рубає їх у пень —
а доля з них сьміє ся“*) —

*) Богдан Ленський: Осїнь.

ось як описує долю наших хліборобів поет, котрого ніжне серце відчуло весь їх смуток і весь їх біль та турботу.

Взялись направляти її радикали, та, на жаль, ще її погіршили. Тай доси нема від них ніякого просвітку для нашого народу. Бо й не може народови поправити долі той, хто йому відбирає, видирає найкрасший скарб, хто його обкрадає з найдорогоціннішого богацтва — св. віри. Невідрадне, майше розпачливе положення та непросвітність хліборобів гонить їх у табір радикалів, бо ті уміли вирвати з їх сердець скарги і жалі, кривди і суспільні несправедливості, та раз-у-раз їм повторяти, що доти не буде для них справедливості, доки вся земля не перейде в їх спільну власність, а передовсім, доки стежка до церкви не поросте травою. І бідні, справді майже всіми опущені хлібороби потягнули в великий части за радикалами, в перекованню, що вирвуть їх з пазурів чорної долі.

Яку долю зготували і готують они справді для нашого народу — бачимо. Проте не час гаяти, а пора вже напружити всі сили, щоби грозяче лихо відвернути, а поправу долі повести розумною дорогою.

Пригляньмось, як ратуються хлібороби иньших країв, однак безъ злощасної програми радикалів. Ходім до Бельгії і тут пригляньмось запонадливому аграрному рухови, який захопив уже широкі маси рілничого населення, ратуючи їх з нужди матеріяльної і моральної.

* * *

Зачнім від його історії.**)

Було се перед великими страйками, котрі по цілїм краю розвели кроваві забурення, коли католики в Бельгії, по довгих а побідних подвигах і змаганнях в справі віроісповідних шкїл з лібералами, почали лучитись під прапором соціальної реформи, від котрої щасливого переведення залежить вині щасливий розвій і будучність кожного народу.

Першим кроком у тім напрямі був величавий конгрес соціальный в Liège (1886), котрого завданням було вказати головні напрями та начеркнути лінії будучих праць реформаторских і згуртувати програму діяльності цілого католицького руху коло живучих справ суспільних і економічних. Конгрес відбув ся величаво, але — на жаль — майже мовчанкою збуто на нїм справу рілничу. Промислова Бельгія, під впливом свіжих подій та сильно розвиваючого ся есциализму, забула про оплакане положення свого хлопа, котрий стогає під тягаром всіляких економічних невзгодин та терпеливо платив тяжкі податки.

Знайшов ся однак оден голос, котрий виступив в обороні справ селянских. Граф von Loë, оден з найдіяльніших органі-

**) Ks. L. Lipke T. J.: Nowe kierunki społeczne i ideały przyszłości, Kraków 1904. ст. 196. і дальше.

заторів і провідників спілки селянської над Реном, розгорнув перед зачудованими учасниками конгресу величавий образ широкої і добродійної діяльності селянських спілок в Німеччині — і ся його бесіда стала кличем до могутньої роботи ратункової на поли оплаканих відносин селянських в Бельгії.

Оден св'ященик — парох, вчитуючись відтак в памятковій книзі згаданого конгресу, стрів у ся і з бесідою г-р. Лоё. Бесіда та дуже йому подобала ся, і отсе в його серцю повстає гадка заснованя подібної спілки в своїй парохії. А треба знати, ще св'ященик Mellaerts є чоловіком глибших поглядів. Лучить він у собі в рідкий спосіб непохитну, ніякою перепоною непереможну енергію та молодечий запал до найвищих ідеалів ураз зі змістом практичним та глибоким знанем людської натури — ті дві прикмети, конечні для чоловіка чину. Сам будучи сином хлопа, обізнаний з хлопською бідною та селянськими відносинами в своїй вітчині, посідав всі дані услів'я, щоби дати почин до могутньої акції та стати на чолі великого хлопського сторонництва. І так справді сталося. Яко парох почав кс. Mellaerts від своєї парохії.

В догідній хвили скликав він до себе кільканайцятьох селян та пояснив їм наглядно, чому теперішні відносини селянські знаходять ся в такім оплаканім положеню. „Індивідуалізм — казав — чито велика довільність економічна і політична та брак всякої організації справив, що рільництво нині таке занедбане, що законодавство не числить ся з найсправедливішими його домаганнями, що праця на рілі так фатально зависить від позиченого гроша. Іхтож сему зарадить? Одно є успішне средство, котре не заведе, а средство се виключно від вас залежить. Лучитись, лучитись і ще раз лучитись! В тім лежить вся могутність і будучність рільництва. Поодинокі є кождий з вас наче той слабонький патишок, котрий леда дитина зломить, але згуртовані утворите силу, котру не легко буде зломати. Світлі були колись корпорації, красно розвивають ся рільничі стоваришєня за границею, але-ж бо і живучою їх спружиною і душею є се славне гасло, є сей клич могутний: оден за всіх, всі за одного. Спробуймо лише тесаме зробити і в себе, а Бог нам може“.

І так повстало перше селянське стоваришенє у Флямандії під покровом св. Ізидора — котре незабаром дало почин до могутньої організації селян, обнимаючи тепер кілька провінцій в Бельгії.

В кілька місяців пізнійше появила ся в однім з флямандських журналів знаменита стаття о селянських стоваришенях, котра звернула на себе увагу М. Helleputta, горячого речника і оборонця заводової організації на конгресі в Liège. Вчений той політик соціальний, на котрого повисла стаття своїм бистрим осудом та влучним поглядом зробила велике вражєнє, забажав конечно познакомитись з її автором, котрим не був кіхто другий, як кс. Mellaerts. Вивязалась звідси сердечна дружба на

грунті сільних переконань і праці для добра люду і над соціальною реформою.

Священик Mellaerts найшов собі в ній світлого дорадника і горячого рачника своїх ідей, які він впроваджував у житі; М. Helleputte знова сердечного оруга і сильного організатора, котрий незабаром мав потрясти цілою Флямандією. До тих двох горячих діячів на полі соціальної реформи прилучився вкоротці і третій в особі Schollaerta, котрий від давна посвятив свій талан і сили справі селянській в Льованським окрузі. І від того часу тую трійку одна оживлює гадка, одно стремління, одна програма, щоби в кожній громаді, в кожній парохії засновувались селянські стоваришення, обняті одною могутньою організацією, розтягаючою ся на всю Бельгію.

Першим кроком до того було загальне селянське віче, скликане дни 20. липня 1890. р. до Льованіюм, на котрім признано потребу згуртовання всіх селянських стоваришень в одну загальну спілку, і ухвалено статuti для всіх стоваришень, маючих ся доперва засновувати. Такий є початок і історія селянського руху в Флямандії. — Яка є його програма? В програмі, яка носить на собі підписи пп. Helleputta, Schollaerta і кс. Mellaertsa, визначили собі флямандські хлопи потрібну ціль:

а) оборону хлопських інтересів релігійних, материяльних і моральних;

б) розширене і поліпшене законодавства аграрного, і

в) витворенє заводової організації рільничої.

А в практичній часті програми читаємо цілий ряд домагань, котрі наглядно свідчать о тім, з яким ґрунтовним знанням річі приступлено там до ратункової роботи коло уздоровлення рільничих відносин.

Наведемо тут декотрі з них:

Реформа системи податкової. Зменшенє податків ґрунтових. Оподаткованє вартісних паперів. Реформа права спадкового, як також правних приписів при трансакціях і т. п. Організація рільного кредиту в той спосіб, щоби довжник міг видобутись з довгів гіпотечних, як теже упорядкованє процентової стопи відповідно до висоти чистого доходу з землі. Ограниченє обдуження. Строгі устами проти лихви і грі гелдовій. Ціла охоронні, маючі на цілі охорону краєвої продукції перед заграничною конкуренцією. Та найважнішою точкою цілої програми то витворенє заводової організації, яку собі покладали за остаточну ціль і завданє ініціатори і організатори флямандського руху селянського. Виходять они з перековання, що одна лише організація заводова, розтягаюча ся до всіх, що шукають занятя на рілі, наділена в області властивих собі інтересів повними атрибутціями власті, зможе усунути анархію — нелад в продукції рільничій та виламати ся з під убійчої переваги теперішньої організації кредиту і гандлю.

Але заводова організація, як і витворене відрубного рільного законодавства то програма далекої ще будучности, якої успіх буде в значній мірі залежати від могутньої організації рільничої. Доперва тоді, коли всі селяне згуртують ся, коли в кожній громаді і парохії повстануть стоваришення, оперті на ґрунті економічним і маючі на цілі розвій живучих інтересів економічних, утворять они силу, котра заважить на шалі законодавства і може дати почин для нового ладу суспільного. І в тім то напрямі працює з великим, незморованим напруженем і надзвичайною рухливістю хлопська спілка фльмандська. Істнує вона доперва кільканайцять літ, а числить уже понад 400 стоваришень, обіймаючи разом 25.000 родин хлопських. Успіхи то справді величезні, якими не можуть похвалитись найживіші стоваришення ані у Франції, ані в Німеччині.

Пригляньмось тепер, як урядила ся та хлопська спілка внутр, яке там кипить жите, яку діяльність розвила на полі рільного господарства і в царині відносин селянських.

Фльмандська хлопська спілка (Boeren bond) складає ся з місцевих стоваришень, розтягаючи ся на територіях парохіальних.

Як виглядають ті стоваришення?

Суть то релігійно-економічні братства, складаючи ся з родин, котрі в окрузі парохіальнім займають ся рільним господарством. Провід тих братств спочиває в руках виділу, в котрого склад входить все місцевий парох. Виділові мають полагоджувати справи стоваришення, уряджувати щомісячні місцеві збори, і взагалі вести жите стоваришення в неустаннім руху. І в тих то щомісячних згромадженнях містить ся сила місцевих стоваришень. Они є практичною школою рільничої науки і тим жерелом, звідки стоваришення в значній мірі черпають свою живучість. Душею тих згромаджень, в яких беруть участь цілі родини, є звичайно о. парох, але не бракує там і інтелігенції совітської, раз тому, що стоваришення розтягають ся на доволі широкі місцевости, а по друге, що до стоваришення можуть належати всі, котрі або займають ся рільництвом, або з рільництвом мають тісніші зносини, як пр. народні учителі.

О чім-жеж там на тих згромадженнях розговорюють?

Теми до оживлених нарад достарчають аж надто богато аграрні конференції уряджувані від часу до часу на більшу скалю через людей фахових і компетентних, дальше періодичний місячник під н. De Boer, спілкове бюро рільниче і аналізи штучних навозів, роблені безплатно на жадаве членів спілки в державних лабораторіях рільничих, а вкінці передовсім запад провідників та велика рухливість і енергічна діяльність спілкової ради, котра веюда будить рух та розносить запад до підняття нових праць та покликання до життя нових підприємств.

(Дальше буде).

Еще про відносини між парохами а сутрудниками.

Недавно (в ч. 1.) була поміщена в Ниві допись в справі непорядків у відносинах між парохами а сутрудниками. Була порушена іменно справа поділу праці а головна справа поділу доходів. Коротко можна сформулювати ті відносини так. Суть у нас чотири рози сутрудників: приватні, системізовані, системізовані з осідком в другім селі т. е. при дочерній церкві і експоновані, а хто хоче, то ще сутрудники з правом управи. Що до сутрудників з правом управи і експонованих, то ті суть звичайно незалежні, так що в колізію не повинні входити з парохами. Що до сутрудників приватних то для них найліпша вказівка для сьвятого спокою: нічого не ділати на свою руку, стисло застосовати ся до кождоразових заряджень пароха, так щоби парох був за всею відвічальний. Тую вказівку можна подати також звичайним сутрудникам системізованим. Але чи сеї вказівки мають держати ся стисло всі сутрудники системізовані з осідком при дочерній церкві нераз значно віддаленій від осідку пароха? Певно, що повисша вказівка і ту много допоможе. Але чи вказано є і чи годен такий сутрудник в кождім случаю конкретнім після тої засади заховати ся? Здаєсь, що если Ординаріят поставляє сутрудника в певній парохії з осідком в другій громаді при другій церкві, то тим зазначає, що той священник є для потреб тої громади і тої церкви в першій мірі, і на відворот, що ту громаду і тую церков піддає ся під особлившу опіку духовну того сьвященника, прадоподібно, розуміє ся в залежности від пароха. Але яка та залежність, до якої степені, того ніколи не проголошено. В такім разі до кого належать безусловно функції в громаді сутрудника і котрі; до кого належать абсолютно функції в других громадах парохії, если такі суть; який поділ праці тоді між сутрудником а парохом, яке місце праці для обох, який поділ, чи умова що до доходів? До кого належить проваджене рахунків церковних і в якій мірі; до кого належить закладане брацтв і провід в них, виправи духовні та утримуване карности; до кого належать справи відпустів при таких церквах; а виконуване уряду пастирського, як се розуміє теорія: пр. в справі піяньства, ломаня присяги, (і то ще часом між членами брацтв) незгодин родинних, і т. д. Чи годен сутрудник в даній громаді машкаючий що з тих обовязків виконати належито, не маючи жадної власти і чи що з того всього належить до него чи до пароха все? В обох разях колізія,

*) В сій безперечно важній справі містимо вже другу „допись“ із сторони оо. сутрудників; „audiatur tamen et altere pars!“ тому просимо Всх. оо. парохів забрати також слово. — Ред.

в котру впадали найчастійше сутрудники звичайно сеї категорії, бо тяжко бути сумлінному священникови обоятним в таких справах, особливо коли ще входить в гру нерадивість, або захланність, або ріжні переконання політичні або обрядові і т. д.

Всіх случаїв непорозумінь того рода годї вчислити, але і не потреба, бо ті всі котрих ті справи і ся kwestія можуть обходити найдуть їх досить і в своїй пам'яті. Много їх будуть знати і консисторії чи Ординеріяти, котрі мали спосібність нераз такі справи судити. Та характеристичне є се, що як в справах між парохами а сутрудниками приватними звичайно винними були сутрудники, так в справах між парохами а сотрудниками системізованими ті послідні нераз виходили побідотносно, значить дотичні власти духовні в случаях конкретних ставали по стороні слабших. А однак категорично відносини материяльних та обовязків між парохами а такими сутрудниками власти ніколи не означили. Хаос в тих відносинах та непорядність відбирає молодому священникови запал і ревність, з якою загіртий студіями приступає до праці і зараз на початку додає ему зневіри, робить его апатичним, він покидає всяку ініціативу, привикає до засади, нехай буде, як бувало, а як котрий вирве ся і порушить тую справу на соборчику, то загалюкають его кондеканальні на тему бунту та смиренности, котра ту ні причім. Яка шкода моральна з таких відносин неясних впливає для такого сутрудника, а ще більше згіршене і занепад духовний для такої громади, о тім писати цілком не потреба а вистарчить пригадати ся. Відносини між парохами а сутрудниками повинні опирати ся на засадах кооперації, а кооперація неможлива є доти, доки сторони до неї приступаючі не мають ясно поставлених взаїмних прав і обовязків.

о. В. М.

З чужих журналів.

Церковный вѣстникъ, ч. 52. р. 1907., між иньшим містить в собі розвідку Н. Грисюка про «суспільний світогляд св. Йоана Золотоустого»:

— Різнородний є спосіб борби модерної «науки» з Церквою. В нинішній добі дуже модним стаєсь сей спосіб, якому дали почин «учені» з червоного і кроваво-революційного табору; они стараються доказати, що величні представителі християнського світогляду, Вселенські Учителі св. Отці були їх ідейними попередниками «товаришами». Між иньшими св. Отцями св. Василій В., а передовсім св. Йоан Золотоустий являє ся в очах соціал-дем. учених як пропагатор комунізму; знов для проповідників терору і насилля є він революціонером і они містять его імя на однім з перших місць в каталозі своїх авторитетів. Наукова метода, якою они до сего оригінального заключення доходять, представляє ся дуже просто: виривають ся поодинокі християнські правди, які голосив св. Йоан Золотоустий, розвивають ся і пояснюють ся без найменшого згляду на контекст, прикрашають ся червоною соціал-дем. або кроваво-революційною фарбою і річ скінчена — св. Йоан Золотоустий виходить патентованим соціал-демократом або революціонером.

Нема місця і потреби подавати огляд цілої літератури з подібною тенденцією. Вистарчить, если згадаємо про Бебля, вождя німецьких соціал-демократів; він говорить в своїм творі п. з. «Женщина а соціалізм» як слідує: «Ніхто не повинен щонебудь називати своєю власністю; від Бога ми все отримали для відповідного ужиткованя; моє і твоє се слова ложі». Навівши сі слова св. Йоана Золотоустого а за сим і иньших великих проповідників з перших віків християнства, святих і несвятих, східних і западних — Бебель виставляє їм без обиняків слідуєче свідощтво, «Всі они, Отці церкви, папи і єпископи не могли повздержати ся щоби не проповідати в комуністичнім напрямі... Всі вище наведені личности більше або менше правильно поняли природу приватної власности, яка від початку свого існуваня тільки зла принесла в світ і дальше его з собою несе між людей». Як раз сей погляд Бебля а також слова російського революціонера Н. Морозова, який в своїм творі «Откровение въ грозѣ и бурѣ» иредставляє св. Йоана Золотоустого як «революціонера» і «демагога», спонукали Н. Грисюка написати невеличку розвідку п. з. «О соціальному мѣровоззрѣніи Златоуста»; автор не лишень виказує нестійність згаданих поглядів але також дає нам характеристику личности великого Святителя і его суспільного світогляду.

Св. Йоан Золотоустий — говорить автор — був головно моралістом-практиком; він боров ся зі злом, де лиш его завважав; в житю поодиноких осіб, без ріжниці полу, віку, стану, занятя, від

соціальних нижин до соціальних вижин, від убогих хат до імператорського двору... Сей практичний, всесторонній характер проповіді Золотоустого, характер горячої любови, що старалась побороти всяку злобу дня, не міг обійти ся без деяких різких слів проповідника, звернених передовсім на адресу сильних міра сего. Но все таки він: Вселенський Учитель Церкви.

Між соціалістами і революціонерами з одної сторони а Золотоустим з другої, є тільки тінь схожости, лишень аналогія в тім, що сих діяльність а того проповідь се в деякій мірі протест против зла в житю сильних міра: богачів, аристократів, найвищих суспільних сфер. Щоби однак протест по причині аналогічних надужить можна було рівнати з другим подібним протестом, мусять бути мотиви і ціль протесту і настрої протестуючих — взагалі всі елементи аналогічні; очевидно, що не може бути імови о аналогії в протестах, коли їх одинокою аналогічною чертою являє ся подібність адресатів.

За сим виказує наш автор, як різко різнять ся між собою протестованя Золотоустого і соціал-демократів всіми конечними елементами; вони по своїм мотивам, цілі і пр. так собі далекими, як небо і земля. Бо ціль життя, після Золотоустого, се рай, небо, спасене, духовні скарби; соціалісти і революціонери все те називають «містичними нісенітницями»; їх ідеали чисто земські, матеріальні, такі, які їм подає теоретичний матеріалізм, що не знає безсмертної душі — Після Золотоустого жите се борба, се подвиг; він вірить в чоловіка, він індивідуаліст. Лична моральна досконалість, святість, се могутча сила, се сіль, яка хоронить зміст суспільного життя від зіпсутя, від гнилі.

Так понимав Золотоустий жите і так жив як аскет, правдивий монах, владика своїх похотий і сим став він могутчішим від царів; він реформував суспільне жите своєю власною святостію.

В системі наукового соціалізму така ідея не знайде найменшої основи; ні то навіть точки нема, о яку можна би оперти сю думку, сю ідею, що їй посвятив св. Иоан Золотоустий своє жите і єї в своїм житю зреалізував.

В ч. 2. релігійно-філософічного тижневника «Ж и в а я М и с л ь» поміщена інтресна статя В. Ерна «Соціалізм и проблема свободы».

Автор ставить перед очі соціалістам, що хотять «переходить царства необходимости въ царство свободы и конечное освобождение личности» являєть ся основною ідеєю соціалістичних доктрин, однак та ідея свободи не має в них логічного місця. Всі ті доктрини стоять на ґрунті теоретичного позитивізму, який перечить свободу і все підчиняє під певні закони. Проте перед соціалізмом виступає дилемма: або з позитивізмом проти свободи — тоді антихрист; або з свободою проти позитивізму — тоді Христос. — Щоби свобода чоловіка була дійсною, він мусить освободити ся з під власти двох річий: часу і смерти; а се можливе лишень при свідомости і переконанню «что время должно быть поглощено вѣчностью». Автор заключає, що соціалісти винні або закинути всяку мову о свободі, або перейти на сторону такого світогляду, в яким знаходить свою основу можливість безсмертовсти — отже прийняти світогляд християнський. — Д. Я.

ВСЯЧИНА.

В справі станового Тов. руских священників. О. П. Погорецький подав точки статута маючого ся заложити Товариства руско-католицкого Священства.

Подібне товариство мають священники чеські »Jednota zemská českého katolického duchovenstva v Království Českém« і як мені відомо розвиваєсь знаменито. І в нас так буде, коли схочемо. О. Сендецький подав деякі поправки. Після моєї гадки, нема що чекати на поправки і забираю голосу поодиноких з духовенства, а повинен завязатись комітет з львівських священників, запросити — завізвати ціле духовенство руско-католицке (а може гр. кат. Галичини, Буковини і Угор) всіх 3-х Епархий; може тепер зимовий час найдогодніший, та думаю що всі прийдуть без вигляду на партії, бо то має бути Товариство станове. — На таких зборах розбересь і уложить ся остаточно статут.

О. Корнело Кузик
з Боська.

Пісні є одним з важніших средств до піднесення побожності в нашій народі, та привязання его до церкви — обряду. Влучно дуже пише о. Іван Дуцько, парох Белзця, пускаючи в світ свого »Півця« (книжочка мисійна ч. 3. 4 з р. 1906): »Пісне доховна, чудесна, любовна! Ти цілий світ оживила, така в тобі дивна сила, сила невимовна!«

Не мало співваєть ся пісень по наших церквах, а ті пісні давні-старі, як наша церков. Радю виучують ся люди нових пісень, як тільки де зачують, коли їм припадуть до вподоби.

А такі прегарні пісні так що до змісту як і мелодії то власне містять ся в тім »Півці« та порозкидані по книжочках мисійних о. Л. Джулиньского. О. Ів. Дуцько виляв там все своє чувство, цілу душу, тому они глибоко входять в душу людську.

Взяти лише в руки такі: Кантата в честь Ёксц: Епископа Константина; — Єдиним серцем; — Отворіть ся царські врата; — Вірую Господи; — Пренебесна, пречудесна; — Поклін 5 ранам Христовим; — Страдальна мати; — Прадай душе; — або патріотично-церковні: Великий князю Владимире; — Славна княжна Ольга Мати; — Гимн народний; — З нами Бог; — аж просять ся до серця промавають, щоби їх пустити між нарід і навчити его співати. А тепер зима, як раз час найбільше принагідний до того.

Проте звертаю увагу ОО. Собратів на ті пісні; трошки доброї волі до того! Використайте працю нашого Собрата, а певно що принесе великий хосен!

О. Корнело Кузик
з Боська.

В справі сецесийного фонду.

Звісна річ, що з нагоди сецесії наших академіків з львівського університету в 1902 р., повстав зі складок цілої суспільности т. з. сецесийний фонд, призначений для материяльного попираня сецесионістів на чужих університетах. Потребуючі побирали з того фонду певну суму, виставляючи на неї реверси і зобовязуючи ся віддати її без процентів з хвилию, коли осягнуть самостійне становище.

Богато сецесионістів, головно богословів, осягнуло то становище і їх тепер звиває заряд товариства «Руська академічна Поміч», щоби на руки згаданого товариства тепер сплачували затягнені суми.

Наші богослови нераз вже радили над тою справою і поставили резолюції, які — о скільки собі пригадую — не признають товариства Р. А. Поміч законним властителем сецесийного фонду, домагають ся, щоби властителем того фонду зробити спеціальний комітет, зложений з старших людей, священників і свіцких і молодіжи, богословської і свіцкої. Такий комітет мавби бути властителем сецесийного фонду і зайняти ся стяганням позичок і їх зужиткованем.

Такий комітет не завязав ся, а право власности приписує собі товариство Р. А. Поміч, хотяй то право оспорує частина молодіжи, іменно богослови.

Заходить отже питанє, хто є законним властителем, зглядно законним адміністратором сецесийного фонду, чи загал академічної молодіжи, чи загал молодіжи академічної українських партій, чи цва рівнорядні чинники зн. молодіж академічна богословська і свіцка, чи може ціла суспільність, зглядно її офіційальні партійні представителі пр. Нар. Комітет.

Если законним властителем є Нар. Комітет, то Р. А. Поміч правно посідає в своїх руках фонд, який передав її Нар. Комітет. Тоді на її руки требаби висилати довги.

Если властителем фонду є загал української молодіжи без огляду на різницю між богословскою та свіцкою її громадою, тоді Р. А. Поміч буде властительною цілого фонду, бо певно буде мати за собою абсолютну більшість загалу академічної української молодіжи.

Если властителем фонду є дві громади, богослови і свіцки яко рівнорядні собі чинники, тоді Р. А. Поміч не є законним властителем, бо одна половина загалу академічної української молодіжи не відступила її свого права.

В тім посліднім случаю лишає ся питанє, що зробити з реверсами богословів, як їх зреалізувати, як зреалізовану суму ужити? То питанє не є однак покищо так дуже пекуче, а без порівняня важнійшим є питанє, чи Р. А. Поміч є законним властителем цілого сецесийного фонду і чи вона може стягати судово позичені богословами суми? А рішенє того питання залежить від тої засадничої точки, хто є законним властителем згаданого фонду і то пита-

не треба сейчас і то конечно рішити, бо Р. А. Поміч натискає тих довжників, що вже в силі платити.

Тому в інтересі довжників-богословів прошу, щоби хтось з представителів богословської модлодіжи в часі сецесії а який тепер перебуває у Львові, зволив зайняти ся висвітленем поставлених питань, бо справа пекуча. Передовсім ходить о питанє, чи посилати на руки Р. А. Помочи довг, та чи згадане товариство може су-дово переводити ту сплату.

В Інсбруці, в січні 1908.

О. Олуфрий Волянський.

Другий педагогічно-катехичний курс у Відні. Товариство св. Льва (Leo-gesellschaft) уряджує курс педагогічно-катехитичний у Відні, котрий буде тревати від 16—29 лютого 1908 р. Катехити, котріби хотіли взяти участь в сих викладах, дістануть дуже легко увільне-не від своїх властей на той час від обовязків шкільних. В першім тиждні будуть оброблятись темати середних шкіл, в друім — на-родних шкіл. Рівночасно будуть виставлені до перегляду научні средства, які тїсно суть звязані з наукою релігії.

За згодою виділу краевого долішної Австрії відбудуть ся сї виклади в будинку сойму долішної Австрії (Wien I. Bezirk Herrengasse 14). Виклади суть назначені на $\frac{1}{2}$ 10 перед полуднем, 3 по полудни і 7 вечір.

Порядок викладів.

1. тиждень.

Дотеперішні катехитичні курси (Проф. унів. Др. Свобода.) Учитель релігії яко душпастир учеників (Архиепископ Др. Білчевський). Дальше філософічне образованє учителів релігії (2 ви-клади дв. совітник Др. Вільман). Виобразуване чувства і характеру (цїсарс. совітник Др. Климент Кікґ Ч. С. В.) Св. Августин яко педагог (Проф. унів. Др. Сайдаль). Результати наукової подорожи по Італії (П. Кеніґ Т. І.). Средства і дороґа до твореня характеру (Проф. Др. Дрексель). Про доказуване в середних школах (Проф. Др. Кравс). Штука красна і образованє душі (проваджене через виставу научних средств (Проф. унів. Др. Свобода). Про науку ре-лігії в висших клясах шкіл реальних (Проф. Др. Валентін). Рух етичний (Двір. сов. Проф. унів. Др. Шіндлер). Дискусия над вислі-дом першого тижневого курсу (Доц. прив. Др. Сайпель). Крім сего буде в сїм тиждни проба в одній гімназії і госпітованє.

Дня 23. лютого будуть взірцево відспівані церковні пісні а) в парох. церкві св. Августина (1. округ) учениками ц. к. гімназії Фр. Йос. під проводом капельмайстра Вайріха; б) в парох. церкві (ob der Laingrube в 6. округі) учениками народних і міщанських шкіл під проводом дир. муз. Петерліній-ого; в) в парох. церкві в Фінфгавз (15 округ) учениками народних і міщанських шкіл під проводом членів брацтва шкільного.

2. тиждень.

Любов як принцип вихованя (Кунді). Аперцепция (П. Мінден Т. І.). Заінтересованє (Радн. двору Др. Куммлер). Побуджене чув-

ства і волі (Прелат. Др. Міллер), Блуди часу, а наука релігії (прив. доц. Др. Геттлер, Монахіюм). Історія біблійна а характер (Дир. Бергманн, Дрезно), Методичні питомености науки катехизму на висшій степені (П. Лінден Т. І.). Вертість образованя через науку релігії (П. Др. Тібітанцль Ч. Цистерс.). Поправа дітий в родині і закладі (дир. Церкманн). Теорія і практика слуханя Сл. Б. (катехит Гольцгавзен). Призвичаєне (о. Гофер) Обходжене ся з дітьми невірнучих родичів (о. Мініхталер). Дискусія над вислідом другого тижневого курсу (отвирас Кунді). Крім того будуть сего тиждня три научні проби і екскурзия.

Як буде можливо госпітовати всякого рода школи підчас науки, то се бажане буде узгляднене. Карта участі на цілий курс виносить 6 кор. Тижднєві карти коштують по 4 кор., а на поодинокі виклади по 1 кор. Гроші треба висилати через переказ поштовий, або чек (Erlagschein der Postsparkassa) під адресою: Päd. katech. Kurs der Leogesellschaft. Звертаєсь увагу учасникам, що вже пороблено кроки о зниженє ціни їзди. Всякі зголошеня, запитаня і т. п. треба адресовати так: an Päd. katech. Kurs der Österr. Leogesellschaft in Wien I, Bezirk, Bäckerstrasse 14. Рефлектуючі на зниженє ціни білету нехай зашлють 1 кор. з поданєм лїнії кол. Як више зазначено, се буде вже другий з ряду педаг. катехитичний курс у Відні; перший відбув ся в р. 1905, а крім сего заходом кард. Качталера уряджено такий самий курс в Сальцбургу в р. 1093. — Поява тих курсів і їх богата програма доказують наглядно, як велику вагу привязують западні католики до поступу і усовершеня методи науки релігії і до річевого образованя катехитів. Годило би ся. щоби і наші катехити скористали з доброї нагоди і хочби кільканайцять взяло участь в сїм курсі; перед трема роками був лише один руский катихит на 700 учасників!

Святыковане 1500 літнього ювілею св. Йоана Золотоустого у Львові: Дня 27. січня відправив Впр. о. Офіціал А. Білецький Службу Божу в Преобр. церкві, на якій були присутні ученики руского обряду із всіх львівських гімназій.

В рускім дух. Семінарі розпочне ся ювілейне свято Богослуженем дня 9. лютого. Крім Богослужень, які будуть відправляти ся через три дні, відбуде ся дня 12. лютого Академія заходом руских богословів; в єї програму входять: інавгураційне слово, продукції оркестри і хору, відчити на слідуючі теми: св. Йоан Золотоустий яко бесідник, яко Доктор Евхаристії — і ідеал священника в житю і псємах св. Золотоустого. Дня 17. лютого о 6: год. по полудни відбуде ся духовний концерт в салі „Нар. Дому“. Дохід призначений на будову бурси Тов. педаг. В програму входить між иньшим промова о. крил. Чапельського, відчит Д-ра Щурата, хори учеників акад. гімна. і питомців рус. Семіна., гра на цитрі о. Е. Купчинського і деклямація.

Програма ювілейного торжества в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.— „Katholische Kirchen-Zeitung“ Nr. 6. подала слідуючу програму :

Дня 24. січня буде о 10. год. перед пол. грец. архиєрейська Служба Божа, яку відправить гр. кат. (мелхіцхий) єпископ в церкві Навічеллі на Целію. По полудни о 4½ буде всеночне з імнами в честь святаго в церкві грецької коллегії.

Дня 25. січня о 10. год. перед полуднем буде архиєрейська Служба Божа віправлена греко-руським єпископом в церкві руської коллегії, а о 4½ пополудни всеночне, як попередного дня.

Дня 26. січня відправить о год. 10. перед полуднем торжественну Службу Богу єпископ з Палермо Павло Шіро, в церкві грецької коллегії. Того самого дня по полудни о год. 3½ буде архиєрейська вечерня в честь св. Золотоустого з роздаванем освяченого хліба (artoclasia), а о 5. год. зібране в грецькій коллегії.

Дня 27. січня буде архиєрейська Служба Божа в авлі св. Петра, де проголошують святими, в присутности Святійшого Отця, яку відправить греко-католицький патріарх Антиохії, Александрій, Брусалиму і всего Сходу Кирил VIII. разом з 10 єпископами, 8 архимандритами і багато святицниками грецького обряду.

Крім сего хотять вірні латинського обряду почитати грецького святаго окремо архиєрейскою Службою Божою, яку має відправити дня 9. лютого в церкві св. Петра тамошний кардинал Рамполля. Як доносить та сама часопись Н-р. 7. се торжество розпочне ся не 24. січня але 12. лютого.

Борба о глаголицу Службу Б. Від коли язык славянський зістав через папів Адрияна II. і Івана VIII. піднесений до гідности языка літургічного, — находились противники, які все старались як найбільше обмежити сей привілей. Славянський літургії довелося вести тяжку борбу за свою еґзистенцію. Всеж таки літургія славянська не здобула собі кориснішого правового характеру над тершимий тільки привілей.

Від безпосередних учеників св. Методія, по їх вигнаню з Морави, прийняли і Хорвати славянську Службу Богу за часів еп. Теодозія але після обряду латинського (глаголицькими буквами). В короткім часі розширилась та Служба в Дальмації, на островах, в Боснії і в великій части Хорватії. В своїх початках вже мусіла боротись. В р. 924 осудив ю сплетський церковний синод; лише один з присутних, єпископ нинський Григорий, стояв рішучо в обороні згаданої літургії, а навіть вніс до Риму протест. Для уникнення народного повстання не затвердив папа Іван X. рішення сплетського синоду. Зібраний в р. 1056 другий сплетський синод осудив в друге глаголицу Службу, а папа Александер II. затвердив рішення того синоду і під карою екскомуніки заборонив ординувати святицників, котрі не знали латинської мови. Мимо усяких ворожих зусиль не затратилась глаголицька Служба. Цілих 168 літ удержувалась вона мимо заказу, аж в р. 1248 позволив папа Інокентій IV. сенському (Senj, Zeng) єпископови правити глаголи-

цку Службу, але тільки в тих околицях, де вона через уживане вийшла в звичай. Те саме дозволив 4 роки пізніше єпископови крчкому (Krk, Veglia). Скоро відтак розширилась та літургія по цілм балканським півострові. Се як раз перийод розвою церковної хорвацкої літератури. Найстарший хорвацкий служебник походить з р. 1368., переписав його крбавський князь Новак, а тепер знаходиться в цісарській бібліотеці в Відні. В р. 1631 сам папа Урбан VIII. велів видрукувати новий глаголицкий служебник, а папа Бенедикт XIV. конст. „*Ex pastorali munere*“ велів священникам правити богослуженне з підручників глаголицких, виданих через пропаганду. Въ XVIII. в. починаєсь занепад глаголицкої Служби; спричинив се тодішний дух часу. Папа Лев XIII. енциклікою „*Grande munus*“ (30. IX. 1780.) знова затвердив сей привілей. Коли в 80. і 90. роках почав в богослуженнях виходити новий хорвацкий язик, видала Congr. Rituum в р. 1892. слідуюче розпорядженне: Дозволяєсь: *in functionibus liturg. lingua slavica, ubi legitime in usu est, sed antiqua non moderna*. В р. 1898. і 1900 послідували нові декрети, які позваляли правити глаголицку Службу лише в тих церквах, де она через 30 літ без перерви відправлялась. В кінці видала Congr. Rit. декрет дня 18. XII. 1906. р., котрим рішучо зажадала від єпископів, щоби держалися сліуючих норм: лише ті церкви можуть правити глаг. Службу, де вона від 1868 р. відправлялась без перерви; церкви, де Служба була латинська, а лише Апост. і Єванг. були глаголицкі або хорвацкі сюди не належать; — після сих засад мають єпископи постаратись о виготовленне точного індексу тих церков, котрим прислугоє привілей глаг. Служби Божої; — се є привілей льокальний а нїяк перзональний; — тому по уладженім списі не буде вільно нїгде заводити глагол. Служби. — До сеї пори єпископи сего декрету не оголосили, — бо після сего ледви кілька церков могли би правити глаг. Службу. В Загребі ані одна церковь не може після декрету правити глаголицею; головно стоять на перепоні слова декрету: »без перерви«, »*sine interruptione*«. Ф. Латк

Просимо нашихъ П. Т. Предплатників о вирівнане залеглостий з минувшого року і о відновлене предплати на сей рік.

АДМІНІСТРАЦІЯ

Видав „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свщ. Д-р. Д. Ярема.

З друкарні Ставропигійської, під упр. М. Рефца.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, улица
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога. — Де сидить схізма. — Полове питанє зі становища научної етики і догматики. — З аграрного руху в Бельії. — Дім галицько-руського святицника в I. половині XIX. столітя. — Вібляґрафія. — Вєщина.

Засадниче відношенє природописних наук до віри в Бога.

Ернест Гекель (Haeckel), професор зоології в Єні, заввазав товариство монїстів, яке має часописами, брошурами, викладами, агітацією валити християнські догми про Бога, душу, волю, ціль, а поставити на то місце догми материялістичного монїзму про атеїзм, механїзм, детермінїзм.

Самі монїсти удають, будїм би то вони доказували свої засади фактами і вислїдами природописних наук. На ділі однак, ціла їх система не має нічо спільного з природописними науками, а є лиш фільзофічною теорією, одною з поміж десятків. Система монїзму субєктивна, недоказана, а навіть вирост ложна, бо опирає ся на очивидних промахах. В додатку сам Гекель відзначає ся фанатичною ненавистю до теїстичного, християнського світогляду, виказує велике нецтво в теології, фільзофії, а навіть і природописних науках, як се ему загально виказали представителі всіх тих наук, і то такі, які самі не стоять

на позитивно-християнським становищі. До того Гекель послугуєся видуманими фактами там, де не має правдивих.

В науковій сьвітї не має монїзм гекелїяїзму ніякого значіння, але завдяки політичній агітації соціальної демократії, ширить ся між масами в нечуваний спосіб на сором цивілізації ХХ. ст., як се заявили самі невіруючі вчені в Німеччинї.

Але і поза монїзмом Гекля суть в науці напрями, які ко-нечно хотїлиби викрити факти, що вислїди природописних наук протівлять ся вірі в Бога і основам християнїзму. Для просвїщення несвїдомих і для усунення того пересуду, ділають багато популярні виклади і журнали. В Монахові завязало ся товариство п. н. „Gesellschaft für Naturwissenschaften und Psychologie“, якого цілю є плекати науку природи і доказати, що єї вислїди дуже добре дадуть ся погодити зі становищем віруючого християнина. Органом товариства є двотижневник „Natur und Kultur“, річно около 10. корон. Виходить від осені 1903 р., а має співробітників з поміж знаменитих фаховців Накладом згаданого товариства вийшов і виклад великого сучасного натуралїста, Йогана Райнкого (Reinke) п. з. „Naturwissenschaft und Religion“, München, 1907 S. 20, 0'36 кр. Після Райнкого обнимає духовна культура три області: науку (природи, історії, філософії), штуку і релігію. Підставою релігії є ідея і віра в Бога. Ідея особистого, духовного, трансцендентального Бога не все виступала в людській історії ясно і консеквентно, але часто мішала ся з природою і єї силами. В абсолютно досконалій формі виступила та ідея в християнстві завдяки єго етичному характерови. Християнський світогляд то ідея релігії, яка є потребою і наших часів. З другої сторони розвинули ся нечувано природописні науки, які стали визначною прикметою наших часів, дали почву, на якій повстав т. з. природописний світогляд. І деякі хочуть заступити тим світоглядом світогляд релігійний і твердять, що немов то вислїди природописних наук протівлять ся ідеї Бога-Сотворителя, на якій спочиває цілий християнїзм. Питанє про відношенє природописних наук до віри в Бога, стає що раз більше пекуче.

Однак з натиском треба зазначити, що віра в Бога не потребує доказів аж зі сторони природописних наук наших часів та що з вислїдів тих наук не вільно творити собі ідеї Бога. Часи такого іганьського мішання Бога з вселенною, вже минули. Природописні науки можуть бути лиш дорогоказом, при якого помочи думаючий ум дорогою логіки може зайти до святиїї обявлення і ту з уст теології почути, що Бог напевно існує, яке Єго єство та прикмети. Природописним наукам лишає ся відтак задача сконтролювати, чи Бог релігії та християнської теології не протівить ся вислїдам природознавства.

Предметом природописних наук можуть бути лиш факти видимої природи. Причинова звязь тих фактів належить вже до філософії природи, якої не можна утотожнювати з стислими природописними науками. А факти мають лиш силу твердження,

значить, вони доказують то що існує в них, але не перечать тимсамим того, що в них не існує, а що може існувати поза ними. Тому, елиби в фактах природи не можна було дошукати ся Бога, то з того не слідувало, що Він не існує, але лиш то, що не існує в тих фактах так, що можна Ёго в них змислами або безпосереднім думанем вислідити. Так можна вже а рїогі поставити тезу, що стислі природописні науки не противлять ся, навіть не можуть противити ся вірі в Бога.

Иньша річ з філософією природи. Ту вже не так маємо до діла з фактами звїшного, об'єктивного свїта, як радше з рефлектуючим умом, який легко може втиснути в факти то, чого вони самі з себе не мають. Не дивниця, ели філософії природи, зглядно деякі єї представителї, вчитують в книзі природи, що нема Бога. Але хто консеквентно думає, мусить признати існуванє транседентального Бога що найменше за правдоподібну гіпотезу філософії природи, навіть за більше правдоподібну, чим атеїзм. Для подавляючої більшости природознавцїв, існуванє Бога є не лиш правдоподібною гіпотезою, але є очевидним висновком льогічного думаня. (Гл. Нива, 1906, ст. 241—8).

Замітить дехто, що релїгія і Бог так довго потрібні, як наука не вислідила всіх тайн природи. Але коли то стане ся, тоді для Бога не буде місця в природі. Однак по перше, людський дух має такі потреби, яких природописні науки не в силі заспокоїти, а одушевлюванє ся тими науками, то лиш хвилиний смак. Греки одушевляли ся красою, Римляни силою, середні віки теологією, період відродженя історією, XIX. вік природою. Але і той смак перейде, як перейшло багато иньших. До того, чим більше природописні науки поступають, то тим лучше пізнає кождий не засліплений, що людське знанє, то капля в порівнаню до незнаня. Чим більше відкриваємо фактів в природі, тим більше вириває проблемів, тим більше повстає заматаня в понятях. На поступі знаня природи користає практична техніка, але теоретичне знанє головнє філософія, дістає лиш багато проблемів, і то таких, яких не в силі розв'язати власним розумом. Звідси то нечуване замішанє сучасної філософії. Ели наше знанє росте в арифметичнім порядку, то незнанє росте в геометричнім. Річи, які перед кількадесят літами видавали ся науково порішеними, показали ся з поступом знаня лиш сурою проблемів. Комірка, атом уходили до недавна за первісні елементи, нині стали проблемами, насупротив яких нова наука стоїть безрадно. Поступає наука, але наука незнаня, *das Wissen des Nichtwissens*. Природописний свїтогляд і з тої причини не може виключати релїгійного.

Виключенє релїгійного свїтогляду природописним, то лиш пуста фантазія, з якою ніхто поважно не числить ся. Важнійше є питанє, яке становище займають представителї філософії природи (*Naturphilosophen*) — а такими суть всі натуралісти, що з природничого матеріялу будують свій свїтогляд — до

релігії, до Бога? Вони, титулом самого лиш знання природи, заховують в відношенню до релігії повну свободу. Єлиби само знанє природи змушувало до певного релігійного пересвідчення, тоді всі природознавці мусілиби признавати ся до одної і тої самої релігії, подібно як всі признають ся до коперниканьскої системи. А бачимо, що природознавці від найдавніших до найновіших часів, мають ріжні релігійні пересвідчення, отже їх релігії залежить від чогось иньшого, чим самого знання природи.

Релігійні пересвідчення природознавців можна поділити на три громади: теїзм, аїностіцизм, атеїзм. Теїсти поставили засадою своєї філософії природи прастару а взнеслу формулу: „Вірую во єдиного Бога Творця неба і землі“. А погляд той не є для них ані лиш поетичною фразеологією ані унаслідженням з минушини, але є системою, до якої доводить їх знанє природи. Світ є для них артистичним твором позасвітної всемогучої, інтелігенції Причини.

Кеплер уважав за привилей природознавця передумувати думки Бога. Нютон уважав сліпим того, хто не бачить в природі Всемогучого Сотворителя, а уважав глухим того, що такого факту не хоче признати. Подібно думали Ампер і Кельвін, геніальний французький і англійський фізик. Райнке, голосний ботанік, подає за вислід своєї духової праці цілого життя три точки: 1. Ідея Бога не противить ся законам природи, 2. явища природи вказують на укрите божество, 3. доцільність органічних еств та інтелігенція чоловіка дасть ся поняти лиш яко вплив творчої Божої сили. Наука вигнала з природи мітелогічних домонів, але мусить лишити Бога, без якого не розв'яже найважніших питань.

Для ілюстрації возьмім два найважніші питання, о які веде ся в наших часах горяча борба — звідки взяв ся на землі організм і дух?

Органічне життя повстало в часі, воно не є вічне, не могло скорше існувати, поки загальна температура не обнизилася на 70—80°, бо повизше тої температури ніякий організм не годен жити. Які були ті перші організми, чи їх було багато чи мало чи лиш оден, проте напевно не знаємо і ніколи мабуть не будемо знати. Теорія про розвій (еволюція) ставить лиш правдоподібну гіпотезу що ті перші організми чи організм, були дуже мало розвинені і мали мікроскопічні виміри, та що з них повстав цілий рости́нний та звірячий світ. Той процес розвою чи десценденції відбував ся аналогічно до того переходу одного рода в другий, який бачимо тепер. А досвід виказує, що тепер організм поветас лиш з організму і то того самого рода (Art) та що початковим переходом нового організму є мікроскопічна комірка (Keimzelle). Від того біологічного правила нема ввімків, бо закони природи стали і не змінні. Єли проте органічне життя не є вічне, то мусів бути перший організм. А звідки він взяв ся? Самі хемічні елементи, з яких складає ся всякий організм, не дають самі з себе організму, отже не могли

зго дати і первісно. Ролишався лиш прийняти творчий акт Бога, що стоїть понад природою і сотворив безпосередно перші організми, які відтак вже самі розвивалися відповідно до своєї внутрішньої природи в рослину, рибу, жабу, птаха чи що инше. Чи в тім питанні противить наука вірі в Сотворителя? Чи сама наука не домагаєся Божого признання?

Організми існують, суть збудовані доцільно (телеологічно). Та доцільність ростей і звірят є незапереченим фактом. Возмім око. Воно все так улажене, як в найдоскональшій машині пр. в соці, фотографічній камері. Маленьке звихнене рівноваги між поодинокими частинами, а око не відповідає вже своїй цілі. Інакше улажене око пр. кондора, яке вразливіше на віддалені, чим людське, інакше в сови, яка в силі дізнатися вражіння дуже слабого світла. Доцільність поодиноких типів достосована до умов властивого їм способу життя. В тім факті доцільності бачать філософи природи від Аристотеля аж до Бера (Bär) діляне розумного Бства.

Бо і з відки взяла ся доцільність? Случайно! Але після Райнського годі знайти щось безпідставнішого від тої припідковости. Случайне є то, що може бути таке або інакше, отже не є конечне. Але в оці мусить бути все так, як є, бо в противнім случаю око не буде бачити, доцільности не пояснить, а тим менше докаже дарвіністична т. з. *Zuchtwahlhypothese*, після якої борба о біт викликає доцільність з случаю. Досвід виказує, що дотепер не було ані одного случаю, в яким би борба о біт викликала якийсь орган там, де його з природи не було. А вщипи навіть штучно коли вдало ся таке зробити, то з того не слідувало би ще, що так мусіло бути і в природі. Штучно в реторті дасть ся більше зробити, чим се можливе у вільній природі. Доцільність вказує знова на всемогуте, розумне, понад природою стояче Бство, називає Богом.

Возмім ще факт існування духових поояв на землі. Їх існування нерозлучне з існуванням чоловіка. Поза фактом існування чоловіка не можуть стислі природописні науки нічого більше винайти. Початок і повстання чоловіка лежить поза областю експериментального знання. Мусимо в тім питанні вдовольняти ся філософічними спекуляціями.

Вібія говорить, що першого чоловіка сотворив Бог з землі. Наука констатує, що хемічний склад людського тіла нічим не ріжнить ся від земських складників. Той факт, як і аналогія розвитку людської одиниці з комірками до такогоя розвитку звірять, викликали гіпотезу, що людське тіло є найвищим щаблем на драбині розвитку, якої підставою є первісна чи одна з первісних комірок. Гіпотезі тій далеко до певности і ріжно на неї можна задивляти ся. В кождім случаю походження людського тіла від якогоя звірять, не противить ся християнській догмі, хотия з другої сторони, не маємо ще достаточної радії, відступати від теологічного мніня (не догми!), що людське тіло сотворене від Бога безпосередно. Для пояснення повстання людського тіла

поставлено ще інші теорії: що чоловік і малпа походять від спільного якогось предка, або що чоловік і малпа походять з первісних комірків, рівноправно побіч себе існуючих і сотворених впрямост від Бога. Але всею то лиш правдоподібності, які ледви чи перейдуть коли зі сфери можливості в сферу дійсності. Сьмішним про те є твердження Гекля, що є історичним фактом походження чоловіка від малипи.

Загадкою є походження тіла иудея, а ще більшою загадкою є обставина, як і коли вішов дух в то тіло. Сам Дарвін признає, що хвилину, в якій чоловік став безсметрим єством, не дасть ся означити. А той дух є фактом незаперечним і ним різнять ся чоловік більше від малипи, чим малпа від первісної комірочки. Т. з. психічна чинність малипи обмежає ся на комбінацію асоціацій та інстинктові акти, чоловік за те спосібний до абстракції, до думання, до моралі та релігії. Чоловік ділає з застановленням ся, вчить ся, поступає, усовершає. Протинно! павук, мурашка, чи пчола робить свою майстерську роботу тепер таксамо, як перед тисячами літ, а роблять її без застановлення ся, хтятьби і ніколи не бачили, як то робили другі.

Если хочемо пояснити повстання людського духа, який не знаходять в цілій природі ніякої аналогії до себе, если хочемо відповісти на питання, як повстало єство, що не улігає, як прочі, інстинктовій доцільності, але само собі ставить ту доцільність і фізіологічну і етичну, мусимо знова припустити безпосередній акт Сотворителя. Сотворитель дунув в машинну людського тіла Свого безсмертного духа, то найпростіша, найбільше доволіяюча розвизка великого проблеми.

Питання про повстання першого організму, про доцільність в природі та про початок людського духа, наводять природознавця на погляд, що існує всемогуча, розумна Сила, якої ділає в природі всюди видно. Яка та Сила, яке її єство і прикмети, се питання, що переходять філософію природи, а тим паче самі природописні науки. Ту природописець мусить лиш признати з Вером, творцем новочасної еволюції: космологічна причина вселенної не може бути иншою від Бога, який є предметом релігійного культу.

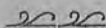
Інші природники доходять, а радше говорять, що доходять на підставі свого природничого знання до агностицизму або і атеїзму. Агностицизм яко система — а треба его відрізнити від агностицизму яко методу, що не признає за експериментально певне то, що не дасть ся доказати експериментально — твердить, що існування Бога не можна природописними науками збити, але з другої сторони на підставі тих наук не можна нічого о тім існуванню вносити. Агностицизм яко система знайшов собі приміщене в католицьких модерністів, осуджених новим слябусом. Атеїсти твердять, що природописні науки виказують неіснування Бога. Що агностицизм і атеїзм є блудом, якому природописні науки зовсім не винні, се річ очевидна, коли взнемо під розвагу вище наведену аргументацію природників-теїстів.

Бєли сьуть природники-атеїсти, то стали они атеїстами з всяких ввішних причин, лиш не наслідком природописних студий. Кождий природописець може вибрати собі систему теїзму, агностицизму або атеїзму, але кождий, хто лиш без упередження і консеквентно слїдить природу, мусить стати на становищі Юлія Роберта Маєра, який заявив на з'їзді природників в Інсбрудї в 1869 р.: „Aus vollem, ganzen Herzen rufe ich aus: eine richtige (Natur) philosophie kann u. darf nichts anders sein als eine Präpudentik für die christliche Religion“.

O. B.

Де сидить схізма?

Один галицький сьвященник, католик обряду руского, оповів мені свої дуже цікаві приключєня підчас свого побуту в Америцї.

„Коли я був, каже, приїхав до Америки до Сполучених держав, уважавем, будучи католицким сьвященником, за відповідне представитись тамошньому католицькому дієцезальному єпископу. Пійшов я отже до сего католицького дієцезального єпископа і представляю ся єму яко сьвященник, Русин, греко-католик. По довгих переговорах і дискусиях і толкованях узнав мене вкінци єпископ католиком лиш відмінного обряду. На кєнець нашої розмови виймив єпископ з шухляди свого бюрка якесь письмо і подав мені єго до моїх рук. Дивлю ся я на се письмо і пізнаю, що се лист з Конґреґації „de propaganda fide“. Дивлю ся тай читаю тай і своїм очам не вірю, бо се, що я в тїм листі вичитав, дуже мене здивувало. І ось Пропаганда написала: „Si ad te aliquando adveniet aliquis sacerdos-ruthenus e Galicia Austraca, nominatus graecocatholicus, ejicias eum“! Під сподом сего письма підписаний префект Пропаганди, кардинал Сімеонї.

Колиж пізнійше бачив ся з делеґатом апостольским Сатольїм, представляв я єму, що Русини католики мусять мати в Америцї свого обряду єпископа. бо російські схізматики поміж нашим народом ширять свою схізматицку пропаганду, а ми Русини, не маючи свого єпископа, не можемо гідно виступати в обороні нашої католицької віри і перкви. На се делеґат апостольський спитав мене: „А чи би Ви Русини утримали свого єпископа, чи дали бисьте єму відповідне удержанє“? На се я сказав: А чомуж би ні, наш нарід постарав би ся для свого

єпископа о все, щоби лиш по трібно було до єго удержаня". Тоді делегат апостольський мені каже: „Я віру, що ваш нарід є жертволюбивий, але ви Русини вже давно повинні се зрозуміти, що не лиш тільки повинна бути одна віра але і один обряд. Доки у вас Русинів єщівася „Господи помилуй“ доти ви єще схізмою пахнете. Ми знаємо, що богато з ваших Русинів утоне в схізі але і ми ще потрафимо богато їх до себе с. є. до латинського обряду стягнути о скілько нам вдасть ся“.

Отжеж з сеї наведеної розмови ясно як на долони, де сидит схізма. Она загніздила ся в головах латинізаторів, достойників католицької церкви, котрі своєю нетерпимістю до східних обрядів насильно відганяють східних католиків від примату і неомильности папи а *per fas i nefas* заганяють до схізма і дареславія.

Але нічого на світі нема без причини. Так і та латинізаторска провокуюча схізма латинян має свою причину в нашій східній сепаратности від вселенської римо-католицької церкви. Коли ті латиняни дивлять ся на ту нашу сепаратність, тоді їм приходить до голови подібна гадка, яку ми християне маємо коли ми обсервуємо наверненого на християнство жиди, який по окрещеню ще не позбув ся своїх жидівських манер і привичок. Тоді ми кажемо так: Чи жид неокрещений чи окрещений однак завсїгди жидом заносить. Так і они латиняне, коли обсервують нашу сепаратність, тоді и видаєм ся їм не щирими католиками, лише укритими схізматиками. А се все прописують они нашому практикованю східного нашого обряду і кажуть нам: Чи они с. є. Русини (католики) узнають папу головою церкви чи ні, або чи они с. є. Русини (католики) з нами катиликами єуть зєдинені, завсїгди они схізмою воняють длятого, бо они ті Русини тримають ся східного обряду. Тимчисом та наша сепаратність лежить не в нашім східнім обряді, котрий в повнім значіню єсть католицький (бо єго основателі були самі католики і проте той східний обряд є зверхним толкованем їх внутренної католицької віри) але в наших віроісповідних понятях, термінах і звичаях, котрі кожного особливо нас незнаючого близше латиняна дуже разячого дотикають і помимо волі насувають єму питанє: Чи они ті Русини єуть щирими католиками, чи може уданими с. є. скритами схізматиками або може ще не здекларованими ані католиками ані схізматиками, от єуть може чимось по середині межі схізмою а католицизмом?

Та сепаратність оразує ся в слїдуючих точках:

Многі Русини по формі католики уважають себе не корінними католиками, такими самими, якими єуть латиняне римо-католиками, але тільки „зєдиненими“ з латинянами, якимись „унїятами“ чи там „унїтами“, як би до часу і условно. Длятого то декотрі Русини, по формі католики, кажуть так: Ми

з Римом і латинянами що до віри в примат папи і його неомильність *ex cathedra docentis* доти єсьмо злучені, доки Рим і латиняне будуть шанувати і ненарушувати наш східний обряд і наші звичаї. Такий католицизм, а жаден, то все одно. Се чистісінька схізма і єресь, бо догмати римо-католицької церкви жадних компромісів і умовій не приймають, лиш від віруючих жадають абсолютного і безусловного піддання розуму і волі.

Але скаже хтось на се: Що тоді нам робити як Рим і латиняне будуть чи то відразу чи систематично і поволи, наш східний обряд і наші відвічні з сим обрядом злучені звичаї нищити? На се так відповідаю: Ми всі Русини католики, цілий руский єпископат священство і євціккі, стогнучи твердо на ґрунті всіх догм римо-католицької церкви, солідарно, єміло, неустрашимо і рішучо Римови і всім латинянам поставмо таку ділему: Або Ви всі латиняне єсьте щирими і глибоко віруючими католиками, так як Ви то нам кажете, тоді поступайте з нами по католицьки, після заповіді любови, яку Господь Бог Ісус Христос лишив, або если не хочете з нами по католицьки поступати, то тоді признайтеся, що не єсьте щирими католиками лиш гіпокритами, латинізаторами; а тоді ми правдиві католики Русини східного обряду научимо Вас правдивого католицизму, основаного та горячий любові ближнього, бо по єім знаку любови мають інші ісповідання пізнати щирих католиків — християн, як се Ісус Христос в Євангелію від св. Йоана каже. — По виголошенню такої ділеми пригадаймо Римови і латинянам, що східні обряди суть „*monumenta antiquissima*“. *Traditionis divinae, in quibus plura dogmata catholicae orthodoxae fidei inveniuntur*“ Отжеж нищити такі „*monumenta*“ значило би нищити живі і ясні докази католицьких догматів. Така латинізаторська загониста робота сходить на абсурд противний св. преданію. А вкінці торжественно рішучо освідчим, що ми католики східного обряду самоубійства обрядового на самих собі під найбільшим напором Риму і латинян допуститись не можемо, бо се би був найбільший злочин.

Коли Рим і латиняне таке солідарне ультіматум і невзрушме і неуступчиве ані на крок наше „*non possumus*“ від нас почують, тоді не тільки, що нам уступити мусять, але ще до того стануть нас шанувати і поважати яко своїх рівних.

Але коли ми під яким будь напором або загрозою Риму і латинян або змінємо обряд наш східний або від него відступимо, переходячи на латинство або в схізму або нею Римови і латинянам грозимо, то тоді Рим і латиняни мають ясний доказ, що ми єсьмо без характерні, гіпокрити що до віри.

Ниша сепаратність від католицького западу оказує ся в захованю юліяньского календаря. Питаю, яка радня нас спонукує до до захованя сего календаря? Чиж і після григорияньского календаря не мож всіх обрядових церемоній східного на-

шого обряду точно сповнити? Певно що можна. О сім найменшого сумніву нема. А однак при сім невідгіднім юліянським календарі ще доси тримає нас східна закостенілість і дивацкі упередження, помимо, що заховуване юліянського календаря приносить нам велику і діймаючу шкоду обрядову. Нпр. Многі наші Русини католики східного обряду особливо по містах, урядники, військові, слуги і робітники, за для службової залежності від католиків латиників не можуть святкувати своїх свят після свого східного обряду. Отже з початку обходять латинські свята, беручи участь в латинських богослуженнях а потім з часом зовсім в латинство переходять. Колиб-же всі свята обходили ся в обох обрядах в однім і тім самим дни, тоді католики обряду руского мали би можливість і свободу після свого обряду бути присутніми на своїх церковних богослуженнях як слухати всеночних, утрень, Служб Божих і гідно приймати св. Тайни після свого східного обряду. І тим способом лишили-би ся і дальше при своїм східнім обряді.

Окрім сего в наслідок заховання подвійного календаря тут у нас в Галичині повстають поміж вірними одної віри нераз в одній і тій самій родині непорозуміння, сварки і гріхи зневажачі свята і пости обох обрядів, а ватомість (поміж ісповідниками обох обрядів) заховує ся святиоче неробство і лівність. — Католик же латинського обряду, коли видить, що Русин католик обряду східного без жадної рачії держить ся того самого календаря що і схізматики, уважає тоді нашого нещасного Русина обряду руского если не за цілого схізматика, то бодай за пів-схізматика.

(Дальше буде.)

Полове питанє зі становища „научної“ етики і догматики.

Сучасна „научна“ етика зриває всякі зносини з теїстичними і християнськими догматами, еманципує ся від них, опирає ся на авторитеті людського розуму, виключаючи зовсім авторитет Божої обяви. На місце релігійних вірувань, які суть лишь плодом химерної уяви, мають вступити „певні“ результати „сучасної“ науки, „певні“ аргументи розуму.

Клясичним типом такого напряду є проф. Август Форель в своїй розправі п. з. „Sexuelle Ethik, Ein Vortrag gehalten am 23III. 1906“. München S. 56 1 M.*)

Головні черти „наувної“ догматики Фореля, ширеної і в нас, суть такі. Передовсім приймає ся за річ саму в собі арозумілу, ще нема Бога, нема безсмертної душі, нема свободної волі. Ті „наувні“ догмати суть так певні, що не потребують більше доказів. Всі противні погляди, то лиш упередження, унасліджені в спадщині дорогою привычки. Факт, що деякі поважні вчені, філософи і природознавці, признають іоноване особистого Бога, безсмертної душі, свободної волі. Факт, що багато вчених признає ті питання за нерозв'язані проблеми, то однак то всьо для Фореля не існує. „Критичне“ думанє і „вільна від пересудів“ наука (voraussetzunglose Wissenschaft) полягає в Фореля на тім, щоби відкинені християнські догми заступити недоказаними матеріалістичними.

Того рода „наука“ панує і в австрійських університетах, а єї нап'ятованє в бесіді дра Люгера на посліднім католицьким вічу, викликало „св'яте“ обуренє в ліберальній пресі і протести зі сторони деяких „вчених“ професорів в Відні і Праці. „Вицвїтом інтелігенції“, приятелями такої „чистої“ науки суть і члени „вільнодумного“ (але лиш для себе!) віча в Празі, на яким знаходив ся і зв'єний др. Кирило Трильовський.

Але вертаю до річи Побіч механічно-матеріалістичної та детерміністичної метафізики Фореля, заслуговує на особлившу увагу і єго логіка.

Форель зі всіми розумними людьми констатує факт, що походженє і оточенє (milieu) має великий вплив на генезу і розвій морального почування, констатує ще і факт, що полові потяги, а навіть і деякі їх збоченя, суть вродженими або набутими, та що в подружжю часто буває незгода і нещастє. Але розумні люди вносять з тих трех фактів таке, що на оточенє треба впливати, злі єго впливи усувати, добрі зміцняти, дальше що полові потяги треба сильно опановувати, їх збоченя треба дїчити, вкінци що при заключуваню подружжя треба добре застановити ся. Навідворот, Форель з тихсамих трех фактів вносить, що оточенє творить людину і виключає свободну волю, що зміслові потяги і їх заспокоєнє, котяйби і поза законним подружжєм, є річю морально індиферентною, а одиниця не має моральної відвічальности за ніякі полові збоченя, вкінци, що подружжє треба звільнити від всяких внїшних форм закона. Висновки Фореля сягають дальше, чим поставлені преміси.

*) Гл. I. Beck, Aug. Forel: Sexuelle Ethik, in Monatschrift für christliche Sozialreform, XXIIX, 1907, S. 638 641. F. X. Thalhofer, Die sexuelle Pädagogik bei den Philanthropen, 8o, S. VI+128, Kempten. 1907. Прочу літературу гл. Нина, IV, 1907. ст. 432—3.

Дальше, Форель замикає очі на той факт, що вплив унаслідження і оточення звичайно можна усувати впливом волі, не бачить Форель факту, що набуті злими звичками полові збочення суть моральним злом, за що одиниця має моральну відповідальність (бо того рода зло є „*voluntarium in causa*“ хочай не „*in se*“), не хоче бачити Форель і факту, що усунення законних постанов при заключаюваню подружжя, веде до половой анархії.

Форель поставив тезу, що онанія в подружжю зн. спинюване запліднення, є актом морально дозволеним. З факту існована в сучасній „культурі“ тої онанії, вносить Форель дозволеність тойже. Крім того доказує Форель тезу теорією Мальтуса. Після мальтусанізму людська плодovitість росте в геометричнім прогресі (1, 2, 4, 8, 16), підчас коли средства поживи ростуть лиш в арифметичнім порядку (1, 2, 3, 4). Факт, що мальтусанізм в теорії все був сильно оспорюваний, а остаточно і статистика доказала его безпідставність, той факт для Форелі не існує.

Коротко: Форель конструує собі а ригорі матеріялістично-механічну, детерміністичну метафізику а відтак доперва шукає фактів на єї доказане. На дані досвідом факти дивить ся однако лиш одним оком, а друге замикає, щоби не зобачити тих фактів, які непасують до его теорії, дальше послугує ся і ложними фактами, а в кінці і з фактів односторонно вибраних і до теорії прикривних, витягає дальше ідучі висновки, чим на то дозволяє логіка. Принципи схолястиків „*qui nimis probat, nihil probat*“ в „сучасній“ філософії Фореля не має значіння.

І та „научна“ метафізика має повалити християнську догматичну систему, та заняти єї місце!

„Научна“ догматика Фореля противорічить християнству, розумови і фактам, а „научна“ его етика противить ся крім того і его „научний“ догматиці. Етика Фореля, поставлена в великій часті в сьв домім противенстві до християнської етики, має однак і деякі добрі самі в собі параграфи, але впрост суперечні до Форелевих догматів.

Після Фореля, всякий рух людського життя, навіть і акт думки, почування, волі, се лиш рух матерії, єї атомів і молекулів. Всякі зміслові потяги та всяке їх заспокоюване, се лиш больогічний процес. Отже всякий половий потяг треба би полишити самій природі, треба би пійти за ним зовсім сліпо; всяке побороване і обмежуване зміслів, повинно би бути чимсь неприродним, а тимсамим неморальним. Такий повинен бути висновок з висше поставленої пересланки. Однак, Форель стає в половині дороги і відповідає, що заспокоюване полових потягів, хотяйби і поза формою признаного церквою подружжя, не є, правда, ніяким гріхом, але одиниця таки повинна нормувати свої полові пристрасти „заповідію половой етики“, яка наказує полові зносини так уладити, щоби вони не шкодили ані одиницям, ані загатови.

Питаємо однак, хто, кому, яким правом і яку заповідь ставить?

Хто має право ставити одиницям заповідя полової етики? Чи може Бог? Ні, его нема! Отже хто? Здоровий розум в ім'я науки, відповідає Форель. Добре, але чий розум і в ім'я якої науки? Чи здоровий розум Фореля і его прихильників, чи здоровий розум численних его противників з поміж самьх природознавців? Але нехай буде, нехай здоровий розум Фореля має право ставити „заповідь полової етики“. Але на підставі якої науки? На підставі „певних“ вислідів сучасної науки, відповідає Форель. Алеж бо наука після основної засади еволюціонізму і релятивізму, до якого признає ся і сам Форель, не може досягнути ніяких сталих результатів, бо вона неустанно змінює ся, і то аж в безконечність. *Parva res!* Деж ті „сталі“ висліди сучасної науки, в якій ім'я накладає ся людині „заповідь полової етики?“ Хто має право накладати моральні закони в ім'я провізоричних результатів науки, які мають лиш хвилеве, взглядне значінє на наш час?

Лишим питанє хто і яким правом може накладати моральні обовязки, а запитаймо, кому має ся їх накладати. Чоловік, після Фореля, то лиш жива машина, в якій веї житєві функції, то лиш механічні і хемічні процеси, ідучі з природною конечністю. Чи тому живому автоматові, тому *homme-machine* Гольбаха, можна в загалі надавати якісь приписи морального поведєня? Бєли чоловікови можна давати заповіді, то він може їх сповнити або і несповнити, отже має свободну волю, отже детермінізм Фореля ложний. В тім лежить друга незаповнена прогалина між „науочною“ догматикою Фореля, а его „науочною“ етикою. Ставленням „заповіді полової етики“ відтинає Форель галузь свого детермінізму, на якій так вигідно усадовив ся.

Але питаємо дальше, що наказує моральний кодекс „науочної“ етики? Відповідає Форель: одиниці повинні обмежувати свої полові потяги і тому, щоби забезпечити своїм наслідникам більше щастя, чим его тепер на свєті. Гарна відповідь, гарний обовязок, але знова до лиха, хто мене і яким правом до того може обовязувати, що мене можуть обходити мої наслідники? З принципу індивідуалізму, розвиваного поєтєпенно у всїляких фазах новїйшої філософії Льока, Канта, Шопенгавера, Гартмана, один лиш Нітше відважив ся витягнути логічно і консеквентно висновки. Розум одиниці є нормою пізнавання, воля одиниці є нормою ділання, се засади новїйшої філософії, єї етики (*Erkenntnistheorie*) і автономної етики. Отже одиниця і єї потреби, єї забаганки суть альфою і омефою, всякі взгляди на ближнього, в теперішности чи будучині, то лиш слабість, всяка мораль, що наказує любов і милосердєє, то лиш кайдани вільного духа, то лиш підла „*Sclavenmoral*“, іти в гору, спинати ся по карках, а хотайби і по трупах слабших, заспокоювати веї вимо-

ги свого „я“ в всякий можливий спосіб, се „Herrenmoral“. „Also sprach Zarathustra“!*)

Бези принципи новішої філософії, якої придержує ся і Форель, правдиві, то логічним і правдивим буде лиш світогляд Нітшего. Яким отже правом може Форель накладати на одиниці обовязок дбати о щастє потомків, навіть і з поборюванєм самолюбних інстинктів, се позістане на се нерозв'язаною загадкою.

Коротко: „Научна“ етика Фореля, противна в численних точках християнській моралі, та все таки знайшла місце в своїй системі і для „заповіді полової повздержности“, для певного рода аскези і альтруїзму. Але рівночасно ті точки противлять точкам метафізичної єго системи і підтинають єї основи. „Певні“ висліди науки противлять ся „певним“ вислідам науки!

Клясичний тип „судільного“ світогляду, збудованого на „певних“ вислідах сучасної науки, що має виперти християнську релігію та єї заступити.

О. В.

З аграрного руху в Бельгії.

(Конець.)

Другою знаменною ціхою флямандських стоваришень є дух релігійний, котрий їх оживлює та як-раз те становить їх живучу силу та є zarazом найголовнішою причиною і услівєм їх зросту і розвою. Флямандські стоваришення не є звичайними лише спілками, маючими на цілі поліпшенє селянських відносин і обопільну поміч членів, але є то рівночасно брацтва церковні, котрі старають ся і о душі своїх членів зарівно як і о їх дочасний добробит. Відновили они тут давні практики релігійні і традиції давних цехів. І так приняте до стоваришення відбу-

*) Гл. Joh. Sörensen, Nietzsche-Zarathustra, in Stimmen aus Maria Laach, LXX, 1906, S. 129—143, 270—284. — Нітше поставив за тип одиниці, що має стати „надчоловіком“ лиш мушину. Жінка, то лиш предмет для мушину, єї утримувати в послузі лиш батоєм. „Красна половина“ людського рода, взглядно „поступовіиша“ єї частина, учула ся упокороною, що невід неї вийшла „геніальна“ система „панської моралі“ і старає ся поволи дорівнати і на тії точці мужескому родови. — Про легковаженє жінки в сучасній „культурі“ гл. статю в Hochland, III. 190, S. 217—228 (про Weininger's, Geschlecht und Charakter, який каже, що жінка, то як жид, а жид, то найбільше на світі зло).

вав ся все в церкві, де новоприступаючий член при співучасті цілого стоваришеня складає урочисту присягу, після обрядів старих цехів, що буде боронити віри і свого стану. Далше що місяць відбувають ся спільні богослуження, а день св. Ізидора, котрий є покровителем тих стоваришень, обходиться величаво так як найторжественніші свята. Взагалі як давні цехи мали своїх патронів, свої хоругви, свої процесії і церковні богослуження за усопших членів, так і новітні цехи селянські приоблекли ся в ті відгребані з пилу віків, а вічно молоді форми церковні, котрі колись були хвалою і силою міщаньства Флямандії.

Так виглядає організація хлопської спілки в Бельгії. Такі є її характеристичні ціхи. Пригляньмось тепер з черги її економічній діяльності.

Щоби відповідно до поступу техніки і новочасної науки агрономічної піднести видатність землі і рільного господарства, як і запевнити своїм членам крім доброго та нефальшованого товару всі користи гуртовного закупна, з'організувала наперед хлопська спілка закупно штучних навозів, котрі в кождім раціональнім господарстві рілльнім становлять поважний чинник річних видатків. І на тім поли розвинула спілка спасенну і широку діяльність. Бо наперед причинила ся багато до раціональної управи землі поміж хлопами. „Boerenbond — говорить М. Theunis в справозданю на міжнароднім конгресі в Брукселі (1896) — зробив великий крок наперед на поли раціональної рілі; виказав він наглядно та переконуючо селянам, ще конечно потреба штучних навозів, коли ся хоче піднести видатність землі, а тим самим обнизити кошти управи. Гноєне землі, як то робили наші предки, є тепер ділком незнане між членами Boerenbondu“. А по друге „користи — пише о. Меллерт — впливають зі спільного закупна суть великанські. Щоби докладно пізнати їх висоту, треба би знати ціни, які мусіли хлопи платити купцям за тісамі товари перед існуванем стоваришеня. Таж декотрі купці посередні знизили одним замахом ціни муки з 15 — до 16 фр. на 4 фр. Завдяки спілці хлоп може собі спровадити товари по найнижшій ціні з перворядних фабрик, може їх піддати аналізу, а тимсамим захоронитись перед сфальшованим та ошуканим товаром, котрий в нинішніх особливо часах дуже часто лучавсь“.

Так отже члени спілки селянської при помочи гуртовного закупна можуть по можливо найдешевшій ціні одержати добрий і несфальшований товар. То-ж нічо дивного, що замовлень було так багато — хлоп флямандський зрозумів користи, впливаючі з стоваришеня.

Погляд на числа найліпше нас о тім переконав. В р. 1895. спроваджено загалом 6,285.150 кї. навозів штучних. В р. 1896. число се подвоїло ся, бо спроваджено 11,008.68 кї. Число лаші в

р. 1895. спровадженої через спілку виносило 1,684.570 кг.; а в слідуючій році число се зросло до 6,149.575 кг.

Справді чудні висліди!

В прятягу одного року закупила спілка хлопська 1.100 вагонів штучних навозів і 600 вагонів паші для худоби за 1,060.409 ффранків, не вчисляючи тут зовсім капіталу ужитого на закупно насія, знарядів та рілньничих машин.

При закупні штучних навозів виступала спілка яко посередник між фабрикою або гандлярем, а членами спілки. Два рази до року, на весну і в осени, розсилає центральна комісія спілки до поодиноких стоваришень відповідні цінніки і інформації що до якості і ціни жаданих артикулів. Відтак оден з членів уповажнений через заряд збирає замовлення від членів і пересилає їх центральній комісії, котра знова віддає їх фабрикам і фірмам, розумієсь, самим солідним, до доставлення поодиноким стоваришенням. За товари платять члени або готівкою, або за посередництвом позичкової каси, котру заводить у себе стоваришене для спільного поратования.

Не лише навози штучні, але й пашу і насіє і рілньничі машини спроваджують в той спосіб хлопські спілки. Машини коштовні, потрібні лише в певнім часі до рітнього господарства, купує спілка на спільний рахунок; а члени за їх уживане складають певну оплату, котра йде на амортизацію ціни закупна і репарації спільним коштом утримуваної машини.

Коли в наслідок великого розвитку спілки праця виділу починала прибирати великанські розміри, витворили ся в її лоні для поладжування поодиноких справ всілякі відділи. І так в р. 1901. повстало разом сім секцій: відділ машиновий і артикулів рілньничих, відділ молочарський і кредитовий, відділи рілньних обезпечень і секція правнича.

В тімсамім році, котрий визначив ся такими богатими овочами праці виділу, засновано в Антверпії філію враз з магазином і млином, а бюро закупна і збуту перетворено на товариство акційне. Председатель спілки таке нам говорить в справозданю о праці й діяльності виділу:

„Рік 1901. був передовсім багатий в овочі для Voerenbond-у, а може він і найкрасшим зі всіх літ. Але-ж бо і протягом того року число стоваришень і членів еще побільшило ся значно; спілки асекураційні худоби, щадничі і кредитові каси, спілки молочарські і т. д. помножились та зросли незмірно; секція, котра псерецничила в закупуваню товарів, тепер стоваришене авонімове, має в Антверпії власний магазин з млином, підприємство, котре віддає знамениті прислуги поодиноким стоваришенням. Висилає она тепер легко вагони мішані, то є, вагони з найріжнішими матеріялами пастевними, і то по ціні доси нечуваній. В посліднім тожє часі відділ молочарський в стоваришеннях Voerenbond-у розвинув велику діяльність. В прятягу 1901.

р. засновано 4 великі молочарні парові та цілий ряд молочарень ручних“.

За діяльність асекураційну, за щадничі каси та кредитові товариства небуду тут уже за о. Ліпке розписуватись.*) Повисший образ, гадаю, вистарчить, щоби виробити собі яке-такє понятє о значіньї спілок рільничих взагалї. А маючи перед очима такий сьв тлий та безпримірний образ широкої та добродійної діяльності на полі селянських відносин в Вельгії, запитає хто може, як собі пояснити той великий розвиток, яка в живуча сила того могучого руху і широкої діяльності флямандської спілки?

Питанє справді важне, коли зважить ся, як то поводи поступав, через які то труднощі мусить пробиватись всяка праця органічна, щоби здобути щасливі результати на полі реформи суспільної.

Спробуймо на се відповісти.

З поміж иньших всїляких причин, які вплинули на красний розвій селянського руху флямандського, дві є передовсім найважнійші, о котрих годить ся згадати.

Першою та найбільшою є ся, ще сей рух повстав і розвиває ся на ґрунті релігії і в тіни Церкви. Глибоко релігійний хлоп флямандський потребував побудок та ідеалів релігійних, щоби отрясти ся з байдужности та зневіри й отупіння, в які загряз завдяки довголітній системі ліберальній суспільности і правительства. Проте, коли порушено ті струни, так глибоко та діймаючи в його душі звенячі, коли воскресло перед його очами те, що було колись хвалою і могучостію давних цехів, він схаменує ся та з охотою приложив рук до живої праці органічної, котра була все знаменною ціхою релігійних стоваришень.

Додаймо до того виїмкові прикмети тих, що стоять на чолі сего руху, а зрозуміємо легко цілу творочу силу флямандського руху. Але ж бо і „любов ближнього — говорить льованський професор Derloige — була живучою пружиною діяльности ініціаторів та організаторів Voerenbond-у. Нїяка амбіція ані приватна не сквернила їх праці. Побудкою їх ділани була любов Бога, і для неї складали на олтари любови ближнього всі скарги свої багатї інтелігенції і великого серця. В їх промовах не було гіркої печалї, в їх працях не було охоти самолюбної слави, в їх красних успіхах не було самохвальби — вони все відносили до Бога, дателя всіх благ. Будучи ворогами надутї реторики, не бавили ся ані в пророків, ані докторів люду. Промови їх до люду цїхувала все простота. Вачні на всяку і най-

*) Цїкавих відсилаю до книжки кс. Ліпке op. cit., котре повинно бути в бібліотекї кожного священика, інтересуючого ся правдивим добром парода.

дрібнійшу лекцію досвіду, зближали ся до хлопа все дорогою простою, шукаючи з ним спільно і в добрій вірі заради на його біду і долегливість. Невдалим пробами не знеохочувались, не уступали з поля праці — за те їх діла оказали ся тревалими та видали красні плоди“.

Друга причина, не менше важна від першої, є ся, що сей рух з самого свого почину опер ся від-разу на ґрунті економічній та вступив на шлях поліпшення відносин селянських. Скажім дещо яснійше.

Найголовнішою причиною хлопської біди як в Бельгії, так і деінде, є індивідуалістична система, яка й є підставою те-дерішнього ладу суспільного. Хлоп, вирваний нараз раптом з області господарства натурального і пущений самопас та втягнений силою відносин у гущавину борби економічної, мусів конечно піддатись впливам економічно сильнійших. Позбавлений підпори і помочи, занедбаний через правительства і суспільности, блукаючи без проводу по бурливім морі грошового господарства, мусів розбитись о підводні скали нинішньої організації гандльової і кредитової. Проте й незабаром найшов ся в розпучливім положенні. Земля йому десь таки зталяла під ногами, держава поділилась його доходами, лихва заволоділа його працею — ані ні звідки помочи ні ратунку. Таке було положене флямандського хлопа, коли о Меллерт і його товариші, з ясно визначеною програмою в руках, виступили на поле праці суспільної.

То-ж коли загомонів клич: Хлопи гуртуйтесь! Спільними силами зачнемо борбу проти дорожні та лихві, спільними силами піднесемо видатність землі та просвітність і господарність наших господарів — клич сей приняли селяне з великою радістю та признанем. Та-ж був він виразом горячих бажань самого селянства та надавав ся й відповідав щоденним їх вимогам, а в додатку походив від людей, котрі вже нераз дали докази своєї безінтересовної жертволюбности. „В 300 парохіях — говорить професор Deploige проповідано з красним успіхом ту добру новину. В 300 парохіях хлоп, пересвідчившись о користях спільної араді і о добродійствах взаємної помочи, попрацав ся з давними, перестарілими звичаями, звертаючись до нових способів управи і годівлі в рілній господарстві.

Флямандські хлопи станули на висоті свого завдання. Слава Voerenbond-у росла щораз більше — числа і діла мають свою могутчу вимову. Во-ж і великанські суть користі економічні спілки, неопцінена її діяльність від зглядом суспільним і моральним. Аж серце живійше бить ся, коли глядиш на стоваришення, розсіяні по всіх майже провінціях і в кожній з тих провінцій почислиш більше чим 4.000 родин, з'організованих в стоваришення. Томашні хлоп з гордостю відзивають ся о своїм Voerenbond-і, котрий є їх силою і надією. Пристрастно суть до нього привязані, і в разі потреби з'уміли би його боронити,

длитого як-раз, що розбудив в них замилене до праці на ріллі та спасе благородну гордість їх віри“.

Так дієсь в Бельгії. А в нас?

Є і в нас охота, є і в нас проблески живішого руху, та самі іскорки за слабії.

Треба їх конечно згуртовати, сконцентровати, а чей і в нас вибухне ясна полум'я та захопить широкі маси робучого селянського люду. Заговорив раз, здаєсь мені, о. Гадзевич, в „Ниві“ о наших брацтвах церковних, щоби в них вляти більше життя, поширити їх діяльність поза круг тримання свічок в церкві. То за мало по правді. Нехай но вони стануть правдивими лампадами, несучими світло науки під темні наші стріхи.

Сама охота, добра воля одинць тут не вистарчить. Є в нас господарське товариство „Сільський Господар“. Чи не міг би він стати такою загальною спілкою на взір бельгійської? На зборах того товариства, годилобся, щоби ту квестию Всч. о. Парохи поставили на дневний порядок під серйозні обради.

Бажанем моїм було викликати в тім напрямі живу дискусію та вляти надію в конечні та красні успіхи і нашої спільної праці, коли піше до неї спільно вже раз заберем ся. *Potuerunt hi et haec, quare tu non Augustine?* — мовляв великий грішник, тай став св'ятим!

Дубецько, 4
2. січня 1908.

о. М. Д.

Дім галицько-руського священника в І. половині минулого століття.

Що моя попередня праця, Галицько-руське духовенство першої половини ХІХ. століття зістала через Всечесних Собратів симпатично принята, а навіть в „Ниві“ ч. 1 до 4 з р. 1906 уміщена, то осмілило мене до нової праці, яко продовжене попередньої.

Справді що тут пишу, суть то по більшій часті спомини з мого батьківського дому, але так майже в кождім священничім домі плило жите домашнє. Як мені оповідав, тепер покійний совітник Денис Герасимович, о домашнім житю своїх родичів в Городку коло Заліщик, то якби фотографія жити домашнього священників в Бережаньскім повіті.

Жиемо в віці пари і електрики, то майже кождий день приносить нам якусь нову зміну і не стямимо ся, наколи ми вже в цілком иньших обставинах жиемо. Хтоби прим. опустил Львів перед 50 літами а прибув нині, тоби напевно его не пізнав. — Змінили ся не лише міста і місточка, а з ними і їх мешканці, але і консервативні села.

Міщанську довгу сину каноту, шовковий пояс, сиву шапку кримську на завісах витиснув кусий сурдудик, фільцовий або солом'яний капелюшок, а у женьщин г'ранатову бекешу підбиту футром, коралі як ліскові оріхи, з котрих звисав золотий дукат, на голові шалінову (перска) або броцку хустку вартости кільканайцять зл. р. заступили перкаліки, кацабайки, капелюшки, рукавички і парасольки. І по селах не видно вже тих завоїв турецьких, так званих рантухів, котрими женьщини так голову завивали, що заледво з під них було видно очі, ніс та уста.

Тепер не найде ся женьщини сільської з стриженим волосем, а хлопа з голеною головою так що тільки на верху голови лишано трохи волося (селедець в Козаків). Єще в р. 1875 поховав я в Зарудцях послідного хлопа консерватисту з голеною головою і в шапці на завісах. Не дивно тому, що домашні обставини нашого духовенства також цілковито змінили ся.

Вздовж ріки тягне ся велике село, хата в хату всі однакові; комина не видно на жадній хаті а дим виходить попід стріху.

На початку села великий мурований дім з численними господарськими будинками — се двір. По середині села старенька дерев'яна церков з трема купулами і похиленим на бік хрестом. Се пам'ятка єще старої Rzeczypospolitej. В сусідстві церкви, великий мурований будинок — то коршма, для вигоди людей і побільшена побожності. По другій стороні церкви трохи більший дім як решта хлопських хат се „plebania“ огорожена плотом або частоколом; се послідне то дар „z łaski i życzliwości Jaśnie Wielmożnego Pana kolatora dla księdza proboszcza“, котрим то титулом на попереднє поданє в тім дусі давано також і опал. Парох або не маючи під рукою документів єрекції, а може не заглядаючи в інвентар, де стояло виразно Holz nach Bedarf на кожду потребу, писав до Zarządu dóbr Jaśnie Wielm. Kollatora прошенє, а наслідки того були дуже сумні; на жаль ціла Березаньщина на підставі тих прошень стратила право побору опалу і иньшого потрібного матеріалу. — Коло хати городець з цв'їтами, як то: шальвія, румянок, рута, васильок, юзефок (hyssop) і т. д., котрі служили заравом яко аптика домашня. Недалеко хати пишхлїр, дальше стайні, город, гумно. На гумні мала стодола, котра служила неяко каса підручна, бо збіже складало ся в стоги. За гумном садок з деревами овочевими.

Зимовий вечір — загляньмо що діє ся в хаті єв'ященника. Через ґанок входить ся до сінний. З сінний провадять впрост двері до міністерства публичного оґрів'я. — Туть держить теку 16 або 18 літний хлопака, котрий в літі був міністром ското-

цтва. За помочю другого помічника пакує величезну колоду до печі, котра в хаті займає певно 4□ метри, а під ту колоду підкладає дрібних дров і так піддержує через цілий тиждень неугасаючий огонь. — По правій стороні з сінний ведуть двері до світлиці. Умебльоване цілком поєдинче. Стіл, дерев'яна канапа, такіж крісла і пр. Ціла кімната освітлена одною лійовою свічкою на столі, при котрім в'ємость розложивши церковні книги, співає в півголос якийсь чин церковний.

Паралельно припірає до світлиці друга кімната — дальше третя — умебльоване таке, як в світлиці, робота домородного столяра.

Ціле жите вечірне концентрує ся в пекарни (кухні), до котрої провадять двері з сінний по лівій стороні. Єсть то найбільша кімната в цілім домі, зараз коло дверей величезна піч ще з більшим припічком, на котрім горить огонь, а при нім горшків і горнят повно, — Великий запічок відграє велику роль як до сезону: сушать ся коноплі, лен, збіжжє, служить також за спальню для дівок, а в разі недуги котрої з челядини, яко шпиталь. На гзимці від бовдура (капа над припічком) світить ся каганець с. є. мала мисочка з дзюбком, гніт з льну, в каганці олій або кусень лою. Розуміє ся що олій своїй (домашній) роботи, а і лій некупований, бо скоро позимніло в осени, то різано вівці на домашню потребу. Шкіри на кожухи для челяди, а мясо, котре свіжо незужитковано, мариновано і вуджено а з того роблено свічки домашні.

Один з парубків крутить на коловоротку шнурки, другий виробляє з них посторонки вужиска, або виплітає на кроснах шлії, вузди, нашійники, або ріже на скринці січку. Старий пацієник упоравшись з направою улив, робить люшві, клинці, дишлі, граблі, аби був запас на ціле літо. В кутику при лосевій свічці сидить швець, робить чоботи, чобітки, черевики і заосмотрює на цілий рік всю родину в обув, а скінчивши в однім місци, йде дальше по селах. Рахунок за его роботу виглядав більше менше так: Нові чоботи, штайфи для в'ємосця 2 сороковці т. є. 75 кр.; черевики для в'ємосці і панвочок по 10 дутків, так само і чобітки для хлопців по 10 дутків. Одна дівка занята коло печі, решта дівок з сусідними, котрі прийшли з кужелями на так звані вечерниці, сидять рядом попід піч і де тільки єсть вільне місце і прядуть, а між ними і в'ємосць на особнім стілці також з кужелем. Часто появляють ся самі в'ємосьць і оповідають щось з писма святого о Авраамі, Йосифі, Мойсею. А як в'ємосця нема, то співають набожні і свічкі пісні, або оповідають байки і небилиці; а скільки тих байок оповідало то, хотьби не стало на 1001 піч але на 101 то певно. Були там байки о розбійниках, Івасику купасику, о зміях, язях, чарівництвах, зачарованих королівнах і т. д., а між ними були декотрі так чувствительні, що декотрі дівчата поплакали ся як бабки, а инші так страшні, що бояли ся за поріг вийти.

Їмосць як не була між челядію, то була в своїй комнаті з дітьми при шитю, а Ѓомосьць читали щось цікавого або з біблії або з жита сьвятих.

Часами, місто шити або гафтовати, дерто при столі піре; кожде дерло і складало на купку перед собою, а хлопці малі також не дармовали, мусіли свою купку надерти. Наймолодший хлопчиско пчихнув і все піре розлетіло ся по хаті. Справді дістав пару буханців, але за те увільнено єго від того рода занятя на будуче.

Вспімнути мушу еще о однім роді прислуги домашної, були то так звані піддячі. Обязком їх було ві всіх Богослуженях участь брати і в разі потреби дяка заступити, Ѓомосцєви чоботи обчислити — також де треба поїхати і на посилки домашні. За тое мав на плебанії харч і дещо одіни. Були то хлопці молоді, а що роботи мали мало, то з пудьги виправляли різні збитки. Памятаю, як один такий піддячий, Андрусик, старого коня сусіда, котрий зимовою порою волочив ся по подвірях, завів до стайні, а обкрутивши єго перевеслами, вигнав на улицю. Конисько виглядав так страшно, що люди утікали, а пєя з цілої улиці вили. А коли властитель свого коня пізнав, постановив за той ветид дати піддячому добру науку. Другим разом чужим гусям, котрі зайшли на гумно, позакладав пачічки в дзюби і так з отвореними дзюбами вигнав. — Раз було в селі кілька весіль; Андрусик не показав ся пару днів ані до церкви ані до дому, впрочім бояв ся показатись Ѓомосцєви. Користаючи з того, що Ѓомосьць сидить на ганку з сусіднім сьвященником і заслужена кара єго мине, пустив ся впрост до хати. Але Ѓомосьць каже: „Слухай, Андрусик, ти хочеш бути дяком? А так, прошу Ѓомосьця. А як будеш дяком, будеш мав піддячого? А так! А як той піддячий не покаже ся через кілька день ані до церкви ані до дому іно буде волочити ся по весілях то знавш, що єму зробиш“? „Не знаю прошу Ѓомосьця“, „От так му зробиш“. То сказавши, лівою рукою вхопив за карк, пригнув, а правою вишав му кілька палиць, а за кожним ударом повторяв: „Оттак, оттак му зробиш“. В той спосіб справедливність в задоволеню обох сторін була вимірена.

Під весну, наколи дні вже довші і виднійші, уставала звичайна зимова робота, а до хати вношено варстат ткацкий і ткач наробив тільки полотна, що на біле цілої родини, як і чєлиди було треба, а також полотна на постіль, ручників ані обрусів ніколи в склепі не купувало ся. Як велічезна скриня була наповнена різного рода полотном так комора наповнена поживними запасами. На стінах висіли полті солонини, ковбаси, бєрбєнці сира, фаска масла перетопленого з смальцем на ужиток кухні, боцілка повидел, меду, крупи, пшона, муки — повно. На великодні сьвята робив ся особний рід муки монтової, на котру пшеницю полокано і сушено, або на сонци, або на печі, а печено з неї баби найменше на локоть високі, а що в піч невлазилсь, то печено їх в формах глиняних і то в грубі т. є. в печі до

огрівання кімнати. Много клопоту було з дріжджами. Як не могли за протекцію дістати в броварі, то куповано на місці в жидів, котрі повиносили повні цебрики сплх дріжджей розпуцнених пивом, а щоби півиали ся, то розбивали їх березовими мітелками і продавали на кварти.

Взагалі в господарських домах був достаток.

Около року 1880 справляв мій брат весіле. Священник оу-сід о. Меж каже до мого брата: „Щоби покійний отець Ваш сказав на тое весіля? В остатних часах життя покійного, працюючи ся по празнику з покійним, кажу: „Дякую Вам, через три дни забавлялисьмо ся дуже добре, а сила тое прийняте може коштувати?“ „Здає ся мені, що трохи більше як 10 зл. р.“ сказав отець. І не дивно, мука, омаста своя, забито барана, дріб свій, за цебрик риби 40 кр., гарнець оковити в горальни 80 кр. заварено з медом, бочка пива, 32 гарцц, 2 зл. р. мід свій, кави мало хто пив, кварта руму 40 кр. і так малим коштом забавляли ся люди веселійше і щарійше, як тепер при видатках на пару соток. Так жило ся з малими винятками майже в кождім священичім домі.

До винятків зачисляли ся ті дома, де Ёймосьцьє (перепрашаю не можна було називати Імосцею тільки Пані) була не дочка священика. Знав я один дім де священник оженив ся з дочкою збанкрованого посесора. В посагу взяв на утримане кромі старого тесьця і тещі, еще 2 братів і три сестри жінки; розумієсь, що в так численній родані мусіло приходити до частих непорозумінь; в тім случаю вся родина жени атакувала мужа; тогді бідачическо муж райтеровав до своєї кімнати, а замкнувшись починав сьнівати Акафіст, а що облягаючі голосно кричали, то обляганий підноси вгосе голос. — „Радуй ся Ник. Великий Чудотворче“. Облягаючі видачи, що фортеца не до здобутя, мусіли уступати. В таких случаях старій тесьцьє говорив звичайно: Я все своє кажу, най ся чеше кінь з конем, віл з воллом, а свиня з свинею.

Сини називали ся Zygmunt, Ludwik, Kazimierz. Найстарший Zygmunt пішов з IV класи до повстанія, а що ся з прочими стало не знаю, але шкіл не покінчили.

Коли я був завідателем в Зарудцях оновідав мені старенький старший брат, що один з моїх попередників мав жену також польку. В посагу дістав повіз і пару сорокатих коний, то Ёймосьцьє через цілий тиждень сиділи в стайни коло коний, казали мити, а конита чистити і повіз мити. А в неділю запрягали ся до повозу коні і везли Імосцьє до Косцева до косцьола. Але за то потім прийшли жиди, забрали повіз, коні і все що іно в хаті було.

В домах священичих де жили по Вожому, благословив Бог і дітям і тепер дякувати Богу маємо численну інтелігенцію руску, котра єсть вірна своїй церкві і народови.

Яко додаток до повисших споминів з давних часів, думаю, що зацікавить моїх молодших собратів і давнійша педагогіка, практикована в школах, давнійше званих нормальних, або Kreishauptschule. Зачнім від голови. Чоловічок не великий, сухорлявий, виголений з бакенбартами, на параді убраний в мундір з ковніром віолетовим і трема зьвіздками, білі сподні з золотим лямпасом на штрумпях, то єсть натягнені ремінцем по під чоботи, на голові піріг, на шії чорний гальштук і ковнірець з кінцями сягаючими до пів лица, так званими Paternmörder і при боці шпада. В будній день шапка з бомком і короткий кафтан з позолоченими ґузиками і трема зьвіздками. Се пан Kreishauptschuldirektor, господар третої, а теперішної четвертої класи. Година рахунків, хлопчина викликаний до таблиці, за ним стає п. Kreishauptschuldir. з тростинкою Хлопчина рахує $6 \times 6 \text{ sind } 36$ schreibe 6, drei weiter а заким напише, все оглядає ся на директора, чи не підносить тростини, скоро тільки змилить ся, зараз свисне тростина в повітрі і спаде на плечі хлопця. А як дитина мала ватований сурдутик то зараз кличе: „Taufpaten heraus“, в одній хвилі протягнуто на ґрадуc і зараз екекуція наступала; до щастя числено, если тільки на трох ударах кінчило ся. Другий тип педагоґа: хлоп в сяжені, обголений, голова лиса, заднім засобом волося покривав передній недобір, звязуючи его над чолом. Засада его педагоґіки була: Ein Soldat, der nicht Pulver gerochen hat, ist kein Soldat und der Schüler, der kein Schilling bekommen hat, ist kein Schüler, тож то тую свою засаду виконував сьвято, що дня кілька екекуцій, а в суботу день виплати, Zahlungstag, бито через цілий день, рано і по полудни. А титулів до екекуції найшло ся досить — за Sprachzeichen, то єсть, хто кого прилапав, що говорив по польски або руски, тому дали книжочку, в котру мусівсь вписати і старати ся другого прилапати, аби ему ві впахати — і за иньші „преґрішення“ в тижни. А така екекуція, то щось було страшного. „N. N. heraus in die Mitte! herunter die Hosen“. „Mein goldener, silberner, Herr Professor, ich werde schon niemals schwätzen oder polnisch sprechen, wie Got lieben“, лебедить дитина. „Schweig Kanalie“ гремить дупій, „Herr goldener, silberner, diamanter Herr Kreishauptschullehrer! Nur nicht auf blossen!“ „Schweig Kanalie!“ — „schon auf Gaciehosen schon auf Hemd!“ не поможе нічого, двох операторів штанята розпняли, решту убраня піднесли і на ступени розтягнули. Різа в воздухі засвистала, наслідки страшні, за другим ударом кров виступила, а за прочими ціла та часть тіла була кровію залята. Глибоко врипа ся в мою память одна така екекуція. Було то в червни. День горячий, пополудни. За столом засів професор, отворив каталог, на ніс наложив окуляри тай каже: „Jetzt werde ich auf Prüfung fragen, wer mir mit der Nase rührt der bekommt fünfwer auf blossen“. Сидів коло мене хлопчина N. N., перевертаючи книжку, вилетів ему олувець на землю. N. N. heraus! herunter die Hosen і т. д. Дитина шамоталася на ґрадусі розбила собі ніс, кров з заду і з переду, а до

того ще дістав і спазми, почав кричати що сили, дивними голосами, а з долини перекупи (бо школа була в ратуши на поверсі): ти гайдамако! розбійнику! за що катуєш людські діти!" „Mach die Fenster zu" але хлопець верещить нелюдським голо-сом, а професор обернув різгу другим кінцем і нуж его по плечох. Чи довго то тревало, не знаю, бо не міг дивити ся на кров, а як побачив его лице закровавлене, зімлів і мене винесли на коритар. Що ся з тою дитиною стало, не знаю, бо ніколи опі-сля не стрічав.

Прочі учителі також не жалували патики і катехит також уживав часто, аке так, як той лупій, а називав ся Лушинський, не постував ніхто.

В наслідок такої педагогії попав я в такий хоробливий стан, що при найменшій зворушенню тряс ся на цілїм тілі і прийшов до себе аж в III. класі гімназ., де професори обходили ся з учениками як з власними дітьми. Такий Мандибур, Корніцький, Чачковский то якби були могли, тоби не тільки свою відомість, але і свою душу в ученика вложили. Для того кождому з їх учеників память про них єсть і буде все дорогою.

Николай Стрільбицкий.

парох Янова

Бібліографія.

Соціяльне образоване.

1. Soziale Konferenzen und Studienzirkel (Soziale Tagesfragen 4) 3 Aufl. M. Gladbach 1907, стр. 56, 8⁰ 50 фен.

2. J. Biederlack S. J., Die soziale Frage. Ein Beitrag zur Orientierung über ihr Wesen und ihre Lösung. 7 Aufl. Innsbruck 1907, X. 304, 8⁰ onp K. 3-30.

Ks. Biederlack T. J., Kwestya społeczna. Przyczynek do zrozumienia jej istoty i rozwiązania jej. Z siódmego wydania niemieckiego przełożył za zezwoleniem autora Dr. T. Rzymski. Poznań 1908. ст. XIV, 335, 8⁰ коп. 4.

3. Ks. T. Trzeciński. Krótki przewodnik pracy społecznej w diecezjach gnieźnieńskiej i poznańskiej. Poznań. 1907. VIII, 160, 12⁰ коп. 1-50.

Про вагу, потребу, і перші підручники соціального образованя було вже в „Ниві“ мин. року ч. 8 ст. 247—7. Нема сум-

нїву, що суспільний рух в останніх десятих лїт прибрав характер руху культурного, який в різних формах викликає фермент в щоразто ширших кругах. Отже не лишень в річню образованого чоловіка здавати собі справу із сего житя, що кипить кругом него; т. зв. образовані і посідаючі верстви суспільности мають єще обовязок зглядом прочих клас приложити руку до їх змаганя, щоби вмілою рукою повести єго на здорові тори, висвітлити і виєліміновати злобні і згубні погляди і кличі з недоволених кругів. Коли до сего діла покликаний кожний образований член суспільности, то тим більше єввященик, якого зване є ємінентно суспільно добродіє. Так як першою рекомендацією для християнства в очах поган була єго суспільна добродієність, так і нині перші єввященики в ім'я християнської любови є покликані до злагожденя житєвої борби, до обলেখченя житєвого тягару тих, яких житє материяльно упослідило. Та тут йде не лишень о материяльне добро, о гідну чоловіка-ближнього участь в земских добрах. Ниві суспільний рух потребує може єщо більше санації у своєму ідейному єввітогляді, у своєму духовому занепаді. Єго ворожнеча зглядом віри і християнських інституцій, се вже не скривлене єввітоглядю, се брак в самому єго фундаменті, се недуга в самому єго зародку. Із сеї духової неволі може визволити єго лишень акція духовенства. А до сего потреба єму попри здвоєну суспільну добродієність річєвого соціяльного образованя.

1. Самообразованє є злучене звичайно з труднощами. Не лишень брак відповідних срецтв, часу, заохоти і витрєвалости, але нерідко неясність або некритичність поглядів може тут єстати єз перешкоді. Для оминєня сего добре є лучити ся в кружки для соціяльних єтудий, у яких збірними силами лекше цілє досягнути. Як такі кружки мають бути з'організовані, ведені і діяльні, інформує коротко а практично брошурка: *Soziale konferenzen und studienzirkel*, яка у другім виданю з р. 1902 мала навіть титул: *Soziale Konferenzen unter dem Klerus*. Тому, що цілєю таких кружків і конференцій є образованє членів, для того і осередком їх засідань буде реферат з корєфератом а відтак дискусія. Перші труднощі при основуваню таких кружків буде становити їх організація взагалі, участь членів, вибір і виріб тем. На все то згадана брошурка дає роз'ясненє, бо подає навіть коротенькі статуту і звіти з таких конференцій і євспільних кружків так жеж кльором як і єтудентами. У другій єї часті є зібрані теми і відповідна до кожної літератури у писемх групах: 1. Введенє в розумінє єкономії; 2. Питаня рільного господарства; 3. Питаня ремісничі; 4. Питаня дрібної торгівлі; 5. Питаня зглядом купецкого персоналу; 6. Питаня робітничі; 7. Жіночє питанє; 8. Соціялізм.

Література зібрана добірно і з добрих жерел. Деякі доповненя для неї мож найти у Римєкого, згаданого у попереднім річнику „Ниви“ і книжочці: *Verzeichnis sozialer Literatur. Eine systematische Zusammenstellung und Beurthei-*

lung der wichtigsten sozialwissenschaftlichen und sozialpolitischen Schriften. 7 Aufl. M. Gladbach 1907. Zentralstelle des Volksverein f. das katholische Deutschland. 50 фен.

2. В соціальному самообразованню чи кружку перше питання відноситься до загальної орієнтації в суспільному питанні. Таку дає підручник Бідерляка, професора Грегорианського університету в Рамі, книжка, яка в католицьких суспільних кругах тішить ся великою повагою і популярністю, та є переложена на кілька язиків, а в остатнім часі на польський. В першій, загальній частині вона вивчає поняття і початок нинішнього суспільного питання; теорію господарної свободи або економічний лібералізм в його постулатах, узasadнєнню і оцінці; соціалізм, після його поняття і родів, державний соціалізм, погляди і цілі соціальної демократії, розвій, узasadнєнє і критику соціалізму; християнську науку о господарстві і суспільності. В другій частині, спеціальній, є, виложене: питання аграрне, робітниче, ремісниче, торговельне і жіноче.

3. Перша вже орієнтація в суспільному питанні показує, що воно передовсім є питання практичного значіння. Як же в практиці має виглядати, чи виглядає суспільна робота, треба учить ся від того, у кого та праця вже цвіте. В тій цілі вказуєм на книжочку Тшцінського. Не з того згляду, мов би вона цілкомита, так як є, надавала ся до наших відносин. Але у ній видно, як нарід живучий в державі о великім суспільнім русі а політично гноблений, стараєсь ратовати меньшого брата християнською роботою. А се якраз для нас є важне. По загальнім вивченню поняття і основ суспільного питання і соціалізму, в другій частині автор дав образ суспільної роботи. Тут є пачерк кружків брацких (рожанцових) і матерій християнських; товариств робітників, челядників і термінаторів; кружків рільничих, спілок заробкових і господарських; товариств промислових і купецьких; борби з алькоголем і на конає щадничих кас. Послїдня часть містить в собі соціальні закони німецької держави. Книжочка ся дає конкретно образ суспільної праці з двох диєцезій. Вона є у малих рамах тим, що в ширших є виложене в кн. Retzbach, Leitfaden für Soziale Praxis. 2—4 Aufl. Freiburg 1906. 3 Mk.

О. Боццл.

Книга прислана до Редакції:

Leopold Caro, Nowe drogi. Z przedmową X. Teodorowicza. Poznań 1908. ст. 8, 171. Кор. 150.

Зміст: Нові дороги. Історія і політика. Завдання нашої (=поль.) політики. Сьогочасні завдання католицизму. Недостат. економічного образования в нашім народі. Духовенство і суспільне питання. Християнське поняття приватної власності. Католицька Варшава. Ідея народна в „Визволеню“ Вієпаньського, Ambo meliores.

Всячина.

Wiliam Thomson лорд **Kelvin**. Дня 17. грудня 1907 р. помер 83. літний William Thomson лорд Кельвін, оден з найбільших новочасних фізиків. Нема майже области в природописних науках, щоби не положив він великих заслуг. Наука о теплі, електричності, магнетизмі, припливі і відпливі моря, дальше техніка електрометрів і підморської телеграфії, завдячує сему вченому дуже багато.

Головна наукова заслуга Кельвіна полягає в його теорії про тепло. Rob. Maug і Joule поставили засаду термодинаміки, що тепло і рух, то лиш різні форми тої-самої енергії і можуть взаємно в себе переходити. Clausius доказав однак, що перехід тепла в рух є лиш тоді можливий, если тепло переходить з теплішого тіла в зимнійше. Независимо від Клявзіюса, зформулював Кельвін важний принцип термодинаміки, що ентропія вселенної стремить до свого максимум. Значить се так;

Енергія, виступаюча в формі тепла або звичайно тепло, переходить безустанно в цілій вселенній (космос) з тіл тепліших в зимнійші. То тепло не дасть ся вже обернути в форму руху, воно все зістане теплом, та позістане для енергії руху в природі страчене. Перехід тепла з тіл тепліших в зимнійші буде тревати так довго, аж ціла вселенна дійде до одномірної температури. Тоді вся енергія руху перейде в форму тепла, а що то тепло не може назад вернути в рух, то і забракне на сьвіті руху, прийде загальна смерть або кінець сьвіта.

З того слідує, що сьвіт буде мати свій кінець, отже мусів мати і свій початок. Догма матеріалізму про вічність сьвіта, не може устояти ся перед наукою. Навідворот, догми християнської теології про початок і кінець сьвіта, знаходять в науці своє потверджене.

Ще одно. Лорд Кельвін, мимо глибокої своєї науки, був теїстом та християнином. Про відношене природописних наук до віри в Бога так висказував ся: „Для органічних форм матерії наука не може подати ніяких причин, крім волі Сотворителя. Неможливо поняття повстання та продовження життя без творчої сили, що над всім падує. Не бійте ся бути вільнодумцями. Если будете сильно думати, то природописні науки змусять вас до віри в Бога, що є підставою всякої релігії. Пізнасьте тоді, що наука не є противником релігії, але навпаки, скріплює її“.

Теорію матеріалізму і атеїзму про повстанє сьвіта з сліпої здуки атомів, низиває Кельвін безглузною.

Так говорить об'єктивна наука про відношене природописних наук до християнської віри в Бога. Як марними суть против тих велитнів науки аrogантські закиди Гекля і Дрепера, ширені „науковими“ публікаціями, головню соціально демократичної партії...

3 Тов-а сьв. Ап. Петра. На дни 30. січня с. р. відбули ся Загальні Збори Тов-а, на жаль при скупій участі членів. Із звіту уступаючого Виділу дізнаєм ся, що Тов-о розвиває ся правильно. Тов-о, яке живе переважно із членських вкладок від церков та селян, помимо так тяжкого року, яким був минувший, мало чистого доходу 11.149 К. 04 г. На внесенє Виділу порішили 3. Збори розділити тойже в сей спосіб: 1000 кор. до фонду кор. 150 К. яко перший даток на будучу в проєкті церков на Замаретиніві а 10.000 кор. на запомоги убогим церквам.

Ново вибраний Виділ уконституовав ся в сей спосіб: Всесьв. о. Мітр. Туркевич Лев яко голова; о. Др. Жук Йосиф м. голова; о. Давидович Іван секретар; о. Мохнацкий Стефан каспер; о. Павківський Іларій контролёр; о. Др. Мишковский Тит сов. Грабованський Володимир, о. Рудович Іван, о. Гургула Володимир яко виділові; о. Лиско Василь, о. Левицкий Ярослав, о. Липняк Василь, о. Пилипець Петро яко заступники тихже. До комісії контрольної, як р. минушого: Впр. о. Пачовський Іларій, о. Шухевич Евген і о. Білінкевич Айталъ.

Нововибраний Виділ, пригадуючи так високу і патріотичну ціль Тов-а, поручає товж серцям і опіці нашої суспільности.

Виділ Тов. сьв. Ап. Павла подає отсим до відомости, що загальні Збори Тов. сьв. Ап. Павла відбудуть ся дня 5. марта (четвер в сирнім тиждні) с. р. о год. 3. пополудни в дух. Семинари у Львові. Їслиби о год. 3. не було комплету, то другі збори відбудуть ся о годину пізнійше при яким-будь числі присутних членів.

(Прим. Редак.) Нема без сумніву ані одного серед Всч. ОО., щоби собі не здавав справи з невідрадного положення діл нашого обряду, церкви і віри — і то не тільки далеко у Америці але таки на нашій рідній землі — в Галичині. Протиділати — грізному напорови ворожих напрямів і сил є нашим сьвятим обовязком, а сей сьвятий обовязок зможемо успішно сповнити лише спільними — з'організованими силами. До сеї організації „Нива“ тягом накликувала; поки-що, заким ми на ню здобудемо ся, попіраймо, приступаймо і єднаймо ся в сих товариствах, які вже існують, — передовсім в Тов. сьв. Ап. Павла. — Нам під нинішню добу ніщо так не є потрібне, як апостольський дух і ревність сьв. Павла; — в цілі сеї апостольської діяльности горнім ся до згаданого Товариства.

В надії, що євгорічні збори відбудуть ся при численній участі членів, містимо і піддаємо під розвагу Всч. ОО., членам Тов. сьв. Павла слідуючий поклик „з турчанських гір“: „Відомо, що у нас суть дві головні партії, які себе взаємно поборюють. Поки-що ся борба має характер національно-політичний; но з часом она може захопити і мати вплив на діла релігійні... Тому нехай ч. редакция (ми скажемо: Тов. сьв. Ап. Павла) нас заздальєгідь організує; всюда завязовати брацтва, котріби присягою зобовязовали ся боронити інтересів руско-католицької Церкви; ті брацтва місячними складками удержувалиби а)

Сестри Служебниці Пр. Д. М. б) бурси для хлопців під управою ОО. Василян в) свої школи г) часописи, книгарні і друкарні і т. п. Все можна досягнути, коби лише хотіло ся — *volenti nihil difficile*. —

Посіщене Преосв. Сотера рус. парохії в Клівленд, Огайо Серце наше переповнене радістю, тому що і ми удостоїлись бачити і вітати в нашій парохії князя церкви, першого Ам. гр. кат. Руского Єпископа Преосвященного Сотера Ортиньского.

Вівторок д. 17. с. м. около 4 год. по полудни зачав нарід вже горнутись до церкви, кождий рад був побачити та почути милі і теплі слова нашого любимого Єпископа; мусілисьмо всі лавки з церкви повипосити на двір, бо инакше булоби бракувало місця для народу. Народу згромадилось около 3 тисяч, що аж сам Владика зачудував ся, де тут могло тільки Русинів набратись. О 7 год. зачав ся молебень, і по окінченю молебня Преосвященний Владика виголосив красну проповідь до народа, яка тревала майже дві години Нарід з найбільшою увагою слухав тої проповіді, та отцівського наставлення Архипастирского, кождий чув ся щасливим і рад би був і цілу ніч слухати тої милої і чувственої бесіди.

Слова нашого Владика милі, Божі, теплі, солодкі, справедливі — бо і натура его привязана до бідного Руского народу так, що чоловік не може собі представити, чи то Єпископ, чи рідний Отець своїх дітей.

Того самого вечера відбув ся парохіяльний мітинг в Рускій школі під председательством Іх Преосвященства. На тім мітингу одноголосно рішив нарід передати церков, і всі церковні маєтки в руки Іх Преосвященства.

На другий день т. в. 18 с. м. о 9 год. Преосвященний Владика відправили Архиперейске Богослуженне; під час Служби В. сьнівав місцевий хор під проводом п. М. Вабія дуже вдално. Народу знов згорнулось повна церков, мож сказати, що мало бракувало з тих, котрі були вечером. Тут знов мушу зазначити, що дістала ся нам похвала і подяка від Преосвященного Владика слідуєчими словами: Я вижу, що Ви любите щиро свою віру, свою церков, свого Владика; пізнати з того, що нині хоть робучий день, а Ви не зважаючи на свої материяльні страти, прийшли до церкви так численно. Того я ще майже нігде не трафив, аби в робітничий день тільки народу зійшлося; тож прийміть за тов від свого Владика щиро подяку і Архиперейске благословеніє.

По скінченні проповіді Владика відїхав до Johnstown, Pa. о 1:30 по пол.

По відїзді Владика чути межі нашими людьми і такі бесіди: Тепер можу вже умирати, бо м вже бачив свого Руского Єпископа на свої очи, і чув его слова. А знов ивші говорять: я вже не гадав бути і признатись до Русинів, а нині я вже вижу, що то ми за одні, який ми нарід; видієм свого Єпископа, чув его красну відправу і проповідь в церкві, тепер не дам нікому баламутитись, свою віру і народність буду шанувати і

любити. Но не лише свої, але і словаки нам зазидують, кажуть що аж тепер Русини нас бідувати будуть. От-так-то. Чужі люди, чужа народність нам Русинам зазидують нашого Єпископа. А свої що? Свої свого Єпископа, свого покровителя розпинають, і радиби позбутись одної години, аби могли і даліше в своїх багнах киришити, та бідний Руский нарід в своїм затуманеню винародовляти. Словом сказавши на нашого Єпископа нападають зі всіх сторін, не дають му свою горячу роботу зачату вже кінчити. От і тепер посліднє число „Правди“ майже від початку до кінця заповнене самими пашкілями на нашого єпископа; видно що „Правда“ побратилаєз з „Вістником“, котра то ще недавно так себе закривала, і випералась, що она Боже хорони аби против нашого Єпископа виступала коли.

Однак, наш нарід в Клівленд єсть добрий духом, стоїть за своїм Владикою як мур і не даєть жадним Шмідам та Жатковичам баламутитись і за ніс водидись.

Старий парафіянин Угр. рус (Ам. „Свобода“ ч. 3.)

Академія в честь сьв. Іоана Золотоустого в дух. Семінари в Люблянї відбула ся заходом словінських богословів дня 27. січ. В програму єї входили продукції оркестри, хори, деклямація (Chrysostomus-lux ex oriente) і відчити на слідуючі теми: сьв. І. Золот. в історії церкви і культури, — яко ексегет, — ажно бесідник і — Доктор Евхаристії.

Всв. і Впр. о. Др. Няраді, Ректор гр. кат. Семінара в Загребі, що був присутний на сій Академії, зволив прислати нам звістку про знамените обробленє і відданє всіх точок програми і про горячу промову Еп. Ёліґча, який візав своїх питомців, щоби 1) по приміру сьв. Іоана Зол. безнастанно читали сьв. Письмо і там шукали того, що для сьвященика особливо потрібне 2) щоби приготавлиали ся на оборону прав Церкви, як сьв. Іоан Зл. єї боронив 3) щоби жерело сил и помочи було їм то саме, яке було сьв. Іоанови Зл. — Іс. Христос в Найсьв. Евхаристії. При сій нагоді звертає Впр. о. Ректор увагу на знамениту організацію словінських католиків: Т-во сьв. Могорія має около 80.000 членів і видає кожного року по 5 книжок дух. змісту; — часопис для народу „Domoljub“, писана в дуєї кат. має понад 30.000 предплатників; — політичний дневник „Slovenec“, також кат., має около 4.000 препумерантів; організація духовенства може послужити за взір всім а особливо нам. —

Про величавий обхід ювілею сьв. Іоана Зл. и рус. дух. Семінари у Львові і про духовний концерт в честь Сьв. Іоана в „Пар. Домі“ д. 14. с. м. скажемо докладнійше в слідуючім ч. „Нави“.

Нове добродійне товариство руских сьвящеників (м. сьв. Андрєя, про яке ми вже попередно доносили, зістало від ч. к. Намісництва дня 20 січня Ч. 4. 4650 затвержене. Ціллю сего товариства по мысли §. 3. статута є: „давати спремогу і улекшувати ліченє в місцях купелевих і кліматичних тим своїм дійсним членам і їх женам і дітям, що до котрих єсть надія, що по відбутю ліченя до здоровья повернуть, а то через приймаєє їх до пріютів, які товариство основувати буде“.

Цілий статут сего важного і для наших священиків, особливо потребує поратования здоров'я, потрібного товариства. Суде видрукований в однім з найблизших чисел „Ниви“. Як нас з комітету оснудателів інформують, товариство наміряє будувати і удержувати власні приюти в Трускавці, Криничі і Підлютім, а в міру зросту діяльності товариства і в других місцях. Взором для сего товариства послужило подібне тов. священиків ім. сьв. Йосафата в Горицїї, яке з малих початків розвинуло ся нині так гарно, що удержує власні приюти навіть поза границями свого краю і посідає великий маєток.

Тов. сьв. Андрея повинен поперти кождей наш священик, щоби в хвилях, коли буде потребував опіки і помочи лікарської, міг єї найти у своїх. Перші конституючі збори нового товариства зістали сквикані на день 13 лютого о год. 5 поп. в духовнім Семинарі у Львові. Б.

Підвисшене заосмотрення вдовиць і сиріт по гр. кат. священиках. Рескриптом Намістництва з дня 6 лютого 1908 ч. 13.991 поручено всім п. к. Урядам податковим і касам, аби почавши від д. 1 січня 1908 виплачували вдовицям і сиротам по священиках заосмотрене о 50 прц. висше, як они побирали доси. Іменно вдовиці, які они побирали доси 400 К. будуть побирати на будуче 600 К. сироти котрі мали по 200 К. заосмотрення одержать 300 К. а ті що мали по 120 К. дістануть по 180 К. Датки на виховане дітей, які доси вносили по 80 К. підвисшено на 120 К. О тім підвисшенню не буде ся повідомлювати письменно кожду інтєресовану особу з окрема, лише Уряди податкові устно повідомлять їх при найближшій виплаті. В квітах при найближшій виплаті треба навести дату і число висше поданого рескрипту Намістництва.

В послїднім ч. „Ниви“ з минушого року ми приобіцали старати ся о розширенє нашого видавництва; Нам справді удало здійснити сю обітницю через побільшенє „проповідничого додатку“. З нияїшнім числом „Ниви“ розпочинаємо виходити нашим П. Т. предплатникам „Розважання о терпїнях Іс. Христа“, які будуть обнимати около шість аркушів друку; до 15. марта они будуть в цілості надруковані і розіслані без підвисшеня пренумерати нашої часописи.

При сїй нагодї подаємо до відомости, що ті „Розважання“ вийдуть осібною відбиткою; можна буде їх набути, починаючи від 15. марта, в книгарни Тва ім. Шевченка по ціні 1 кор. Вир. о. Е. Гузар, автор сих „Розважань“ приладив вже до друку „Дохові розважання о терпїнях Іс. Христа для шкільних дітей“. Они вийдуть з друку в половині марта осібною брошурою і будуть обнимати понад два аркуші. Можна буде їх замовляти через книгарню Тва ім. Шевченка або через адміністрацію „Ниви“ по ціні 50 сот.

Просимо о вирівнанє залежностей і відновленє предплати.
Редакция і Адміністрация „Ниви“.

Видає „Комітет редакційний.“ — За редакцію відповідає
свящ. Д-р. Д. Яремко.

З друкарні Святопольської від. шк. М. Родина

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 "
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, уляця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Начерк християнсько-католицького світогляду. — Д-р. В. Щурат.
Свв. Іван Златоустий на Руси. — Пастирський лист Преосв. Сотира.
— До організацій. — Вєстина.

Начерк християнсько-католицького світо- гляду.

Питання про відношенє релігії в загалі, а католицької церкви в особенности, до загально-людської культури, се питання засадничє, дуже скомплікованє, зложєнє з цілого ряду поодиноких питань: що то є релігія, церков, яка єї головна ціль, які средства єї діяльности, що то є культура, які єї складові часті і чинники, яке відношенє тих чинників до себе та до цілости, яке відношенє тої цілости до релігії і єї поодиноких форм? Розвязка тих питань і уложєнє відповідей в суцільну систему, творить то, що ми називаємо світоглядом. Поодинокі відповіді дають то, що називаємо засадами, принципами світогляду.

Від чого залежить рід світогляду? Які чинники, які фактори впливають на витворєнє такого чи інакшого світогляду? Бо-ж світоглядів є багато, отже численні і ріжнородні мусять бути єго чинники, єго засади. Тих чинників треба передовсім шукати в філософічних поглядах.

Всяка думаюча людина дивить ся на окружаючу єї вселєнну (космос), збирає змислами, досвєдом і ученєм ся матеріал до знаня. Над тим призбираним матеріалом зачинає ду-

мати, рефлектувати, ідучи за природним, вродженим потягом інтелекту. Сирий матеріял переробляє критично, після логічних законів, порядкує його, укладає в загальний, систематично уложений образ. Від якості і скількості призбираного матеріялу, від вродженої і набутої бистроти ума, від вроджених а впитаном оточення і вихованя змодифікованих психічних чинників, буде залежати той загальний образ зі своїм змістом і формою. Загальні такі образи в поодиноких людях суть різні, різнятьсяся квантитативно і квалітативно, але різниця їх буде лиш додатовча (*accidentalis*). В сути річі (*essentialiter*) ті образи будуть синтезою ділання об'єктивного світа на суб'єктивний інтелект а одно і друге для всіх і у всіх людей є що до есенції таке саме.

На витворенню загального образу про вселенну не кінчить ся духовий процес людини. Коли образ вже готовий, вирінає думка про те, чи той образ відповідає дійсності, чи його складові часті фактично знаходять ся в вселенній, чи вони правдиві, дійсні, реальні? Чи взагалі така дійсність існує, чи може вона є лиш суб'єктивним, ідеальним витвором нашого інтелекту? Чи наш інтелект може дійсність пізнати і представити такою, якою вона є, бодай в приближенню, если вже не *adequate*? Чи може наш інтелект пізнає лиш позори, лиш тінь дійсности? То суть тяжкі загадки в філософії, т. з. *erkenntnisstheoretische Probleme*, якими займає ся філософічна галузь, звана матеріальною логікою, критикою, ностикою чи теорією про пізнаване.

Відповідь на ті питання різна, а її якість ділить людство на дві великі, непримиримі громади. Одна громада стоїть на тім, що світ існує об'єктивно (*реалізм*), незалежно від нашого інтелекту та що інтелект може пізнати той світ таким, яким він є, бодай може його пізнати в приближенню. Той філософічний світогляд має численні форми, до тих двох основних точок менше або більше консеквентні. На ній стоїть св. Тома з Аквіну, на ній стоїть система схолястичної (томістичної, християнської) філософії, на ній стоїть католицька церква.

Друга громада придержує ся того, що хочайби світ існував, то інтелект наш не може його пізнати, а той образ, який ми собі творимо про вселенну, не відповідає дійсності, а є лиш сумою суб'єктивних вражень, які дійсність, в своїй есенції для нашого розуму непізнаваема, викликає в людськім розумі (*ідеалізм*). Форми того світогляду суть різні. На ній стоїть Кант, творець новітньої філософії, на ній стоїть мало що не ціла новочасна (*moderne*) філософія. Між обома світоглядами прогалина незаповнена. Між томісмом а кантіанісмом засаднича різниця*).

*) Otto Willmann. Geschichte des Idealismus. 3. Bde. Braunschweig. 1894—7. (v. Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie. XXIII 1899, S. 114—122); Rudolf Eucken. Lebensanschauungen der grossen Denker. Leipzig 5, A. 1904

При виборі томісму або кантіянісму стоїть людський розум на роздорозі. Вибір рішає не лиш розум, але і воля, на вибір впливають не лиш логічні, але і психічні аргументи. Кождий можд іти кудя захоче, на власну, розуміє ся, відвічальність. Ми вибираємо дорогу вказану схоластичною філософією, бо лиш вона може бути світоглядом християнина. Кудя нас заведе?

Вселенна, природа і історія, правдива і реальна. То чиста дійсність. А звідки вона взяла ся? Доки вона веде? Яка єї ціль, пощо вона?**) Вселенна зміняє ся неустанно, стремить до розвою, а дальше і до занепаду, вона скінчить ся (т. з. ентропія), отже не є вічна, але обмежена на час, отже мусіла мати свій початок. Якась сила, висша від часу і простору, мусіла викликати бит з пропасти небыту. Та сила то Бог, всемогучий, бо викликав світ актом Своєї волі, актом сотвореня, Бог інтелігентний, бо уложив все після законів, уложив все доцільно (т. з. телеологія***). То наша метафізика, а лиш метафізика є властивою філософією. Розум запровадив нас по слідах природи аж до Бога, і то запровадив нас до пізнаня Ёго існованя з метафізичною певністю. Правда, Кант не признає можливости научної метафізики, для него метафізика то фантазія. Але лишім ёго з ёго субективісмом і з ёго ідеалісмом. Єсли все на світі, єсли світ цілий, єсли пізнанє того світа є лиш витвором вроджених нашо-му розумови апріористичних категорій, то і ціла система Кантової філософії є лиш субективним витвором і не має обективної стійности.

Дорогою думаня пізналисьмо існованє Бога, Бога що нас сотворив, отже від котрого єсьмо зависимі цілим нашим єством. В Нім наша ціль, до Него мусимо стреміти, Ёго мусимо осягнути, а ціле житє, цілий світ, ціле наше єство зі всіми нашими силами душі і тіла, то лиш средство, що має нас завести до Бога.****) Як маємо до тої нашої найвисшої ціли стреміти? Загальну відповідь на то подає розум: дорогою і після сказивок природного морального закона. Сам Бог вложив в наші серця моральне почутє, свідомість добра і зла. Природна совість веде нас до нашої остаточної ціли.*****) То суть основні точки „Kernfragen christlicher Welt — und Lebensanschauung“*****).

Литер. Rundschau, XXXI. 1905. S. 15—7; H. Gomperz, Weltanschauungslehre, Jena — Leipzig, 1904 (ed. Philosoph. Jahrbuch, XVIII, 1905. S. 342—3); Rud. Eucken, Thomas von Aquino und Kant, ein Kampf zweier Welten. Berlin, 1901 (ed. Allgem. Literaturblatt, XII, 1903. S. 9—10).

**) Konst. Hasert, Antworten der Natur: wohnr, wohin? Graz, 1906. 6. A.; idem Der Mensch, woher, wohin? Graz, 1907. 2. A.

*** Georg Rehnhold, Die Welt als Führerin zur Gottheit, Stuttgart — Wien 1902.

****) Jos. Mausbach, Weltgrund und Menschheitsziel, München — Gladbach, 1905. 3—4. A.

*****) Vict. Cathrein, Moralphilosophie, Freiburg Br., 3. A., 1899.

*****) Jos. Mausbach, M. Gladbach, 1905. 3—4. A.

Природним світлом розуму признаємо дійсність вселенної, спромогу розуму її пізнати, існування Бога, походження від Него вселенної і її до Него стремління. То філософічний світогляд християнина, католика.

Але Бог нам об'явився ще і в надприродний спосіб, в словах і фактах святаї історії, об'явився через патріархів і пророків, вкінці через сина свого Єдинородного, консустанційного з Вітцем, через Богочоловіка Ісуса Христа, Месію і Спасителя світа, Бог заговорив до нас устами традиції від Адама до Христа, Бог зложив свої слова в книги святаї старого і нового Завіта. Свої слова і діла в надприроднім порядку*) продовжує Бог через церков яка має продовжувати діло спасення, яка має наукою і правлінням (*doctrina et disciplina*) вести рід людський до надприродної цілі за допомогою надприродних средств (св. тайн і ласки з них випливаючі). Такою правдивою, Христовою церквою є для нас католицька церков, та церков, якої видимою головою є св. Петро і Їго наслідники: римські єпископи. Та церков і її видима голова, то неомильний учитель об'явленої правди, віри і моралі. Її духової надприродної власти і форм виконувани тої власти не сьміє обмежати ані час ані простір, ані нація ані території, ані одиниця ані загал. Церков і її органи, то наші одинокі в ділах надприродного порядку авторитети. Інших авторитетів не признаємо. Христос підняв нас з упосліджених рабів до становища синів свободи. На перекір одиноким нашим авторитетам не сьміємо приймати ніякої іншої служби. Ніхто не може служити двом панам. Всяка інша наша служба, всяка наша інша діяльність мусить бути частиною служби Богу і служби церкві. Ми зависимі від Бога цілим бством (Рим. XVI. 6—8.) Ми зависимі від церкви в справах надприродного порядку, але наша діяльність на всіх областях природного порядку не сьміє бути відорвана від надприродного. Наш світогляд мусить бути суцільний, а не дуалістичний, перерізаний на дві незалежні сфери; яка має бути та суцільність, о тім нижше.

То основні точки нашого теологічного світогляду, опертого на солідну підставу томістичної метафізики. Може ся він кому не подобати, нам се обоятно. В вишукуваню світогляду є компетентним наш розум, наша воля, наша віра, Божа ласка. Посторонні впливи мусять бути виключені. Яке діло віруючому з недовірком? Лібералізм**), що хоче нас виemannциувати з під авторитету Бога і церкви, віддавши нас лиш в неволю, в службу ідолів, в службу світа, вго тенденцій та химерної „публичної опіні“, яка з дня на день змінює свої уподобання і погляди.

*) A. M. Weiss, *Natur u. Uebernatur* B. A., 1897, Freiburg Br. (III-ter Bd. der Apologie).

**) Про той лібералізм гл. Цива, 1906, ст. 376—7.

Подібно як об'явлене не виключає розуму, противно опираєся на него як на свій фундамент, — не моглибсьмо вірити, еслибсьмо не мали розуму, говорить св. Августин, — так і надприродний порядок не виключає природного, але на него опираєся, его підносить, ублагородняє. Надприродна ціль супонує природну і її доповнює, надприродне средство супонує природне і підносить его в іншу сферу. Між обома порядками заходить стисла зв'язь. Відділити їх від себе не можна, як не можна відділити тіла від душі. Як тіло без душі є мертве, так в світогляді християнина мертвечиною буде природний порядок відірваний від надприродного.

Католицька церква має за властиву свою ціль, задля якої існує, без якої не має рації бити, вести людський рід до спасення не смертної душі. До тої надприродної ціли ведуть надприродні средства, які служать до освячення душі (iustificatio).

Всяка інша, природна ціль людського життя, як розвиване і плекане матеріальної, наукової і артистичної культури, служба родині, громаді, народови, людству, то все добре, гарне і похвальне, займатися тим в міру своїх спосібностей і потреби є і стислим обов'язком. Того домагаєся природний моральний закон. Але з другої сторони праця в тім напрямі повинна відбуватися в душі природного морального закону, отже без домагання природної моралі.

Стремленє до природної ціли людства, — а тою ціллю є всесторонній розвій культури — і уживанє средств до того потрібних, не повинно однак бути послідною ціллю життя людського. То стремленє повинно, в християнина-католика мусить бути підпорядковане під надприродну ціль: прославленє Бога і спасенє власної душі. Всі думки, почування, слова, діла людини і суспільности, всі області культуральної діяльности: наука, штука, література, політика, все то мусить стояти в певного рода зависимости від надприродної ціли, від Бога та від католицької церкви. Ціла природна діяльність повинна бути пересякнена духом надприродної сфери.

Зависимість всякої діяльности християнина-католика від Бога полягає негативно в тім, щоби така діяльність не противилася моральному, природному законови ані позитивному законови Божому, проголошеному самим Богом (декальог) або Бого церквою (в теології моральній). Ніяка земська діяльність не сьміє бути получена з гріхон. Що чоловікови з того, если позискає цілий світ, а затратить свою душу?

Дальше, ніяка земська діяльність не сьміє перечити своїй зависимости від Бога, зн. християнин-католик не сьміє стояти на тім становищі, що его справи, не стоячі в безпосередній зв'язи з релігією, не мають тим самим нічого спільного з Богом. Такий погляд бувби запереченем Богу права до Его власности.

Відтак домагаєся християнсько-католицький, а консеквентно переведений світогляд, щоби ті області діяльности, які

вирість і не відносять ся до релігії, таки поставити в форму близшого якогось відношення до Бога. Найдоскональша форма є та, щоби всяку свою діяльність виконувати з виразним наміренням (*intetio explicita*) прославити Бога. Менше досконалою формою буде, если хтось сповняє обовязки свого стану, взагалі если ділає що небудь тому, щоби сповнити свої обовязки або если робить щось тому, бо так наказує ему розум або природне моральне почуте. Если християнин-католик робить щонебудь з мотиву хотяйби і лиш природного, але в стані надприроднім, значить в стані освячаючої ласки (*gratia habitualis*), вже тим самим ті его діла стають средствами до надприродної ціли, стають самі надприродними, вступають в тіснійшу звязь з Богом, з церквою.

В тім лежить та тісна лучність між природним а надприродним порядком, а перервати може її лиш моральне зло, гріх. Діла хотяйби і добрі, але зроблені в стані гріха, не мають вже ніякого значіння в надприроднім порядку.

Католицька церков позістає в тім відношенню до культури і ріжних її форм, що праця над культурою ложена одиницею находячою ся в надприроднім стані, стає завдяки посередництву церкви (взглядно її тайн) надприродним средством до надприродної ціли, яка є властивим призначенем християнина-католика. Такий християнин, працюючи гад піднесенем культури, сповнює і найважнійший приказ Сотворителя.

Крім того рода лучности, зглядно зависимости природної культури від надприродної церкви, суть ще інші роди. Культура зі всіми своїми средствами повинна деколи, іменно на случай потреби, служити церкві в спеціальний спосіб. Нераз відносять ся напрями, які хочуть спияти церков в виконуюнню її надприродної задачі, в освячуванню людей. І тоді держава титулом своєї зависимости від церкви в справах спасення душ своїх горожан, є зобовязана спияти і фізичними средствами діяльність таких політичних, наукових чи артистичних напрямів, які підкопують надприродні основи світогляду католицької церкви. Если церков є жерелом правди, то все єї засадничо противне, мусить бути ложю, а яке таке заслугує на усуненє. Церков не може фізичними средствами держави ширити своїх ідей, але ними боронити ся може і повинна.

Надто, культура титулом своєї зависимости від церкви, повинна своїми средствами причинити ся до ширеня ідей католицької церкви, бодай там де то для успішного сповнюваня надприродної задачі церкви, є конечне або косенне. Література не повинна виключувати від своєї творчости і католицької ідеї і католицьких мотивів. Побіч інших ідей та мотивів повинна штука плекати і релігійні в загалі, католицькі в особености. Як раз, артист, що стоїть на становищі католицького світогляду, буде специфічно католицькі справи обраблюти в штуці з особливим замишуванем. Анальоґічно повинні служити церкві і прочі області природної культури, отже політична, суспільна і прочі.

Обмежати вплив католицької церкви лиш на уживане нею надприродних средств, значить розвивати звязь природного з надприродним порядком, значить еманципувати природні средства з під власти Бога, їх Сотворителя, значить перетити надприродне призначене людського рода. В природі чоловіка лежить се, що на неї треба ділати природними средствами, щоби її зробити вражливою на надприродні. Нераз твір штуки зможе викликати придусене релігійне почуванє, нераз добра книжка не конче релігійного змісту, причиняє ся до навернення. Хто відмавляє церкві права до таких природних средств, посередно перетить її наприродну задачу. Церков чиста, чисторелігійна, обмежена лиш на надприродну сферу средств, се лиш фікція, а не дійсна церков, яка може сповняти свою задачу. Церквою мусить пересякнути ціла культура.

В різних часах і в різних територіях послуговує ся церков ріжними средствами, їм властивими. В середніх віках уживала церков таких средств, які той час собі витворив, отже опирала ся о цїсарство і фєвдалїзм. В інших періодах може церков опертись о інші стани, які до реалізованя церковного світогляду суть найспосібніші. Не значить то, що церков опираючи ся лиш о одну верству, робить тим самим кривду другим. Церков може послуговувати ся лиш средствами, що не суть морально злими, а з поміж таких вибирає найвідповіднійші до своєї ціли. Які то мають бути, се вже треба полішити церкві, бо вона найлучше може знати, що для неї найвідповіднійше. Рівнож не можна таких хвилевих уживань средств уважати за щось з церквою нерозлучно звязаного. Такий ложний погляд є жерелом численних упереджень зглядом церкви. З другої сторони осуд, що належить до вєства церкви, а що є лиш хвилевим і випадковим, також треба полішити церкві і насупроти єї волі не „реформувати“ таких додатків. Церков вже знає сама, що треба заховати, а що відкинути, а суб'єктивний осуд реформаторів, все буде лиш особистим, отже непевним, або і ложним. От так для приміру. Реформатори радять, щоби церков закинула перестарілу на наші часи схоластику, а прийняла новочасну систему філософії. Схоластика яко метод є — правда — чимсь в церкві випадковим, виробленим аж в середновічних школах. З неї моглаби церков зрезігнувати. Чи то булоби корисне, се велике питанє. Але схоластика яко системи не може церк в відкинути, бо ж схоластика, се одинока система, на якій може раціонально опирати ся обявлене.

Відносини, після яких повинна уложити ся природна культура до надприродної церкви, то стисла звязь, як між душею а тілом. Культура повинна бути взагалі средством до надприродної ціли, повинна розвивати ся без гріха, повинна дати ся піднести церквою до надприродного порядку, повинна в часті і в якийсь специфічний, до обставин часу і місця приноровлений спосіб служити до оборони і ширеня світогляду католицької церкви. Культура церкві противна, ворожа, дальше культура секуляризована від впливу церкви, неповинна,

не може мати місця в християнсько-католицькій світогляді. Культуру церкви ворожу ширить противцерковний лібералізм, культуру від церкви незалежну намагає ся ширити модернізм. Але як лібералізм зівстав рішучо осуджений через Пія IX, тосамо стало ся з модернізмом через Пія X. Ті папи вказали чистий, правдивий, консеквентно переведений надприродний світогляд християнсько-католицької церкви.

З того становища треба оцінювати всі явища сучасної культури. З того становища я вже представив в „Ниві“ цілий ряд питань про відношене католицької церкви до поодиноких проблем сучасної культури: церков а держава, церков а народна школа, церков а свобода університетів, церков а наука теології, церков а полове питання. Обговорене інших питань прийде ще в пізнійших числах. Наперед прийде на чергу питання про відношене штуки і літератури до католицького конфесіоналізму. То питання викликане на дневний порядок через вплив модернізму, тому передовсім займу ся тим явищем в найблизшій статті: „про ересь модернізму“.

А для всіх того рода конкретних питань, обговорених і маючих бути обговореними, засадничим введенем має послужати сей короткий „Начерк християнсько-католицького світогляду“.

о Онуфрій Волянський.

Д-р В. Щурат.

Свв. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

В писаннях Златоустого — по влучним спостереженням одного з нинішніх учених — християнська ідея здружила ся з клясичною красою вислову. Вони прозорі в своїй ясности, вони живі, сильні та щирі. Визначають ся в них розумне примінене риторичи, а ще більше той благородний, висший конверзаційний тон, що мимохіть втягає слухача в духовний діалог з проповідником. За читанем його писань все відчуваєть ся, що між ним і його слухачами панував колись не лиш звязок уст і уший, але й близша комунікація очей з очима, серця з серцем. Все він уміє круг своїх думок згармонізувати з світоглядом і настроєм слухача, все вміє ритмікою живої бесіди захопити

його слух і серце, повести його душу до тайника віри, до мудрости писання, до глибокого змісту літургії і церковного року. А вже на кріпкім ґрунті віри він ворухить і запалює до святости життя, з'ображуючи прокляте гріха і божий суд, змальовуючи красу чесноти і справжнє людське достоїнство, оцінюючи спокій совісти і нагороду вічності, прославляючи найвищу любов, любов Бога ради його самого. Нерідко-ж його бесіда обертаєть ся в строге слідство найскритших таємниць серця і совісти, якому слухачі піддають ся без всякої здержливости, поки, поконані правдою, не вибухнуть плачем жалю і не вдарять ся в груди, поки з оживленем дитини не стануть нараз притакувати бесідникови, що найприкрійшу правду з'умів сказати гарно і захватно.

І не лиш артизм правдомовности був у Златоустого тою чарівною багutoю, яка давала такт ударам народного серця. Живописуючи ідеали християнина, горожанина, семейника, він з незвичайною живостою входив у розбір відношення своїх слухачів і до Церкви, і до духовних та світських властей, і до семії; вказував на недомогання кожної сфери своєї суспільности; не спускав з ока ні одної сторони життя в його позитивних і негативних проявах; словом був наскрізь народним проповідником.

Завдяки своїм прикметам писання Златоустого навіть по приписам устава грецької Церкви читали ся цілий рік, а в деякі празники — спеціально. Тим-то з найраньших часів вони входили в склад богослужебних книг, міней та численних збірників-антологій, які в перекладах на старославянську мову дають ся від часу учеників Кирила і Методія. В перекладах полудневої Славянщини вони приходили на Русь; на Русі від найдавнїйших часів їх переписувано, перероблювано і — дальше перекладано. Вказували б на те численні літописні згадки. В літописі по ипатському списку вже під роком 1037 читаєть ся про кн. Ярослава: „и собра писѣхъ многы, и прѣкладаше отъ грѣкъ на словенъскый языкъ и писма, и списаша многы книги, и списька, ними же поучають ся вѣрнии людѣ, и наслаждають ся учения божественаго гласа“. Пізнійше таких ініціаторів і меценатів літературного діла було по свідощтвам літописи більше — не лиш між князями але і між княгинями. Деякі з них, як, приміром, кн. Володимир Василькович, котрому много книг завдичує передовсім галицько-волинська земля, удостоїли ся навіть в літописи титулу великих книжників і філософів.

До найпопулярнїйших збірок, у яких від XI—XV в. появляють ся на Русі писання Златоустого, належать численні Златоуструї, Златоусті, Марґарити, та Ізмараґди.

Великий Златоуструй, який дійшов до нас з XII в., походить з Болгарії. Опис його начеркнений вже в передмові: „Прологъ самого христовлюбивого цѣсаря Симеона. Вся книги ветхыя и новыя, вѣнѣшныя и вѣнутръныя, благовѣрныи цѣ-

сарь Симеонъ божественааго писанія, испытавъ и всѣхъ учитель нравы и обычаа и мудрости разумѣвъ, сего блаженаго Іоана Златоустааго почудивъ ся словеснѣй мудрости и благодѣти святаго духа, и звѣкъ ему чести вся книги и избравъ вся словеса отъ всѣхъ его книгъ въ снѣ едины сложи книги, яже прозывая Златоструяя. . . вся духа святааго ученія, акы златными струями чловѣкы сладкими рѣчьми спасеныимъ поканыемъ отъ всякого грѣха омывая къ Богу приводить...“ Числить-же Златоструй 135 слів Златоустого, або — в інших рукописах — 80, між якими однак є 13 слів нових. Вибір їх майже вповні загально-морального характеру. Отже є там слова про терпінє, милостиню, поканяє, любов і дружбу, гордіє і пиху, обжирєтво і пянєтво; є про лжефілософів і Платона; є врешті й такі, що довго тїшили ся на Руси незвичайною популярністю, як про злі жінки і про вихованє дїтій.

Вибором слів на цілий рік, або на час великого посту, часом лиш на цвїтну недїлю був збірник Златоуст. В найстаршій рукописи з XIII. в. визначаєть ся він інтересними віршованями прологами автора.

Як Златоструй і Златоуст, так по веїй імовірности і Маргарит поветав єще у полудневїй Славянщинї. В нїм є повторєня із Златоструя. До Ізмарагда з XIV. в. лиш в части входили писаня Златоустого, подїбно як і до рїзномордних збірників пізнїйшого часу. Більше їх поміщало ся в Четьях-Минєях — 20 в мартівськїй з XI. в. (в Супрасльськїй рукописи) і 17 в майськїй з XII. в. (в рукописи Московськ. Успенськ. Собора, нивї Синодальної Вїблїотеки). Між словами Супр. рукописи є деякі знанї такожє із глаголицького Клоцїяного кодекса XI. в.

Переписуванї на Руси збірники слів Златоустого тратили помалу свій первїсний характер. В Симеонівськїм Златострую змїнював ся розклад слів; їх скорочувано, парафразовано й доповнювано вєтавками. В одній такїй вєтавцї з XI—XII. в. згадують ся вже „и русь, и кривичи, вятичи“. А в Златоустї руськї переписчики поміщували навіть свої власні слова, в наслідок чого згодом слова Златоустого починають мїшати ся з словами руського походження, тим більше, що руськї автори взурували ся на писанях Златоустого; тим більше, що вони нерїдко й самі підшивали ся під авторїтетне імє. Та рївночасно з тим появляли ся й проби оригїнальних укладів Златоуста. Теодосїй Печерськїй наміряв зложити Златоуста Постного, а Кирило Турівськїй — Златоуста Цвїтного. Взором для них могло служити Учительне Євангелїє болг. еп. Константина, зложене зі слів Златоустого, подїбно як полуднево-славянськї Требники з автентичними і неавтентичними молитвами Златоустого безсумнїву послужили взором при складанню руських Требників.

Які з писань Златоустого найранше з грецького перекладено на Русі, не дасть ся означити докладно. Є лиш здогад, що такими руськими перекладами є антиохійські слова, зібрані в збірнику Андріатіс. Та про новий переклад писань Златоустого думали на Русі вже в XVI. в. Максимови Грекови приналежать виїмки з Толкованій Златоустого на Діяння і Послання апостольські; кн. Курбському — великий збірник слів п. з. Новый Маргаритъ. В часі розвитку друкарської штуки на Русі, серед повени всяких книг появляють ся і такі писання Златоустого, як Книга о священствѣ (у Львові, 1614), Бесѣды на посланія св. Ап. Павла (у Києві, 1623) і Бесѣды на Послання и діяння Апостольскія (у Києві, 1624). Замітно, що при справлюваню, перекладаню і печатаню писань Златоустого найбільше діяльні були вихованки львівської братської школи. Ставропігійське братство у Львові вже 1614. р. ладило видаве Бесѣдъ — те саме, яке в десять літ пізнійше вийшло у Києві з під редакції Памви Беринди. В Ставропігійськім Архіві зберігаєть ся інтересне руське письмо кн. Михайла Корибута (діла польського короля Михайла Вишневецького), яке відносять ся до видання Бесѣдъ: „Въ правдивой вѣрѣ и въ побожности кѣвѣтующимъ паномъ братьѣ Львовского братства. Зѣ милости моеє, и зычучи для науки розширенья межи народомъ нашимъ святыхъ книгъ Бесѣдъ Апостолскихъ яко найпрудшого зъ друку выиестя, повѣрилъ есми за жаданьемъ Вашихъ Милостей, черезъ чернцовъ до мене посланныхъ (которые тоє ми повѣдали, и жъ вже тыхъ книгъ скоригованье и вся готовность была), отправленья клейноту своего, певную на него сумму взяти позволивши. А теперь, знать, и экземпляра въ готовности не мають, и мысли В. М. отъ той работы далеки. Теды оумыслѣнъ священника своего отца Теодора посилаю до Васъ и прошу, отошлите ми Ваша Милость клейнотъ мой; а я на потомъ съ моею до той справы помощью не буду боронити ся. Пріязни Вашихъ Милостей при томъ отдаюся. Въ Вишневецу, дня 10 сентября, року 1614. В. М. зычливый пріятель и радъ служити, Михайлъ Корибуть княжа Вишневецкій, староста Овручскій властною рукою“. [Акты Зап. Росс., т. IV, № 188]. При київськім виданю Златоустових Бесѣдъ [1624 р.] крім Памви Беринди потрудили ся ще два вихованки львівської братської школи — архимандрит Києво-Печерського монастиря, Захарій Копистенський та Гавриіл Дорофіївич, про якого й пишеть ся в Предисловія: „Благодать Господня препода и възбуди православнаго и словеснѣйшаго мужа, куръ Гавріила Дорофеевича, прімікрія Печерского и клирика церкви Львовскіа, дидакала въ Еллиногреческомъ любомудрѣйшомъ и художномъ языцѣ, иже отъ Еллиногреческаго архітвпу, въ Етопѣ изображеномъ, въ Славенскій языкъ, якоже зрите, разумѣ и право преведе и преложи“.

Популярним писанням мимохіть, свідомо і несвідомо, підчиняють ся талант руського проповідника. Вплив Златоустого дасть ся вказати вже в Поученіях Теодосія Печерського. В XII. в. Кирило Турівський так йому уляг, що його слова і підписувано іменем Златоустого. Бо-ж і присвоїв собі від него наш проповідник не лиш поетичний стиль з живим, драматичним діалогізмом, але й цілі гадки, приміром, в Словѣ о поученіи церковнѣмъ (в неділю 5 по Пасці), де жалуеть ся, що в церкву ходять не так охотно, як на пири — за медом і вином, а часом і за сріблом. В XIII. в. преділекція до зображань татарських погромів і представлювання їх як казний Божих — то також наслідоване Златоустого, замітне передовсім у Серапіона. Сучасником його міг бути і той відкритий недавно Соболевським білгородський єпископ Григорій Філософ, якого писаня — приміром, Поученіе псѣмъ — так і приписувано Златоустому. [Изд. Имп. Ак. Н. Спб. 1907. т. XII, кн. I.] Велике число проповідий домонгольської доби являє сліди Стословца. Стословець же, що в анонімних копіях ширив ся на Русі від XI. в., а печатно оголошений був зіменем Патріарха Ієннадія в Маломъ Катехизисѣ 1645. р. — то рід катихизма, зложеного по наукам Златоустого. А пізнійше тогді, коли й релігійна полеміка послуговувала ся аргументами з писань Златоустого — міг же тогді вменшити ся вплив його на руську проповідь? Ні, він ріс заєдно, а уступивши в XVII — XVIII. в. на якийсь час місце впливам єзуїтської проповіді, скоро вернув до своєї давньої сили.

Не даром наш Теофан Прокопович навіть Москалям у своїм Духовномъ Регламентѣ приписував: „Должень всякъ проповідникъ имѣти у себя книги святаго Златоустаго и прилежно чести онаго; ибо такъ приобучится складать чистѣйшее и яснѣйшее слово, хотя и не будетъ Златоустовскому равное. А казнодѣшникъ легкомысленныхъ, каковыя найпаче польскіе бывають, не чель бы“.

І в спорідненій з проповідництвом педагогічно-дидактичній літературі Златоустий був тим сонцем, довкола котрого довгі часи обертала ся руська земля. Вже близько 50 літ тому назад [в „Чтеніяхъ въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Рос.“ Москва, 1861, кн. III.] Лавровський виказав, що в давній Русі аж до XVIII. в. панували неподільно два педагогічні принципи — біблійний і златоустівський. Біблійний принцип виражав ся в рецепті: „не щади жезла, учащай раны, сокруши ребра“. Змягченням його був златоустівський принцип. Крім жезла він приписував сильніше, ніж педагогія наших часів — передовсім сердечність і любов. Слова Златоустого о вихованю дітей переписують ся не лиш в давних Златоструях, але і в збірниках XVI. в., а ще в другій половині XVII. в. остають взором для таких педагогів, як автор поученя для кн. Петра Мих. Черкаського — по міркованям Лавровського — вихованок Київської Академії. Їх довгочасній популярности дорівнює хиба популярність

Златоустового Слова о злыхъ женахъ (зананого вже зі Зборника Святослава 1076. р.), або проповіді на Усікновеніє глави Предтечі і на Іродіяду, зананої з рукописи XVI. в. під інтереснішим заголовком: О женахъ злыхъ и самовластныхъ и язычныхъ и богобойныхъ. Інтересніший то заголовок тому, бо вказує, що Златоустий мав не лиш слова погорди для жінчини. Поруч осудження злих жінчин в його писаннях зустріти ся можна часто з словами поважання і справді поетичного одушевлення для жінчини-підпори сім'ї, подруги, матери і виховательки дітей. Як його обличене злої жінчини лунає в нашій Словѣ Даниїла Заточника, так, здаєть ся знову, теплою його ніжних, поетичних висловів про добру жінчину віє хиба з плачу Ярославни Слова о полку Игоревѣ.

(Дальше буде).

Сотер Ортиньскій

Божою Милостию і Святаго Апостольского Престола Благословенієм Епископ для Греко-католиків в Америці Всему греко-кат. Св'ященству і Всім греко-кат. Вірним мир о Господі і Архидієрейске Благословеніє!

Возлюблені во Христі Братя!

Довго вижидав я терпеливо і приглядав ся спокійно роботі, яку розпочали деякі наші люди від хвилі появи нещасної булі на землі американській. З'усіх сторін так від своїх як і від ворогів нашої Церкви і нашого народу домагано ся від мене, щоб я забрав слово в тій річі, однак я уперто мовчав і Бога молив: „Положи Господи, храненіє устомъ моимъ и дверь ограждения о устнахъ моихъ“. Дехто з наших людей, розгніваний за моє мовчання, вийшов настільки з рівноваги і так далеко призабув ся, що свого Владика назвав крутарем, зрадником, папским запродавцем, айришским закристіяном, поляком, мадяром і Бог зна чим. Я однак мовчав і Богу молив ся, щоби не поклав їм сего за гріх: „Не вѣдять бо что творять“. — За той час мовчання слівдив я пильно за причинами сеї лютої так у наших людей, як у наших ворогів. І мені стало ясным, о що тут ходить. Вороги нашої Церкви і нашого народу лютують проти мене і всьмівають, чернять та рівно з болотом мішають мене тому, бо в тім лежить їх особистий „бізнес“. Відні наші люди підступом заманені в ворожі сіті, не маючи і не знаючи, що роблять, попали в схизму, стали наймитами у чужих, а свою рідну матір, св'яту греко-кат. Церков покинули. Не зі злого серця они то вчинили, але таки з невіжества. Наколи-би они знали, яка то тяжка служба у схизматиків і яка то ганьба зра-

дити свою віру, свою Церков і свій нарід, они би того ніколи не зроби. Покійний о. Наумович, хочаби ратувати свій нарід від гнету польського в Галичині, удав ся на службу до схизматиків російських, та покинув для них свою віру, свою Церков, свою бесіду і свій рідний край, одним словом — все, що може бути найдорожшим чоловікови на світі. І щож за се отримав? Дали йому золотий ланцух, а на той ланцух пропняли нагороду і недовірчивість до Ёго особи. В Росії уважали Ёго за інтруза, а ёго настоятелі давили ся кривим оком та всегда згори трактували як якого підлого наємника — так, що бідний старик, сивий як голуб, пожовк з гризоти і гіркими слезами заливав ся, пригадавши собі свою гр.-кат. Церков і своїх людей. — „Вертати назад встид мені — казав покійний недовго перед смертю“ а в схизмі жити — то радше живцем в гріб студенний закопати. Тут така мертвота, така студінь, така невдячність — що годі мені довше видержати“. І бідний сей та нещасний чоловік в гризоті нагло зі світа зійшов в дорозі на Кавказ, беручи за собою на Суд Божий зломану потрібну присягу: яко греко-католика, яко священика і яко пароха. Боже — будь ёму милосерний і не помяни гріха ёго „яко не вѣдаше, что творяше“. Так то оно всегда буває. Милійший в своїй хаті чорний кусник хліба, чим у неволі і запродається всілякі присмаки.

Наш руский нарід однак над тим не призастановив ся. Хтож ёму мав сказати, що схизматики, стративши надію на свою успішну роботу в старім краю, вибрали ся добувати слави в Америці? Ми посміємо розпитати їх, скільки різних сект єсть в їх Церкві в старім краю — та чому то ті самі „истинно рускіє люде“ високопоставлені верховоди переходять на віру і на обряд латинський в Росії? І чомуж они не всілі зібрати до една всіх своїх православних та привязати до своєї Церкви але з так легким серцем дозволили переходити навіть на латинський обряд? Чому? Во ціла їх віра, то мертва колода, прибрана красно зверха, а в середині зігнила — на що тільки темний нарід дасть ся зловити — а учений чоловік ніколи. —

Написав до мене один з Ваших Отців, що єпископи айришські дуже радують ся сею буллею, понеже тепер наш греко-кат. нарід перейде в части на схизму, а в части пристане до айришів, а тим способом вірні сини греко католики згинуть з лиця землі — та настане вже раз спокій. Пуста се радість латинських єпископів, марна надія схизматиків, а дуже безпідставна боязнь сего Отця. Греко-католицкий нарід не стоїть на буллі, але на скалі Петровій, про яку сам Христос сказав: „Ты еси Петръ а на семь камені сосижду церковь мою и врата Адова не одолѣють ей“. Слова Христові на віки не змінюють ся і ми во віки жити будемо, если на тій скалі Церков стояти буде. А що нарід руский не уступив і не уступить з тої святої скали, хотяби не знати які вітри та громи на него валили ся, сего доказом і винїшна тяжка хвиля. Одиниці можуть відпасти вначе та полова розвіяна вітром, однак загал, се здорове зерно пше-

ничне, остане на гumnі Христовім, остане в сьвятій коморі Небесного Господаря. Ми греко-кат. Русини незагинемо, а будемо жити на злість ворогам нашим, бо ми своє життя черпаємо з „істочника безсмертного“. А хотійби нам Русинам приступ до него був дуже утруднений, хотій другі народи щасливіші від нас і бувають до него легше припущані, то ми такої ніяк не уступимо і не дамо ся ніколи відкинути, бо визнаємо, що поза тим істочником нема иньшого жерела, яке би давало життя душі нашій. „Єдинъ бо Богъ, єдино крещеніє, єдина вѣра, єдина церковь“. — Ми не уступимо, бо маємо повне і цілковите право яко греко-католи належати до сего „безсмертного істочника“, котрий випливає зі скали Петрової і на весь сьвіт і на всі народи розливає ся. Ми поборимо всі перепони, які нам люди ставлять до сего істочника.

Буля нас не застрашає, бо она не єсть жадним догматом віри, а лишень звичайним розпорядженням, яке ставить нам перепону людеку в приступі до „істочника життя“. Та кожний з нас знає, що велику перепону можна усунути або її обійти, наколи тільки чоловік бажає щиро дістати-сь до своєї ціли. Котрий-же з нас не має тисячних перепон в щоденнім своїм життю, а тим більше в життю духовнім? — а прецінь по силам перемагає всі ті противности і йде наперед. Нещасний, а можу сказати дуже нерозумний сей чоловік, що напiткавши загороду на своїй стежці — стає перед нею і кричить, вередує, плаче, йойкає, руки ломить та всіх людей кличе на поміч, — підчас коли міг дуже легко через сю загороду як не перелізти, то її обминути. Такий чоловік стає сьмiшним в очах розумних людей, котрі зваблені его криком, глядять на его непорядність. Се саме можна сказати і о виданій буллі та о деяких наших людях. Місто крику, йойканя та звиваня всіх живих тай навіть і мертвих з гробу до помочи, лучше було їм подумати спокійно хвилинку і роздивити ся, як би то можна сю перепону скинути а если вже не дасть ся, то як би найлегше її обійти. Вулюбив се діло розумне і не виставлялисьмо себе самих на сьміх та на позорище перед цілим сьвітом. Ми гадали, що тим криком сьвіт заглушимо і Бог зна, чого докажемо, а то ми як стояли так і стоїмо під оплотом по середині дороги. Лучше ті роблять, що не кричать, а спокійно і розумно беруть ся за діло, подібно, як ті перші християни, що мовчки зносили гоненя, а в собі організували ся і зростали в силу, яка недовзі весь сьвіт поборолася.

Та фактом неоспоримим єсть, що наші деякі люди як раз на ціле горло кричать і лютують на всіх і на вся, і туй туй що самого Христа не потягають до одвічальности за ту буллію. І о щож їм ходить? Чи може они злякали ся сей буллі? Зовсім ніт! Во сей сьмілий і рішучий крик проти буллі вказує як раз, що її не боять ся. О щож їм отже ходить? Чиж они і перед тим не знали що небіщик кардинал Ладуховський видав був в році 1892 для Америки наказ, що не вільно місіонарувати сьвя-

щеникам женатим? Де тогди були священники і нарід? Чому не протестували? Буля сей заказ лише передруковала і повторила. Кожний з нас знає, що єпископи тутешні від давна скаржили ся в Римі, що наше греко-кат. священство дає миропомазанє дітям, чого у них священник не може зробити. Цілий світ знав і всі наші Владики — думаю, що і ми знали, що Столиця Апостольська вже давно видала заказ миропомазани священникам восточного обряду для Італіо-Греків. Сей заказ буля лише передруковала. Чому-ж тогди восточне священство, весь восточний нарід і восточні Владики не запротестували, знаючи, що те саме може і нас спіткати, і в самій річі як раз спіткало?! Єпископи айришські стояли і стоять на тій почві, що всі католицькі народи в Америці мусять мати одноцільні права і просили Рим, щоби не давав иньшим обрядам осібних привілеїв, яких би Церков латиньська в Америці не мала. Сю просьбу айришських єпископів Рим узяв до уваги і повторив в буллі священникам греко-католицьким заказ для Італіо-Греків що-до миропомазання. Не менше знали і знають ті люди, що єпископи американські всіма силами старають ся, щоби церкви наші були переписані на їх ім'я, яко на єпископів дієцезальних, після права синоду балтиморського, а буля тих прав не знесла, лише дозволила їх обійти на річ нашої місії. Знали рівнож ті люди, що латиняни завсїгди всілякими способами перетягали вірних нашого обряду на свій обряд і нічого не залишали, аби показати перед світом, що їх більша сила і виспї їх права, тому вже давно постарали ся, що такі розпорядження що-до обрядів вийшли для бразилійських Русинів за кардинала Ледуховського, а сесї розпорядження, нам давно знаві, повторила буля.

І нема що сему дивовати ся, бо наші многі люди самі добровільно поприставали до латиньського обряду, а діти наші — як самі бачите — не радо учать ся по руски, забувають поволї свою церков, свій обряд — ідуть до латиньських костелів і пропадають скоро для нашого обряду.

Сю справу добре порозуміли латиньські єпископи і священники і тому постарали ся о таке розпорядженє для нас. Але тут відай більша вина тих, що за діти і школу руску зовсім не дбають, як тих, що дітей до себе пригортають. Хто за своє дбає і своє любить, той ніколи не покине своєї церкви і свого обряду та не піде до чужих.

Знали звійнци і люди, що єпископ греко-кат. приходить до Америки, а не має ані одної церкви, котраби назвала ся его церквою, не має ані мешканя, ані катедр, одним словом — нічого не має. Чомуж о се все не подбали ті люди та з гори не сотворили пляну, аби єпископ сейчас міг отворити дієцезію і стати на рівні з прочими єпископами Америки?

Буля на жаданє священства і народу і иньших осіб дає єпископа, але не маючи нічого иньшого під руками, дає єпископа з такою властїю, яка єпископови без дієцезії після права церковного прислугує. А чомуж ті люди не заслали в свій

час письма до Риму, в котрім-би заподали, що: „Ми Русини греко-католики віддаємо в „trust“ нашому єпископови всі церкви з усіма приналежностями, котрих в тільки і в доказ сего урядового при нотареві підписуємо власноручно всі куратори і тростіси як і всі сьвященники, та просимо з тих церковей затвердити нам дисцезію з оєдком при сій або сій церкві. Жадасмо понадто, щобн всі церкви, записані на айришеких єпископів були переписані на нашого єпископа“. — Чому сего не зроблено? Кого-ж тут винувати: чи того єпископа, що не був в Америці і не думав о єпископстві; чи Рим, котрий і так не радо давав єпископа; чи тих, що много кричали а нічого позитивного не зробили? Але що тут говорити об тім, що зле стало ся, подивім ся радше, що діє ся тепер, то вирозуміємо; що оно інакше бути не могло і на будуче інакше не буде, доки люди здорово мислячі та любячі свій нарід і свою Церков, не возьмуть ся енергічно до діла; доки самі вірні сини греко-кат. церкви не скажуть собі: „Досить тої кириції, досить того посьміховиска людського, досить тої нерозумної колотнечі, нам треба діло покінчити“. Се наступить лишень тогди, як нарід зрозуміє ясно, чого его проводирі хочать, пишучи по газетях несотворені сплетні і баламути так, що бідний нарід вже зовсім негоден діла розібрати.

Вийшла папска буллі в справі греко-кат. Церкви в Америці, — буллі гірка, тяжка, понижаюча нас немплосерно. З нагоди сеї буллі — місто прийти до Владики та порадити ся, що робити, як ся застосувати і приймати пораду від Владики як від отця — сї люди зрадували ся тою буллею наче яким дорогим скарбом, сплеснули в долоні та далі всїдають на Владикау огидними дописями в „Американськїм Русск. Вѣстнику“, неначе на якого злочинця або зрадника. — „Владика знав за буллію — він нас зрадив — народе, диви ся, ти повірив ему — та ще будеш за ту зраду так дорого платити...“ — Сипало ся на того Владикау як змішка полова, а бідний нарід вірив тому наче в Євангеліє, що писав і до нині пишє „Американський Русскій Вѣстникъ“ та его схизматичкї похрестницї. Дійшло до того, що нарід бідний не знав і тепер ще не знає, чи слухати „самозванних єпископів“, котрі свої прикази видають в „Амер. Русск. Вѣстнику“, чи слухати сего єпископа, котрого їх Бог через власть церковну післав. Здавало ся, що аж тепер вже побідили єпископа і зробили ему кінець. — „Єпископ затаїв буллію перед народом і сьвящениками...“ на той темат писали без кінця і міри та сипали громами на єпископа, а схизматички пробудили ся гей-би зі сну і нуж замітати хату, бо будуть нові гості.

Всі хотїли знати, що Владика зробить з буллею і як ся оборонить, що він про ю не знав. Та Владика алї слова не пишув. Чому? Во се діло зовсім природне. Ніхто не виходить з хижки на розмову, або на диспуту перед сьвіт, як на дворі бурия, злива, шум вітру і лоскіт громів, але чекає, аж бурия пере-

шавів. — Мені би ще і тепер не було відповідно забирати слово, та жаль мені бідного народу невинного, що его облесні приятелі викинули на тую шаругу і загнали в болото, з якого сам вилізти не годен. Єдино за той нарід бідний, я нині забираю голос і кажу явно перед цілим світом, що:

За таку буллію, яка вийшла з Риму для американських Русинів, я нічого не знав ні то в краю, ні в Римі, ні в Америці аж до хвилі, коли по місяцю вже мого побиту в Америці, завізав мене Делегат Апостольский до себе і за про ню мені сказав. Розвідав ся я тільки приватно від Ректора рускої Колегії в Римі, що давне розпоряджене кардинала Ледуховського, дотичне миропомазання, мають ввести в жите і проти сего вніс я протест. А що сю буллію уважав я за кривдячу нашу Церков і наш нарід, тому відразу запротестував я проти неї і не оголосив її ні священицтву ні народови.

Мені ся видить, що Владика нічо більше не міг зробити як се, що зробив. — Тота буллія если кому, то самому Владиці найприкріпша, бо на кождім кроці она ему на заваді — а думаю, що ніхто мені не дав би ся добровільно вязати, — наколи може свобідно ходити. Я був певний, що нарід і священицтво стане на поміч своєму Владиці так, як той сам Владика стане в обороні народа і священицтва. Та стало ся якраз противно. — Я пляную, всіма силами висвободжене греко-кат. народу і священицтва — а деякі священики і деякі світські люди плянують погибель Владиці, а з ним погибель греко-католицької Церкви і погибель душ бідного народу. Що се єсть правдою, вистане сказати, що мене оскаржено о тоє, неначе-би я на силу видирав церкви латиньским єпископам. А деж вапсе лице на таку скаргу? Чи нарід сам одноголосно не крикнув, що ми хочемо віддати всі наші церкви рускому єпископови? А до того чи забулисьте, мої дорогі, що Владика перед усіма сказав: „Записуйте церкви на кого хочете, тільки знайте, що церков доти не буде греко-католицькою, доки не буде мати своєї голови після прав церковних т. є. доки не буде належати під єпископа“. Близь нарід заявив, що лишень на греко-католицького єпископа хоче записати, то голос сего народа повинен бути пошанований навіть через вас. І ви днесь скаржите єпископа, що він приймає запис церковей, та накликає нарід: „Не дайте записати церковей своїх“. Чогож ви хочете? Єслиби я сказав: „Запишіть церкви на латиньских єпископів“, то ви скажете людям, що єпископ зрадник — хоче вас запродати латинникам; еслу скажу: „Запишіть на свого єпископа“, то ви заскаржите мене, що я іду проти латиньских єпископів. — Чого-ж ви властиво хочете? — Бути независимим? Так, того ви хочете, та не смієте явно сего сказати, тільки бунтуєте бідний нарід, аби він то-ту ганьбу на себе взяв, а ви щоби сказали: „Ми сему виноваті“. — Але чи така робота Божа і хосенна? чи з такою роботою будете могли легко умирати? чи здасьте рахунок на Суді Божім за утрату тільки душ побаламучених? — От над сим при-

застановить ся спокійно ви всі, що се лихо спричиняєте. — Се може робити лишень чоловік без віри і чоловік, котрого совість закорупіла і затвердла наче цемент під водою.

Судить же самі дотепер, мої добрі люди, що то за робота тих людей і до чого вона веде, — та чого они хотять? Чого хотять? Хотять, щоби греко-католицький єпископ зробив місце другому, а перед людьми закривають ся буллею. Та того не є спосіб на усуненє буллї, противно — если не стане руского єпископа, тогди якраз булля увійде в повне жите. — Єдиний спосіб, щоби булля стратила силу, єсть підпиране з усіх сил греко-католицького єпископа, щоби він міг як найскорше сотворити дисцезию. Нерозумні люди накликають в газетах, що Владика, наколи не знав за буллю, а опісля довідав ся, повинен сейчас арезигнувати. — Зрезигнувати не штука, то і леда дурень потрафить, але чи тим осягне ся ціль, до якої всі розумні чинники в нашій Церкві повинні стремити? Ніколи! — Ціль прецінь наша єсть утворене греко-католицької Церкви на землі американській і ставлене для неї прав і єрархії на будуче. Єслиж перший єпископ уступить задля буллї, бо єї перед тим не знав, а тепер дізнавши ся, зі страху перед нею утік, то другий вже буде добре буллю знати і на ню присягне; або если не схоче то того другого зовсім певно не буде. А що тогди з нашою Церквою? Хіба скажемо соої по руски: „Най буде як бувало“. Так можуть говорити люди, що не серце, а камінь у грудях мають, а місто совісти їдє фарисейску плекають. — Добрий син греко-католицької Церкви і добрий Русин не допустить ніколи до сего, щоби загрила ся наша Церков в Америці. Тому і Владика не злякне ся ані газет, ані перепон єму ставлених, ані чорнення, ані буллї, але буде всіма силами працювати над з'організованем своєї Церкви в тім пересвідченю, що так сьвященство добре мисляче як і нарід вірний своїй Церкві стане при Владичі і вспільно буде боров ся.

Маю повне право сотворити для американської Руси дисцезию і в імени того права приймаю церкви в «trust» мій і моїх наслідників, а кожний вірний син греко-католицької Церкви має право і повинен в совісті допомочи до сего діла. Кожний, хто підмагає Владика в тім внеслім ділі, благословенну роботу ділає і гідний єсть чести не тільки від Владики, але від всего греко-католицького народу на цілїм сьвітї, — а кожний, хто спиняє і утрудняє сю роботу, єсть ворогом всеї греко-католицької Церкви та свого народу і заслугоє на погорду, не тільки тепер, але на всі історичні віки.

Владика не прийшов до Америки, щоби барашкувати — уживати — богатити ся — та народом крутити — але прийшов зробити свою повинність взглядом своєї Церкви і свого народу, і утвердити діло по воли Божій, і з чистою совістю стати на Суді Божім та здати рахунок зі своїх діл! — Сего Владика сьвідомий аповні, сею дорогою піде мимо всяких перепон!

Другий титул правний, ще важніший, єсть сей, що наша Церков мусить бути греко-католицкою Церквою, а не якоюсь незалежною, без голови, гірша чим церков найнижших сект розкольників. Ви ж знаєте чесні інквізитори моїх справ, що більшість наших церков стоїть як раз наче осиротілі діти без отця. Тож моїм обов'язком єсть, привести ті церкви на своє місце, і до того маю повне право, щоби ті церкви стали греко-католицькими, бож на те прийшов я до Америки. — Єслиж нарід ніяк не хотів і не хоче передати своїх церков на латинських єпископів, а хоче бути греко-католицьким, то я на підставі права даного мені як греко-католицькому єпископови — стоячому впрост під юрисдикцією найвищої Голови Церкви, Архiereя Вселенського, приймаю сі церкви в свою опіку і стаю їм головою. Жаден єпископ не може бути противний тому, щоби я взяв в опіку сю церков, котра того бажає. Они можуть передови робити, кривим оком на се дивити ся, але не можуть права мені відобрати — стати головою церкви, котра до них не належить. — Інша річ єсть неохота єпископів — єсли-би яка була — а инша річ право. Жаден єпископ не єсть моїм зверхником, ані я єго вікариєм, або — як ви язгирливо кажете: «єго за-християком». — Я не єсмь слугою латинських єпископів, ані на них не працюю.

Прийшовши до Америки, я застав Русинів одних під латинськими єпископами враз з церквами і священниками, других незалежними від латинських єпископів враз з церквами і священниками, а третих мішаних т. є. таких, що нарід і церкви були незалежні, а священник піддавався під єпископа. Єпископи латинські мають юрисдикцію тільки над тими людьми, та над тими церквами і священниками, котрі ся їм піддали, — над иншими не мають жадної юрисдикції.

Коли я отже приходжу до Америки, то передомною стоїть подвійний огорог: один, що прибрав собі за господаря і властителя достойника латинської Церкви, — а другий зовсім без господаря самому собі полишений, та до нікого не належачий.

Мене вислано до огорода, який мав прибраного собі господаря і властителя, та сказано мені, що «Ти маєш право там увійти, однак не без відомости господаря. — Господар має дати тобі ключі, отворити все; показати і дозволити зробити порядки, а навіть може тобі все віддати в руки — однак він все остає господарем, бо то єго огорог. Се єсть право для дієцезального єпископа. — Я заглянув в сей огорог за відомостию господаря і властителя — вийшов з него та сказав собі: «Не велике се діло той огорог і немає що так розщипати над ним (24 церкви). — Але туй побіч стоїть инший огорог: опущений без господаря і властителя, широкий а задущий. Вступаю в сей другий огорог, розглядаю ся по нім, обходжу єго, та видячи, що з него будуть люди, беру єго під свій надзир і опіку. Хто мені до сего дав право? Се право єсть природне — се право назване в кодексі церковнім і цивільнім: «*Jus primi occupantis*» — (vidi «*Summam Theologicam Noldin, II. Pars. § 372, de acquisitione Dominii*»).

Се право пливе з самого мого післанництва яко єпископа до Америки через найвисшого зверхника. Єпископи латинські можуть дати мені власть і юрисдикцію тільки на тих, котрі суть їх підданими, а ніколи на тих, котрі до них не належать. — Єслиж я кого позискаю, що до нікого не належал, то я собі его позискав, не другому — він до мене належить, тим більше, що ті мною позискані, ніяк до иньшого не хотіли і не хотять належати.

А тепер розумієте, яким правом греко-католицький єпископ бере церкви до нікого не належачі під свою опіку і на себе переписує? На підставі права так натурального, як цивільного і церковного. — Зважте понадто, чесні інквізитори моїх прав, що я не єсьм невільник і можу навіть яко звичайний чоловік, не тільки яко єпископ прийняти «дарунок» від людей які хочуть і можуть мене чим обдарити. Та до того дарунку ніхто права не має, лишень ті, котрі дарують, а опісля сей котрому подаровано. А що навіть сей мотив дає мені повне право до посідання незалежних церковей, то позвольте прочитати собі трактат: *de contractibus unilateralibus*, Art. I, § 538. «*De donatione*».

Возлюблені Братя мої, священники і ти дорогий руский народ — та всі сини греко-католицької Церкви! От се торжественно заявляю вам, що я яко греко-католицький єпископ для народу руского і иньшої народности того самого обряду, всіх сил доложу, аби права нашої Церкви забезпечити і оборонити, Вас же всіх взиваю до помочи і розумної та витревалі праці! Не лякайтеся жадних трудностей ані борби! Борба жите дає, а борба за правдиве добро народу і Церкви святої честь приносить кождоу чоловікові! Не вагайтеся виступити явно до сеї борби проти нелюдоської кіїки, яка свої личні інтереса переносить понад добро загальне і добиває ся до сего способами так нечесними, на які чоловік характерний здобути ся не годен! Не опускайте рук, не тратьте охоти до праці, — бож знайте «всяке дїло благо трудомъ снискается!» Зберіться разом, подумайте о способі праці хосенної, о способі чеснім побороювання ворогів нашої Церкви і народа — та загрівши себе взаїмно до праці, зачніть єї о Господі! Ласка Христова сильнійша, чим всі темні забіги синів лукавства. Розтолкуйте ясно, мої дорогі Отці, своєму народови всі крутарства сих людей так, як я їх потолкував, та разом з народом відкиньте на бік сих неспрошених опікунів, які на ганьбу і встид собі і нам обняли роллю самозванних єпископів! Будьте певні, що Владика все зробив зі своєї сторони способом відповідаючим его гідности, аби буля не була перепорою до красного розвою нашої Церкви! Висказ одного з Отців в «Амер. Русск. Вїстнику», що они жадають, аби один став за всіх а всі за одного, єсть прекрасний, тільки они якраз того не зробили і ніколи не зроблять. Се видне і ясне з їх дотеперішного поступованя. Се єсть можливе тільки у тих людей, котрі правдою живуть і дорогами простими ходять. Се тільки можуть зробити ті Отці, котрі знають, що всяка власть «отъ Бога происходить», та котрі свого Владика, Церков свою і народ свій сердечно люблять. Я прошу Вас всіх, Божих слуг, моїх Братів, щобисьте

прислали на мої руки осуд поступованя сих людей, щоби я знавчи солідаризуєтеся з такою роботою і що гадаєте в тій справі дальше робити.

Знайте в кінці, мої дорогі Братя, що усі Церкви винні зістати греко-католицькі, тому постарайтеся, аби мали свою голову.

А ти, мій любий народ, дивись перед себе осторожно, куди йдеш, та не забудь, що треба умирати і стати на Суд Божий та злати рахунок з кожного діла і кожного слова! Не дайся, бідний мій Брате баламутити нікому, тільки май перед очима закон Божий і Христа розпязтого, котрий скаже тобі де правда, а де фалш. Він перейшов тяжку тернисту дорогу і дуже много витерпів від фарисеїв, закладаючи свою сьвяту Церков. Не забудь і на се, що першхристияни стільки ся натерпіли від поган і єретиків, а не дали ся відірвати від своєї Церкви і своїх учителів, яких їх Христос післав. Не дивуйтеся, що Вані Владика стільки терпить і его так несправедливо понижають та називають «авантюриком», бож прецінь такими словами називали Христа: «Онъ розвращаетъ люди» — і «аще не бы былъ сей злодѣй, не быхомъ предали его тебѣ». Єслиж Христа найсьвятїйшого так визивали, то чогож ся дивувати, що з Вашим Владикою, слугою Христа, так ся обходять. Написано єсть в Письмі сьвятім: «Нѣсть рабъ болѣй Господа своего». Не може бути слуга висшій понад пана свого. Терпіне не єсть ганьбою для мене, але знаком, що іду дорогою Христа і тоє мене ратує. Тільки Вам наказую, дорогі Діти і закликаю Вас Богом живим, не дайтеся застрашити ані баламутити. Тих людей не много, але они ся Вами покривають і страшать иньших так, як би Ви їх слухали і за ними шли. — Не дайте зганьбити себе і Вашого «Соединенія», котрє стоїть на статутах церковних, а в них виразно написано, що: «Его органъ т. е. Амер. Русскій Вѣстникъ» не сміє виступити проти Церкви і власти духовної а тим більше проти єпископа Вашого. Та Ваш председа главный і урядники «Соединенія» поганьблене, бо з того виходило би, що всі члени „Соединенія» суть проти власти церковної і пішли на таку безбожну дорогу, як їх преводителі, а се зовсім неправда. Члени суть добрі і чесні а уряд не «знаєтъ что творить». Скиньте ганьбу зі себе, бо вже досить крутарства! Покажіть, що Ви сини греко-католицької Церкви, та, що в річах церковних не має Вам права розказувати перший лінійший простий чоловік, може і не пашого обряду, наче який єпископ, але що Ви в церкві маєте свою власть духовну! Церков прецінь не сальон і ми єще так низько не упали! Таж того нігде на сьвітї нема, навіть між дикими людьми, щоби поневіряти власть духовну, а слухати когось, що до сего ніяк не доріс. Они ведуть «Соединеніє» до схизми явної і тим знищать так красну інституцію, тож прошу Вас, мої Братя зі «Соединенія», котрі належите до греко-католицької Церкви та хочити єї бути вірними синами зділяйте се, що слїдує:

1. Зробіть деякий порядок з тими всіма, що місто пильновати справ «Соединенія» бавлять ся в єпископів та на всіх членів «Соединенія» ганьбу стягають перед цілим сьвітом і нарід баламутять і Церков нашу загирають.

2. Всі вірні сили гр.-кат. Церкви, котрі належать до «Соединенія», нехай ся зберуть разом на мітинг, а прочитавши добре сей наш лист, нехай мені напишуть, чи хотять слухати тих незалежних, безбожних проводирів від «Американського Русского Вѣстника», чи хотять стояти при своїм Владиці і спільно з ним працювати для добра Церкви нашої сьвятої і віри нашої і народу нашого?

3. Нехай всі вірні сини гр.-кат. Церкви, котрі належать до «Соединенія», збирають ся на мітинг разом і прочитавши наш свій лист добре і докладно, нехай напишуть до редакції «Американського Русского Вѣстника» і его урядників, що если не перестане писати проти влади церковної і бурити та колотити нарід, а ціле «Соединеніє» на сьміх виставляти, то нехай більше не посилає Вам підписаним свого «Амер. Русского Вѣстника» бо его не будете читати.

4. Всі вірні сини гр.-кат. Церкви, до якого небудь они Братства належать, мають ся постарати, щоби їх церкви до місяця були упорядковані т. є. аби не стояли відорвані осібняком, як сироти без отця, але щоби мали свою голову...

Прочіє, Братія моя, помоліте ся і о мні недостойнім рабі Христовім і воспомяните мя пред престолом Всевишнього.

Писано в Філядельфії в день св. Теодосія, общих житій начальника, 11. януарія 1908.

† Сотер,
єпископ.

Сей найновіший пастирський лист Преосьв. Сотеря, написаний з нагоди звісної буллі, містимо для недостачі місця в скороченню, поминаючи ту часть листу, в якій Преосьв. відкриває перед очима своїх вірних інтриганцкі сплетні, доноси до латинських єпископів і угорського правительства і нестійні закиди своїх противників.

Ред.

До організації.

Богато пише ся про організацію духовенства в „Ниві“, багато про се пишуть ворожі нам часописи „Діло“, „Свобода“, страхають нарід якимсь клерикальним маревом, голосять, що осьось отворить ся клерикальна партія, представляють єї яко щось дуже погубного для народа, а в дійсности її жадної клерикальної партії її організації між духовенством нема, хоч крайний час нам з'організоватись, бо *periculum in mora*... Що

periculum in toga, що грозить велике нещастє і Церкві і духовенству і народови, бо він опутаний „злыми духами“ дичіє, хочу доказати вражіннями, яких я зазнав на неодних зборах у себе в тернопільському повіті так підчас тамторічної кампанії виборчої як і поза нею. Кажу виразно як і поза нею, бо міг би хто закинути, що нарід підчас кожних виборів розбурханий, не треба єго так строго судити. Був я на передвиборчих зборах в Тернополі, на котрих теперішній посол п. Остапчук мав виголосити кандидатуку промову. Не від річи буде сказати, що тернопільський повіт належить піся загального осуду до найбільше просьвічених. Я пішов на ті збори ведений єдино цікавістю, були се збори радикальної партії. На салі заставем понад 300 людей і двох чи трох сьвящеників. На естраді коло президії було кількох руских соціялістів з Збаращини та повно елеганцко убраних жидів та жидівок. І чиж ті інтернаціонали жида, жидівки та кількох руских соціялістів мали би бути приятелями і просьвітителями нашого народа, подумав я собі? Розпочали ся збори. Забрав слово п. Остапчук, зачав від „попів“. Сказав, що духовенство відносило ся всегда ворожо до поступу і свободи народа, що Церков палила на костирі тих, які виступали против суспільного ладу і боролись за свободу, згадав про інквізиції, про се, що і тепер „попи“ хотіли би тримати нарід в темноті, уважають за ворогів тих, що бажають добра народови і свободи. Нарід слухав тих нісенітниць видно з вдоволенем, бо приплескував бесідникови. Чиж се не periculum in toga, чиж не грозить нещастє Церкві, духовенству а і самому народови, если він з вдоволенем приплескує антицерковну, „антипопівську“ промову? Гдеж єго релігійне вихованє, где любов до своєї Церкви, своїх душпастирів? Одєн з присутних сьвящеників підвів руку, просив о голос, хотів видко щось спростувати. Голосу не дістав, лиш звернув на себе загальну увагу і стягнув ненависть. Хлопи-радикали кинулись на сьвященника, почали кричати: марш, забирай ся, хто тебе тут просив? Чув я і такі виклики: волю до жида піти як до попа, волю чорта побачити як попа! Кажуть, що наш нарід єсть дуже побожний. Якаж єго побожність, если він так легко дає ся потягати першому-лучшому ворогові Церкви, если приплескує неправду, если навіть не позволяє сьвященникови стати в обороні Церкви? Якже плиткою мусить бути та побожність? А чомуж она так плиткою, хто винен тому, чи не ми самі часом? Вдармо ся в груди.. Тож організуємось, починаймо невисипущу працю, если не хочемо стратити цілковито ґрунту під ногами. Зволікати з організацією значить тільки, що добровільно уступати з поля битви і віддавати провід над народом в непокликані руки, позволяти ширити ся погубним кличам, наражати на небезпеченство так душевне як дочасне добро повіреного нам народа! Але скаже дехто, годі було иньші вражіння винести з радикальних зборів, прецінь цілею радикалів, се борба з церквою і „попами“. І я тим потішив ся та незадовго пішов знова

на збори, по сим разом вже не на радикальні, навіть не на політичні, але на загальні збори філії „Просвіти“ в Тернополі. Се інституція чисто просвітна, не має з політикою нічого до діла. По краснім, економічним рефераті почала ся дискусія. Забрав слово оден священник, великий патріот і народолюбчець, та між иньшим звернув увагу на се, що добре було би начинати збори з Богом, себ то відправою Служби Божої в церкві. От і викликав вовка з ліса, підняв ся крик, а оден з присутних селян — тепер кандидує на посла а попирають его на зборах навіть декотрі священники — почав піднесеним голосом кричати, що досить вже тих молебнів, акафістів, ми не прийшли слухати парастасів, але щоби научити ся чогось мудрого. Не вдало ся втихомирити народу, збори розбили ся. І чиж не в *periculum in mora*, чи мало грозить нещастє Церкві, духовенству, народови, чиж нарід бунтований „злими духами“ не дичіє? Чиж можемо ми спокійно придивлятись тому здичію, не ставити там? Сеж вже не були збори радикалів, але націонал-демократів, до яких ми і себе причисляємо, значить, зло вкрадає ся в наші ряди а ми може і несвідомо нераз самі то зло попираємо. Маю на думці попиране і ширене між народом „Свободи“. Ся часопись під виглядом релігійних переконань, що так скажу, стоїть на рівні з „Громадским Голосом“, „Землею і Волею“ і т. п. Ріжниця заходить хіба в тактиці, що коли єї виступають явно против Церкви і духовенства, то „Свобода“ зміє масковатись і підступно вилирає з серця нашого народа найдорожший скарб-віру. Ми повинні рішучо зажадати зміни в редагованю „Свободи“, або перестати уважати єї органом свого сторонництва та поборювати єї як найострійше. Скрытий ворог далеко небезпечнійший як отвертий. „Свобода“ будучи в справах релігійних зовсім індеферентною, нераз навіть ворожою робить і нарід індеферентним, ворожим, тож не дивно, що він при першій лучшій нагоді вибухає... Душевний корм для нашого народа поки що мало критичного і мало освіченого повинен бути зовсім здоровий, дібраний. Висьміває „Свобода“ практики релігійні, висьміває їх і нарід, каже „Свобода“ не вірити всяким клерикалам, викидати з читалень „Основу“ „Народне Слово“, зачинає так думати і нарід. Наука учителя не йде в ліс, тому не дивно, що священницькою годі нині вже навіть показуватись на якихсь зборах, селяне ганьблять священників, не допускають їх до слова, виступають против них так остро (часом і через „ти“), аж лячно слухати. До чогож дійде, если сей погубний вплив з одної сторони явних ворогів Церкви соціалістів і радикалів, з другої сторони замаскованих ворогів обхопить весь нарід, що буде тоді з Церквою, що з духовенством? Крайний час призадумати ся нам над сим питанням і чим скорше взятись до невисипущої праці, до організації! Ми священники велика сила, але понеже нема в нас організації, кождий їде своєю дорогою-тож та сила має маленьке значіне, а стратить і то, если завчасу не опам'ятаємось... — *а. Н. Кр.*

Всячина.

Торжество в честь св. Йоана Золотоустого в Римі.

В неділю з полудня, в день перенесення мощей св. Йоана Золотоустого, виїхали ексселенція Митрополит, кир Андрей, з Інсбрука до Риму, в цілі відсвятковання тисяч п'ятсотлітньої річниці смерті великого сего Святиого. Дня 10 лютого заїхали (зі мною) до руської колегії в Римі, де ректор о. Давида, прийняв нас дуже радо і сердечно. Дня 13 і 13 с. м. відбуло ся торжество.

Уладженєм торжества заняв ся спеціальний комітет під протекторатом кардинала Ваннутелія, а під проводом о. Лайсера, ректора грецької колегії в Римі. З поміж Русинів входив в склад комітету о. Давида. Цілю торжества було звеличання найбільшого Вчителя католицької церкви на Сході, того Вчителя, що стояв непохитно на догматично-моральній почві християнсько-католицької церкви, не уступав навіть перед царями, а з сивітським шієтизмом відносив ся до римського Єпископа. Відсвятковане пам'яті такого мужа, мало на цілі зближити до себе два великі світи католицької церкви, східну і западну, а дальше, посунути бодай о крок наперед ідею Христового кличу про одно стадо під одним пастирем. Ідею унії треба було зробити голоснішою і симпатичнішою на Сході.

Перед 8-ою годиною рано, в дни 12 с. м., в сам празник трех Святителів, заїхали Ексселенція Митрополит разом з нами, зн. своїми пристоящими, до Ватикану. Посеред мальовничо прибраних Швайцарів перейшлисьмо до комплексу комнат ватиканської палати, де зібрали ся владики Сходу з своєю асистюю. В сикстинській каплиці, прикрашеній геніяльними образами кисти Михайла Ангела Буонароті'я, приоділи ся владики в святі одіжи. Під проводом хреста, перейшли всі з великим торжеством до беатифікаційної каплиці, в якій мала відспівати ся літургія.

Каплиця гарна, але замала на поміщене цілої публики що радаби бути на торжестві. Видано 3000 білетів вступу. Попит на білети був так великий, що ректор грецької колегії мав до розпорядимости 90 білетів, а отримав аж 4000 подань! Беатифікаційну каплицю і комнат, що до неї притикали, обсадила папська гвардія, а заняла публіка, в її рядах дипломатичне тіло при Ватикані і цвіт римського товариства.

Над великим престолом завішено високо в горі небозвід. Перед престолом поставлено намісні образи, бо цілий іконостас годі було поставити. За престолом, по лівім і правім боці, стояло підв'язане, яке заняв хор, зложений з питомців різних

колегій, між ними і руської. Перед престолом близько правої стіни каплиці (якщо лицем звернутися до престола), розміщено сім місць для владик, що мали літургувати.

В середині засів Кирило VII, грецький патріарх антиохійсько-александрійсько-єрусалимської церкви, від нього на право Екседенція наш Митрополит, даліше архієпископи: Савоя з Байруту (Сирія), Йосиф Скіро з Неокесарії, єпископи: Гомсе з Киликії, Павло Скіро з Альбанії, Младинов з Салаята. За владиками засіло около вісьмох архимандритів, між ними Арсеній Пеллегріні з Гротта-Феррата, архимандрит греко-італійських Василиян. Між пристоящими священниками був з поміж Русинів о. Давида, а між дияконами о. Іванців, духовник руської колегії і я.

Перед іконостасом, по лівім боці каплиці, виставлено престол для папи. За тим престолом заняли місця патріархи: сирійський з Антиохії, латинський з Царгороду, деякі архієпископи, єпископи, опати і генерали чинів. Місця на ступінях престола призначені для папських асистентів. По обох сторонах каплиці, за папським престолом, уставлено сиджене для всіх кардиналів, що перебували в Римі. Явило ся їх двацять чотирь. Прибув навіть секретар стану, кардинал Меррі де Валь.

Всі заняли свої місця і чекають. Горячкова нетерпеливість, пробивав ся з лиця. Всі очі звертають ся в сторону входу. Нараз дає ся чути звук музики, лунає грецький гімн. І знова залягла тишина. До каплиці внесено папу в лектиці. Святійший Отець, одітий в білі ризи, з тиррою на голові. Всі приклонили. Папа благословить. Хвиля торжественна, якої в життю не забуду. Відтак папа засів на своїм престолі.

Зачала ся Служба Божа св. Йована Золотоустого в грецьким язиці. Хор співав, диякони голосили ектенії архієреїв з патріархом возгласи, а папа літургічні благословення, розуміє ся, по грецьки. Екседенція Митрополит мали в руках трикірйон. Оба входи на грецькій літургії не суть однак так величаві і торжественні, як на нашій архієрейській. По скінченій службі Божій відчитали наш Екседенція по латинськи папський декрет, наділюючий присутних надзвичайними духовними добрими.*)

Другого дня, отже 13. лютого перед полуднем зібрав ся ювілейний комітет на публичній аудієнції в папи. Крім того явило ся певне число публіки, що зуміла дістати білети. За впливом Екседенції і заходами о. Давида допущено і руських питомців з колегії і мене. В імені комітету виголосив кардинал Ваннутелі по італійськи промову, а святійший Отець відчитав в тім язиці довше слово, і то голосом сильним і звучним.

*) Про те торжество помістили обширне справозданє між іншими римські денешники: *Corriere d'Italia*, з 13/II 1908 ч. 44; *L'Osservatore Romano* з 13 і 14/II 1908, ч. 37—38.

Слово то дуже замітне. Папа підніс красу грецького обряду заявляючи, що не допустить до его випирани загорілими латинізаторами. Крім того величав св. Золотоустого. Відтак слідувало представлення поодиноких осіб. Експедиція представили мене папі. По уділенню апостольського благословення розійшлися всі.

Попілудни 13. лютого відбула ся в палаті т. з. папської канцелярії, духовна академія в честь св. Іоана Золотоустого. Вступ був розуміє ся не так легкий, саля виповнила ся по береги. Перший ряд сиджень заняли церковні достойники: пять кардиналів і кількох єпископів. За ними заняли свої місця прочі гості. Нам дістало ся вигідне місце коло першого ряду при стіні. На естраді заняло місця десять представителів різних східних церков. В самій середині засів кардинал Ваннутелі, на право від него патріарх Кирило VIII, на ліво наш Митрополит. Дальше інші східні архієреї.

Програма концерту богата. Наперед відспівав хор грецьку пісню, відтак виголосив Ваннутелі по італійски відчит про значінє св. Іоана Зл. По нїм відповів патріарх коротко по французьки. Декламація сирийської вірменської і латинської поезії в честь Святого, відспіванє сирийської, вірменської і кілька грецьких пісень при звуках музики і концерт закінчив ся.

Так скінчило ся дводневе торжество в паміть тисячлітньої річниці смерті св. Іоана Золотоустого. В серці християнсько-католицької церкви, в середині западного латиньства відсвятковано паміть східного Святого грецькою літургією і грецькими благословеннями вселенського Архієрея. Владики Сходу почули з уст голови церкви і его кардинала слова признаня для східного обряду і заяву, що той обряд мусить позістати. Ті факти під деякими зглядами епохальні і свідчать про настрій латинських сфер зглядом Сходу. Ювілей св. Іоана Золотоустого в Римі зближив до себе оба обряди.

Особливого рода вначіє мають такі торжества для нашої, руської церкви. Наша церковь з поміж всіх східно-католицьких найбільша, а стоїть на самій границі католицького латинського, западу, а грецько-словянського, православного, Сходу. Сам Кирило VIII. назвав руську церковь старшою сестрою, а всі, так латинники як і орієнтальці, оказували нашому Архієреєви особлиwsze почитанє. І дійсно, лиш наша руська церковь може і повинна стати центром, з якого виходилиби всі змаганя до унії церкви Східаюї, особливо в Словянщині. Если наша церковь, наше духовенство, наша віруюча суспільність не відповість своїй задачі, то стягне на себе тяжку відвічальність.

Вихісновуванє церковної і теологічної культури католицького западу з его догматично-філософськими струями в душі літургічно-правничої дисципліни Сходу, повинно витворити в нас питому церковно-теологічну культуру, що малаби в собі елементи Сходу і Западу. Наша церковь повинна стати тереном, на яким мають сходити ся церковно-теологічні струї цілого

християнського світа. Наша церков мусить причинити ся до злуки православя з католицизмом, если не має стати злишною. Бели наша церков приготується до тої задачі, виробить собі в тім напрямі заслуги для цілої церкви, тоді стане на таким становищі, якого не в силі захитати ніякі змагання загорілих латинізаторів. Але конечно треба показати ділами, що руська церков є потрібна і мусить існувати!

В Римі, 14 лютого 1908.

О. Онуфрій Волянський.

Відозва в часі тисячпятьсот-літнього ювілею нашого св. Золотоустого Учителя. (В скороченю.) Найкрасшим памятником тисячпятьсот-літнього ювілею нашого Золотоустого Учителя, який враз з цілою католицкою і незлученою Церквою наш нарід тепер усюди торжественно обходить, буде тіснійша злука нашого руского народу і нашої Церкви з землею, яка видала сего проречистого Отця, з якою вжуть ся спомини історії нашого відкуплення. Ся духовна злука зі св. Землею і взагалі наші взаємини з християнським Сходом можуть тоді лишень мати тривке значінє і силу, коли будем мати власну церкву і власне пристановище у тій святій країні.

Як раз у теперішній хвилі завдяки заходам, опіці і Архієрейському благословеню Високопреосвященного Митрополита, підприємлясь велике діло, до якого прикладаєм руки і просим В. Земляків о як найгорячіше поперте.

А сим ділом є побудованє нашої власної Церкви Рождества Ісуса Христа з монастирем наших Монахів Студитів, Сквилівської Лаври з під Львова, в Вефлєсмі, місци приходу нашого Спасителя на нашу землю.

Як сам Ёго Ексцеленція, Наш Митрополит в поручаючім письмі висказуєсь, само провидінє Боже для довершеня сего важного, а трудного діла, посилає нам чоловіка найліпше обізнаного з справами Сходу.

А ним є: О. Петро Курі, гр.-катол. св'ященик, парох Вефлєсму.

Вже від кількох літ працює для сеї справи. Самим своїм наставником, греко-катол. патріархою Кирилом, як найліпше і пайгорячіше припоручений.

Надто сам о. П. Курі Грек-Мельхіт (мови матерної арабської), своєю особою представляє тих християн на Сході, що еще одні, яко греко-католики, того самого, що ми, обряду, під проводом свого патріярха, кількох архієпископів і єпископів, числом пару соттисяз душ вірно тримають ся Церкви католицкої.

Сам наш Високопреосвящений Митрополит зволив зайнятись сею справою. Тепер вона вже не личною і приватною справою або О. Курі, або дотичної парохіяльної Церкви Вефлєсму, але сталась справою нашою церковно-народною.

Тимто Ёго Ексцеленція Митрополит не лише підписаними членами комітету будови нашої церкви Рожд. Хр. в Вефлєсмі згадане діло як найревнійше припоручає ласкавій жертволюбивости

усього Нашого Духовенства і усіх вірних усіх своїх Епархій, але ще зарядив слідує:

Іменно згаданий О. П. Курі дістав дозволене лично разом з одним ще Братом Монахом Студитом Йоанном, заосмотрений поручаючим власноручним письмом Его Ексцеленції Митрополита збирати складки в поодиноких наших парохіях.

Тому ж і ми ще раз осьміляємо ся се Боже діло для добра нашої Церкви, обряду і народу як найгорячіше припоручити, так жертволюбивості нашої львівської христ. громади, як особливо нашим землякам на провінції — особливо Впрдбн. ОО. Парохам і Вп. П. Учителям і усій місцевій інтелігенції по поодиноких закутках нашого краю.

О тім, що наші перші, рускі, єрусалимські паломники будуть вести перед в сім сьвятім ділі, найсильніше нас переконує вже ними поданий примір і зложені жертви.

Евентуальні жертви просимо ласкаво надсилати на руки Настоятельства Студийської Лаври св. Антонія Печер. в Сквилові, п. Кульпарків.

Усі наші часописи просим о ласкаве повторене.

Бараїньский Олекс.,

ц. к. правительственный радник у Львові.

Левінський Ів.,

ц. к. проф. політ.

Др. Озаркевич Евг.,

директор Народ. Лічниці.

Заячківський Тит,

радник двору.

О. Др. Жук Йосиф,

ректор львів. дух. семінарії.

О. Александер Стефанович,

катех. учит. семінарії.

Др. Студинський К.,

ц. к. проф. університету.

О. Чапельський Ів.,

крил. Митроп. Кап.

Ревакович Титко,

ц. к. рад. суду кр. у Львові.

Др. Федак Стефан,

адвокат краєвий.

О. Фолис Йосиф,

посол до парл. і парох Сквилова.

О. Курі Петро,

гр. кат. сьвящ. Вифлеему.

(Прим. Редак.) Ще не розвинула ся у нас ніяка акція в цілі довершення сего великого діла, а вже появились грабарі его — а наше «Діло», помістивши повизшу відозву, уділило одному з них таки зараз в слідуєчій ч. голосу. Маємо на гадці новинку п. н. «Без бюджету», якої автор явно виступає против наміреного діла; своєю аргументацією зраджує він повний брак розуміння і байдужність для нашого релігійно-культурного життя его розвою. В тім переконаню, що сей брак, ся байдужність є его індивідуальною прикметою — лишаємо его в спокою, а поручаємо як найгорячіше повизшу «відозву» памяти нашої жертволюбивої духовної і сьвіцької інтелігенції і цілої рускої суспільности.

Ювілейне свято св. Йоана Златоуста в рус. дух. Семинари у Львові розпочало ся дня 9 лют. і тревало через три дні до 12 лют. включно.

Ювілей відсвятковано після слідууючої програми :

Д. 9. лют. Вечірна з літією.

Д. 10. лют. торжеств. Служба Б. (грецка) з проповідію; відправив і проповідав Впр. о. Прал.; Дольницький — по полудни Молебен.

Д. 11. лютого торж. Служба Б. (грецка) з проповідію; відправив Службу Б. о. П. Курі, мельхіт — проповідав о. Боцян; по полудни Вечірна з літією.

Д. 12. лют. торж. Службу Б. відправив Впр. о. Ректор Д-р. Й. Жук в сослуженю оо. настоятелів Семинара; Проповідав о. Д-р. К. Єрми, схимономах студитської Лаври. По полудни д. 12. лютого відбула ся Академія в честь св. Йоана Злат. устроєна богословами-питомцями дух. Семинара.

На академію, крім хорів, зложили ся відчитити: „Св. Йоан З. яко бесідник“ — богос. IV. р. Держирука, — „Ідеал святицника в житю і письмах св. Йоан. З.“ — богос. IV. р. Содомора; — „Св. Йоан З. яко Доктор Евхаристії — богосл. II. р. Лемішук.

Відчитити сї, під кожним зглядом старанно опрацьовані і виголошені, в найближшій часі вийдуть з друку і будуть розіслані П. Т. предплатникам „Ниви“.

Св. Іван Златоустий на Руси, істор. — літературний нарис Д-ра В. Щурата, відчитаний Впов. Автором на дух. Концерті в честь Святого в „Нар. Домі“ д. 14. лют. містимо в „Ниви“.

Для недостачі місця не можемо більше сказати про сей величавий дух. Концерт, на яким був присутний весь цвіт рускої льв. громади. Згадаємо лишень коротко, що всі точки програми, (інавч. слово о. Кр. Ів. Чапельського, відчит П. Д-ра В. Щурата, хори питомців дух. Сем. і учеників акад. гімн. — і деклямація уч. IV кл.) були знаменито оброблені і віддані, так, що битком заповнена сая „Нар. Дому“ по кожній точці програми лунала від грімких оплесків.

Пригадна. Тих Всч. Отців, котрим я розіслав „Вифлеемский вертеп“, а котрі до тепер ані не прислали гроший ані не звернули книжки, прошу о зворот книжки, згідно о прислане належитости.

о. Н. Штокалко
сотрудник в Буску.

Пригадуємо, що Загальні Збори Т-ва св. Ап. Павла відбудуть ся д. 5 марця по полудни в рус. дух. Семинари.

В справі сецес. фонду; поінформувавши ся докладно, подаємо до відомости довжникам сего фонду, що Тов. Р. А. Поміч є законним властителем сего фонду і тому довг належить сплачувати сему Товариству.

Ред.

Протест проти буллі підписаний 79 рускими амер. священиками доручив комітет трох священиків (оо. Горзовъ, Гануля, Стефанович) Ап. Делегатови в Вещінгтоні дня 29. січня. Ап. Делегат висказав своє признание про діяльність Пр. Сотира взивав священицтво до згоди, зробив на комітет вражінє, що є дуже прихильно успособлений для руских справ в Америці.

О. О. Пристай доказує в 6. ч. Амер. „Свободи“, що булля мала на злиді і обовязує тільки тих Русинів гр. кат., котрі були і ще суть під айрискими єпископами а ніяк тих, що були від них независимі. Одні і другі просили Рим'о свого єпископа. „Рим вислухав просьби одних і других і посилає єпископа айриским гр. кат. до заряду, бо голову вже мали, а независимим т. в. руским гр. кат. яко голову, бо її ще не мали. Ми дістали єпископа лише для того, що ми не хотіли і не хочемо піддати ся жадному айрискому єпископови, отже дали нам власного яко голову. Ми не повинні нічим гризти ся, бо ми дістали голову самостійну, яка не може нами інакше радити як після прав восточної церкви і через сю голову стали ми такими самими гр. кат., як в старім краю.“

З нинішнім ч. „Ниви“ розсилаємо нашим П. Т. предплатникам 2 дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“ і „Пастирське посланє німецького єпископату з нагоди енцикліки про модернізм“. Через ошибку деякі з наших предплатників не отримали другого аркуша сегорічного „додатку“ проповідничого від ст. 17—32; просимо реклямовати. Просимо о вирівнанє залеглостий і відновленє предплати.

Адміністрація.

Передплата
річна 8 кор.
піврічна 4 „
Поодинокі
число 40 сот.

Адрес
редакції і
адміністрації
Львів, уляця
Коперника ч. 36.

ЧАСОПИСЬ ПОСВЯЧЕНА СПРАВАМ ЦЕРКОВНИМ І СУСПІЛЬНИМ

Виходить 1-го і 15-го кожного місяця.

ЗМІСТ: Про єресь модернізму. — Д-р. В. Щурат. — Сьв. Іван Златоустий на Русі. — Розумові основи християнства. — Де сидить схізма. — Лист з Америки. — Про виборах. — Всячина.

Про єресь модернізму.

I. Часть: *Гене́за модернізму і єго осудженє церквою.*

Спилябує (виказ) 80. блудів противцерковного лібералізму виданий П'єм IX. дня 8. грудня 1864 р., осудив ліберальні погляди на релігію, науку, політику, які незгідні з світоглядом католицької Церкви. Ватиканський собор сформулював на четвертім торжественнім засіданю з дня 18. липня 1870 р., догмат про примат папи, а та обставина причинила єя до великого виклярованя поглядів та зміцнила і теоретично становище Апостольского Престола. Наслідком таких явищ лібералізм, що опинив ся поза церквою, стратив всяку надію на свій успіх, став єя для церкви нешкідливим. Але взяв єя на способи і приступив до підпольної роботи. Закинув на себе плащик католицизму, прийняв і сносіб говореня католицької теології, але під тою маскою скривав осуджені тези лібералізму. Се гене́за модернізму з єго різнородними формами.

Ліве крило модернізму, то євѣдома і консеквентно переведена система засад новочасної, противхристиянської, противкатолицької філософії, привноровлених в біблійній історії та єгзегезі, в історії церкви і догми, в культі і в дисципліні церковній. То крило стало на точці засадничо церковному світогля-

дови противній. Правда, ні один модерніст з того табору не поставив суцільної системи модернізму і переведеної консеквентно та всесторонньо, але з більших або менших фрагментів, до- ставлених поодинокими екстремними модерністами, всестороння і суцільна система дасть ся уложити.

Праве крило модернізму приймає з лівого табору лиш деякі точки іменно такі, що не противлять ся догматичним рішенням церкви, але не суть згідні з її духом. Теоретично домагає ся той злагодажений модернізм або реформований католицизм, щоби церква дала науці в загалі, а теології в особенности більше свободи і щоби допускала погляди, які не противлять ся догмі, але і не годять ся консеквенціям з догм витягненим. З практичного боку домагають ся реформ в церковнім життю, в аскезі, в заряді церкви, хотіли б церкву не признає за потрібне тих реформ переводити, визнає їх навіть на теперішній час шкідливими. Тим реформаторам бракує того, що св. Ігнатій називає „sentire cum ecclesia“. (Гл. C. Eberle, Des hl. Ignatius Regeln der kirchlichen Gesinnung, Flums, 1904). В практиці однак дуже тяжко перевести границю між лівими а правими модерністами і оба напрями нераз зливають ся в мрачний, замотаний центр.

Церква просила, напоминала, грозила, нераз поміщувала твори модерністів на індекс. Ніщо не помагало. Модернізм захоочуваний протестантизмом і лібералізмом, підносив що раз сміліїше голову ставав чим раз бунтійшим, огортав що раз ширші круги, головню духовенства, аж став вкінці язвою, що грозить підотненем самих основ католицького світогляду. Ту вже церковний авторитет не міг мовчати. Неомильний вчитель об'явленої правди виступив рішучо і енергічно. Пій Х., в своїй алькоуції з дня 17. цвітня 1907, в декреті конгрегації інквізиції „Lamentabili sane exitu“, з 3. липня в своїй енцикліці „Pascendi Dominici gregis“ з 8. вересня, в своїм декреті з 18. падолиста „Motu proprio — Praeantia scripturae sacrae“ осудив 65 тез модернізму яко ересь, за якої придержуване ся наложив силою Апостольскої влади тяжкі церковні кари, іменно *excommunicatio latae sententiae summo Pontifici simpliciter reservata*. Крім того наказав папа строго, щоби усувати професорів і студентів теології заражених модернізмом. Папа викрив рака і наказав рішуче его витяг з здорового організму.

Епохальне папске рішення, викликало в теологічних кругах велике вражінє. Ліберальна, противкатолицька преса вийшла з перестарілими, а вічно відгріваними фразами про давлене папским деспотизмом свободної думки, про фанатичну ненависть церкви до новочасного поступу, затрубила на „культуркампф“ і візвала грімко до апостазії. Поважно годі брати ту прасу, бо вона не має поняття про церкву і її теологію, а цюляє лиш на сенсацію. В неоднім „поважнім і світовім“ журналу, появляла ся критика папських рішень ще перед оголошенем тихже. Крім того, появляли ся велікі фантастичні, часто безглузні, домисли

про авторів енцикліки, та і ціле заінтересоване скінчило ся. Пикантні історії і дипломатичні інтриги зайняли шпальти часописий, а папські рішення перестали бути сенсацією дня. З того жерела черпав своє знане про сільабус і енцикліку загаль інтелігенція, не виключаючи і валпої.

Яко тип газетярекої оцінки гл. A. I. Peters, *Die Neue freie Presse als Oberzensorin des Papstes Pius X.*, 2. A., Wien, 1907.

Фахові, теологічні, некатолицькі круги прийняли папські рішення відповідно до своїх принципів. Стови новочасної, протестантско-раціоналістичної теології, Гарнак, заявив, що з наукового становища не має що про се і говорити. (*Theolog. Literaturzeitung*, 1908, № 1) Правда, наука, що закинула надприродний порядок, божество Христа і повагу вікової традиції, а на їх місце поставила плиткий натуралізм і коротковорний суб'єктивізм, наука, що за свою ціль признає ставити тисячі однодневих, натяганих але оригінальних гіпотез, така наука не може числитися з сільабусом. Протестантско-віруючі теологічні круги, головне в Англії, а також і в Німеччині (*Evang. Kirchenblatt*, 1908, № 2), призывали пані повну радію за єго осуд модернізму і т. з. „*Voraussetzungslose Wissenschaft*“.

Католицькі теологічні круги прийняли з одушевленням і вдячністю сказівки Апостольської Столиці, як се доказують численні статі по фахових журналах. (Гл. „*Unsere Aufgabe*“, вступна стаття з нагоди енцикліки, поміщена в *Katholik*, XXXVII, 1908, S. 1—11). Появили ся сейчас заяви солідарности з папою приміром зі сторони цілого єпископату Німеччини, вислано телеграми до Ватикану з подякою за рішення, приміром від теологічного виділу в Інсбруці, появили ся сей час коментарі до папських декретів.

Невдоволені були лиш реформовані, ліберально-католицькі круги, що хотай з покликания теологічні, та більше однак образовані в літературі і новочасній філософії, чим в своїх фахових науках. Папа перетяв їм чулі зносини з протестантизмом та лібералізмом. Вони почали впливати свої жалі в ліберально-протестантських журналах і скажати ся на нетерпеливість Риму взглядом новочасного духа. А вже бішенною лютостю закипіли властиві модерністи з лівого крила. Вони признали устами свого англійського провідника, Тирелі, конвертита і бувшого Бауїта, що енцикліка, в подиву гідний спосіб, обізнана з цілою модерністичною літературою, та представила модернізм дуже ясно, консеквентно і об'єктивно. Лиш не подобав ся їм рішучий тон енцикліки, а головне відкинене нею модерністичних тез, зладили сейчас в Італії антиенцикліку, візвали на поміч всіх лібералів, що інтересують ся тою справою, з'організували ся, в Німеччині утворили якийсь „*Modernisten-Verlag*“, що має ширити модерністичні теорії. Закипіла завзята борба, поспіпали ся екскомуніки і суспензи. З одного боку католицька церква з єпископатом і папою на чолі, а з нею всі вірні теологи і священники,

з другого закаменилі модерністи, попирані матеріально і морально ворогами церкви. Боротьба потреває якийсь час. Ті модерністи, що уважали свої ідеї за средство позискання для церкви сучасної невірною суспільності, що ділали проте з благородного мотиву пізнають свої промахи і звертають з блудної дороги. Деякі вже і підчинилися церкві, відкликуючи свої блуди. Друга частина, що стоїть на засаді модернізму і признає его за свій світогляд, мусить відпасти від церкви. Так в церкві все було. Пригадаймо собі лиш на янсенізм з XVIII. в., а т. з. старокатолицизм з XIX. віка. На виділенню кукілю церков лиш зискає, в ній остає ся сама здорова пшениця.

В кождім случаю, енцикліка не є пороненим плодом, як се неспачно заявив Гарнак. Енцикліка є самим житєм і розвиває докола себе жите, є дорожосказом на шлях, по яким має поступати католицька теологія. З тою епохальною появою хочу познакомити читачів „Ниви“. Не думало однак узасаднювати поглядів енцикліки ані вказувати недорічності модернізму, а тим менше подавати коментар до осуджених тез. Обмежу ся лиш на позитивне представлення модерністичної ереси, а кождий, бодай де-що ознакочений з системою християнсько-католицького світогляду, пізнаєть сейчас, що католицизм а модернізм, то огонь і вода, то світло і темрява.

Для тих, що хочуть обширнійше пізнати цілу справу, подаю літературу, але лиш ту, яка появилася до кінця січня с. р., а яка була мені доступна. Обильнійшу літературу подає перший ліпший теологічно-бібліографічний журнал, ось приміром *Theologische Revue*. Münster (річно 20. чисел за 12 корон), який при кінці кожного числа подає біжучу літературу теологічних книжок, брошур і статей з журналів.

II. Часть: *Література про модернізм.*

I. Тексти.

1) *Acta Pii P. P. X. modernismi errores reprobantis*. Oeniponte, 1907. (cf. *Stimmen aus Maria Laach*, 1908, LXXIV, S. 104). Поданий текст напекоті альюкуції, слябуса і енцикліки. Текст старанно виданий і заосмотрений добрим поділом, що улекшає розуміння при читанні. Видав Йос. Міллер, професор догматики в Інсбруці.

2) *Sacrae Romanae et Universae Inquisitionis decretum: Lamentabili sane exitu*. (в: *Stimmen M. L.* 1907. LXXIII. S. 125—136). Поданий текст самого слябуса в латиньскім і німецькім язичі і коротеньке его пояснене.

3) *Sacrae etc. Lamentabili*. (в: Львівсько-архієпархіальних Відомостях, 1907, ч. 13, ст. 145—150). Латиньскій текст слябуса.

4) Pii P. P. X. Motu proprio praestantia Scripturae Sacrae. (в: Льв. архієперх. Відом., 1907, ч. 14, ст. 163—5). Текст посліднього в справі модернізму декрету.

5) Das Motu proprio Pius X. (в: Der Katholik, 1908, XXXVII, S. 51—60). Текст з добрим поясненем і замітками про значінє декретів біблійної комісії.

II.) Коментарі до силябуса і его частий.

6) Ant. Michelitsch, der biblisch-dogmatische Syllabus Pius X. Graz, 1907, 2. A. Подані тексти всіх згаданих документів, писмо префекта конгрегації Індексу кардинала Штайнгубера до редакції модерністичного журналу Rinnovamento, голоси єпископів про модернізм, протест модерністів і їх антиєнцикліка, погляди Маєнберга і Гертлінга про той рух. Пояснює зі становища догматичного.

7) Franz Heiner, Der neue Syllabus Pius X. dargestellt u. kommentiert. Mainz, 1907. (cf. Innsbr. Zeitschrift für kathol. Theologie, XXXII, 1908, S. 183—7). Є то обширне поясненє і узадаєненє силябуса зі становища канонічного права.

8) Jul. Bessmer, Der Glaubensgehorsam. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, 361—374, 501—516). Є то коротке а ядерне поясненє 1—8-ї тез, осудженої силябусом, про компетенцію церкви на біблійні студії.

9) Jul. Bessmer, Gottes Wort. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 58—79). Коротке поясненє 9—19-ї тез силябуса, в яких осуджені засади модерністичної ерзєзиси, про інспірацію і історичність св. письма. По черзі буде виходити поясненє прочих тез.

III.) Про представленє модернізму.

10) Was die Stunde heischt. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 137—152; cf. Die Kölnische Volkszeitung gegen Stimmen M. L., ibidem S. 357—360) Малює загальне положенє католицької церкви в Німеччині, небезпеченстью грозяче їй зі сторони модернізму і незгоду в нутрі католиків.

11) Alex. Baumgartner, Fogazzaros neuester Roman „Der Heilige“. (в: Stimmen M. L., 1906, LXX, S. 191—215; cf. Ein Hochlandsecho, ibidem, LXXI, S. 238—240; Innsbr. Zeitschr. XXX, 1906, S. 193—6). Подає змаганя модернізму до реформи в церковній дисципліні.

12) Papst Pius X. über den modernen Kulturkatholizismus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXII, 477—488). Представлені напрями, до яких відносить ся папська альюкуція з цвїття.

13) Jul. Bessmer, Der neue Syllabus. (в: Stimmen M. L., 1907, LXXIII, S. 245—262). Виказує головні жерела модернізму, впливаючі з психології модерністів: безкритичність взглядом

раціоналізму, гіперкритицизм насупротив традиції і авторитету церкви.

14) Н. J. Cladder, Die Enzyklika Pascendi u. der Modernismus. (в: Stimmen M. L., 1908, LXXIV, S. 1—8). Виявляє філософські засади модернізму і їх залежність від Канта та модерністично-теологічні теорії, впливаючі з тої філософії і залежні від раціоналізму ліберальних протестантів.

15) М. Н. Hiptmair, Die Enzyklika Pascendi. (в: Linzer Theol. — praktische Quartalschrift, LXI, 1908, S. 177—186) Про філософську підставу модернізму, про ліберально-католицьке „Krausgesellschaft“, про модернізм в Англії (Тирель, Вільямс).

16) J. Pawelski, Katolicyzm a modernizm. (Przegląd powszechny, XXV, 1908, str. 6—20). Її то введене до цілої серії розправ, які займають ся обговорюванем філософії, теології, критики і ерзегези модернізму. Розправа про філософію модернізму вже появилася п. з.:

17) Klimke, Agnostycyzm, (Przegląd l. c. 52—71). Модернізм в польській літературі появилася в брошурі Мар. Здаховського п. з. „Pestis perniciosissima — o współczesnych kierunkach myśli katolickiej“. Автор стоїть на становищі модерністичної, французької апологетики, що хоче черпати аргументи не з розуму, а з почування. Анг. Шех (псевдонім Болеслава Вислоуха) виступив в ряді брошурок з своїми модерністичними проєктами реформи церковної дисципліни. Про ті справи гл. дотичні числа Przegląd-u з минулого року (1907).

18) Jos. Müller, Die Verurteilung des Modernismus durch Pius X. (в: Innsbr. Zeitschr. für kash. Theol., XXXII, 1908, S. 100—114). Подані загальні черти філософії, віри, теології, історії, апологетики і дисципліни модернізму, его представителі і залежність їх від Канта.

19) K. Pfistermeister, Was ist der Modernismus? Innsbruck, 1908. Популярна брошура.

20) A. M. (eynberg), Rückwärtsblickend vorwärts schauen! (в: Schweizerische Kirchenzeitung, Luzern, 1908, № 3 squ.) Популярно і гарним стилем виложені засади католицької науки, загроженої ересю модернізму.

21) A. Meyenberg, Reine Lehre über den Modernismus. (в: Apologet. Rundschau, III, 1907, S. 9—16). Чудові гадки в афористично-гомілетичній формі.

22) J. Kraener, Der Modernismus, eine Verbreitung u. seine Methode. (в: Apol. Rundschau, l. c. 49—55). Про зміст говорить сам заголовок.

23) L. Hugo, Moderne Bibelwissenschaft u. kirchliches Lehramt. (в: Apol. Rdsch. l. c. 56—62).

24) M. Abfalter, Der neue Syllabus und die hl. Schrift. (в: Kathol. Kirchenzeitung, Salzburg, 1907, S. 467—470).

IV). Про прийняте папських декретів: прихильне в англійській церкві (гл. Schweiz. Kirchenzt., 1908, S. 53—5); прихильне через німецьких єпископів (гл. Kath. Kirchenzt. 1907, S. 675—6; 1908, S. 9—10); прихильне через загал німецьких, світських католиків (гл. K. Kzt., 07, 627—631); вороже через модерністів (гл. K. Kzt., 07, 619—620; 623:1908, 15; Innsbr. Zeitschr., 1908, S. 187); вороже через лібералів (гл. K. Kzt. 1907, S. 631; 1908 № 4); про накручуване енцикліки модерністами (гл. Bellesheim, Kardinal Newnam und die Modernisten. Katholik, 1908, S. 67—71).

V). Про узасаднюване тих точок католицької науки, що їх осперюють модерністи гл. знамениті розвідки: Christ. Pesch, Theologische Zeitfragen, vier Folgen, Freiburg Br., 1900—1908. Про церковний авторитет а свободу і поступ теології, схоластичну а модерністичну апологетику, науку про інспірацію св. письма, про догми і їх історію. Ціна 4. випусків тих, велими для теолога і в загалі інтелігентної людини, інтересних розвідок, стоїть около 11. корон.

III. Часть: *Засади модернізму і його система.*

В своїй альокуції в цвітінні с. р. заявив Пій Х., що католицькій церкві грозить більша небезпека зі сторони одного нововиринаючого напрямку, чим зі сторони гонителів церкви в Франції. Тим грізним напрямом є на гадку папи, ложна наука деяких католицьких теологів, що голосять любов без віри, подаючи се за католицький погляд. (Acta s. Sedis, 1907, 266—9). Сей осуд був звернений безпосередно против медиоланської часописи „Rinnovamento“ і її співробітників: Фогазара (Fogazzaro), Тиреля (Tyrell), Гігеля (v. Hügel) і Мурі (Murri). Т. з. новий силабус з липня виповнив подрібно загальний начерк папської альокуції і уняв в цілість 65. тез, які внято з творів не лиш італійського, але і загальноєвропейського нового руху. Видана в вересні енцикліка, представила систематично нову науку і осудила її, яко засадничо противну науці католицької церкви. Енцикліка назвала осуджену єресь модернізмом. Слідуючий декрет, з падолиста, заявив, що осуджене модернізму є догматичне. Всяка дискусія тепер скінчена. Roma locuta, causa finita! Жерело модернізму вийшло з Франції, розляло ся відтак по Італії, Англії (головно між конвертитами) менше по Німеччині, Сполучених державах північної Америки, Чехах (гл. Ein Blitzschlag aus Wiener Universität in die böhmische Moderne, Kath. Kirchenzt. 07. 403—6) і Польщі.

В самій Франції предтечею модернізму, був т. з. традиціоналізм. Француска революція і безвірна філософія віку „просвіти“, відчували велике число інтелігенції від релігії та католицької церкви. Для привернення недовірок до віри, мала послужити нова система в філософії, т. з. традиціоналізм, якого

горячим апостолом був Делямне (De Lamennais). Після згаданої системи, розум одиниці не в силі пізнати релігійної правди, якої конечно потребує людська природа і почуванє, тому остає лиш одна дорога релігійного пізнання, дорога традиції народів, зглядно католицької церкви. Ту традицію треба прийняти актом віри, полишаючи розум зовсім на боці. Церков осудила ту систему, яко противну догматичному світоглядові католицької релігії, в яким розум вродженою собі силою може дійти до пізнання релігійної правди. Жерело традиціоналізму лежить в скептицизмі.

Від двадцяти літ видумують ся в Франції нові средства в ціли отвореня церкви доступу до недовірків. Таким средством є система т. з. новочасної апольоґетики, яка що до річи є лиш продовженем традиціоналізму. Традиційна, дотеперішня апольоґетика послуґує ся схолястичною філософією в ціли доказання правдивости християнізму. Розумовими аргументами доказує існуванє Бога, а історичними доказує факт вишнього обявлення Божого, в св. письмі і вочоловіченю ся Бога, доказує дальше факт основаня Христом неомильної церкви з єї установами. Новочасна апольоґетика виходить з філософічного принципу, що розум, який так довго і так багато людей може держати в невірстві, не може бути спосібний до пізнання релігійної правди. Треба проте закинути зимний інтелектуалізм традиційної апольоґетики, а звернути ся у в нутро чоловіка, до єго серця, єго почуваня. Звідтам треба видобути аргументи на доказуванє правдивости релігії. Релігійна правда не має нічого спільного з розумом, з теорією, з наукою, вона обмежена на почуванє, на потреби практичного житя, на діланє. О скільки релігія є витвором і потребою серця, о скільки вона придатна і правдива. Релігійна правда належить до зовсім іншої сфери, чим правда наукова, одна з другою не має нічо спільного, між ними неможлива ані гармонія ані дисгармонія.

Новочасна апольоґетика. то синтеза філософічної системи Канта (*reine und praktische Vernunft*), Комта (*Comte*, позитивізм) і Спенсера (агностицизм). Розум дістає повну автономію, наука відриває ся від віри, релігія зіпхнена в сферу почуваня. Представителі новоапольоґетичного напрямку, то: Ollé-Laprune, Fonsegrive, Brunetière, Laberthonnière, Blondel. Не всі з між них однаково консеквентні. Деякі, головнo Брюнтер, прийняли новоапольоґетику лиш в дуже змодифікованій формі, і то не так, яко систему для себе, але радше яко средство, маюче на ціли звернути увагу недовірків на католицьку віру. Іntenції неодного з них були благородні, впливаючі з любови до церкви і людства, але средство було менше або більше схиблене. Вони промахнули ся!*)

Елменти спенсеріанізму, зложені в системі новочасної апольоґетики, творять єї еволюціоністичну прикмету. Сєся еволю-

* V. sqq.

люція не обмежена однак на саму філософію, згідно її з'ужитковане в апологетиці, але перейшла в сферу позитивних, іменно історичних наук. Так повстав еволюціоністичний, історично-критичний погляд на св. Письмо, догми і церков. Головним представителем згаданого погляду, є Альфред Льоаси (Loisy), який під псевдонімом, Firmin, оголосив дві розвідки, „Revue de Clergé français (1900, XXI, 250 squ., XXII, 126 squ.) п. з. „L'idée de la révélation“ та „Les preuves et l'économie de l'révélation“. До того видав під власним іменем книжку, п. з. „L'évangile et l'église“, Paris. 1902. Льоаси приймив висліди раціоналістичної теології без основнішої критики, в ім'я філософічної засади, що віра а наука лежать в двох, зовсім інших, сферах. Св. Письмо, Христос, церков з своїми догмами есенціонально інакше представляє ся в світлі науки а віри, а однак погляди обоїх суть правдиві, розуміє ся погляди науки правдивостію розуму. погляди віри правдивостію почування. Ті погляди церков осудила, яко незгідні з своєю наукою. Мимо того Льоаси викликав цілу школу. Houtin, Le Roy і прочі пішли за ним**).

Філософічно-апологетична та історично-критична система найновіших французьких, католицьких, авторів, походить з протестантско-раціоналістичної теології і філософії в Німеччині. Кант і Шляєрмахер, Рітшль, Гарнак (історія догм) і Ілхер (біблія) мали і мають певний вплив на католицьку теологію в Німеччині. Німецька філософія першої половини XIX. століття, викликала була чимало єресей в католицькій догматиці Гермеса і Літтера. Рішнічі виступити Григорія XVI. і Пія IX., здавили той ліберально-католицький рух в німецькій теології так, що дуже мало лишило ся по нїм слідів. Від часу до часу появить ся на часочок афера та сейчас щезає.***) Тим сильнійше відбив ся той рух на католицькій теології в Франції.

*) P. Schanz, Ueber neue Versuche der Apologetik gegenüber dem Naturalismus und Spiritualismus, Regensburg, 1897; Chr. Peschl, Theol. Zeitfragen, Freiburg Br., 1900, S. 97—130.

**) Про нестійність історично-критичних поглядів Льоаси на біблію см. Leop. Fonck, Der Kampf um die Wahrheit der hl. Schrift, Innsbruck, 1905, S. 86—94; idem Die Parabeln des Herrn im Evangelium, 2 A., Innsbruck, 1904, passim; idem die Wunder des Herrn, I. J. 2. A., Innsbruck, 1907, passim; idem Leben u. Lehre Jesu in der neuesten Literatur (Innsbr. Zeitsch. f. kath. Theol. XXVII. 1903, S. 320—2); idem Evangelium, Evolution u. Kirche (ibidem S. 491—2, 502—8, 684—701); Chr. Peschl, Theol. Zeitfragen, 1908, S. 41—67.

***) Пор. аферу Герм. Шеля, професора догматики. До літератури поданої про ту аферу в „Ниві“ 1907, ст. 649 пл. додатн: „Sreiben des hl. Vaters an Prälat „Commer“ (Kath. Kirchenzt. 07.406—7), „zum Fall Schell“ ibd. 413—4), Schell u. Index“ (ibd. 443—5), „der hl. Vater u. Grabdenkmal zu Ehren Schells“ (ibd. 472—3), „Ein Wort zur Klärung“ (ibd. 475—7), „Missverständnis oder Missdentung“ (ibd. 473—6), „Zu Schell-Commer Briefen“ (ibd. 486—7), „Erzbischof Teodorowicz nochmals über Affäre Schell“ (ibd. 575—6), Teodorowicz, Meine Antwort an Commer“ (ibd. 605—9, 613—6), „Die Bilanz im Streit um Schell u. den Index“ (ibd. 620—2); Chr. Peschl, Ende der Schellfrage (Stimmen M. L. 1907, LXXIII, S. 546—561).

Про раціоналістичну, німецьку, теологію, не ма що багато і говорити. В тій теології нема ніякого позитивного, загальнопризананого принципу, ані віякого авторитету, що клавби таму вибуялому суб'єктивісмови. Що раз то нова гіпотеза, одна менше стійна від другої. Св. Письмо, — після них — то зліплене нечислених фрагментів, часто мітологічних, не рідко і з розумом фальшованих; Христос, то звичайний чоловік, що етично стояв трохи вище від жидів; церков, то чистолюдська установа. Доктри, тайни, то лиш витвори часу і підлягають неустанній зміні. Історичні факти доказують раціоналісти не історичними жерелами але філософічними системами, приймаючи приміром неможливість чуда, пророцтва, конечність еволюції. До того рода доказів, додають ще бистро видумані, але дуже самовільні, історичним жерелам противні, гіпотези, пр. про се, як то святий писатель повинен був писати, еслиби він приписуваний йому традицією твір фактично написав Раціоналістичні теологи новочасного протестантизму, годять ся лиш в негечії того, що подає історична традиція. Позитивного чогось, на що би ся бодай більшість з поміж них годила, дотепер нічо не поставили.

Великий вплив на німецьку, раціоналістичну, теологію та на найновіший напрям одного крила католицької теології в Франції, має філософічна система Канта, звана критичним ідеалізмом чи критицизмом. Після Канта, який отримав дві головні системи новочасної філософії, іменню емпіризм і раціоналізм, в одну систему, треба в кожній річї, або факті відрізнити два моменти: 1) суть, есенцію річи, ноуменон Ding an sich і 2) ті внішні прикмети, файномена, які підпадають під наші змисли. Розум не може пізнати річи самої в собі, бо її есенція не доступна для змислів, а без змислових вражінь не ма пізнання. Про ество річи може метафізика лише догадувати ся, але метафізика не може бути знанем. Бог, душа, то ідеї, що перерастають пізнавательну силу людського розуму, ідеї до яких пізнання розум дійти не може. Феномена, значить то, що в кожній річї підпадає під змисли і викликає на них якесь вражіне, можуть бути і суть предметом того, що ми називаємо знанем. Але ті феномена, ті внішні явища на річах чи в річах, то не є щось реальне, щось об'єктивне, щось правдиво існуюче. Наш розум має вроджені собі категорії, приміром категорію часу, простору, смаку, барви, форми і т. п. Підчас обсервацій річи чи факту, розум, відповідно до якості вражінь відбраних змислами, зачинає орудувати відповідаючими вражіням категоріями і витворює собі понятє дотичної річи чи факту. Понятє річи о такій а такій великості, формі, барві, не є узасаднене в самій річї, але є лиш суб'єктивним витвором розуму. Предметом науки суть файномена, значить явища, які розум собі урокує силою категорій. В системі Канта і стисла наука не має об'єктивної стійности.

Признає Кант, що людська природа, людське жите, потребує ідеї Бога, душі, нескмертєльностї. Коли потребує, то собі і витворить. Бог і душа є проте витвором т. з. практичного розуму (*praktische Vernunft*); ті ідеї однак насупротив критики, т. з. чистого розуму (*reine Vernunft*), не можуть остояти ся. В системі Канта, явища природа і факти історії, то субективний витвір чистого, вишого розуму; ідеї метафізики і релігії, то субективні витвори практичного, низшого розуму.

Кантіанїєм (новочасна філософія) противить ся засадничо томїзмови (схолястичній, християнській філософії) Томїєм признає реальність свїта, независиму від нашого розуму, признає можність розуму пізнати реальний свїт, а через свїт і Бога. На томїсмі стоїть католицька церков і єї теологія, на кантіанїсмі протестантисм і зависима від него найновїша система деяких, згаданих вже, католицьких теологів в Франції*).

Філософія Канта і прочі від неї зависимі системи, теології раціоналістів, новочасна апологетика і історично-критичний метод Льюїсїєвої школи, то чинники, що зложили ся на рух, осуджений церквою, яко ересь модернізму. Дещо про него, імено про его органи, була вже бесїда в „Ниві“ (1907, ст. 653—4).

(Дальше буде.)

Д-р В. Щурат.

Св. Іван Златоустий на Руси.

(Історично-літературний начерк)

(Коняць).

Єще інтереснїйше з'огляду на залежність від Златоустого є в XII. в. вчене послання київського митрополита Никифора до в. кн. Володимира Мономаха. В перекладі з грецького на руське знає воно по віднїсям з XVI. в. (вид. в Вел. Чет.-Мин. під 31. августа, в Рус. Достопам. ч. 1). Тема його — навчанє о постї

*) Гл. „Kant“, Herders Konversationslexikon. 3. A., IV. B., 1803—5 S.; Kirchenlexikon, 2. A., VII. B., 60—98 S. „Thomas von Aquin“, ibidem VIII, 583—5; ibidem XI, 1626—1671. — Докладнїйше про філософічні системи гл. в моїй розвідці: „Про християнську філософію“ в Катол. Сходї. 1906, ст. 241—255, 309—325. — Про томїсмі гл. „Die Prinzipien der thomistischen Philosophie“ (ст. 453—461 твору п. з. „Das System der theol. Summe des hl. Thomas“, 2 A., Luzern, 1903).

и вь здержаніи чувствъ. Автор подрібно і по філософськи обговорює душевні прикмети, ум, чувства, та моральне відношенє між володарем і його дорадниками. Найзамітнійше його порівнянє душі з городом: „градъ же естъ душа твоя, и тако потребиши изъ нея злыє совѣтники, рекше лукавые помыслы... Та убо душа сѣдитъ въ главѣ, умъ имущи якоже свѣтлое око въ себѣ, и исполняющіи все тѣло силою своею, якоже бо ты, княже, сѣдя здѣ въ сей своей земли, воеводами и слугами своими дѣйствуєши по всей земли, и самъ ты еси господинъ и князь; тако и душа по всему тѣлу дѣйствуетъ пятью слугъ своихъ, рекше пятью чувствами: очима, слухомъ, обоняньемъ, еже естъ ноздрима, вкушеньемъ и осязаньемъ, еже еста руцѣ“. Дальше розрізняють ся в душі три сили: словесне, яросне і желанне. Все розвивають ся згідно з популярними в середніх віках поглядами грецької філософії, передовсім Платона. В посланні доси добавчувано схожість із Шестодневомъ Іоанна Екзарха, Толковою Палєвою і ріжними писаннями збірників. А тим часом, щоб невідмінно переконатись, що Никифор взорував ся на писаню Златоустого, вистане прочитати видану Домініканцем Фр. Комбефі „золоту книгу“ (о тщеславіи и воскормленіи дѣтій): *Пері хеνοδοχίας καὶ βλαστέας τοῖς γονέας ἀγαθέρων τὰ τέκνη* (в Парижі, 1656 р., по рукописи кард. Мацарена). Ціла наука вихованя виложена там на основі одного образу. Вихователь — то король, що управляє новим городом. Тим городом є душа дитини. Замість муру окружає її тіло: замість 5 брам веде до неї 5 зміслів. Задачею вихователя не лиш мур оберігати, але пильнувати й брам, щоб не входили до города неждані гості, що могли-б горожан погсовати. А тими горожанами в городі-душѣ є кріпость, мисль і ум (*ἑνότης, ἐκδημία, λογισμός* — яросне, желанне, словесне), що мешкають в серці, в печині і мозку (як в Платоновім Тимей). Знаючи, що Никифор був Греком, не треба навіть іstownая руського перекладу того Златоустого слова для доказу, що він його знав. А хоч те слово довгий час зачисляно до „спурій“ (не принадлежащих Златоустому), то автентичність його сильвійше ніж Комбефі, а за ним Тільмон (*Mémoires*, XI., Vened., 1732, ст. 398—400) виказав те пер д-р С. Райдахер (*Des hl. Joh. Chrysostomus Büchlein Ueber Hoffart und Kindererziehung*, Freiburg i. Br. 1907).

Та не конець на тім. Залежність Никифорового писаня від писань Златоустого є новим доказом того, що як з одного боку грецька новоплатонська філософія ішла до нас разом з книгами Івана Дамаскина, так з другого боку ширила ся вона з писаннями Златоустого. Слїди тої філософії є і в Слові о полку Ігоревім: в мысленномъ дровѣ — древо Порфиріаново; в розріжнюваню крѣпости, мисли і ума — яросне, желанне і словесне Платона і Златоустого (знає вже і з його слова против пиянства і обжирства: О крѣпости и о разумѣ, где живеть въ человекѣ).

Виказавши переможний вплив писань Златоустого на староруське письменство у найважливіших його напрямках, здається, що зайвим було-б виказувати, як той вплив проникав життє і світогляд руського народу. Капля вижолоблює камінь. А тих капелів було без ліку. Та на один слід Златоустового впливу в нашім народнім життю бодай злегка мушу звернути увагу. В великій часті є ним наша співолубивість — передовсім релігійна, церковна, громадська співолубивість. В різних писаннях, а головню в викладах псалмів (62, 140, 41) Златоустий говорить про силу піснї. Піснею — каже він — втихомирює мати свої діти; піснею подорожний дає собі розраду в дорозї, виноградар і моряк — при праці, жінчина — при кроснах. Псалми співати поручає він на всі дні без огляду на хриплий голос, на незнанє мелодії, на старість. Бо до співання піснї вистане чисте серце і сокрушена совість. Бо співанє піснї не звязанє ані з місцем ані з часом: бо псалми можна співати все і всюди — дома і на публичнім місці, в дорозї і в вартатї. (Dr. Fr. Leitner: Der Gottesdienstliche Volksgesang im jüdischen und christlichen Altertum. Freiburg i. Br. 1906). Чи не вязеть ся з такою аґітацією за піснею в великій мірі не лиш руська співолубивість, але і замітна на Русі від найдавніших часів популярність Псалтирі?

При загальній популярности і всестороннім впливі писань Златоустого на Русі було-б навіть намислиме, щоб тут не окружено його спеціальним култом. І справді, такий культ Златоустого був на Русі, а найсильнїйше він проявив ся в галицько-волинськїм княжестві, де в XIII. в. найбільшим почитателем Златоустого був король Данило.

Лїтопись по Іпатському списку, яка під роком 1068 цїтує цїлий уступ зі Златоусту, а під иньшими роками поодинокі впреченя Златоуста (н. пр. н. р 1111, 1200), нотує під р. 1254 — після оповідання про свїтлі побїди Данила в Чехїї — таке: „И приде во градъ Холмъ съ честью и со славою, въ домъ Пречистоѣ, падъ поклонися и прослави Бога о бывшемъ: не бѣ бо никоторый князь Рускый воевалъ землѣ Чѣшское; и видѣвъся со братомъ своимъ, и бысть въ радости велицѣ; и пребываше въ дому святаго Ивана, во городѣ Холмѣ, съ веселиемъ, слава Бога и Пречистую его Матерь и святаго Ивана Златоустаго“.

А під роком 1259 оповідаєть ся в лїтописи про заснованє нової Данилової столиці — Холма: „Холмъ бо городъ сїде бысть созданъ: Божиимъ веленьемъ, Данилови бо князю во Володимѣрѣ, созда градъ Угорескъ (Угровескъ) и постави во немъ пискуна. Яздящу же ему по полю и ловы дѣющу, и видѣ мѣсто красно и лѣсно на горѣ, обходящу округъ его полю, и вопроша тоземѣцѣ: „како именуеть ся мѣсто се?“ Они же рекоша: „Холмъ ему имя есть“. И возлюбивъ мѣсто то и помысли, да соживеть на немъ градець малъ; обѣща ся Богу и святому Ивану Златоусту, да створить во имя его церковь“. Заложивши

город і побачивши „яко Богъ помощникъ ему и Іоанъ спѣшникъ (спѣшитель) ему есть“, Данило додержав обіту: „Созда же церковь святого Івана, красну и лѣпу; зданье еѣ сице бысть: комары 4, съ каждого угла преводъ, и стоянье ихъ на четырехъ головахъ чловѣцкихъ изваяно отъ нѣкогого хытрѣца; окна 3 украшена стеклы Римьскими; входящи во олтарь стояста два столпа отъ цѣла камени, и на нею комара, и высиръ же вѣрхъ украшенъ звѣздами златыми на лазурѣ; внутрѣний же еи поможсть бѣ слить отъ мѣди и отъ олова чиста, яко блестяти ся яко зерцалу: двѣри же еи двоя украшены каменьемъ Галичь-нымъ бѣлымъ и зеленымъ Холмьскимъ, тесанымъ, изрыты некимъ хытрѣцемъ Авдьемъ, прилѣпы отъ всѣхъ шаровъ и злата, на преди ихъ же бѣ издѣланъ Спасъ, а на полунощныхъ свя-тый Іванъ, яко же всимъ зрящимъ дивитися бѣ; украси же иконы, еже принесе ис Києва, каменьемъ драгимъ и бисеромъ и златомъ. Спаса и пречистое Богородицѣ, иже ему сестра Фе-дора вда, из монастыря Федора иконы же принесе, изо Уручего Устрѣтенье, отъ отца его, диву подобны, аже погорѣша во церкви святаго Івана, одинъ Михайлъ оста ся чюдныхъ тѣхъ иконъ; и колоколы принесе ис Києва, другия ту сольє: то все огонь попали“. Читаючи той подрібний опис церкви в Холмі, так і стає перед очима те майстерське діло будівництва, різьбарства і малярства, якого краса мала дорівнювати пієтизмови для Зла-тоустого, покровителя города. Та на жалъ — „все огонь попали“.

З пізнійших свідощв культу Івана Златоустого на Русі замітні хіба вірші і пісні, складані в честь йому. Клясичний взорець похвальної вірші читаєть ся в згаданій Кн и з ѣ о свя-щенствѣ львівського друку з 1614. р. Є в тій вірші все, на що лиш могла здобути ся тогдішня поезія. Златоустий прикраше-ний в ній всіми найвишесими епітетами учителя і отца церкви. Він є і „языкомъ ввесь злотистый“ і „розумомъ пломенистый“. Він — „око всея цовшехной церкви ясное, незажмуреное позре-ня и красное“. Він — „великій фѣляръ церковный“ і „жродло водъ живыхъ“ або „струмѣнь золотый“. Він вкінці:

„Солнце, подъ вѣмъ солнцемъ церкве, найяснѣйшее,

И свѣтло, надъ всѣ свѣтла неба. свѣтлѣйшее.

С темноти и невѣдомости вѣхъ насъ выводитъ,

А до свѣтлости и почуванья приводитъ“.

З пісень XVII—XVIII. в. посвячених спеціально Златоу-стому остали ся і доси популярними завдяки Почаївському Бо-гогласникови (1790. р.) дві. Обі вони подані з мелодіями в нотах. В одній з них Златоустий названий „златокованною трубою“, і „свѣрхлюю пастирскою“ і „органомъ чуднымъ Духа святаго“. Ангельське витанє його в небі виповнює зміст тої піс-ні. Вона зложена без сумніву в XVII. в., бо старший варіант єї званий вже з рукописи Имп. Ак. Наукъ 1729—1730 р. і з рукоп. збірника Вил. Пуб. Вібліотеки 1740. р. Друга пісня про Златоу-стого зложена на біографічну тему, бо й популярне було житє

Златоустого на Русі від найдавніших часів, по свідощтву літописи в Лаврентієвському списку і таких рукописей, як Вяземського з XVI. в. (№ 284). Автор тої біографічної пісні підписався на „краєгранесії“. Він звав ся Мишковський.

В виду того, що василиянські видавці Богогласника, справляючи старші пісні, найчастійше нищили підписи на „краєгранесіях“, а підпис Мишковського є ненарушений, то належить припускати, що він зложив свою пісню в другій половині XVIII. в. та може й сам брав участь в редагуванню Богогласника.

Так за приміром руських артистів XIII. в. почили Златоустого продуктами своєї творчости й руські поети XVII—XVIII в.

Розумові основи християнства.*)

Дістелеології.

Против доказу фізико-телеологічного о істнованю Бога, котрий з прекрасного порядку і ладу в природі і з того, що кожда річ має свою ціль доводить, що існує Бог, замічають вільнодумці пр. Наескел в своїх „Dysteleologi-ях“, що в природі знаходять ся не лише очевидні, разячі несовершенности, але можна зауважити dysteleologi-ї т. є. не одну річ, що єсть невідповідна, ба навіть без ціли, а в додатку не одно єсть прямо шкідливе — „фізичне зло“. То все має доказувати, що неможливо, щоби той світ походив від всемогучого, найсовершеннішого і наймудрішого сотворителя.

У відповіді на ті закиди приглянемо ся раціональним принципам тихже. I. Перший закид єсть: „Природа єсть повна несовершенностей. Богато в ній єсть такого що очевидно могло бути ліпше, а що найгірше, передовсім у чоловіка. Пр. конструкция пахвин єсть несовершена, за слаба, звідси так богато пропуклин; шкіра людська єсть занадто чутлива, звідси різні перестудження, око обсолютно не єсть досконалим оптичним знарядом і т. д. Ті всі недосконалости доказують, що природа на походить від безконечно мудрого і всемогучого сотворителя“.

Закид той, то не єсть ніяка нова правда. Люди давно знали о тім, що той світ міг бути ліпший і жаден з філзофів християнських не твердив, що той світ совершенний: а спеціально що до чоловіка, то вже наші предки знали о тім, що ті-

*) Гл. Bonifatius Korrespondenz II Jahrg № 1. 2. 3.

ло наше недосконале, немічне і ніхто о тім не сперечає ся; але заключенє, що сьвіт не може походити від всемогучого і наймудрійшого сотворителя, єсть фалшиве. Бо доказуємо істнованє Бога не з абсолютно совершенного ладу в сьвітї, лише з невисказано мудрого порядку. Що в сьвітї єсть лад і зміряне до ціли, того і сліпий не може заперечити. Рівнож не можна перечити, що природа сама мудра не єсть і о своїй ціли не знає, отже та мудрість, котра той лад завела, мусить походити від єства поза сьвітомъ. Вже комната з шістьма в порядку усталеними кріслами суппонує єство порядкуюче і хотяйби навіть одно з них було перевернене. А щож доперва вселенна помимо деяких недосконалостей. І хотяйби ті не досконалости були омиого більші і численнійші, то і тоді мусївби бути розумний впорядчик, бо материя і сила самі з себе, так сказати, склоннійші до неладу ніж до ладу.

Могуть однакож закинути, що той несовершенний лад в кождім разі не доказує абсолютно мудрого і нескінченно всемогучого Творця. — Так дійсно булоби, наколиби ми довели, що Сотворитель не міг сотворити сьвіта доскональшого. А чиж той, що потрафив упорядкувати мільярди і мільярди сотворінь так мудро і після своїх цілий, чи не міг їх єще красше уложити і вивїнувати? Безперечно. Він міг певно цілий сьвіт сотворити ліпшим, однакож видко не хотїв. Він хотїв з поміжи тих всіх більше або менше совершенних сьвітїв, котрі міг сотворити, сотворити якраз той сьвіт. Чиж він в виборі не єсть безконечно свободний?

Скаже дехто: „Если Він єсть совершенний, то і всі єго твори мусять бути совершенні“. — Таким самим правом можнаби сказати: Творець єсть дух, то і всі твори єго повинні бути духові, єсть Він розумний, то і всі єго твори мусять бути обдаровані розумом; а вкінци вийшлоби таке, ща Він може сотворити лише таке щось совершенне, як Він сам т. є. щось абсолютно найсовершеннійше, другого Бога, що єсть немоливе. Отже вище подана засада єсть фалшива, а натомість правдою єсть, що абсолютно совершенний може сотворити щось несовершенне. Сьвіт абсолютно совершенний не може бути сотворений, бо такий сьвіт сам в собі неможливий, — бо при кождім лиш подуманім сьвітї, можливий бувби єще совершенійший сьвіт і при кождім можливім сьвітї, можнаби повторити питанє: чому Бог не сотворив ліпшого сьвіта? І так дійшлибисьмо вкінци до безконечно совершенного сьвіта — єства; а безконечно совершенне єство то Бог.

Отже з того, що сьвіт не єсть досконалий, не можна заключати, що Бог єсть недосконалий, бо так само моглибисьмо сказати: всі сонїчні системи могли бути більші — отже Бог не єсть всемогучий. Суть діти з кривими ногами — отже Бог не найдобротливіший. Маємо насеред лиця ніс, той непочесний мєбель — отже Бог не єсть наймудрійший.

II. Дальше кажуть вільнодумці, що природа не лише несовершенна, але не одної в ній невідповідне, ба навіть зовсім без ціли, а прецінь то не годить ся з безконечною мудростію Творця. Абсолютна мудрість не могла сотворити річ невідповідну або без ціли.

Дотепер однак не удало ся помимо безвпинних сліджень винайти хочби один случай, котрий би вказував на безпредметовість або безцільність сотворіння, — противно прийшли природники до заключення, що люди — принайменше до тепер — тої ціли не відкрили; а то є що иньшого. В многих случаях, де передтим на цілий сьвіт трубили о безпотрібности і браку ціли. пізнійше таки відкрито ціль і „учені“ були приневолені ті случаи вичеркнути з лісти своїх *dysteleolog-iy*. Пр. довгий час уважано наріст сліпої кишки, через котру так багато людей терпить, зовсім непотрібним, аж пізнійше відкрито, що она виділяє плин, котрий причиняє ся до витвореня слизи стін кишкових. Дальше покликувано ся на неудалі породи. Дальше на насікомців званих *Mosquitos*, що они своїми уколами суть шкідливі — аж доперва досьвід поучив, що уколоне тих мушок, живущих в горячих краях, єсть родом щіплення проти фебри, котра в тих краях дуже лютує. Дальше говорено пр. о тім що форма, будова рослин єсть зовсім без ціли, хиба для краси, однак і то має свою ціль. — Отже виходить, що в природі не брак ціли, лише що ми ціли всіх річий ще не відкрили до тепер. — Бо чи наука вже у всіх висказала свою гадку? Чи будучі генерації вже не будуть над тим застановлятись? Наші потомки так само будуть сьміятися з наших відомостей, як ми сьміємо ся з наших предків.

Якби так селянин з глибоких гір зайшов в модерну клініку, або до обсерваторії астрономічної, як дивною видалаби ся ему вся обстановка, як сьмішно безцільними були би для него ті куріозні прилади! А який „юбель“ справивби він ассистентам, як би так цілком широко висказав свої погляди! Тим більше чоловік стоячи перед кольосом-всесьвітом!

А хотяйбисмо прийняли, що суть деякі сотворіння без ціли, то і в тім случаю не можна ще зовсім відкидати наймудрійшого сотворителя. Що найбільше можна би хиба сумнівати ся ще о абсолютній величї тої Мудрости і Сили. Але і той сумнів був би неузасаднений, бо вправді совершенна мудрість не може впрост хотіти безцільности, она може однак допустити єї — так як моральне зло — если би тая безцільність вийшла з того недосконалого твору, який Она хоче. — Або пр. у деяких звіврат суть рештки зниділих давнійше органів, котрі тепер суть їм зовсім непотрібні, або і заваджають, а однак і в тім мав Творець ціль тої у, щоби людскість могла з тих решток пізнати степенъ розвою певного роду звіврат.

III. Дальше закидає невірющий: що в сьвітї находить ся не одно не лише несовершенне, безцільне, але прямо шкід-

ливе, а що найгірше: біль. Сьвіт зьвіринний призначений для себе взаємно на поживу, а найбільшим хищим зьвір'ям то чоловік. Кількож болю справляє то взаємне пожирання! А найбільше терпить чоловік; недоля, біда, терпіння переслідують его через ціле життя — а на кінці смерть, для втіх болесна — для тисячів страшна. Одним словом трагедія, в котрій акторами виступають всі люди. Отже або Бог не міг сотворити ліпшого сьвіта, в такім разі не єсть всемогучий, або не хотів, отже не єсть найдобротливіший, противно єсть жостоким Богом.

Без сумніву міг Бог сотворити иньший сьвіт, без болів і терпіння. Але А) що до зьвірят, то смерть єсть конечністю, наколи Бог дав зьвірятам силу родження. А мають наступати нові генерації, то мусять гинути старі, бо наступилоби переповнене і брак живности. Чи сьвіт виглядавби красше, чи бувби совершеніший, як би все ті самі зьвірята позіставали? Впрочім смерть у зьвірят урядив Сотворитель в своїм милосердію так, що через убування сил, менше відчуває зьвіря і біль; або если яке зьвіря нападе на друге, то нападаюче зьвіря має звичайно таку силу, що процедура триває коротко, а в додатку нападаюче зьвіря оголомує, як відомо, свою добичу і відразу її знечулює. — А що сотворив Бог біль, то через те не оказав ся зовсім жостоким, лише менше щедрим в своїх дарах, ніж би міг був дати. Зрештою зьвіря живе ціле життя весело з дня на день і оминувшим ані о будучім не думає — бо оно взагалі не думає — а его смерть триває по найбільшій часті одну хвилю.

Б. Що до болю чоловіка, то справа має ся інакше. Дійсно чоловік терпить найбільше з поміж всіх сотворіння. Тіло людське підлягає ріжним слабостям. До того приходять ріжні соціальні нещастя, внутрішні душевні терпіння, притім терпіння его триває не одну хвилю як у зьвірят, бо чоловік памятає минуве нещастя, передчуває будуче, а дальше він відчуває тугу за спокоєм, за щастям. — Однак що ж доказують ті всі безчисленні терпіння? Ті терпіння доказують наглядно, що то булаби божевільність, життя людське, повне мук, обмежити на ту планету. Ціль чоловіка видко єсть там, де зміряє его туга за щастям, де поза тим сьвітом. То саме доказує життя переповнене найбільшим щастям. От возьмім пр. дитину якого мільонера, що виросла в можливім люксам; здорова она, щасливо подружилась, ніяка катастрофа в життю не поразила її — притім як звичайно має певну дозу гордості, заразумілості. Чи она така дуже щаслива? Власне серед таких найбільше самоубійств викликаних переситом життя! Як би всім судилось таке життя переповнене тим „щастям“ нещасним і якби ми мали ще до того жити вічно ту на землі, попали би хиба усі у варіацію.

Иньша отже ціль чекає чоловіка. А если точка тяжости людського життя лежить в лушій, нескінченім існуванню, то вартість життя туземного не лежить ані в нім самім, ані для него самого, лише в відношенню до вічного існування. І чи може в та-

кім разі туземне терпіне йти в пдрівнанє з щасливістю по смерті? І чиж Бог не єсть найдобротливіший, коли перед такою щасливістю вічною, дав нам се коротке терпіне? Певно що Бог міг був нам дати ту щасливість даром, але чи мусїв? І чи та щасливість не єсть обильною нагородою за всяку можливу журбу туземну? Фактично Бог зарядив інакше спершу, але то земске щастє стратив Адам для себе і для цілої людскости, і людскість впала назад лиш в той стан природний, в який Бог міг поставити єї і без гріха первородного, бо наші терпіня суть природними наслідками нашої власної природи. Людскість стратила в Адамі щастє зовсім їй не належне, котрого Бог міг зовсім не несправедливо не дати, навіть і без гріха первородного. — А вже не говорити о тім, що біль гартує і убагородняє чоловіка, або о тім, що найбільше горя справляє чоловікови не Бог, а другий чоловік.

„А пекло — вічне відкиненє! Чи достойне оно найдобротливішого Творця?“ — Кажє невірний. — Було-би оно негідним, если би Бог призначив єго і злomu і доброму. Злий чоловік мусить прецінь одержати десь і колись заслужену кару: ту або на другім сьвітї. Величина кари мусить відповідати величинї провини, а кара ту на землі не булаби справедлива, бо за мала в порівнаню до провини. — Впрочім злий і не гризби ся карою туземною, як би він знав, що по смерті чекає єго щастє. Там отжеж мусить наступити кара. Справедливість Божа вимагає пекла. Зрештою Бог не призначив пекла за ціль чоловікови, оно єсть лише тим каменем граничним, котрий остерігає чоловіка перед пропастию. Уважає на ту пересторогу, то добре, не вважає — то єго вина. — А чому Бог не сотворив всіх людей добрими, щоб кождий добровільно ділав лише добре? Чи не міг? — Міг, але не хотїв. Не хотїв вязати свободної волї чоловіка. А чи Бог не єсть свободний в роздаваню дарів? Всім усього дати — до того не обовязує єго доброта зовсім. —

Впрочім трудности які підносять вільнодумцї що до уладженя сьвіта Богом, лежать не в голові — о скільки они єї мають — але в серци. На конгресї в Празї, один з бесїдників реасумуючи докази проти істнованя Бога, сказав: „Ми не хочемо а вашого Бога, ані вашого Христа, ані вашої релїгїї“. — От тут причина всего, а не в *dysteleologi*-ях. На то вже ради нема, бо всякі докази суть для розуму, а не для волї.

Вольнодумцї своїми *dysteleologi*-ями і нападами на Боже впорядкованє сьвіта не доказують зовсім того, що хотїли би доказати, лише впрост противне, а іменно правдивість християнства: лише християнство може розв'язати квестию сьвіта, а не материялізм, ані пантеїзм, ані атеїзм. Бо если нема Бога особового поза сьвітом, то природа єсть паном і Богом людскости, навіть не людскість сама, бо она підлягає правам природним. І що за добротливий і премудрий Бог ся природа! О-

на видає міліони людей, пригортає їх до своєї „божої“ груди, потім зовсім поглищує їх і дає хробам на жир. По божому то?

А розвязка християнська: природа не є ані божественна, ані совершенна, ані вічна; ми очікуємо ліпшої. Нбо же неведе н нбкы земай по овѣтованію его чаемъ, къ нину же правда жикетъ. (2. Петр. 3. 13.) А біль туземний стає св'ятим крестом, тим знаком, на котрім кождому виписане: *In hoc signo vinces!*

Христос не учив нас ані одної букви з наук природних, а квестию сьвіта розвязав красше, як всі модерні слідителі природи. Зовсім природно. Сый отъ земай, отъ земан есть н отъ земан глаголетъ, градый съ неведе надъ кѣмъ есть. (Іоан 3. 30).

Сокаль, 27. II. 1908.

о. І. С.

Де сидить схізма?

(Конець).

Третою нашою сепаратностию від латинян, є брак апостольської ревности в нашім священстві около спасеня душ людей нашого обряду. Есть вправді якась ревність і то досить інтензивна, але ще не вповні вистарчаюча. Нпр. Наша руска, свідка інтелігенція, есть майже в повні зрадикалізована і схізматичена. А питаю, котрий же наш доктор св. Богословія написав щось для сеї інтелігенції релігійного, щоб она не згинула в крайнім безвір'ю. Працює ся майже виключно коло хрона але також не хосенно, бо его несе словом і письмом безвірна інтелігенція. По більших наших галицьких містах от як у Львові до латинських церков кождого буденного дня а тим більше в неділі і свята, о много більше стосунково вірних сходиться ся, як до руских церков. А чому? Бо ті латинські церкви вже від пятої години рано суть отворені. Там вже о тій годині правлять священники Служби Божі для слуг і робітників. Там вже о тій годині священники рівно сповідають своїх вірних. І так Служби Божі о означених годинах відправлявані і слуханє св. сповіди тривають майже до полудня, а в неділі і свята позапершу годину пополудни. По полудни вечером також в будень і в свята в тихже латинських церквах також можуть вірні сповідатись і бути присутними на якимсь Богослуженю, бо священники-сповідники вже в сповідальницях очікують на своїх каїнників; а Богослуженє вечірне або пополуднєве звичайно з виставленєм Найсв. Тайн в означеній годині відправляє ся.

Щож тоді діє ся по наших руских церквах нпр. у Львові в церкві волоскій Успенія М. Бож., Преображенській, св. Николая, св. Питниць? В будень справді правлять ся Служби Божі вжеж то співані вжеж то читані десь зачинаючи по шестій годині зрана, але в котрій будь годині, — а сповідники-священники зовсім в сповідальницях не очікують каявників, лиш сповідають десь в кутику на кріслі або в закрестії, і то лиш тих, котрі самі устно дуже до сповіди допрошують ся. По девятій же годині рано в будні дни, а найдальше від пів до десятої або від десятої аж до самого вечера церков наша єсть замкнена. Хиба випадє нашим священникам яке парохіяльне священнодійство, як крещене або шлюб; в таким разі в будні дни мусять наша церков бути отворена. Отже вірні руского обряду, не могучи в своїх церквах в відповідній хвилі для себе знайти в сповідальниці на церкві священника, спішать тоді до св. сповіди до поблизьких церков латинських, а з часом тамже і до св. Причастія. Щож отже дивного що наші люди, видячи велику ревність латинських священників, спішать до них і до їх церков і поводи на латинський обряд переходять. Латинники же, видячи у Русинів католиків східного обряду духову студенність, посуджують о якусь там схізму або приклонність до схізми.

Четверта наша сепаратність від латинян оказує ся в варварській поневиірці нашого дуже красного східного обряду через наших священників і дяків. Хотяй наші східний руский обряд єсть о много красший і більше потягаючий душу християнина як латинський, помимо сего в практичнім уживаню щоденнім десь на селі або в місточках нераз і в більших містах через наших священників і дяків стає ся так огидним, що переходить всяке понятє. Сей обряд роблять огидним в очах бодай трохи просвіченого чоловіка і маючого бодай в найменній екількості змисл естетичний слідуочи похибки і браки через священників і дяків заподіяні: не однообразність церемоній і брак належитої поваги і внішної побожности священнодійствуючих і півців, поспіх при богослуженю священників і дяків, в співі великий крик так священників як дяків; священники наші звичайно високо дійсвують, а дяки мусять ще висше відповідати; чим дяки з більшим криком в високих тонах дивачними ариями охриплими баранячими і козячими голосами вигукують мов в лісі. тим тільше видає ся їм, що се має бути красний і принаднійший спів. А тим часом се є гідь погана не до описаня. Ті знов наші обрядові богослужєбні напіви як: ірмольогіон, подобні, самогласні, тропарі, сідальні, прокімени і прочі так мелодийні, так музикально-артистичні, так до глущини кожного християнина своєю ніжною християнською чутливістю проникаючі, наші учені і переучені дяки своїм поспіхом недокладностями, невикінченем арий, ріжними своїми гідкими додатками і невизразним виговором співаних богослужєбних слів, до сего степеня з'огиджують, що ціле богослужєне, всеноч-

ні, вечірній і утриві, стає послідною гидотою і іронією побожності вірних руского обряду в Галичині. І знов латинник, бачучи наш обряд в своїй цілій гидоті, видить в ній якби якусь схізму або слід схізми. Тій гидоті мож дуже легко зарадити через впровадженє до наших церков музики клявішової. Але щож, наші сьвященники а за ними і дяки піднеслиби великий дуже крик на цілий сьвіт, що музика, інструмент музичний в церкві, се має бути щось противного нашому обрядови, се латинізація. Се так само виглядає якби хто сказав, що мармурова підлога, мармурові престоли і на стінах фрески і красні мозаїки се латинізація, се противне нашому обрядови, бо по наших церквах сего ще може не ма. А тим часом музика в церкві, получена з сьвнвом, прикрашає і улепшає півніє церковне. Се щось просвітнього і практичного. Щож отже дивного, коли наші люди видячи свій обряд з'огиджений любують ся в латиньскім обряді, де видять в богослуженю однообразність, торжественність, повагу і побожність, а чують сьнів при акомпанїяменті орґанів спокійний, побожний і приятно ділающий на душу.

Пяту нашу сепаратність видять латиняне в женитьбі наших сьвященників. Хотий женитьба наших сьвященників має много додатних сторін, однак латиняне, передовсім духовенство латиньске, більше добачує в ній уймаючих сторін. І туть також видить латинник слід схізми або схізму.

Коли так латиняне роздивляють ся в сих п'ятих точках нашої сепаратности, се все приписують нашому придержуваню ся східних богослужебних церемоній і уважають наш обряд яко боляк римо-католицької церкви, з котрим не знають що зробити, чи его відразу витяти, чи его до якогось часу терпіти і систематично, поволи піднімати. Коли же він сам від римо-католицької церкви відриває ся і пристає до схізми, то для латинян ся обставина єсть ще тим більше на руку, вигідніша і навіть пожадана, бо ще тим успішнійше своє латиньство поміж вірними східних обрядів мають надію і можуть сьміло розширяти. Доказом сего суть пізнійше фундовані латиньські єпископії і парохії в Греції, Константинополі, в Болгарії, Альбанії, Румунії і Брусалмі, перехід теперішній наших Холмчаків з примусового російського цареславія на латиньство; коли поодинокі Росіяне переходять з цареславія до римо-католицької церкви, то неостають они на дальше при своїм східнім обряді але заразом приймають і обряд латиньський. —

Рим вже віддавна стремить до всякої централізації навіть і обрядової. Доказом сего єсть, що давні літургії латиньські галіканська і мозарабська пощезали а позістали лиш територіяльна літургія амврозияньська або мадполянська. Натомість на цілім западі запанувала латиньська літургія римска с. е. літургія початково територіяльна церкви римської. Хотий і та літургія латиньско-римска нині в кождім народі западного обряду зі своїми найріжвійшими виговорами церковної латини і найріжнійшими

територіяльними с. є. місцевими властивими якомусь народови богослужєбними додатками, відповідними застосованями і звичаями столїтями узаконєнними вже дуже ріжний вид прибрала. Се дуже наглядно доказує, що віра і церков Христова мусить бути лиш одна на сьвітї, але обряди с. є. зверхні способи виражання тої одної віри Христової і способи почитання одного Бога во Пресв. Тройци мусять бути доконче ріжні. І против сеї ко-нечности ріжности обрядів жадні людєкі заходи вїчого не вдїють.

Коли я собі так о сїй obuсторонній схїзмі сходу і западу розмишляю, приходить менї дуже цїкава гадка. І ось така. Най всі східні церкви порозуміють ся, най приймуть всі догми римо-католицької церкви, най стануть таки настоящими римо-католиками і тогдї най постарають ся, щоб всі римські в Римі мешкаючі кардинали і сам папа Римський були лиш тільки східних обрядів, а тодї східного обряду римо-католики християне моглиби дуже легко всіх западних християн переробити схїзматиками, силуючи їх до переходу на східний обряд. *Par ratio.* Так як они нам роблять, так ми можемо їм віддавати, бо Ісус Христос сказав: „Якою мірою мірите, такою возмірит ся вам“. Так показує істория.

Як робили Русинам Поляки, так знов віддавали Росияне Полякам, коли загорнули Польщу. Так як Поляки Русинів з насилували до латинства, так потім Росияне ще більше знасилювали Поляків до свого царєслава.

А з сего слїдує от що: Правдиві христїяне католики не можуть других християн католиків за для ввїсної зверхної відмінної форми обрядової угнїтати і по варварски, чи то надуживати своєї власти церковної, змушуючи підданих своїх до не-правного і кривдячого послугу, чи то знов вирафінованою дипломатією їх гнобити, але щирою християнською любовію повинні до себе горнути, бо на сїй лиш тільки любові, котра після заповіту Господа нашого Ісуса Христа має бути особлившою відзнакою християнства, може то одно Христове стадо і его один пастир безпечно спочивати.

о. Йоан Йосиф Мельницький.

Лист з Америки.

С. І. Хр.

New York 11/II. 1908.

Досить часу проминуло від посліднього мого листа до Вас. Не раз збирала мене охота написати, та огірчене і моральне пригноблене вбивали охоту, і я постановив ждати, може новий день принесе нові надії, нові факти, нову щасливішу зміну на нашій церковній та народній ниві в Америці. Та надія мене завела! Я надто вірив людям, я глядів на сьвіт через рожеві скла, бо не знав як далеко посунув ся егоїзм, як глибоко законенина людська злоба. Мені болюче порушувати се, болючійше тому, що тут на арені борби правди з кривдою передові ролі ведуть сьвященники як приклонники останньої. Мені се болюче; та обовязок вірного сина Церкви і народа змушує мене піддати справу під осуд загалу, змушує мене викрити перфідію та здемаскувати підлу роботу тих, що сьміють називати себе учениками Христа!

Поминаю се з яким ентузіазмом повитали номінацію Пресьв. Сотера на Американського Владику приклонники справи Христа і народу в Галичині. Поминаю з якими радощами та надіями витав його американський клер і народ; — зазначую лиш, що в день Успенія Пресьвятої Богордиці зложили в церкві сьв. Вм. Юрія в New-York-у присягу на вірність і слухняність всі наші сьвященники. Те саме повторили вони і на духовній конвенції в днях 15 і 15 жовтня з загальною апробатою, щоб ніхто не посьмів містити в часописях статей, якіб нарушували повагу і честь сьвящеників, якіб вели до роздору на шкоду Церкви і народу.

І душа радувалась на вид синівської любви і пошани. В серце вступала надія що при добрій щирій охоті, під вмілою енергічною рукою вичистять скоро невсипущі робітники Христовий виноград з буряну, та каміня.

Та стало ся інакше!...

Ті саме люди, що перші торжественно витали Владику довгими бесідами, що радо горнулись до Него, щоб поруч з Ним стати до тяжкої праці над запустілою нивою — гі що ще так недавно, (бо ледви пів року минуло) співали Йому гімне „Осанна“ — ті самі тепер вказуючи Владику пересяклій корупцією і матеріалізмом товпі кричать ще гімкійше: „розпни, розпни Його!“ Перед Його власними вірними дітьми вказують вони на Владику як на зрадника і переступника, який поклав собі за мету загирити русько-католицьку церкву в Америці.

І се сини церкви, се сини народу, се ті до котрих посередно сказав Христос, щоби любили друг, друга, — а се буде знамя що они учениками Христа.

І не буде се обмовою коли подам до загального свідома імена тих Юдів, тим більше, що знані вони загально в Америці, а історія нашої церкви увіковічить їх так, як зрадників, як Юдів, як Єфіяльтів:

Перед ведуть тут о. Обушкевич і Лавришин, вузкоглядні егоїсти, амбітники, для яких найвищим ідеалом і стремлінням їхнє „я“. Загально говорять в Америці, що оба вони ладилися на американських Архiereїв, а один з них *ut fama fert* мав справити собі навіть Архiereйські відзнаки.

Надія їх завела, тож вони з запасом злоби і перфідії, стали до борби з тим, який сьмів стати на заваді їх егоїстичним замірам.

Для характеристики Обушкевича, подам коротенько його душпастирську діяльність. За мнимо ревність до русько-католицької Церкви в Америці одержав навіть згаданий крилошанські відзнаки. На ділі однак показалося, що його радше губителем, чим ревнителем русько-кат. Церкви назватиб треба.

Наводжу факти:

В місцевості Майфільд Па, був він парохом, та так примірно сповняв апостольську свою місію, що всі парохіяне по його відході перейшли у ворожий табір схизматиків. Тепер став Обушкевич духовником одної схизматичької організації, що видає схизматичьку часопись „Правду“, яка разом з „Поступом“ та „Рус. Ам. Вістником“ чернить Преосьв. Сотера в найординарніший спосіб. Хоч сам Обушкевич з „чесною“ своєю компанією, що має нагляд над видавництвом наведених висше часописий, з'обов'язався на духовній конвенції, на случай безосновних нападів на Владику протестувати в тих самих, або друлих часописах, — мимо сего він ломить з'обов'язане не лиш не протестуючи, але навіть стаючи в ряди завзятих ворогів всего що руське, солідаризуючи ся з ними ба навіть ведучи перед у їхній анти-церковній роботі.

В Галичині звіснабула загально свого часу брошура про „попиків радикалів“. Тепер довідався я, що моральним автором і коректором тих письм був не хто дргий, лиш Обушкевич. Отже не лиш на свого Владику вмів він накинути ся, — він в безличний спосіб кидає ся також на своїх співбратів, взагалі на всіх і на все, що не хоче стати в їх ряди, що не хоче стати до борби проти руської Церкви і народности.

Громади зорганізовані „попиками радикалами“ розбиває він пивом і горівкою. В своїй роботі посуває ся він так далеко, що одного разу пр. коли старенький гр. кат. сьвященик був вже хорий, майже близький смерті, їде Обушкевич до його парохії і намовляє людей щоб усунули свого пароха, а на його місце прийняли його, Обушкевича, або його свояка, чи приятеля.

Не менше добру славу лишає по собі і Лавришин, котрого згадують загально як безсовісного дируна та пакосника.

І такі люди з артистично виконаною облудою витали щиро Преосьвященого в надії, що туй туй прикрасять свої голо-

ви мітрами, що з'їмуть в свої руки кирму русько-кат. Церви в Америці. А коли побачили, що надія їх завела, — показали хто вони і перейшли явно до ворожого табору.

Мимоходом вичислю для комплекту тут і тих священників, які вступають в сліди гідних своїх проводирів, які згідно з ними викрикують, помагають чернити свого Владика та підкопують його вплив і повагу.

Се отци (о скільки їх отцями називати ще годить ся) Н. Г. Чопей, М. Яцкович, А. Костей, І. М. Сабов, Г. Г. Чопей, О. А. Обушкевич, А. І. Камінський, Д-р. Г. Восовчик, М. Бендас, Ф. В. Сабов, Голошний, та може ще один, двох мені незнаних.

Наведені ті отци дібравши до свого товариства крайно підле індивідуум Жатковича, який поповнивши крадіж більшої грошевої суми утік з Угорщини в Америку, де став редактором: „Русско-Американського Вістника“, та ще другого москаля Гладика редактора часописи, що на свою власну іронію називає ся „Поступь“ накидають ся на Преосв. Сотера, атакуючи його в згаданих часописах, та чорносотеньских виданях схизматичького „Свѣта“.

Така пошана, таке зрозумінє чоловіка, якого девізом: двигнене русько-кат. Церкви в Америці. Та нехть Сценікх надх Счителл скогого ніжє рѣкх надх госпѣдіна скогого. (Мат. 10. 24.)!

З черги згадаю ще про другу дорогу нам ниву народню. І ту не менший застій, не менша погань. Духовий стан нашої нації низкий, материяльний не вищий духового. В цілій Америці, особливо в Нью Йорку, тепер страшене безробітє. В Сполучених державах видалили фабрики три мільйони робітників, в самім Нью Йорку 150'000 людей остало без роботи. Сотки людей мерзнуть на дворі, примірають з голоду та ждуть, очікують милостині. Найгірше хіба терплять ту нашу земляки, що не вміють собі ніяк порадити. З горя та нужди заливають собі знищений тяжкою працею організм алкоголем і вбивають його. І гинуть на чужій землі — далеко від рідного краю „забуті чужими — і не оплакувані своїми“. Безробітє тревати буде мабуть ще з пів року.

Я від 20. січня перебуваю в Нью Йрку, яко сотрудинок з припоручення Преосвященного при церкві Св. Юрія. Парохія молодода заложена в 1905 р. розвиває ся гарно. Мое місце при Преосвященім заняв тепер о. Михайло Лисяк, який дістав останнє священствє разом з Омеляном Бартошом 14. січня с. р.

Нью Йорк зробив на мене велике вражінє. Рух ту о много більший чим в Філядельфії. Жадне місто не має такого щасливого географічного положеня, тож не диво, що панує в йому найбільший рух в світі. Збудований в вилах (себто дельті) ріки Гудзон так глибокої, що найбільші велити морські як кораблі Ллойда, віжджають вигідно в пристань і пускають своїх по дорожних впрост на сушу без посередництва суден.

В неділю 9. лютого їздив я по вечірні на побликий острів, де живе кільканайцять руських родин, щоб відвідати їх,

та понести слово розради та потіхи. Кораблем плів я з пів години. Сонце заходило вже... тонуло в морі, озолочувало морські філі та кригу, яку надніс був саме Гудзон. Море грало якусь тужливу мельодию...

Такий прегарний образ... Я удушевляв ся ним... Та знов прийшло мені на гадку критичне наше положенє в Америці... Нужда... голод і холод рідних земляків... з одної сторони..., а вигідне безжурне жите капіталістів з другої. Колиж прийде вже час що запанує ідея Христа? Колиж запалить огонь його серця всіх?... Тоді... тоді не мерти муть з голоду одні, коли другі божеволіють з розпусного та мального життя!...

Та знов прийшло мені на гадку місце з книги „Откровенія“ (І. глава, стих. 7. 13.) яка дуже відповідає положеню нашої Церкви в Америці.

В серце всупила надія...

Так! треба було доперва смерти Йосафата, щоби вибороти горожаньство нашій Церкві в Польщі, треба буде і терпінь, мук, може навіть смерти першого Владики, щоби отворити очи засліпленим, щоби усмирити злобу ворогів!...

Письмо своє до Вас кінчу — горячим зазивом: Молитесь братя, молітесь щоби Всевишній дав щасливо проминути тій тучі, що збрала ся над нашою Церквою в Америці і візвіт до молитви народ; — Господь вислухає молитву вірних, і як висвободив з оків сьв. Петра, так висвободить і нашу Церкву з пут, які кують на ню вороги — свої і чужі.

о. Володимир Петрівський.

New-Jork

317 F. 18 str. N. Y. City.

По виборах!

Старосамбірщина.

Минулась виборча кампанія і полишила за собою добре і зле, т. є. розбужденє сьвідомости національної а також велику деморалізацію народу. — Коли так згадати, що посли мали бути вибрані з волі народу а взгядно его представителів, та що при виборах мала бути свобода, то справді треба двинути раменами і з болем серця усміхнутись над доптанєм всякої справедливости, етики і морали. На цілій лінії вів ся

завзятий бій виборчий, та з нерівними силами і средствами. По одній стороні станули Поляки з цілою машиною урядовою, комісарів, жандармів, рад повітових а навіть з писарями судовими та старостами на чолі і цілою силою терору, фалшу, надужить та підкупств, ударили на підростаючу дитину — Русинів — позбавлених всякого права справедливости, всякого средства до оборони. — Безкарно уходили Полякам всякі надужитя, а голос вопіющий Русинів о заховане бодай крихтку справедливости лунав цілковито без відгону, без успіху. (Подрібний опис ярких надужить поминаємо для недостаті місця. Ред.)

Річ певна, що против насильства ніхто не може устоятись, тим більше як нема где рекурсувати, бо і там таке саме. Але се конституція т. є. вільно кожному робити що хто хоче, але сильніший все побіджає, бо до борби має багнети і карабіни — а слабшого карають, якби лиш приніс з собою для підпори паличку в руці! — іронія!

І тим способом страшно здеморалізовано нарід, бо він побачив, що ті що стоять на сторожи права, самі его нехтують — а лучалось, що нарід покривджений аж плакав (в Стрілках). Справді треба подивляти сю терпеливість народа! — Той що працював, сів зерно просвіти пішов в дубину, а той що сів бурю зібрав плоди. Та то все лиш хвилево! Народ добре знає в якій спосіб вибрано посла і цілком не зражаєсь на будуче станути до праці. Хотий нарід руский не вибрав такого числа послів яке ему правдо належить ся, то всеж таки можна бачити великий поступ національної свідомости, на коли взміг вибрати помимо таких перепон більше послів, як попередніми каденціями. Чи посол в Старосамбірщині вибраний з волі народа може посвідчити велике огірчене в цілім повіті на такий вибір? — Тому немають чого тішитись вороги, бо їх перемога штучна, використана невіжеством народа, та поперта всілякими нелегальними способами! Се ще не останні вибори! а кождий розумний політик повинен уважати на се мemento: „*Quidquid agis respice finem*“! Якжеж тепер не гармонійно звучить так часто висказувана Поляками фраза „*Kochaćmy się*“. Та сталося! і се не перший раз; істория ся повтараєсь цілими віками.

Тепер треба вглянути на інші причини, які склались на нашу неудачу!

Другою причиною нашої неудачі се темнота народу. В деяких селах нема школи, або істнує від недавна, та взагалі наші школи не відповідають належито ціли. У них багато учить ся а мало знає ся, так що дитина по укінченю народної школи ледво уміє добре читати і писати. А неграмотного чоловіка тяжко переконати, та ему пояснити про важність вибору свого посла, та про користи такого вибору. Він хоче бачити сю користь в одній хвилі і сейчас її мати і тим дасть ся пояснити сю обставину, що він при нагоді виборів лакомить ся на гроші, і хто пофорує грішми той звичайно виходить вибраним послом. Пер-

ша і реальна користь для деяких наших людей се п'ятка, десятка, дриглі і ковбаса виборча, та панське цигаро. — Жаль було дивитись як порозумні виборці позакурювали собі „куба“ і т. д. а певно що не за свої гроші і він лиш жде того дня виборів, бо се для него празник. Сумне але правдиве і ще довго треба ждати, заким се опідлюване ся счезне поміж нашим селянством. А всему причина темнота і той віковий гнет, вікова неволя!

Та найважнішою і безпосередною причиною нашої неудачі се роздор партийний, брак солідної праці над освідомленем народа і майже цілковите полишене праці агітаційної на самого кандидата!

До чого доведе ся партийна заїлість межі руским народом а передовсім межі духовенством, можна наперед предвидіти. Межі народом ся борба перетресь, але найбільше потерпить на сім оуховенство! Прощу собі представити як впливає деморалізауючо на нарід, наколи съвщеник съвщеника називає перед людьми „самим люципером“ *modli się pod figurą a ma diabła za skórą*“, „чого будеш на него голосувати, коли він голову вже давно зломив“ се суть правдиві факти! Через сварку між духовенством нарід тратить до духовенства пошану, а з сего користають радикали і соціялісти, ударяючи в сю струну, що піп чи твердий чи м'який а все дирун, а если котрий з них троха працює між народом то на се щоби ему лідше було, щоби мав більші доходи, а о нарід ему байдуже, ану скажіть чи не бере так само твердий як і м'який за функції? (се писане на підставі Громад. Голосу). Колиж додамо до сего тоє, що говорить ся по віках, где съвщеник публично називає (Самбір) съвщеника народовця „безбожником“ „гіршим від жида“ „він не варта реверенди носити“ то з сего видно, що напружене доходить до неможливих границь. За такі вискази власти церковні повинні остро карати. Если вже хто хоче агітувати, то найагітує чесно!

Дальше треба лучше взятись до праці над народом. Першим обовязком съвщеника виповнити совісно свої обовязки съвщеничі, а опісля вглянути в житє своїх парохіян і дати їм провід. Если ми є горожанами і то з родинами, то мусимо зайнятись працею над народом бо ми перші з ним стикаємо ся. А то на жаль звичайно кількох рушась і через недбалість другого съвщеника мусять впливати на другі села, коли протівно, як би то красно виглядало, наколиб кождий съвщеник освідомив і з'організував своє село. Через се, що лиш деякі з съвщеників працюють а другі або боять ся своєї тіни, щоб не страшити лаєки п. старости, або суть недбалі, суть перші уважані „za niespokojnych duchów“ а другі суть „porządny““. Чи заложити читальню, склеп, шпихлір і провадити товариство в душі християнським є чимсь заказаним? Сьмішне!

І если хто дає найбільшу причину до ширеня радикалізму і соціялізму, то саме духовенство через своє надбалство і свар-

ню. — Бєли ми не зробимо, зроблять за нас, але против нас. — Уважаймо, що в нинішних часах „піп“ взагалі починає мати ворогів у всіх. Ми маємо докази, що против „попа“ виступали деякі люди навіть там, где той піп як раз найбільше поступовий і працювятий, рухливий — а лиш тому против него виступили що він „піп“. Зрефлектуймось, щоб не було за пізно! Ми мусимо звернути, єще на се увагу, що навіть польське правительство в Галичині є нам вороже, бо знає о тїм, що ми маємо будь що будь єще великий вплив між народом. Погляньмо як то правительство виступило против кандидатури о. Яворского і поборювало его всіляким способом. Та правительство забуває на се, що колись того духовенства може потребувати для успокоєня умів. Але трудно, хто сіє бурю, той збирає громи! Ми не хочемо ласки від правительства лиш справедливости, ми є за справедливим і спокійним розвитком народів, а противні всяким експєсам. Однак ми бачимо що така політика кривдяча наш нарід веде до чого иньшого і о се ми побоюємось. Остатні вибори дали нам яко духовенству наглядний доказ, яким віє духом против нас, тому най се буде для нас причиною до опам'ятання ся, до праці і згоди.

ВСЯЧИНА.

НА РУСЬКІ ШКОЛИ!

Марки і телеґрами

Руського Товариства педагоґічного

можна дістати у всіх Філіях і в Головнім

Виділі у Львові ул. Сикстуска ч. 47.

В школі наша будучність!

Руське Товариство педагоґічне у Львові видало марки на 2, 5 і 10 сотиків. Весь дохід призначений на удержанє шкіл Товариства. З артистичного боку виглядають марки дуже гарно, так що будуть окрасою кожного листу. Ще гарнійшою чим вишній вигляд є її ціль і тому не сумніваємось, що загал

дуже радо розкупить їх, чим допоможе много заслуженому Товариству досягнути ціль, яка є підвалиною кожного культурного народа.

Рівнож видало Товариство телеграми по 40 сот. які належить посилати вмісто всяких привітних телеграм. Хто раз побачить отсі телеграми, сей певно вже ніколи не буде викидати гроший на банальні привітні телеграми, а вмісто них купувати ме блянкети Товариства і на них пересилати привіти. Дістати можна у всіх Філіях Тов. педагогічного і в Головнім Виділі у Львові ул. Сикетуска ч. 47.

3 шематизму Станисл. Епархії р. 1908. Деканатів 21. Парохій 433. Парохів 389. Завідателів 44. Експозитів 22. Сотрудників екс. 10. Сотрудників сист. 40. Сотрудників приватних 31. Катехитів 19. Сьвящеників жонат. 426. Сьвящеників вдівців 89. Сьвящеників безженних 17. Монахів ЧСВВ. 16. Церков материчних 430. Церков дочерних 293. Каплиць 59. Парохій над. цїс. 67. Парохій над. орд. 42. Парохій приват. 324. Членів тов. св. А. Петра 3020. Питомців в семінарії Львівск. 35. Питомців в семінар. Станисл. 40. Питомців в семінар. в Римі 5. Дім пресвит. 8. Монастирів ЧСВВ. 4. Монахів ЧСВВ. 14. Монастирів інокінь 2. Інокінь ЧСВВ. 10. Домів сестер Служебниць Пр.Д. М. 11. Сестр. Служебниць 55. Шкіл з язиком викл. руским, однокласових 337 двокласових 162. трикласових 11. чотирокласових 17. Разом 527 (?) не всюда точно подано, є много парохій о півторатисячі душ, де нема зазначеної шлоли. Читальні Просвїти: до голова душпастир 264. де голова мірський 120. де голова невідомо 121. Разом 405. Чит. Об. Качковського, де голова душпастир 70. мірський 24. Разом 94. Тов. Сокіл 37. Тов. Січ 16. (?) Шпихлірів 94. крамниць 80. Кас систему Reifeisen-а 57. инших брацких, читальняних громадских 163. Разом 220. Брацтв Апостольства Серпя Ісусового 63. (1) бр. „Віла Лелія“. (1) бр. „найсв. Тайн“. (1) бр. украшеня богослуженя і церкви. (1) бр. „Вожого Серпя“. (1) бр. „Пресв. Родини“. (1) бр. „для вспомаганя бідних учеників“ (1) бр. „милосердя св. Іоана Крест.“. (2) бр. „св. Іоана Милостивого“. (1) тов. жіноче для украшеня церкви. (1) бр. „діяльної милости ближнього“. 3 читальні парохіяльні. 2 читальні св. Володимира 1 читальня св. Петра і Павла. (3) Рускі читальні. (1) читальні народна самостійна. (1) читальня (з власними стат.) (3) читальни народні 2 читальні міщанські. (10) народна Спілка (здаєся втрое більше) 6. тов. „Народний Дім“. 2. тов. Власна Поміч. 1. тов. Жіноче (200) чл. 4. тов. Родина. 6. тов. „Руска Бесіда“. 2. тов. „Клюб“ 1. тов. „Воскресенє“ (екон-госп). 1. тов. Руска хата. 1. тов. „Спілка господарска“ 5. тов. Боян. 8. Тов. Педагогічне 2. тов. Гостинниці христ. 1. тов. Молочарня уд. 2. тов. „Пожарна дружина“. 1. тов. „Кружок Драмат“. *Ів. II.*

Вже вийшла і розсилає ся книжка „Із днів Месії“, поезії о. П. Штоколка. Книжка на веліновому папері, оправлена в англійське кольорове полотно з золотими витисками, з прегар-

ним портретом Ісуса Христа, коштує 1 кор. 50 сот. Брошурований примірник на звичайному папері коштує 70 сот. на рекомендоване порто належить долучити 45 сот. — Прошу спішити з замовленнями, бо наклад невеликий! Замовлення полагоджують ся тільки за попереднім надісланем належитості під адресою: А. Веретельник Львів, ул. Петра Скарги ч. 2 а.

Через адм. „Ниви“ можна замовляти Видання Товариства свв. Ап. Павла: Аполюгія християнської віри, Duilke de Sanit Projet в перекладі о. Яр. Левицького 4-50 к. Перші основи економії Косса-Мормайстер в перекладі о. Яр. Левицького 1-50 к. Росія і вселенська церков. Волод. Соловй в перекл. о. Герасимовича 50 с. Чоловік а звірина, о. Т. Лежагубський 30 с. Віра і наука. Перер. Яр. Левицького 20 с. „Хочу очистися“! або приступна наука о св. Тайнъ Покаянія о. Донарович 20 с. Наука о Службі Божій о. Атаназій Левинський 20 с. Наука о Найсв. Тайнъ Евхаристіи. Др. К. Сарницький 20 с. Духовна лікарня. Е. М. Мілс-Др. К. Сарницький 20 с. Борба Дрепера з вірою 40 с. Нива річник 1904. брошур. 4к. Богословський Вѣстникъ, річник 1900 і 1901 по 2 к. При замовленнях треба долучити гроші на поштову пересилку.

З нинішнім числом „Ниви“ висилаємо два дальші аркуші „Розважань о терпінях Іс. Христа“.

Загальні Збори Т-ва свв. Ап. Павла відбули ся д. 5. марця. Наради, які тревали понад три години, були — мимо невеликого числа присутних членів — дуже оживлені. Вислідом їх суть важні ухвали і проекти, які поручено до виконання новому Виділові Т-ва. В его склад увійшли: о. Е. Гузар, о. Д-р И. Жук, о. Д-р Д. Дорожницький, о. Т. Лежагубський, о. Л. Лужницький, о. Я. Левицький, о. Д-р Д. Яремко, о. В. Семків (яко виділові) — о. В. Лиско, о. М. Галаянт і о. М. Щепанюк (яко заступники виділових).

Точне справоздає із сих нарад подамо в слідуючім ч. „Ниви“.

Накладом редакції „Ниви“ вже вийшли з друку — і починаючи від 20. с. м. замовляти можна через адміністрацію „Ниви“ або книгарню Т-ва ім. Шевченка:

1) Розважання о терпінях Іс. Христа — написав о. Е. Гузар. Ціна 1. кор.

2) Розважання о терпінях Іс. Христа для шкільних дітей — написав о. Е. Гузар. — 50 сот.

3) Свв. Іван Златоустий на Руси — істор. літер. начерк Дра В. Щурата. (Відбитка з „Ниви“) — 20 сот.

4) Спільне послане німецького Епископату з нагоди енцикліки про модернізм — вже вичерпане.

Просимо о вирівнане залеглостий і відновлене предплати. Адм.

Видає „Комітет редакційний“ — За редакцію відповідає
свйц. Д-р Д. Яремко.

З друкарні Ставронігійської під зур. М. Рефца.